INNEHÅLL

Förord 5

Lennart Nilsson
Västsvenska perspektiv 7

Martin Bennulf, Kennie Kjellström och Ulrika Lundin
Bilen - miljöbov, miljökossa eller räddare i nöden? 13

Cecilia Malmström
Regionfrågan - Quo vadis? 39

Sören Holmberg
Uppskattad kommunstyrelse 51

Mikael Gilljam och Henrik Oscarsson
Västsvenskarna tycker om sina kommunpartier 59

Peter Esaiasson
Vilka är dom? 67

Folke Johansson
Röstdelning - en kommunal fråga? 77

Magnus Hagevi
Religiositet och det första valet till EU-parlamentet 89

Jonas Persson
VM och Liseberg i västsvenskarnas hjärtan 109

Lennart Nilsson
Medborgarna och den lokala välfärdsstaten 123

Maria Elliot
Förtroendet för samhällsbärarna 141

Ingela Wadbring
Viktigt eller inte? Bedömningar av innehållet i olika tidningstyper 147

Jan Strid
Radiolyssnandet i Göteborg 1995 161

André Jansson
Den skuldmedvetne TV-tittaren 175

Lennart Weibull
IT i Västsverige 191

Jan-Åke Åkesson
Perspektiv på en framtid 215

Metod och Dokumentation 223

Sophie Johansson
SOM-undersökningen Västsverige 1995 - genomförande och utfall 225

Författarna 237

Bilagor: Broschyr, formulär/kodbok

VÄSTSVENSKA PERSPEKTIV

LENNART NILSSON

Vid årsskiftet 1994/95 blev Sverige medlem av den Europeiska Unionen. Inträdet i EU föregicks av en i praktiken beslutande folkomröstning, som resulterade i ett knappt ja till EU (Gilljam och Holmberg 1996). Medlemsskapet innebär att svenskarna nu direkt påverkas av ytterligare en beslutsnivå och att medborgarna skall kunna utöva inflytande genom fyra olika val.

Med folkligt mandat skall politiker ansvara för offentliga uppgifter på fyra nivåer: EU, nationen, regionen och kommunen; för kommuner med en geografiskt baserad nämndorganisation tillkommer en femte nivå, kommundelen/stadsdelen, men utan direktval. För att ansvar skall kunna utkrävas vid valen fordras tydlighet vid fördelning av uppgifter mellan nivåerna samtidigt som många verksamheter kräver samordning. Detta dilemma är särskilt påtagligt i storstadsområdena. Där har en regional samverkan förekommit sedan länge, men den har fått ökad aktualitet och tyngd under 1990-talet. Det gäller viktiga områden som sjukvård, trafik och utbildning.

Under 1990-talet har dessutom den finansiella krisen för den offentliga sektorn med underskott i statens budget och en växande statsskuld kastat sin skugga över kommunerna. Den finansiella situationen för kommunerna i Göteborgsregionen varierar dock starkt – från kommuner med en stabil ekonomisk utveckling och en mycket god ekonomisk ställning till den andra ytterligheten med en svag ekonomi klart under genomsnittet (Petersson 1995). Den höga arbetslösheten har medfört stora påfrestningar för kommunerna genom minskade skatteinkomster och ökade sociala utgifter. I denna situation var riksdagens beslut om omfördelning av ekonomiska resurser till storstadskommunerna av stor vikt för Göteborgs stad och regionen.

För västsvenskarna innebär det ökade regionala samarbetet inom viktiga områden samt de ändrade ekonomiska förutsättningarna för den offentliga sektorn en delvis ny situation. Syftet med de västsvenska SOM-undersökningarna är att spegla opinionsutvecklingen i Västsverige. Genom att relatera åsikter, bedömningar och beteenden till människornas situation och de faktiska förhållandena i kommunerna, skall undersökningarna ge underlag för analyser av samhälle, opinion och medier. Den västsvenska undersökningen medger också en belysning av de regionala frågorna. Det är väsentligt att kunna följa hur med-

borgarna i storstadsregionen utövar sina roller som väljare, skattebetalare, brukare och anställda i en föränderlig situation och hur människorna söker sig nya vägar i medielandskapet.

Här nedan följer först en redovisning av medborgarnas politiska agenda 1993-1995. Vilka frågor och problem tycker göteborgarna och förortsborna är viktigast i den egna kommunen? Därefter kommer de västsvenska perspektiv som behandlas i artiklarna i denna volym att presenteras.

Medborgarnas viktigaste frågor

Svenska folket har sedan 1992 tyckt att ekonomi och sysselsättning är de klart viktigaste frågorna på den politiska dagordningen (Bennulf 1996). Arbetslösheten och ekonomin var 1995 de viktigaste problemen också för västsvenskarna, men de dominerade inte på samma sätt som på riksplanet. I kommunerna är välfärdsfrågorna – barnomsorg, sjukvård, skola, äldreomsorg – mycket viktigare än på nationell nivå och de svarar tillsammans för en större andel än arbetslösheten och ekonomin tillsammans. Trots en mycket stark fokusering på dessa områden har miljön blivit en allt viktigare fråga i kommunerna under senare år. Kollektivtrafiken har en stark koppling till miljön och västsvenskarna tillmäter också trafikfrågorna stor betydelse. Dessa frågor har under 1990-talet tillhört de tio viktigaste. Detsamma gäller invandrar- och flyktingfrågorna.

I mitten av 1990-talet framhåller allt fler lag och ordning (brottslighet och våld) som ett viktigt problem; i Göteborg är den andelen närmare 10 procent. Det är den enskilt största förändringen av en frågas rang som kan registreras i de västsvenska undersökningarna. Efter att för tre år sedan bara aktualiserats av ett fåtal personer är den nu en av de tio viktigaste frågorna både i Göteborg och i förortskommunerna.

Medan kommunens ekonomi under senare år varit en av de mest centrala frågorna kommer frågor om nedskärningar och skatter mycket längre ner på listan. Sannolikt därför att nedskärningar inte uppfattas som en särskild fråga utan som ett problem inom respektive verksamhetsområde som barnomsorg, fritid, sjukvård, skola och äldreomsorg. Skatterna är den enda fråga som är viktigare under valår än under andra år. I valrörelsen 1994 präglades debatten av den ekonomiska krisen och jobben och skatterna blev ett inslag i denna diskussion. Debatten handlade emellertid inte i första hand om en skattesänkning utan om huruvida en skattehöjning var nödvändig. Hösten 1995 då den totala kommunalskatten höjts med 1 krona i Göteborg och 1,75 kronor i Mölndal var det 4 respektive 6 procent som nämnde skatten som en viktig fråga.

Paradoxalt nog var de rent lokala frågorna mindre viktiga under valåret 1994 än under andra år. Förmodligen därför att agendan för valrörelsen formuleras i rikspolitiska termer och de utpräglat lokala frågorna i normalfallet drunknar i det rikskommunala materialet.

Tabell 1 Medborgarnas viktigaste frågor/problem i de västsvenska kommunerna 1993-1995 (rang och procent 1995)

	Västsverige totalt				Göteborg				Förorts-kommunerna			
	93	94	95		93	94	95		93	94	95	
Fråga/problem	r	r	r	%	r	r	r	%	r	r	r	%
Sysselsättning	1	1	**1**	*22*	1	2	**1**	*26*	1	1	**1**	*18*
Kommunens ekonomi	3	3	**2**	*18*	2	3	**3**	*22*	5	6	**3**	*14*
Sjukvård	5	2	**3**	*17*	4	1	**2**	*24*	6	7	**7**	*9*
Miljö	7	5	**4**	*14*	5	4	**4**	*15*	7	4	**4**	*14*
Skola	6	4	**5**	*14*	8	6	**6**	*12*	4	2	**2**	*17*
Äldreomsorg	2	6	**6**	*13*	3	5	**5**	*13*	3	5	**5**	*12*
Barnomsorg	4	7	**7**	*11*	7	8	**7**	*11*	2	3	**6**	*11*
Trafik	8	8	**8**	*9*	6	7	**8**	*10*	10	9	**8**	*8*
Lag och ordning	15	14	**9**	*8*	12	13	**9**	*10*	–	–	**10**	*6*
Invandrar- och flyktingfrågor	9	10	**10**	*6*	9	9	**10**	*8*	8	11	**11**	*5*
Fritid/ungdomar	11	13	**11**	*5*	11	15	**13**	*5*	12	10	**9**	*6*
Nedskärningar	10	12	**12**	*5*	10	12	**11**	*6*	9	13	**13**	*4*
Sociala frågor	13	11	**13**	*4*	13	11	**12**	*5*	15	12	**15**	*2*
Skatter	16	9	**14**	*4*	16	10	**14**	*4*	13	8	**14**	*4*
Lokala frågor	12	17	**15**	*4*	13	22	**15**	*3*	11	14	**12**	*5*
Antal	1586	1491	1709		909	884	909		677	674	714	

Kommentar: Frågans formulering är: "Vilken eller vilka frågor eller problem tycker Du är viktigast i Din kommun idag?"

Av välfärdsfrågorna har sjukvården under senare år prioriteras högre i Göteborg än i förortskommunerna och 1994 var denna fråga den allra viktigaste i Göteborg. I kranskommunerna är skolfrågan näst viktigast och medborgarna prioriterar också fritids- och ungdomsfrågorna högre än i Göteborg. Äldreomsorgen har under senare år fått en något lägre placering både i Göteborg och i förortskommunerna men tillhör fortfarande de viktigaste frågorna i regionen.

Det råder förhållandevis stor samstämmighet mellan de två blockens sympatisörer vid bedömningen av vad man anser vara viktiga kommunala frågor. Dock med ett väsentligt undantag; de borgerliga tycker att ekonomin är viktigare än s- och v-sympatisörerna vilka i sin tur ger sysselsättningen högre prioritet.

Regionala frågor, miljö, politik, service och medier i Västsverige

I *Västsvenska perspektiv* ingår artiklar som behandlar ett brett spektrum av ämnen. Det återspeglar den mångfald projekt som de medverkande forskarna är engagerade i. Boken inleds med två artiklar om frågor som stått i fokus under 1990-talet, nämligen Göken – Göteborgsöverenskommelsen om trafiken – och regionfrågan. I artikeln *Bilen – miljöbov, mjölkkossa eller räddare i nöden?* behandlas utöver själva Göteborgsöverenskommelsen medborgarnas och politikernas miljöåsikter och beredskap att minska bilåkandet. Artikeln *Regionfrågan – Quo vadis?* tar upp medborgarnas syn på den regionala indelningen och hur den regionala nivån bör styras. I bägge frågorna har oenighet bland politikerna i regionen blockerat en lösning. När detta skrivs i oktober 1996 är en lösning i sikte i regionfrågan medan den framtida trafikpolitiken i regionen är höljd i dunkel.

I avsnittet om *politik* är jämförelser mellan rikspolitiken och kommunalpolitiken ett genomgående tema. Mitt i nittiotalet uppskattar göteborgarna sin kommunstyrelse mer än svenskarna sin regering. I artikeln *Västsvenskarna tycker om sina kommunpartier* redovisas att kommunpartierna är mer omtyckta än rikspartierna. Medborgarna tar emellertid i större utsträckning ställning till rikspolitiken än till kommunalpolitiken. Göteborgarna har dålig kännedom om sina politiker och i artikeln *Vilka är dom?* diskuteras konsekvenserna för den lokala demokratin av att kommunens angelägenheter sköts av för medborgarna "mer eller mindre suddiga figurer". I en kartläggning av förtroendet för politiker och olika yrkesgrupper redovisas bl a att förtroendet 1995 för kommunens politiker för första gången är större än för rikspolitikerna. I artikeln *Röstdelning – en kommunal fråga?* analyseras hur väljarna fördelade sina röster i kommunalvalet och i riksdagsvalet i Västsverige 1994. I ett särskilt kapitel presenteras en undersökning av västsvenskarnas religiositet och dess betydelse för valet till EU-parlamentet.

I Sverige möter medborgarna i första hand välfärdsstaten i kommuner och landsting och i volymen ingår en redovisning av hur medborgarna i Västsverige bedömer den lokala välfärdsstates service med utgångspunkt från olika medborgarroller. Göteborg som evenemangsstad behandlas i artikeln *VM och Liseberg i västsvenskarnas hjärtan.*

Ingen aktivitet upptar så stor del av vår vakna tid som medier. En genomsnittlig dag 1995 ägnade svensken fem och en halv timma åt medierna. Radio och TV svarade för ca två tredjedelar av medietiden (Nordicom-Sveriges Mediebarometer 1995). De största förändringarna på det lokala medieområdet under senare år har gällt etermedierna, och i en artikel belyses radiolyssnandet i Västsverige sedan tillkomsten av den privata lokalradion. Efter stora förändringar under de första åren tycks förhållandena ha stabiliserats både på utbudssidan inom branschen och när det gäller lyssnandet. Artikeln *Viktigt eller inte? Bedömningar av innehållet i olika tidningstyper* behandlar vad som betraktas som viktigt i morgon- respektive kvällstidningen. Kvällstidningarna tycks fylla en annan funktion för mediepubliken än vad morgontidningarna gör. Ur ett kultursociologiskt perspektiv analyseras kanalval och tid som avsätts för TV-tittande med utgångspunkt från begreppen kulturellt och ekonomiskt kapital.

Mot bakgrund av utvecklingen inom de traditionella medierna redovisas i artikeln *IT i Västsverige* den nya medieteknologins utbredning inom olika sociala grupper. Författaren diskuterar vidare förutsättningarna för att IT i framtiden skall kunna ersätta andra medier i dialogen mellan medborgarna och kommunen. Frågan ställs vilka funktioner ett nätverk som Internet fyller, är det lusten eller nyttan som överväger.

Avslutningsvis diskuterar årets gästskribent Jan-Åke Åkesson, chef för Sveriges Television i Göteborg, framtidens televisioner och ger sin syn på public service-företagets roll i det framtida medielandskapet.

Referenser

Bennulf, M (1996), Det gröna handlingsutrymmet. I Holmberg, S och Weibull, L (red), *Mitt i nittiotalet.* SOM 16, Göteborgs universitet.

Gilljam, M och Holmberg, S (1996), *Ett knappt ja till EU.* Norstedts juridik.

Nordicom-Sveriges Mediebarometer 1995. *Medienotiser* Nr 1, 1996. Göteborgs universitet, NORDICOM-Sverige.

Petersson, H (1995), *Hur står det till med ekonomin? – en analys av den finansiella situationen i tolv kranskommuner till Göteborg.* KFI, rapport: u-serien 24.

BILEN - MILJÖBOV, MJÖLKKOSSA ELLER RÄDDARE I NÖDEN?

MARTIN BENNULF, KENNIE KJELLSTRÖM
OCH ULRIKA LUNDIN

Anna Lindh - socialdemokratisk miljöminister - är, enligt uttalanden som hon gjort i debatten, inte odelat positiv till den svenska trafikpolitiken.[1] 'Trots att det är en känslig fråga måste vi låta bilen stå för sina miljökostnader och förmånsbilar får inte bli någon frizon', påpekade Lindh vid Svenska Lokaltrafikföreningens kongress i Karlstad, hösten 1995. 'Samhällsplaneringen måste bli mer offensiv med mindre asfalt och mer utrymme för fler människor i tätorterna ... hjälper inte det måste vi överväga ett totalstopp för bilarna i stadskärnorna', sade miljöministern vidare (GP 950907). De åtgärder som miljöorienterade politiker som Lindh förespråkar genomförs inte alltid i praktisk politik. Detta beror på att flera olika intressen måste vägas mot varandra när trafikpolitiska beslut fattas.

Bilen betraktas inte bara som 'miljöbov', med tanke på dess negativa effekter på miljön, utan som 'mjölkkossa' och 'räddare i nöden'. Bilismen och bilen kan betraktas som en mjölkkossa i egenskap av beskattningsobjekt. Räddare i nöden i och med bilindustrins stora betydelse och starka ställning speciellt i Västsverige. Hoppet sätts till att Volvo och Saab med alla sina underleverantörer skall få hjulen att snurra i ekonomiskt svåra tider. Ett färskt exempel på detta är Autonovas nysatsning i Uddevalla, en satsning som gör att det olycksdrabbade Uddevalla vågar tro på framtiden igen (GP 960914). Likaså anses bilismen av vissa vara en väg mot ett framtida ekonomiskt tillväxtbälte, från Köpenhamn längs västkusten till Oslo. En utbyggnad av E6:an i norra Bohuslän skulle vara ett steg mot en sådan utveckling, men redan vägbygget i sig skulle alstra många sköna arbetstillfällen (se Falkemark & Westdahl 1990).

Ett av flera viktiga miljöpolitiska mål är att minska avgaserna från massbilismen. Men även om politikerna skulle kunna enas om åtgärder för att styra mot detta mål är det inte säkert att man skulle lyckas (SNV 1996).

Människors bilbeteende tillhör med hög sannolikhet ett av de områden som är svårast att styra med politiska medel. Massbilismen är ett komplext samhällsfenomen (Tengström 1991; Vilhelmsson 1994; Hagman 1995; Krantz & Vilhelmsson 1996). Dagens människor är i hög grad insocialiserade i ett bilsamhälle. Även om forskningen ännu så länge är knapphändig vet vi att bilen utgör en viktig symbol för många människor; den betraktas ofta som en statussymbol, och en symbol för frihet och trygghet (Tengström 1991).

Här skall vi inte analysera alla de psykologiska mekanismer som ligger bakom sådana attityder. Istället skall vi sätta sökarljuset på en viktig aspekt av människors tankar kring bilismen, och det är *handlingsberedskapen*, den eventuella viljan att minska sitt eget bilåkande för att förbättra miljön. Vi skall analysera två grupper av befolkningen. Dels vanliga medborgare i Västsverige (data hämtas från Väst-SOM 1995), dels lokala politiker från femton västsvenska kommunfullmäktigen (data hämtas från Vop95).[2]

Politikerna har en nyckelroll eftersom de har mandat att besluta om lokala miljöpolitiska mål och den intressanta frågan i detta sammanhang är om de själva är villiga att bidra till en bättre miljö genom att minska sitt bilåkande. Vissa politiska partier är mer villiga till en lagstiftning som minskar bilåkandet – t ex miljöpartiet – än andra partier – t ex moderaterna – (jfr Lundmark 1995). Därför är det intressant att analysera kopplingen mellan partitillhörighet och egen vilja till ett minskat bilåkande. Är politiker som är för kraftfulla miljötag på det trafikpolitiska området själva beredda att dra sitt strå till stacken? Och hur är det med de väljare som stödjer de olika partierna, är de också beredda att ändra den egna livsstilen? Kapitlet igenom står just jämförelsen mellan väljare och valda i centrum.[3]

Varför kan vissa människor tänka sig att minska sitt bilåkande, och andra inte? Det kan finnas flera skäl till att vilja minska det egna bilåkandet; t ex att spara pengar. Men i detta sammanhang skall vi enbart analysera *ett* skäl för att vilja minska bilåkandet, nämligen miljöskälet. Den fråga som respondenterna fått besvara lyder 'I vilken utsträckning är Du personligen beredd att göra följande saker för att bidra till en bättre miljö i Din kommun?'. Att minska bilåkandet, var en av tolv saker som medborgarna på en elvagradig skala fick ange i vilken utsträckning de var beredda att göra (nio saker för kommunfullmäktigeledamöterna). Noll står för 'inte alls beredd' och tio står för 'i mycket hög grad beredd'. Vår fråga mäter således handlingsberedskap på miljöområdet, inte det faktiska handlandet.

Handlingsberedskapen antas i det följande vara styrd av människors åsikter om miljö- och trafikpolitik. Vi utgår då ifrån en ganska enkel modell där en attityd till massbilismen formeras kring tre komponenter. Människor har en verklighetsbild (t ex massbilismen är ett hot mot miljön), politiska åsikter (t ex vara positiv till en utbyggnad av kollektivtrafiken) samt en egen handlingsberedskap (t ex jag är beredd att minska mitt eget bilåkande). Enligt vissa forskare utgör dessa tre komponenter sammantaget en attityd, medan andra menar att vi har med tre skilda fenomen att göra (se Schwartz & Bilsky 1987; Olsson & Zanna 1993). Det centrala i detta sammanhang är inte denna begreppsliga diskussion utan att åsikter på goda grunder kan betraktas som en förklaring till den egna handlingsberedskapen. I den modell som vi skall ha som utgångspunkt i detta kapitel kommer vi inte att ta med verklighetsbilden i analyserna, trots att detta innebär en klar förenkling, eftersom data om detta saknas i en av de datamängder som vi skall analysera (jfr Bennulf & Jarlbro 1995; Bennulf 1996).

Handlingsviljan kan i sin tur påverka det egna beteendet, men det finns ingen självklar sådan orsak-verkan relation. I en klassisk bok hävdar dock psykologerna Ajzen och Fishbein (1980) att intention är den avgörande faktorn som styr beteendet. Psykologisk forskning om kopplingen attityd-beteende visar att det inte finns något regelmässigt samband mellan attityder och beteende. Det är endast sällan, och under särskilda omständigheter, som attityder aktiveras och vägleder vårt beteende (Bagozzi & Yi 1989). Det är snarare så, argumenterar många psykologer, att först kommer beteendet vilket – om det upprepas – gör att vi drar slutsatser och formulerar egna attityder (Bem 1972). För miljörelaterade beteenden finner man svaga samband mellan generella attityder och specifika beteenden (Stern & Oskamp 1987). Vidare har Verplanken, Aarts, van Knippenberg och van Knippenberg (1996) visat att sambandet mellan attityder och beteende är starkt när vi analyserar ett beteende som inte är särskilt vanemässigt; för vanemässiga beteenden finner vi inte något sådant starkt samband (se även Ronis, Yates & Kirscht 1989; Svensson 1992; Dahlstrand & Biel 1996). För att bryta en vana, som är mer rotad än ett beteende, krävs att flera betingelser föreligger. Det första steget, när det gäller att av miljöskäl bryta en vana (t ex att köra bil), är att förstå att beteendet innebär en belastning på miljön. Därefter kan attityden aktiveras genom att man uppfattar att andra människor beter sig miljövänligt. Genom att därefter erhålla information om alternativa beteenden kan individen börja pröva mer miljövänliga beteenden (t ex att åka kollektivt). Om man, slutligen, får en positiv feedback på det

nya beteendet kan man sakta men säkert etablera en ny vana (Dahlstrand och Biel 1996).[4]

Huruvida attityder till miljö och bilism påverkar det egna bilåkandet är inget som vi skall analysera empiriskt i detta kapitel, men vi skall mot slutet återkomma till detta förhållande och något diskutera möjligheterna att påverka människors bilåkande.

Än så länge är vår analysmodell alltför enkel. Den innehåller två variabler; en som skall förklaras: 'minska bilåkandet' (handlingsvilja) och en som skall förklara: 'miljö/trafikpolitisk åsikt'. Modellen byggs därför ut med ytterligare bakomliggande variabler. Ett fenomen som på goda grunder kan tänkas påverka såväl den oberoende som den beroende variabeln är människors partisympati. Vi vet från tidigare forskning att trafikfrågor – vid sidan av energi- och kärnkraftsfrågorna – är ett av de områden som splittrar både allmänhet och partier i stor utsträckning när det gäller miljöfrågor (Bennulf 1994a). När trafikpolitiska åtgärder för att förbättra miljön är på tapeten uppstår ofta skarpa debatter där de politiska partierna och andra aktörer intar klart olika positioner och kompromisslösningarna låter vänta på sig. Detta fenomen illustreras väl av den trafikpolitiska debatt som återfunnits i Västsverige under senare år, vilken vi strax skall återkomma till. Tillika har partisympati visat sig – åtminstone i statistisk mening – vara en av de mer betydelsefulla förklaringsfaktorerna till människors åsikter om miljö i allmänhet (Bennulf 1994a). Partitillhörighet kan också medföra en social gruppidentifikation. Sociala normer om hur man bör bete sig kan uppstå inom gruppen. Sociala normer är vid sidan av intention en viktig förklaringsfaktor till beteende i Ajzen & Fishbeins modell (1980). Vi har inget direkt mått på sociala normer i vår undersökning. Eftersom partitillhörighet kan förväntas skapa sociala normer räknar vi med att finna en starkare effekt för partitillhörighet bland politikerna än effekten av partisympati bland medborgarna.

Människors socioekonomiska förhållanden påverkar inte sällan deras partipreferenser och politiska åsikter. Sverige är t ex känt som ett av de länder där klassröstningen är högst, även om den minskat sedan 1970-talet (Oskarsson 1994). Frågan är således om det är viktigt att även inkludera några socioekonomiska variabler i den modell som skall analyseras för att förklara handlingsviljan att minska bilåkandet för att bidra till en bättre miljö. Svaret på den retoriska frågan är förstås ja. Ett förhållande som kan vara viktigt att ta hänsyn till i detta sammanhang är hushållsinkomst. Om

man bor i ett hushåll med lägre inkomst tar bilen upp en större del av budgeten. Då finns det ytterligare ett skäl – det ekonomiska – för att vilja minska sitt bilåkande, och det är också mer troligt att man svarar instämmande på frågan om man av miljöskäl är beredd att minska sitt personliga bilåkande. Vi vet också att människor med lägre hushållsinkomst tenderar att ha mer miljöorienterade attityder än människor som bor i hushåll från de högre inkomstskikten (Bennulf & Selin 1994; Mårtensson, Pettersson & Wadeskog 1994). Sambandet är inte särskilt starkt, men det har upprepats i studie efter studie. Slutligen skall vi inkludera ytterligare en social variabel i modellen; en variabel som numera bör betraktas som en självklarhet i varje analys av attityder till miljörelaterade fenomen. Kvinnor – visar en uppsjö av studier – uppvisar miljöorienterade åsikter i högre grad än män oavsett vilket fenomen som undersöks (se t ex Gutterling & Wiegman 1993; Bennulf 1994a). Kvinnor kör dessutom bil i lägre grad än män och är mer skeptiska till teknik överhuvudtaget (Polk 1994; 1996).

De mest grundläggande variablerna i vår modell är således kön och hushållsinkomst. De föregår – i kausal mening – partisympati som i sin tur antas vara mer grundläggande än miljö/trafikpolitisk åsikt.[5] I detta sammanhang är en trafikpolitisk åsikt en politisk åsikt på det trafikpolitiska området som också har betydelse för miljön. Vi mäter svarspersonernas trafikpolitiska åsikt med ett index; hur man ställer sig till de tre trafikpolitiska förslagen 'bygga ut kollektivtrafiken', 'bara tillåta miljövänliga lastbilar i innerstäderna' samt 'stoppa privatbilismen i innerstäderna'(se tabell 1 nedan). Dessa fyra oberoende variabler antas sammantaget kunna förklara den beroende variabeln, vilja att minska bilåkandet för miljön.

Kapitlet disponeras i fem steg. För det första skall vi i kortfattad form ge några exempel från debatten om trafik och miljö i Göteborgsregionen. Det är fråga om ett problemområde som splittrar opinionen. För det andra skall vi analysera opinionsläget i några miljöpolitiska frågor. Vilka politiska förslag – gällande kopplingen mellan miljö och trafik – är mest respektive minst populära i den västsvenska opinionen? Våra analyser gäller såväl den västsvenska befolkningen som lokala politiker från femton västsvenska kommunfullmäktige. För det tredje skall vi analysera beredskapen när det gäller att minska det egna bilåkandet för att bidra till en bättre miljö. Återigen genomförs en jämförelse mellan allmänhet och lokalpolitiker i Västsverige. Därefter, för det fjärde, analyseras den modell som skisserats ovan både bland lokala politiker och den västsvenska befolkningen. I vilken

grad kan modellen predicera vilja till minskat bilåkande? Finns det några skillnader mellan politiker och allmänhet i detta avseende? För det femte, slutligen, skall vi diskutera förutsättningarna för ett minskat bilåkande i Västsverige. Ett minskat bilåkandet bland det svenska folket är något som politiker på riksplanet önskar sig. Drastiskt minskade utsläpp i form av trafikavgaser är något som skulle ha en god effekt på miljön, men kommer det att kunna ske inom överskådlig framtid?

Sprickan i Göteborgsöverenskommelsen

Låt oss börja med debattklimatet i Göteborgsregionen. Frågan är om vi får en bild av konsensus eller konflikt när vi granskar den lokala trafikpolitiska debatten.

Hur trafiken i Göteborgsregionen skall se ut i framtiden är en fråga som har dragits i långbänk. Åsikter har det funnits gott om och många är de som har känt sig manade att uttala sig i frågan. Enighet är dock inte det epitetet som bäst karakteriserar debatten. På det västsvenska planet har den stora bataljen stått kring Göteborgsöverenskommelsen, och speciellt frågan om huruvida vägtullar skall finansiera överenskommelsens olika delprojekt. Det är en uppmärksammad fråga. Hela 183 artiklar har skrivits om Göteborgs-överenskommelsen i Göteborgs-Posten från juni 1993 till och med september 1996. Men än är inte sista ordet sagt, vilket den här översikten kommer att visa.

I Göteborg och dess kranskommuner har slaget om trafiken pågått sedan början av 1990-talet. Först stod det så kallade Adelsohnspaketet, som syftade till att uppnå en överenskommelse om åtgärder för regionens trafiksystem, i centrum. Målet var att uppnå en bättre miljö, öka tillgängligheten samt skapa förutsättningar för en utveckling av regionen. Överenskommelsen blev en realitet i januari 1991 och omfattade i princip tre områden: kollektivtrafik, regiontåg och vägar. En första strid kring paketet uppstod när Partille kommun inte accepterade ett förslag om en ny sträckning av E6:an. Med anledning av detta fick Vägverket i uppdrag av regeringen att utreda en annan sträckning av vägen samt nå en slutlig överenskommelse för Göteborgsregionen. I juni 1993 såg så Adelsohns-paketets efterträdare Göteborgsöverenskommelsen, även kallad 'Göken' dagens ljus. Med tanke på den intensiva debatt som följde i Adelsohnspaketets fotspår skrev Göteborgs-Posten i och med den nya

överenskommelsens tillkomst: 'Det förslag som nu snickrats ihop kommer förhoppningsvis inte att väcka lika heta känslor' (GP 930603). Ack vad fel man hade, heta känslor var nämligen precis vad överenskommelsen väckte. Elva kommuner i Göteborgsregionen godkände överenskommelsen, men ändå ville 'Göken' inte lyfta. Det stora trätomålet rörande överenskommelsen har varit att investeringarna – t ex byggandet av Götatunneln – skulle finansieras med *vägtullar*, ett förslag som har fått många att se rött.

I november 1993 röstade ett tveksamt kommunfullmäktige i Göteborg ja till Göteborgsöverenskommelsen. Folkpartiet accepterade inte de föreslagna gränserna för biltullarna, men pressades av moderater och socialdemokrater att rösta för förslaget. Kristdemokraterna anslöt sig också till överenskommelsen och förslaget lotsades i hamn (GP 931105). I december samma år var samtliga av de elva berörda kommunerna överens om trafiksatsningen, men på punkten om vägtullar var kommunerna avvaktande och ville diskutera alternativa finansieringsmöjligheter med den dåvarande finansministern Anne Wibble (GP 931208). På grund av alla tveksamheter kring Göteborgsöverenskommelsens finansiering tillsattes en utredning för att ta fram förslag om alternativa finansieringsformer.

Trots oenighet om finansieringen kom flera anslagsfinansierade projekt inom Göteborgsöverenskommelsen igång. Bland annat byggdes den underjordiska pendeltågsstationen vid Liseberg, Ullevimotet och Drottningtorget byggdes om och fler naturgasbussar inköptes (GP 960205).

Hösten 1995 presenteras så utredningen om finansieringen av 'Göken'. Finansiering av Göteborgsöverenskommelsen utan vägtullar bedömdes av den ansvarige utredaren Ingemar Skogö som orealistisk. Dessutom måste en sådan avgift, enligt utredningen, kompletteras med en regional fordonsskatt för att klara hela finansieringen av 'Göken' (SOU 1995:82).

Under 1995 fick debatten en nytändning. Vänsterpartiet protesterade på GP debatt mot Götatunneln (Götatunneln är ett av många projekt inom Göteborgsöverenskommelsen), eftersom partiet ansåg att tunneln skapar utrymme för expanderande bilism. Av denna anledning röstade vänsterpartiet nej till tunneln som enligt planerna ska leda trafiken under jord från Lilla Bommen till Järntorget (GP 950413).

Naturskyddsföreningen riktade under hösten 1995 stark kritik mot vägtullarna eftersom de insamlade pengarna skulle gå till finansiering av nya

vägar. Naturskyddsföreningen har i princip inget emot vägtullar, men vill att de skall fungera som ett incitament för ett minskat bilåkande (GP 950917).

I november 1995 briserar så bomben som kan komma att bli spiken i kistan för Göteborgsöverenskommmelsen. Moderaterna deklarerar att de *inte* stödjer biltullsförslaget med motiveringen att folkpartiet dragit sig ur (GP 951116). Folkpartiet var aldrig särskilt pigga på vägtullar och i december 1995 sade folkpartiet definitivt nej till vägtullar och stora delar av överenskommelsen och lägger samtidigt fram ett nytt förslag till ett bantat vägpaket. Margita Björklund, kommunalråd för folkpartiet i Göteborg, poängterade att hennes parti inte ville bidra till ett delat Göteborg. Ett Göteborg innanför vägtullarna och ett utanför vägtullarna (GP 951201).

Den politiska striden i Göteborg angående finansieringen av 'Göken' fick till slut kommunikationsminister Ines Uusmann att ingripa i december 1995 (GP 951209). Kommunikationsministern sade att Göteborgsregionen måste bestämma sig innan det blir några mer statliga pengar. Till följd av Uusmans beslut lade trafiknämnden i Göteborg flera planerade projekt i Göteborgsöverenskommelsen på is (GP 951215).

I februari bestämmer sig politikerna i regionen för att ta en 'time-out' i arbetet och vänta på en utredning som beräknades vara klar i augusti 1996. Utredningen har bland annat som uppgift att samla in information om biltullar eftersom det främst var där som skon klämde. I februari 1996 gjorde även socialdemokraterna en kovändning i tullfrågan, och var nu tillsammans med folkpartiet och moderaterna emot vägtullar så som förslaget nu var utformat (GP 960223). Under denna tid skulle politikerna försöka samla en tillräckligt stor majoritet kring överenskommelsens finansiering och dess projekt om nio miljarder kronor. Eftersom vägtullar inte är populärt bland kommuninvånarna eftersträvas en bred majoritet i kommunfullmäktige. I Väst-SOM undersökningen 1993 påvisades att 67 procent av de boende i Göteborg med kranskommuner anser att det var ett dåligt förslag att införa biltullar vid infarterna till Göteborg (Bennulf 1994b).

Ett nytt förslag fanns färdigt i slutet av augusti, men i september 1996 har fortfarande inget offentliggjorts. Politikerna meddelade den 19 september att de behövde ett par månader till på sig för att kunna utarbeta ett förslag som faller en bred majoritet i fullmäktige på läppen. Ett slutligt regionalt beslut angående finansieringsalternativ av 'Göken' har återigen skjutits på framtiden (GP 960920).

Sammanfattningsvis kan vi konstatera att bilismens roll som miljöbov, mjölkkossa och räddare i nöden gör det möjligt att förespråka eller förkasta de flesta förslag angående trafiken i Göteborgsregionen. Det är svårt att tänka sig att politisk konsensus för en miljöradikal trafikpolitik lurar bakom nästa vägkrök.

På grön väg?

Vad tycker då västsvenskarna och deras politiker om trafiken i regionen? Vad behöver göras och vad behöver inte göras? I tabell 1 redovisas västsvenskarnas trafikpolitiska åsikter i några förslag som varit uppe på den miljöpolitiska debattscenen.[6]

Tabell 1 Västsvenskars och västsvenska politikers åsikter om fyra trafikpolitiska förslag som förekommit i miljödebatten 1995 (procent).

Förslag	Mycket bra förslag	Ganska bra förslag	Varken bra eller dåligt förslag	Ganska dåligt förslag	Mycket dåligt förslag	Summa procent	Antal svarande
Bygga ut kollektivtrafiken							
Valda	46	35	14	4	1	100	604
Väljare	37	42	17	3	1	100	1633
Bara tillåta miljövänliga lastbilar i innerstäderna							
Valda	38	38	17	5	2	100	604
Väljare	39	35	17	6	3	100	1623
Stoppa privatbilismen i innerstäderna							
Valda	16	36	19	20	9	100	602
Väljare	17	28	20	21	14	100	1622
Införa bilavgifter för att bekosta vägar och kollektivtrafik							
Väljare	6	18	16	22	38	100	1557

Kommentar: Frågan som ställdes löd*: 'Nedanstående lista omfattar ett antal förslag som gäller miljön i Din kommun. Vilken är Din åsikt om vart och ett av dem?'* Frågan till det sista alternativet löd: '*Nedanstående lista omfattar ett antal förslag som*

förekommit i den politiska debatten. Vilken är Din åsikt om vart och ett av dem?' Tyvärr saknas data om vad de valda har för åsikt om alternativet 'Införa bilavgifter för att bekosta vägar och kollektivtrafik'.

Vad det gäller trafiksituationen i innerstäderna är politikerna och medborgarna ganska eniga. En majoritet bland båda grupperna är av åsikten att det bör vara mindre trafik inne i våra städer. Det var en högre andel bland de valda som ville gå något hårdare fram än medborgarna vad det gäller privatbilismen. I frågan 'bara tillåta miljövänliga lastbilar i innerstäderna' är flertalet av såväl de valda som av väljarna rörande ense om att lastbilar som släpper ut för mycket luftföroreningar inte har i stadskärnorna att göra. Mer kollektivtrafik ställer sig höga andelar bland både politiker och medborgare bakom. Bara en procent i varje grupp tycker att det är ett mycket dåligt förslag att bygga ut kollektivtrafiken och en stor majoritet (82 procent av politikerna och 76 procent av väljarna) ställer sig bakom kravet på mer trafik i kollektiv regi.

På frågan om att 'införa bilavgifter för att bekosta vägar och kollektivtrafik' svarade 60 procent av västsvenskarna att de är emot. Detta är något vi känner igen från tidigare forskning. Miljön är viktig för många människor, men blir genast mindre angelägen om vi blandar in kronor och ören från de egna plånböckerna; något som inte bara gäller vanligt folk utan även kommunfullmäktigeledamöter, kommunala miljöchefer och journalister (Bennulf 1996).

Vi skall i och för sig inte överdriva medborgarnas acceptans av krafttag på det trafikpolitiska området. Vid jämförelse med åsikter i andra miljöpolitiska frågor är andelen som t ex förespråkar att förbjuda utsläpp i jordbruket samt att lagstifta om obligatorisk sortering av hushållsavfall klart högre. Förslag som inskränker enskilda människors möjligheter att köra bil är, tillsammans med kärnkraftsfrågorna, de frågor på miljöområdet som splittrar opinionen mest. Tre förslag som inte ingår i denna studie men som har uppmätts i andra där majoriteter är *emot* förslagen utgörs av 'sänka hastigheten på vägarna', 'höja bensinskatten' och det minst populära 'införa biltullar vid infarterna till Göteborg'(Bennulf 1994a; 1994b).

Mindre bilar i Västsverige?

En bättre miljö är något som de allra flesta vill ha. Att köra bil är något som många uppfattar som något positivt; man kanske uppfattar körning, t ex i en sprillans ny Volvo 850, som lustfyllt medan åter andra tycker om bilåkningen eftersom det gör att de sparar tid och kan frakta saker på ett enkelt sätt. Att köra bil kan också ge en del människor en frihetskänsla, att de kan ta sig vart de vill (jfr Bennulf & Jarlbro 1995). De allra flesta är dock medvetna om att det för vår miljös skull vore bra om bilismen som vi känner den idag minskade eftersom bilismen är en av de största miljöbovarna i dagens samhälle. Detta är något som bilister uppfattar som problematiskt även om de uppfattar bilens hot mot miljön som något mindre problematiskt än vad ickebilister gör; t ex uppfattar de som aldrig kör bil 'avgaser från biltrafiken' som en större risk än hängivna bilister (Bennulf & Jarlbro 1995). Frågan som ställs här är om människor, trots alla positiva saker som bilåkning innebär, är beredda att minska sin bilåkning för miljöns skull.

Vi kan naturligtvis inte förvänta oss att beredskapen, eller bristen på beredskap, till ett minskat bilåkande skall vara lika stor i olika grupper av befolkningen eller för olika grupper av kommunfullmäktigeledamöter. I tabell 2, som gäller befolkningen, har vi därför delat in svarspersonerna efter de tre förklaringsfaktorerna kön, hushållsinkomst och partisympati, men också efter ålder. Är det t ex så att yngre människor har högre beredskap att minska bilåkandet med tanke på den framtida miljön?

Tabell 2 Den västsvenska befolkningens beredskap att minska bilåkandet för att bidra till en bättre miljö efter kön, ålder, hushållsinkomst och partisympati 1995 (procent och medeltal).

	Inte alls beredd att minska bilåkandet (0-3)	Till viss del beredd att minska bilåkandet (4-6)	I hög grad beredd att minska bilåkandet (7-10)	Summa procent	Antal svarande	Medeltal (0-10)
Kön						
Män	47	23	30	100	790	5,5
Kvinnor	32	26	42	100	804	6,4
Ålder						
15-19	39	28	33	100	130	5,7
20-29	37	24	39	100	302	6,1
30-39	40	25	35	100	306	5,9
40-49	38	23	39	100	303	6,0
50-59	42	25	33	100	258	5,8
60-75	41	21	38	100	266	6,5
Hushållets inkomst						
-150.000	32	24	44	100	376	6,6
151.000-250.000	40	22	38	100	387	6,1
251.000-350.000	40	26	34	100	305	5,8
350.000+	47	24	29	100	441	5,5
Partisympati						
vänsterpartiet	34	16	50	100	176	6,7
socialdemokraterna	37	27	36	100	403	5,9
centerpartiet	28	25	47	100	36	6,6
folkpartiet	34	26	41	100	101	6,1
moderaterna	55	23	22	100	392	5,1
kristdemokraterna	45	25	30	100	40	5,1
miljöpartiet	22	25	53	100	198	7,1
SAMTLIGA	***40***	***24***	***36***	***100***	***1604***	***6,0***

Kommentar: Frågan löd: *'I vilken utsträckning är Du personligen beredd att göra följande saker för att bidra till en bättre miljö i Din kommun?'* 'Minska bilåkandet' var ett av tolv alternativ som de tillfrågade västsvenskarna fick ta ställning till. Huruvida de tillfrågade är beredda att minska sitt bilåkande har mätts på en elvagradig skala där värdet noll betyder att de inte alls är beredda att minska sitt bilåkande och tio att de i hög grad är beredda att göra så. Dessa värden har sedan delats in i tre större kategorier. Tabellen innehåller även medeltal, och ju högre medeltal, desto mer beredd är gruppen som helhet att minska sitt bilåkande.

Som väntat finns det en ganska stor skillnad mellan mäns och kvinnors inställning till att minska bilåkandet. Forskning om miljöopinion har

oräkneliga gånger visat att en större andel kvinnor *är* mer miljövänliga än män och även i denna analys demonstreras denna gamla sanning, vilket medeltalen illustrerar på ett tydligt vis. Skillnaden mellan män och kvinnor blir här nästan en hel skalenhet, männens medelvärde är 5,5 medan kvinnorna har 6,4 i medeltal.

Vilken ålderskategori av västsvenskarna är då i högst grad beredda att minska bilåkandet för miljöns skull? Den allra äldsta ålderskategorin med medborgare i åldern 60-75 år sticker ut här, men bilden av de äldre som kan tänka sig att köra mindre bil i miljöns tjänst är något dubbel. Medelvärdet på 6,5 är ett av de högsta i den här tabellen, men samtidigt är det 41 procent i gruppen som inte alls är beredda att minska bilåkandet, vilket är den näst högsta procentsatsen i den här delen av tabellen. Endast åldersgruppen 50-59 år inhyser en större andel individer som absolut inte kan tänka sig att minska bilåkandet. Vissa intressanta skillnader kan uttydas när man analyserar skillnaderna mellan män och kvinnor i de olika åldersintervallen. Den enskilda grupp som i lägst utsträckning kan tänka sig att minska bilåkandet för att spara miljön är män i åldern 50-59 år, (medelvärde 4,9). Kvinnorna i samma åldersintervall är tillsammans med kvinnorna i åldern 60-75 år den grupp som uppvisar de högsta medeltalen, hela 6,8, vilket innebär att en stor andel av kvinnor i åldern 50-75 år är i hög grad beredda att minska sin bilåkning.

Även hur mycket pengar vi har i plånboken påverkar vår handlingsberedskap. Resultaten visar med all önskvärd tydlighet att ju mer pengar det finns i hushållet, desto mindre andel kan tänka sig att minska bilåkningen för miljöns skull. En förklaring till detta kan vara att 91 procent av västsvenskarna som har en hushållsinkomst på över 350 000 kronor om året har bil, medan bara 45 procent av västsvenskar som har en hushållsinkomst under 150 000 kronor har bil. För många av de som har svarat att de kan tänka sig att minska bilåkningen är det då en hypotetisk fråga eftersom de i vardagslivet inte kör speciellt mycket bil. För de med högre hushållsinkomst som har bil är det troligt att de har vant sig vid att vara bilburna vilket gör det svårare att ändra sitt beteende.

Mer än kön, mer än ålder och mer än hur mycket pengar det finns i hushållet påverkar dock *partisympatin* västsvenskarnas inställning till att minska bilåkningen för miljöns skull. Handlingsberedskapen i denna fråga är till stor del en fråga om politisk övertygelse. Miljöpartiets sympatisörer är de som i allra störst utsträckning kan tänka sig ett förändrat beteende vad det

gäller bilåkning, medan sympatisörer till moderaterna och kds är de som i minst utsträckning kan tänka sig detsamma. Även vänsterparti- och centerpartisympatisörer tycker att det är värt att stryka på foten för den egna bekvämligheten och minska sitt bilåkande för miljöns skull.

Hur står det då till med politikerna? Är de i större eller mindre utsträckning än befolkningen i övrigt beredda att minska bilåkandet för miljöns skull, eller är de på det stora hela som folk är mest? I tabell 3 ges svar på dessa frågor.

Tabell 3 De västsvenska politikernas beredskap att minska bilåkandet för att bidra till en bättre miljö efter kön, ålder, hushållsinkomst och partitillhörighet 1995 (procent och medeltal).

	Inte alls beredd att minska bilåkandet (0-3)	Till viss del beredd att minska bilåkandet (4-6)	I hög grad beredd att minska bilåkandet (7-10)	Summa procent	Antal svarande	Medeltal (0-10)
Kön						
Män	24	35	41	100	350	5,7
Kvinnor	20	25	55	100	241	6,3
Ålder						
20-29	14	10	76	100	29	7,5
30-39	26	34	40	100	73	5,7
40-49	20	34	46	100	151	5,9
50-59	24	28	48	100	221	6,0
60-80	23	36	41	100	106	5,6
Hushållets inkomst						
-150.000	31	23	46	100	52	5,7
151.000-250.000	18	29	53	100	117	6,3
251.000-350.000	21	33	46	100	177	6,0
350.000+	24	33	43	100	229	5,6
Partitillhörighet						
vänsterpartiet	7	17	76	100	30	7,9
socialdemokraterna	14	37	49	100	256	6,4
centerpartiet	29	30	41	100	84	5,5
folkpartiet	29	24	47	100	42	5,6
moderaterna	46	31	23	100	109	3,9
kristdemokraterna	0	50	50	100	14	6,7
miljöpartiet	3	7	90	100	31	8,8
SAMTLIGA	***23***	***31***	***46***	***100***	***592***	***5,9***

Kommentar: Frågan löd: *'I vilken utsträckning är Du personligen beredd att göra följande saker för att bidra till en bättre miljö i Din kommun?'*. 'Minska bilåkandet' var ett av nio alternativ som de tillfrågade kommunfullmäktigeledamöterna fick ta ställning till. Tabellen är konstruerad på motsvarande sätt som i tabell 2. För en mer utförlig beskrivning se kommentaren till tabell 2.

Det är svårt att urskilja några tydliga mönster vad det gäller skillnader mellan politikerna och befolkningen i övrigt. Vid uppdelning på åldersgrupper är det främst de yngre politikerna som skiljer sig från de unga medborgarna; medeltalet för åldersgruppen 20-29 år är högt bland politikerna (7,5) hela 1,4 skalenheter högre än hos de jämnåriga västsvenskarna. Allra mest beredda till minskat bilåkande är de unga politikerkvinnorna som uppmäter ett medeltal på 8,0 vilket är det högsta medelvärdet för socioekonomiska grupper som vi har räknat fram i våra analyser.

När vi analyserar partitillhörigheten som oberoende variabel till huruvida ledamöterna i fullmäktige är beredda att minska sitt bilåkande framkommer vid första anblicken resultat som liknar de för befolkningen, fast något förstärkt; miljöpartiets fullmäktigeledamöter är i än högre grad beredda att minska sitt bilåkande, medan moderaterna i än mindre grad är beredda att göra det samma. Vid en närmare jämförelse mellan sympatisörerna till de olika partierna och representanterna i fullmäktige återfinns dock stora skillnader. Det mest förvånande är medelvärdet för centerpartiets fullmäktigeledamöter; medelvärdet uppmäts till 5,5. Bland partirepresentanter är det endast moderaterna som uppvisar ett lägre medeltal (3,9). Bland centerpartisympatisörer ser det dock annorlunda ut; denna grupps medelvärde hamnar 1,1 skalenheter högre (6,6). Detta är aningen förvånansvärt eftersom centerpartiet starkt har definierat sig som ett parti som bryr sig om miljöfrågor.

Vägen till minskat bilåkande går via partierna?

I de följande analyserna skall vi med multivariat regressionsanalys analysera effekten av de fyra olika förklaringsfaktorerna på den beroende variabeln under kontroll för varandra. Förutom de tre variabler som redovisas i tabellerna 2 och 3 skall även trafikpolitiska åsikter analyseras. Variablerna har delats in i tre olika block. Det mest grundläggande blocket utgörs av de socioekonomska variablerna kön och inkomst, i nästa block återfinns partisympati och slutligen i det tredje blocket har vi trafikpolitisk åsikt, som i kausal mening, återfinns närmast den variabel som skall förklaras.

I tabell 4 redovisas så regressionsanalyserna för data om befolkningen, medan analyserna som gäller kommunfullmäktigeledamöter återfinns i tabell 5. Vi har genomfört standardiserade regressionsanalyser; effektmåtten varierar därför mellan noll och ett, ju högre värde på koefficienten desto starkare effekt av respektive variabel.

Tabell 4 Västsvenskars beredskap att minska bilåkandet för att bidra till en bättre miljö förklaras av kön, inkomst, partisympati och trafikpolitiska åsikter 1995 (standardiserade regressionskoefficienter).

	Block 1	Block 2	Block 3
Block 1			
kön	0,14	0,12	0,06
inkomst	-0,14	-0,11	-0,09
Block 2			
partisympati			
vänsterpartiet		0,12	*
socialdemokraterna		0,07	*
centerpartiet		0,07	*
folkpartiet		*	*
kristdemokraterna		*	*
miljöpartiet		0,17	0,07
Block 3			
trafikpolitisk åsikt			0,42
Förklarad varians (procent)	*4*	*7*	*23*
Antal svarande	***1041***	***1041***	***1041***

Kommentar: Frågan löd: *'I vilken utsträckning är Du personligen beredd att göra följande saker för att bidra till en bättre miljö i Din kommun?'* Effekter märkta med asterisk (*) är ej signifikanta på 95 procents säkerhetsnivå. Regressionsanalyserna har genomförts med tre block av oberoende variabler. Det första blocket (de socioekonomiska variablerna) är de variabler som i kausal mening återfinns längst från den beroende variabeln, att minska bilåkandet för att bidra till en bättre miljö. En positiv siffra för kön skall tolkas så att kvinnor är mer positiva till att minska bilåkandet än vad män är och för inkomst att höginkomsttagare är mer positiva. I det andra blocket (partisympati) tjänstgör moderaternas sympatisörer som referensgrupp. Positiva siffror för övriga partiers sympatisörer visar hur mycket större effekten är på den beroende variabeln av att sympatisera med partiet ifråga istället för med moderaterna. I det tredje blocket har trafikpolitiska åsikter mätts med ett index om svarspersonernas inställning till att 'stoppa privatbilismen i innerstäderna',

'bygga ut kollektivtrafiken' och 'att bara tillåta miljövänliga lastbilar i innerstäderna'. Ett positivt tecken på regressionskoefficienten indikerar att människor som är positiva till dessa förslag också tenderar att vara beredda att minska sitt eget bilåkande. Den standardiserade regressionskoefficienten varierar mellan noll och ett och ju högre koefficient desto starkare effekt på den beroende variabeln.

Tabell 5 Västsvenska politikers beredskap att minska bilåkandet för att bidra till en bättre miljö förklaras av kön, hushållsinkomst, partitillhörighet och trafikpolitiska åsikter 1995 (standardiserade regressionskoefficienter).

	Block 1	Block 2	Block 3
Block 1			
kön	0,11	0,09	*
inkomst	*	*	*
Block 2			
partitillhörighet			
vänsterpartiet		0,31	0,15
socialdemokraterna		0,39	0,18
centerpartiet		0,17	*
folkpartiet		0,15	0,09
kds		0,15	0,08
miljöpartiet		0,36	0,20
Block 3			
trafikpolitisk åsikt			0,39
Förklarad varians (procent)	*1*	*17*	*28*
Antal svarande	***537***	***537***	***537***

Kommentar: Frågan som ställdes löd: *'I vilken utsträckning är Du personligen beredd att göra följande saker för att bidra till en bättre miljö i Din kommun?'* Effekter märkta med asterisk (*) är ej signifikanta på 95 procents säkerhetsnivå. För förklaring om hur regressionsanalysen har konstruerats, se kommentaren till tabell 4.

De socioekonomiska variablerna kan inte ensamt ge någon kraftfull förklaring till beredskapen för att av miljöskäl minska det egna bilåkandet. Den förklarade variansen är fyra procent för befolkningen och endast en procent bland politikerna. Effekterna är i princip likadana för de två grupperna; kvinnor och låginkomsttagare uppvisar en stor handlingsberedskap i större utsträckning än vad män och höginkomsttagare gör.

Noterbart är emellertid att effekten av inkomst inte är statistiskt signifikant under kontroll för könstillhörighet bland de lokala politikerna.

Det är i och för sig inte något förvånande med att dessa effektmått uppvisar något lägre värden än de som framkommer för övriga variabler i modellen eftersom vi befinner oss längre i från den beroende variabeln.

När vi i steg två för in partisympati/partitillhörighet som kontrollvariabel framkommer intressanta resultat. Medan den förklarade variansen knappt ökar alls bland medborgarna (från 4 till 7 procent) ökar den markant bland de folkvalda politikerna; från 1 till 17 procent. Betydelsen av partisympati har analyserats med ett antal s k dummyvariabler d v s huruvida man sympatiserar med t ex vänsterpartiet eller ej. Människor som sympatiserar med ny demokrati, parti som inte är representerat i riksdagen eller ej uppger partisympati har exkluderats från analyserna. Sympati med moderaterna har tjänstgjort som utgångspunkt för denna analys. Siffrorna skall då tolkas som att beredskapen att minska bilåkandet är högre än för moderaterna; och ju högre siffra desto större är skillnaden visavi moderata sympatisörer.

Att personligen vara beredd att minska bilåkandet är i hög grad en politiskt kontroversiell fråga. Effekterna är mycket starkare bland de folkvalda än bland folk i allmänhet. Inte förvånande, återfinns det bland miljöpartister och vänsterpartister en hög beredskap att minska det egna bilåkandet. Kanske mer förvånande är att denna beredskap även är starkt utbredd bland socialdemokrater och bland kommunfullmäktigeledamöterna är effekten av socialdemokratisk tillhörighet starkare än för samtliga andra partier under kontroll för de socioekonomiska variablerna.[7]

När så det tredje blocket – *trafikpolitisk åsikt* – införs i analysen ökar modellens förklaringskraft såväl bland allmänheten som bland de lokala politikerna till 23 respektive 28 procents förklarad varians. Det finns i och för sig en hel del varians kvar att förklara, men att med fyra variabler kunna predicera handlingsberedskap så pass väl som vi gjort i dessa analyser kan inte betraktas som ett misslyckande. Effekten av trafikpolitisk åsikt är stark på handlingsberedskap i båda grupperna (0,42 respektive 0,39). Det är också fråga om den variabel som 'borde' uppvisa den starkaste effekten eftersom den återfinns närmast den beroende variabeln.

Två intressanta skillnader kan noteras mellan väljare och valda. Bland vanligt folk försvinner effekten av partisympati helt vid kontroll för

trafikpolitisk åsikt. Resultatet skall, enligt den analyserade modellen, tolkas på följande sätt: Människors partisympati styr deras åsikter om trafikpolitik vilket i sin tur styr deras handlingsberedskap avseende att själva minska bilåkandet. Betydelsen av partisympati på handlingsberedskap bland väljare verkar helt och hållet genom att styra åsikter om trafikpolitik, inga direkta effekter återfinns förutom den svaga effekten (0,07) av att sympatisera med miljöpartiet. Men bland kommunfullmäktigeledamöterna minskar effekten av partitillhörighet inte alls på motsvarande påtagliga sätt vid kontroll för trafikpolitisk åsikt. Egenskapen att tillhöra miljöpartiet, socialdemokraterna eller vänsterpartiet uppvisar starka effekter på egen handlingsvilja oberoende av trafikpolitisk åsikt. Den andra intressanta skillnaden mellan de två grupperna gäller effekten av kön. Bland de lokala politikerna försvinner könseffekten under kontroll för övriga variabler, medan detta inte sker bland medborgarna. Där finns en oberoende effekt av könstillhörighet oavsett övriga egenskaper. Men bland politikerna verkar kön enbart så att den leder fram till trafikpolitiska åsikter som i sin tur styr den egna handlingsberedskapen.

Västsverige – en katalysator för ett minskat bilåkande?

Västsverige kan knappast med fog karakteriseras som en katalysator för ett minskat bilåkande. I den politiska debatten återfinns, visar vår genomgång av den lokala trafikpolitiska debatten, ingen tydlig konsensus kring politiska förslag som skulle kunna förändra västsvenskarnas trafikvanor. Inte heller handlingsberedskapen bland folk i allmänhet eller bland kommunfullmäktigeledamöter ger oss något större hopp om ett drastiskt förändrat bilåkningsbeteende i vardagslivet. I och för sig uppger sig 36 procent av medborgarna respektive 46 procent av kommunfullmäktigeledamöterna vara villiga att minska sitt eget bilåkande för att bidra till en bättre miljö. Men detta inger inget större hopp för den som vill se drastiskt minskade utsläpp av avgaser från biltrafiken. Det är hela 40 procent respektive 23 procent som inte har någon sådan handlingsberedskap. Lägger vi då till två fakta, dels att viljan att minska sitt eget bilåkande är mindre utbrett än handlingsberedskapen för en hel serie andra miljöhandlingar – t ex att spara energi i hemmet och att kompostera, dels att det finns ett svagt samband mellan attityder och beteenden – gamla etablerade vanor ändras inte i första taget – har den pessimistiska tolkningen fog för sig.

En annan möjlighet att nå ett hållbart transportsystem är att gå fram den tekniska vägen. Om det vore så att den svenska bilparken skulle bytas ut till nya miljövänliga bilar, t ex i form av elbilar, skulle inte de enskilda bilisterna behöva minska sitt bilåkande för att samhället som helhet skulle kunna åtnjuta de önskade mindre utsläppen till naturen. Och det finns optimister som lägger stor tilltro till olika tekniska lösningar. Humanekologen Emin Tengström har kritiskt synat ett antal teknikvisionära utopier och kommit fram till att sådana ofta har en övertro på vad man kan åstadkomma med teknikens hjälp. Bara tekniken är möjlig – resonerar många – så kan den också snabbt komma till användning (Tengström 1991). Man tänker inte då på vilket motstånd nästan all förändring stöter på när den skall implementeras i en social kontext. Det är regel snarare än undantag att allehanda tekniska lösningar på miljöområdet tar lång tid att införa. Man skall, hävdar forskare som analyserat implementering, snarare förvånas att någonting överhuvudtaget genomförs än förvånas över det motsatta förhållandet (se t ex Lundqvist 1994).

Vissa visioner är i och för sig inte så överdrivna att de kan tillbakavisas som spekulativa eller udda företeelser. Exempelvis förekommer en intensiv forskning om elbilar, tekniken förbättras och inom en snar framtid skulle det åtminstone ur tekniskt perspektiv vara möjligt att elbilen slog igenom på bred front. Inom en tjugo års period kan elbilen tänkas ha tagit över bensinbilens roll som ett av de vanligaste transportmedeln (se Mauro 1996).

Ett sådant scenario är, vill vi hävda, om inte omöjligt så åtminstone inte särskilt troligt. Dels är alltid genomförande av nya tekniker problematiska, trögheter i det politiska systemet så väl som i näringslivet kommer att medföra att inte tillräckliga resurser kommer att satsas på forskning eller olika stimulansåtgärder och eftersom bilindustrins huvudsakliga intäkter kommer från 'vanliga' bilar kommer huvudsatsningarna att ligga här. Dels har vi noterat ett samband mellan beredskap att minska bilåkande som kan vara problematiskt i detta sammanhang. Eftersom det är låginkomsttagare som har den högsta beredskapen att minska sitt eget bilåkande är det också troligt att det är i denna grupp som elbilen till en början kommer att ha störst genomslagskraft. Men det är också i denna grupp som möjligheten att investera i en ny bil är som lägst. Bland låginkomsttagare finns sällan möjligheten att köpa en helt ny bil, man får – om man vill hålla sig med en bil – förlita sig till andrahandsmarknaden och ofta mindre miljövänliga bilar. Medan intresset bland höginkomsttagare – där ett byte till en ny elbil ur ekonomisk synvinkel inte vore en omöjlighet – för att köra något annat än

en gammal hederlig bensinbil kan antas vara lägre. Ny teknik är ett viktigt bidrag när det gäller att komma åt miljöproblemen, men man skall inte förvänta sig några underverk över en natt. Människorna måste hänga med också, annars händer inte mycket.

Om nationella politiska målsättningar om att minska avgaserna från biltrafiken skall kunna nås kan vi inte helt förlita oss på enskilda människors vilja att minska bilåkande eller tekniska lösningar. Det krävs kraftfulla politiska tag i form av styrning; lagstiftning och ekonomiska incitament. Många sådana förslag röner snabbt kraftiga opinionsstormar. Men dessa har inte en bred folklig förankring. Miljöpolitiska förslag som minskar möjligheten att köra bil är i och för sig mindre populära än andra förslag, men det är inte hela svenska folket som är motståndare till sådana förslag. De har sina förespråkare såväl som sina motståndare både bland vanliga medborgare och bland kommunfullmäktigeledamöter. Att själv vilja minska sitt bilåkande är, enligt våra analyser, i hög grad en fråga om politisk övertygelse. Det finns – vill vi avslutningsvis hävda – ett handlingsutrymme för en offensivare miljöpolitik och detta gäller även det trafikpolitiska området. Men bilen kommer också förtsättningsvis att betraktas som miljöbov, mjölkkossa och räddare i nöden.

Noter

[1] Kapitlet utgör ett led i avrapporteringen av projektet 'Miljön och rörlighetskultur i vardagslivet' som finansieras av FRN och bedrivs vid CEFOS, Göteborgs universitet.

[2] Vop95 - Västsvensk opinion 1995 - är en frågeundersökning som finansieras av CEFOS inom ramen för projektet 'Lokalt miljöarbete'. Se vidare Bennulf, Lundin & Petersson (1996). De femton kommuner som ingick i undersökningen Vop95 är: Borås, Dals Ed, Grästorp, Gullspång, Göteborg, Hylte, Munkedal, Mölndal, Orust, Svenljunga, Tidaholm, Trollhättan, Uddevalla, Vara och Varberg.

[3] Jämförelser mellan medborgare och olika elitaktörer är inte särskilt vanligt när det gäller studier av miljöattityder (Krantz 1996). Inom statsvetenskapen tillhör dock jämförande studier av väljare och valda avseende åsiktsrepresentativitet en viktig forskningsinriktning (Esaiasson & Holmberg 1996).

[4] Dahlstrands och Biels modell innehåller ytterligare steg som vi inte diskuterar här. Empiriskt har de undersökt processen bakom hur människors konsumtionsvanor förändras i mer miljövänlig riktning (Dahlstrand och Biel 1996).

[5] Att placera partisympati före åsikt är inget självklart val i en sådan här modell. Det finns troligtvis en interdependent relation mellan de två variablerna. Men tvingas man, som i det här fallet, att välja finns det goda argument för den ordning vi valt (Bennulf 1994a; Krantz 1996).

[6] Den riktigt uppmärksamma läsaren har säkert noterat att vi använder begreppet västsvenskar något slarvigt i detta kapitel. För befolkningen avser vi då endast undersökningspopulationen för Väst-SOM 1995 d v s boende i Göteborg med kranskommuner (se metodkapitlet i denna bok). När det gäller västsvenska kommunfullmäktigeledamöter avses samtliga ledamöter för femton västsvenska kommunfullmäktige (se Bennulf, Lundin & Petersson 1996; för en redogörelse om vilka de femton kommunerna är, se not 3). Göteborgspolitikerna ingår bland dessa femton kommuner, men Västsverige ges då en något vidare definition, nämligen Göteborg och Bohus, Hallands, Skaraborgs och Älvsborgs län. Enär vårt syfte inte är att genomföra en strikt analys av åsiktsrepresentativitet bland väljare och valda i Västsverige utan att illustrera åsiktsläget bland 'vanligt folk' och bland 'vanliga' lokalpolitiker har det inte varit viktigt att svarspersonerna är från exakt samma kommuner. Om så vore fallet kan man på ett enkelt sätt åstadkomma detta genom att välja ut de svarande från de femton kommunerna ur den riksrepresentativa SOM-undersökningen eller begränsa analysen till Göteborg och Mölndal som ingår i både Väst-SOM och Vop95.

[7] Bland politikerna har vi även kontrollerat betydelsen av vilket av de femton kommunfullmäktige man sitter i. Om vi använder en modell utan partitillhörighet erhåller vi signifikanta effekter av några fullmäktigen. Men under kontroll för partitillhörighet försvinner dessa effekter med ett undantag. Egenskapen att vara ledamot av Tidaholms kommunfullmäktige ökar beredskapen för att minska bilåkandet även under kontroll för partitillhörighet. Vi har dock ingen bra förklaring till denna Tidaholmseffekt i rockärmen.

Referenser

Ajzen, Isac och Martin Fishbein (1980) *Understanding Attitudes and Predicting Social Behavior.* Englewood Cliffs, N.J: Prentice Hall, Inc.

Bagozzi, R.P och Y. Yi (1989) 'The Degree of Intention Formation as a Moderator of the Attitude-Behavior Relationship'. *Social Psychology Quarterly* vol. 52, s. 266-279.

Bem, D.J (1972) 'Self-Perception Theory'. I L. Berkowitz [ed.] *Advances in Experimental Social Psychology* vol. 6, s. 1-62. New York: Academic Press

Bennulf, Martin (1994a) *Miljöopinionen i Sverige.* Lund: Dialogos.

Bennulf, Martin (1994b) 'Från Göteborg till Grönköping? Om göteborgarnas miljöåsikter'. I Lennart Nilsson [red.] *Västsverige i fokus.* SOM-rapport 12, Göteborgs universitet: SOM-institutet.

Bennulf, Martin (1996) 'Det gröna handlingsutrymmet'. I Sören Holmberg och Lennart Weibull [red.] *Mitt i nittiotalet.* SOM-rapport 16, Göteborgs universitet: SOM-institutet.

Bennulf, Martin och Henrik Selin (1994) 'Skiftningar i grönt. Om livsstilar och miljö i olika sociala grupper'. I Mats Rolén [red.] *Forskning om livsstil och miljö.* Rapport 94:6, Stockholm: FRN.

Bennulf, Martin och Gunilla Jarlbro (1995) 'Rör inte min bil!' I Sören Holmberg och Lennart Weibull [red.] *Det gamla riket.* SOM-rapport 13, Göteborgs universitet: SOM-institutet.

Bennulf Martin, Ulrika Lundin och Stefan Petersson (1996) *Västsvensk opinion 1995. Undersökningsdesign, urval, materialinsamling och frekvensfördelningar.* Cefos arbetsrapport 11, Göteborgs universitet: Cefos.

Dahlstrand, Ulf och Anders Biel (1996) 'Pro-Environmental Habits: Propensity Levels an Behavioral Change'. *Journal of Applied Social Psychology* (under publicering).

Esaiasson, Peter och Sören Holmberg (1996) *Representation From Above - Members of Parliament and Representative Democracy in Sweden.* Aldershot: Dartmouth Publishing Company.

Falkemark, Gunnar och Peter Westdahl (1990) *Att offra västkusten.* Stockholm: Rabén & Sjögren.

Gutterling, Jan M. & Oene Wiegman (1993) 'Gender-Specific Reactions to Environmental Hazards in the Netherlands'. *Sex Roles* vol. 28, s. 433-447.

Göteborgs-Posten 93.06.03 *Trafikpolitisk framgång.*

Göteborgs-Posten 93.11.05 *Biltullar slår orättvist.*

Göteborgs-Posten 93.12.08 *Kommunerna vill inte ha vägtullar.*

Göteborgs-Posten debatt 95.04.13 *Är Götatunneln ett miljöprojekt?* Kent Österberg och Sören Kviberg, ledamöter i trafiknämnden (v).

Göteborgs-Posten 95.09.07 *Bilismen ska betala miljöskadorna.*

Göteborgs-Posten 95.09.17 *Vägtullar får hård kritik.*

Göteborgs-Posten 95.11.16 *Sprickan som kan...*

Göteborgs-Posten 95.12.01 *Fp vill stoppa vägtullarna.*

Göteborgs-Posten 95.12.09 *Uusmann hotar stoppa miljardstöd.*

Göteborgs-Posten 95.12.15 *Staten har stoppat pengarna till nya vägar.*

Göteborgs-Posten 96.02.05 *Så går turerna kring Göken.*

Göteborgs-Posten 96.02.23 *Nu går Göken i ide.*

Göteborgs-Posten, 'Två Dagar', 96.09.14 *Det var boom, boom, boom.*

Göteborgs-Posten 96.09.20 *Biltullar saknar samlat stöd.*

Hagman, Olle (1995) *Bilen och naturen i svensk bilreklam. En studie av bilsamhällets mytologi.* SANS 5, Göteborgs universitet: Socialantropologiska institutionen.

Krantz, Petra (1996) *M som i Miljö, Makthavare, Miljöexperter, Miljövänner och alldeles 'vanliga' Medborgare - En politisk psykologisk studie av vilka faktorer som kan förklara miljöbeteenden.* Göteborgs universitet: Statsvetenskapliga institutionen.

Krantz, Lars-Gunnar och Bertil Vilhelmsson (1996) 'Förändringar av den dagliga rörelsen i Sverige 1978-1994'. *Occasional Papers 1996:2.* Göteborgs universitet : Kulturgeografiska institutionen.

Lundmark, Carina (1995) *Towards a Green Democratic Theory.* Umeå universitet: Statsvetenskapliga institutionen.

Lundqvist, Lennart J. (1994) 'Miljöpolitiken som ett genomförandeproblem eller Varför man bör förvånas över att något överhuvudtaget kan bli gjort'. I Lars J. Lundgren [red.] *Livsstil och miljö. Handlingsutrymme för förändring.* Stockholm: AFR, SNV m fl.

Mauro, Kanehira (1996) *Farväl till bensinbilen.* (bokmanuskript) Göteborgs universitet: Institutionen för tvärvetenskapliga studier av människans villkor.

Mårtensson, Mona, Ronny Pettersson och Anders Wadeskog (1994) 'På jakt efter den ekologiska människan'. I Mats Rolén [red.] *Forskning om livsstil och miljö.* Rapport 94:6, Stockholm: FRN

Olsson James M. & Mark P. Zanna (1993) 'Attitudes and Attitude Change'. *Annual Review of Psychology* vol. 44, s. 117-154.

Oskarson, Maria (1994) *Klassröstning i Sverige - rationalitet, lojalitet eller bara slentrian?* Stockholm: Nerenius & Santérus.

Polk, Meritt (1994) 'Women and the Automobile: Have You Come a Long Way Baby?' I *Facta och Futura.*

Polk, Meritt (1996) 'The Use of Cars Among Swedish Men and Women'. Göteborgs universitet: Institutionen för tvärvetenskapliga studier av människans villkor.

Ronis, D.L, F.J Yates och J.P Kirscht (1989) 'Attitudes, Decisions and Habits as Determinants of Repeated Behavior'. I A.R Pratkanis [ed.] *Attitude structure and Function.* Hillsdale; New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.

Schwartz, S.H och W. Bilsky (1987) 'Toward a Psychological Structure of Human Values'. *Journal of Personality and Social Psychology* vol. 55, sid. 550-562.

SNV (1996) *Biff eller Bil? – Om hushållens miljöval.* Stockholm: Naturvårdsverkets förlag.

SOU 1995:82 *Finansieringslösningar för Göteborgs- och Dennisöverenskommelsen* Stockholm: Kommunikationsdepartementet.

Stern, P.C och S. Oskamp (1987) 'Managing Scarce Environmental Resources'. I D. Stokols och I. Altman [ed.] *Handbook of Environmental Psychology,* New York: Wiley.

Svensson, O. (1992) 'Differentiation and Consolidation Theory of Human Decision Making: A Frame of Reference for the Study of Pre- and Post-decision Processes'. *Acta Psychologica,* vol. 80, s. 143-168.

Tengström, Emin (1991) *Bilismen i kris?* Stockholm: Rabén & Sjögren.

Verplanken, B., H. Aarts, A. von Knippenberg och C. von Knippenberg.(1996) 'Attitude versus General Habit: Antecedents of Travel Mode Choice' (under utgivning). *Journal of Applied Social Psychology.*

Vilhelmsson, Bertil (1994) 'Rörlighet: en aspekt på relationen livstil-miljö'. *Nordisk samhällsgeografisk tidskrift.*

REGIONFRÅGAN - QUO VADIS ?

CECILIA MALMSTRÖM

Oeniga politiker...

I mars 1995 lade regionberedningen fram sitt slutbetänkande, Regional framtid.[1] Rapporten var tänkt att sätta punkt för decenniers debatt om den regionala nivån och de svenska länsgränserna. Sedan 60-talet har frågan stötts och blötts och såväl ekonomiska, demokratiska och internationaliseringsskäl har framförts som argument för att de nuvarande länsgränserna inte är ändamålsenliga för dagens behov.[2] Den parlamentariska kommitté som stod bakom betänkandet föreslog att två nya storlän skulle bildas i Sverige: i Skåne genom en sammanslagning av landstingen i Malmöhus och Kristianstadslän och i Västra Götaland genom att slå ihop landstingen i Skaraborgs-, Älvsborgs- och Göteborgs- och Bohuslän samt Kungsbacka kommun. Som residensstäder föreslogs Kristianstad respektive Vänersborg.

Om beredningens ledamöter hade hoppats på att frågan därmed skulle vara utagerad misstog de sig grundligt. Den redan tidigare hätska debatten blossade upp igen, framför allt i västra Sverige. I Skaraborg uttryckte länets representanter skepsis mot att deltaga i ett storlän och även i Halland riktades det stor kritik mot att länet med det aktuella förslaget skulle splittras. Inte minst Hallands landshövding Björn Molin har vid ett flertal tillfällen uttalat att han motsätter sig en sådan utveckling.[3] I mitten av september i år röstade Kungsbackas kommunfullmäktige mot att ansöka om att få ingå i ett västsvenskt län. Från Göteborg, där politikerna är eniga om behovet av ett organiserat regionalt samarbete, kom protester mot att inte Göteborg var föreslaget som residensstad. Förre samordningsministern Jan Nygren ingrep i december 1995 och lovade att Halland och Skaraborg skulle få förbli egna län om de så önskade.[4]

Till följd av de svårigheter som politiker, landshövdingar och andra i västra Sverige har att komma överens har frågan sprungit ifrån dem.[5] Den regionala aktiviteten har varit hög på flera ställen i landet och många län

har kommit med önskemål om att få pröva olika former av regionalt samarbete. Regeringen har nu lagt förslag på ett antal försöksområden i landet som kan pröva olika varianter av länsdemokrati med någon form av regionala fullmäktige. De föreslagna områdena är Stockholm, Jämtland, Kalmar och Gotland.[6] Reformerna beräknas vara genomförda den förste januari 1999. För Skånes del har frågan om residensstad löst sig så att Malmö axlar den rollen. Med anledning av regionberedningens betänkande lade regeringen en proposition (1995/96:38) som föreslår att det nya Skånska länet införs vid årsskiftet 1996/97. Val till det nya regionfullmäktige skall hållas 1998. I propositionen understryks också att övervägande skäl talar för att Göteborgs och Bohuslän slås samman med landstingen och länsstyrelserna i Älvsborgs- och Skaraborgslän. Även i tidigare utredningar har Västsverige ansetts vara ett högprioriterat område eftersom behoven av att samordna ett antal politiska sakområden mellan kommunen ansågs mycket stora.[7] Andra argument som framförts är behovet att synliggöra den demokratiska nivån samt synpunkten att ett samordnat västsvenskt organ skulle vara bättre rustat att hävda sig i den europeiska konkurrensen.[8]

Till följd av den oenighet som finns mellan de västsvenska aktörerna riskerar nu Västsverige att halka efter i en regionaliseringsprocess som pågår över hela landet. En ny utredning pågår dock, under ledning av landshövding Bengt K Å Johansson. Samtidigt har de västsvenska partierna börjat samla sig. Utredaren skall lägga fram förslag till en lösning på den västsvenska frågan till årsskiftet. En regeringsproposition kommer sedan under våren 1997.

...och tveksamma medborgare.

I tidigare SOM-undersökningar har frågan om den folkliga förankringen för regionala reformer diskuterats. I riksomfattande undersökningar visas att stödet för att ändra länsgränserna och införa regionala parlament är ganska litet. I västsvenska undersökningar, som omfattar Göteborg och 11 kranskommuner, visade det sig i en undersökning från 1993 att det folkliga stödet var ännu mindre än i landet i övrigt. Vad värre var, mycket få medborgare hade en åsikt om frågan. Andelen "vet-inte-svar" var ibland så högt som 69 procent, något som i opinionsundersökningssammanhang måste betraktas som mycket ovanligt.[9] Slutsatsen som kunde dras var att

frågan inte var känd bland medborgarna i Västsverige, kanske på grund av att den inte varit föremål för tillräcklig debatt och partipolitisk polarisering.

Två år senare har samma frågor ställts till västsvenskarna. Under dessa år har debatten intensifierats i och med att det har kommit konkreta förslag på hur det framtida regionala samarbetet bör utformas. Syftet med den här uppsatsen är att undersöka om opinionen har förändrats sedan 1993 och i så fall i vilken riktning. En annan fråga som skall försöka besvaras är hur västsvenskarna ser på samarbetet i Göteborgsregionen och om de överhuvudtaget uppfattar att det finns en regional politisk nivå.

Respondenterna har fått ta ställning till fyra förslag som rör olika regionala reformer. Dessa har på olika sätt förekommit i debatten de senaste åren:
1. Kommunalförbund (ett mer organiserat samarbete mellan kommunerna) bör överta vissa uppgifter från landsting och länsstyrelser.
2. Landstingen bör avskaffas
3. Region- eller länsparlament bör inrättas
4. Nuvarande länsindelning bör ersättas med en ny regional indelning.
Svaren från undersökningen 1993 och den nuvarande fördelade sig enligt följande:

Tabell 1 Västsvenskarnas inställning till regionala reformer 1993 och 1995 (procent)

	Bra förslag		Dåligt förslag		Ingen åsikt	
	1993	1995	1993	1995	1993	1995
Kommunalförbund bör överta vissa uppgifter	32	37	14	13	54	50
Avskaffa landstingen	32	33	18	20	50	47
Region/ Länsparlament bör införas	14	17	17	23	69	60
Ny regional indelning	19	26	18	21	63	53

Kommentar: Svarsalternativen var mycket bra, ganska bra, ganska dåligt och mycket dåligt förslag samt ingen åsikt. Mycket bra och ganska bra har här slagits samman liksom ganska dåligt och dåligt förslag. Antal svarande 1993 var 1451 och 1995 1588.

Av tabellen kan vi utläsa att andelen ingen-åsikt-svar fortfarande är mycket hög, men att den är lägre än 1993 för samtliga förslag. Såväl andelen positiva som den andel som tycker förslagen är dåliga har ökat. Fler personer har sålunda tagit ställning, kanske ett resultat av att debatten har intensifierats. De västsvenska respondenterna är övervägande positiva till att utveckla kommunalförbund, liksom till att avveckla landstingen. (I sammanhanget bör påpekas att majoriteten av de intervjuade bor i Göteborg där det inte finns något landsting.) Frågan om landstingens vara eller icke vara förefaller vara den frågan som är lättast att ta ställning till. En majoritet tycker att det är ett dåligt förslag att införa region- eller länsparlament. Det är också det förslag som tycks vara svårast att ta ställning till. Andelen som uppger sig inte ha någon åsikt är hela 60 procent. Det finns en svag övervikt bland de västsvenskar som tycker att det är ett bra förslag med en ny regional indelning.

De intervjuade bor i tolv olika kommuner och representerar olika län. Finns det någon skillnad i åsikter om de olika förslagen om vi bryter ner svaren på länstillhörighet? Nedan kan vi jämföra åsikterna mellan göteborgare, kungsbackabor, boende i södra Bohuslän (Härryda, Partille, Mölndal, Öckerö, Tjörn, Stenungsund, Kungälv) samt de som är bosatta i sydvästra Älvsborg (Ale, Lerum och Lilla Edet).

Tabell 2. Västsvenskarnas åsikter om regionala reformer nedbrutet på länstillhörighet (procent)

	Kungsbacka			Göteborg			Bohuslän			Älvsborg		
	Bra	Dåligt	IÅ	Bra	Dåligt	IÅ	Bra	Dåligt	IÅ	Bra	Dåligt	IÅ
Kommunalförbund bör införas	41	24	35	37	12	51	36	15	49	36	11	53
Avskaffa landstingen	34	37	29	34	17	49	31	23	46	31	22	47
Regionparlament	19	27	54	18	24	58	14	24	62	13	23	64
Ny regional indelning	18	50	32	27	19	54	27	22	51	28	14	58
Antal	124			849			399			150		

Kommentar: IÅ = Ingen åsikt

I Kungsbacka är andelen ingen åsikt-svar lägst, troligen är kunskapen om de olika alternativen och deras innebörd också störst där. Kungsbackaborna är också de enda som är övervägande negativa till att avskaffa landstingen. Det största motståndet till en ny regional indelning (som enligt förslagen skulle splittra Hallands län) finner vi också i Kungsbacka. I övrigt är det inga större variationer mellan länen. Göteborgarna är mest positiva till att avskaffa landstingen. I både Älvsborg, Bohuslän och Göteborgs stad stödjer en majoritet förslaget om ny länsindelning.

Tidigare undersökningar visar att stödet för reformerna varierar mellan personer av olika kön, ålder och utbildning. Män är mer positiva än kvinnor och äldre mer än yngre. Undersökningen från 1993 visade också på att det tycktes finnas en blockuppdelning, där de som uppgav sig sympatisera med någon av de borgerliga partierna i högre utsträckning var för att avskaffa landstingen och att utveckla kommunalförbund. Oavsett partitillhörighet var en majoritet utav medborgarna negativa till regionala parlament. Den faktor som visade sig ha störst betydelse var om man ansåg att Sverige skulle gå med i EU eller ej. De som förespråkade detta var i högre grad anhängare av regionparlament än de som ville att Sverige skulle stå utanför den Europeiska Unionen. Paradoxalt nog stödde också en majoritet av miljöpartiets sympatisörer förslagen om en ny regional indelning. Detta ställningstagande kan inte förklaras med EU-faktorn. Politiskt intresse var också avgörande för att man överhuvud taget tog ställning. I tabell 3 följer förslagen fördelade på dessa bakgrundsfaktorer 1995.

Av tabellen kan en del intressanta slutsatser dras. Generellt kan man säga att frågan om att utveckla kommunalförbund har störst stöd, oavsett vilken kategori vi tittar på Mest negativa tycks de allra yngsta och de som uppger sig sympatisera med centerpartiet vara. När det gäller landstingens framtid är en majoritet klart positiva till att de skall avskaffas med undantag av de allra yngsta samt de som sympatiserar med centerpartiet eller kristdemokraterna. Även kvinnor, de som uppger sig sympatisera med miljöpartiet och de som säger sig vara politiskt ointresserade visar ett litet stöd för denna tanke.

Att införa regionala parlament är ett förslag som den stora majoriteten ogillar. Endast hos miljöpartiets sympatisörer finns en svag övervikt för de som anser detta vara ett bra förslag. Något mer positiva är västsvenskarna till förslaget om en ny regional indelning. Högutbildade män mellan 30 och

64 som uppger att de är politiskt intresserade och som röstar på socialdemokraterna eller folkpartiet är den idealtypen som stödjer detta förslag. Det största motståndet finns hos centerpartiets sympatisörer. Det motstånd till samtliga förslag som visar sig finnas hos de som uppger sig sympatisera med centern är intressant med tanke på att det ursprungligen är centerpartiet som drivit frågan om regionala parlament. Den första motionen för att utreda möjligheterna till länsparlament lades av två centerpartister redan 1964.

Hur skall dessa resultat tolkas? Två alternativ tycks stå till buds - antingen är motståndet mot framför allt regionparlament så stort som tabellen ger uttryck för eller också är frågorna för abstrakta att ta ställning till. Den stora andelen ingen-åsikt-svar talar för det senare. I SOM-undersökningen har en annan fråga rörande det regionala samarbetet ställts till västsvenskarna (se tabell 4). Den är mer konkret på det sätt att den exemplifierar de geografiska områdena för en tänkbar regional indelning.

Tabell 3. Västsvenskarnas åsikter om regionala reformer fördelade på ett antal bakgrundsfaktorer (balansmått)

	Kommunal-förbund bör överta vissa uppgifter	Avskaffa landstingen	Region-/ Läns-parlament bör införas	Ny regional indelning	Antal svarande
Kön					
Män	26	22	-8	7	789
Kvinnor	21	4	-4	2	798
Ålder					
15-29	14	-10	-7	-4	427
30-49	27	16	-6	9	599
50-64	22	24	-3	8	338
65-80	32	27	-9	3	224
Utbildning					
Låg	20	10	-6	2	473
Medel	31	12	-5	-1	324
Hög	22	14	-7	8	759

forts. tabell 3	Kommunal-förbund bör överta vissa uppgifter	Avskaffa landstingen	Region-/ Läns-parlament bör införas	Ny regional indelning	Antal svarande
Politiskt intresse					
Intresserad	28	21	-6	10	757
Ointresserad	19	4	-7	-1	822
Partival					
V	25	15	-11	4	178
S	22	7	-19	9	407
C	0	-20	-19	-42	36
Fp	26	16	-6	10	99
M	28	29	-13	5	393
Kd	15	-5	-2	-17	38
Mp	24	2	2	3	192

Kommentar: Balansmåtten är beräknade genom att subtrahera andelen som svarar ganska/mycket dåligt från mycket bra/ganska bra. Ju högre balansmått, desto mer positivt inställd är den svarande gruppen till förslaget. Balansmåttet kan variera mellan -100 och +100. Med låg utbildning avses grundskola och yrkesskola, med medel utbildning avses gymnasium, folkhögskola eller realexamen. Med hög utbildning avses universitetsutbildning. Frågan om politiskt intresse löd: Hur pass intresserad är du av politiken i din kommun? Svarsalternativen mycket intresserad och ganska intresserad har här slagits ihop, liksom ganska ointresserad och inte alls intresserad. Frågan om partisympati löd Vilket parti tycker du är bäst idag?

Tabell 4. Västsvenskarnas åsikt om tre förslag på regionalt samarbete i Västsverige 1993 och 1995 (procent)

	1993		1995	
	Procent	Antal svar	Procent	Antal svar
En större region bestående av Göteborg och kommunerna i Bohuslän, Hallands län, Älvsborgs län, Skaraborgs län och Värmland	4	63	6	102
En medelstor region bestående av Göteborg och kommunerna i Bohuslän, Halland och Älvsborgs län	19	291	21	340
En mindre region bestående av Göteborg och förortskommunerna.	31	474	29	247
Ingen bestämd åsikt	46	695	44	716

Kommentar: Frågan löd*: "Vilket av nedanstående förslag är enligt din mening den bästa organisatoriska lösningen på det regionala samarbetet i Västsverige?"*

Förändringarna sedan 1993 är små. Majoriteten av de tillfrågade som har en åsikt uppger att en mindre region är att föredraga. Drygt tjugo procent uppger dock att de ser en medelstor region som den bästa lösningen. Den stora regionen stöds bara av några få procent och den lösningen är inget alternativ i dagens debatt. Det förslag som utredaren kan väntas lägga fram till årsskiftet är en medelstor region utan Halland. Detta förslag kommer närmast det som en femtedel av västsvenskarna i Göteborgsregionen tycker är den bästa lösningen. Fortfarande är det dock nästan hälften av de tillfrågade som inte anser sig kunna ta ställning. Bryter vi ner svaren på länsnivå finner vi en mycket liten avvikelse mellan göteborgare, bohuslänningar och älvsborgsbor. Endast kungsbackaborna stöder i större utsträckning den mindre regionen och i mindre utsträckningen den medelstora. En majoritet av de som tagit ställning till något av förslagen föredrar den mindre regionen, men stödet är större i såväl Kungsbacka som Bohuslän än i Göteborg.

Det finns ett klart samband mellan de som vill ha den största regionen och de som är mest positiva till regionala parlament och en ny regional indelning. Omvänt är förespråkande för den mindre regionen överväldigande negativa till dessa förslag.

Tabell 5. Västsvenskarnas åsikter om regionala reformer och det regionala samarbetets territoriella organisation (balansmått)

	Större region	Medelstor region	Mindre region
Kommunalförbund bör ta över vissa uppgifter	35	48	22
Avskaffa landstingen	42	29	15
Regionparlament	25	4	-14
Ny regional indelning	38	37	-8
Antal	98	332	455

Kommentar: Endast de som uppger att de har en åsikt finns med i tabellen.

Av tabellen kan vi utläsa att bland dem som vill ha den största regionen får förslaget om regionparlament störst stöd, en övervägande majoritet är positiva till att sådana införs. Störst stöd får förslaget om landstingens avskaffande. Även de som vill ha en medelstor region är positiva till att en ny regional indelning ersätter de gamla länsgränserna. Stödet till utvidgade kommunalförbund är mycket stort, liksom förslaget att avskaffa landstingen. Dock är det bara en liten majoritet som vill se region- eller länsparlament. Minst stöd för nya länsgränser och regionparlament visar de som vill ha en mindre region bestående av Göteborg med förorter. Där är en stor majoritet negativa till förslagen. Såväl utvidgade kommunalförbund som landstingens avskaffande får dock stort stöd, om än mindre än hos de som vill se en större region.

Finns det en regional nivå i Sverige?

Kan man av detta dra slutsatsen att medborgarna uppfattar att det finns en regional nivå i Västsverige? Hur viktig är då den? Vilken politisk nivå anser medborgarna att det är viktigast att lägga sitt engagemang på? Nedanstående tabell visar i vilken utsträckning medborgarna tycker det är viktigt att engagera sig i olika nivåer - från EU till den egna stadsdelen.

Tabell 6. Västsvenskarnas åsikter om hur viktigt det ät att engagera sig i olika typer av frågor (procent)

	Mycket viktigt	Ganska viktigt	Inte särskilt viktigt	Inte alls viktigt	Summa procent	Antal svarande
EU-frågor	26	45	20	9	100	1618
Rikspolitiska frågor	30	51	15	4	100	1600
Västsvenska frågor	28	53	16	3	100	1578
Frågor i Göteborgs-regionen	31	50	16	3	100	1582
Frågor i egna kommunen	41	46	11	2	100	1602
Frågor i egna stadsdelen	41	43	13	3	100	1592

Kommentar: Frågan löd: *Hur viktigt tycker du att det är att engagera dig i följande frågor?*

Över 70 procent av medborgarna anser att det är mycket eller ganska viktigt att engagera sig på samtliga olika nivåer. Minst viktigt är engagemanget på EU-nivån och mest viktigt anses frågor som rör den egna kommunen vara. Över 80 procent uppger att det är viktigt eller mycket viktigt att engagera sig i västsvenska frågor och frågor i Göteborgsregionen. Uppenbarligen finns det något som uppfattas som en regional nivå i Västsverige, oavsett hur denna region definieras.

Man skulle kunna tänka sig att man är mer positiv till regionala reformer om man tycker att det är viktigt att engagera sig i västsvenska och regionala frågor. Vid en analys av sambandet mellan de som tycker det är mycket viktigt eller ganska viktigt att engagera sig i olika frågor, och de som är positiva till de föreslagna reformerna finner vi dock inget sådant samband. Svaren fördelar sig i det närmaste identiskt. Det finns en övervägande positiv opinionsbalans för att utveckla kommunalförbundet. Något mindre positiv till att avveckla landstingen och ytterligare något mer tveksam till att ändra länsgränserna. Opinionsbalansen är negativ i frågan om regionala parlament.

Slutsatser

Vad kan vi då dra för slutsatser om de regionala reformerna? Det finns enligt medborgarna något som kan räknas som en regional nivå och frågor som rör denna anser över 80 procent att det är viktigt att engagera sig i. Så långt är resultaten oproblematiska. Frågan hur denna regionala nivå skall styras, liksom storleken på den, är inte helt entydig men en majoritet av västsvenskarna anser att man bör utveckla kommunalförbund som tar över vissa uppgifter från landsting och länsstyrelser. En majoritet kan tänka sig att avveckla landstingen och en mindre majoritet (med undantag av kungsbackaborna) är positiva till förslaget att ändra de gamla länsgränserna. En övervägande majoritet är dock negativa till förslag om ett region- eller länsparlament. Frågan är dock svår att ta ställning till, nästan två tredjedelar av västsvenskarna har ingen åsikt i den frågan. Debatten under de två senare åren har delvis förenklat för medborgarna att ta ställning, men fortfarande är åsiktsförekomsten mycket låg i jämförelse med andra politiska frågor i SOM-undersökningen. Trots debatten de senaste åren är

det uppenbarligen en fråga där medborgarna känner sig osäkra. Här har politiker och andra debattörer ett ansvar att reda ut såväl begrepp som deras innebörd för de västsvenska medborgarna.

Noter

1. Regional framtid, SOU 1995:27

2. Se Malmström, 1994a, 1994b och 1995

3. Molin, Björn 1995

4. Gelotte, Gert, 1995

5. För en mer detaljerad redogörelse av argumenten i regionfrågan, se Malmström, 1995

6. Regioner i utveckling, 1996

7. Se SOU 1992:63, SOU 1992:66 och SOU 1993:97

8. Wennås, 1995

9. Valforskaren Mikael Gilljam menar att en åsiktsförekomst under 50 procent är mycket ovanlig. En någorlunda känd fråga resulterar normalt i en åsiktsförekomst på mellan 65 och 90 procent, menar han. Gilljam, 1988:143

Referenser

Gelotte, Gert (1995) *Majoritet krävs för storlän* , Göteborgs-Posten 2 december 1995

Gilljam, Mikael (1988) *Svenska folket och löntagarfonderna. En studie i politisk åsiktsbildning.* Lund: Studentlitteratur

Malmström, Cecilia (1994a) "Rör inte min länsgräns!" I *Vägval,* Holmberg, Sören och Lennart Weibull (red) SOM-rapport nr 11. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs Universitet

Malmström, Cecilia (1994b) "Inget folkligt stöd för regionparlament" I *Västsverige i fokus,* Nilsson, Lennart (red) SOM-rapport nr 12. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs Universitet

Malmström, Cecilia (1995) "Axel Oxenstierna revisited" I *Det gamla riket,* Holmberg, Sören och Lennart Weibull (red) SOM-rapport nr 13. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs Universitet

Molin, Björn (1995) *Halland vill inte vara med i Storlän.* GP debatt 3 april 1995, Göteborg: Göteborgs-Posten

Proposition 1995/96:38 *Länsindelningen i Skåne och Västsverige.* Civildepartementet.

Proposition 1995/96:*224 Följdfrågor med anledning av den ändrade länsindelningen i Skåne mm.* Civildepartementet

SOU 1992:63 *Regionala roller.* Stockholm: Allmänna förlaget

SOU 1992:66 *Västsverige - region i utveckling.* Stockholm: Allmänna förlaget

SOU 1993:97 *Västsverige och Skåne - regioner i förändring.* Stockholm: Allmänna förlaget

SOU 1995:27 *Regional framtid.* Slutbetänkande av regionberedningen. Stockholm: Fritzes förlag

Sveriges regioner i utveckling, nr 2 juni 1996. Stockholm: Landstingsförbundet

Wennås, Olof (1995*) Den regionala förvaltningen - debatt och reformer i ett idéperspektiv.* I SOU 1995:27, bilagor. Stockholm: Fritzes förlag

UPPSKATTAD KOMMUNSTYRELSE

SÖREN HOLMBERG

Otroligt men sant, Göteborgs kommunstyrelse har om inte folkets kärlek så åtminstone en klart positiv uppskattning av vad som görs. Efter flera år av negativa uppskattningssiffror och i en tid av ökande politikermisstro, nedskärningar i den offentliga sektorn och rekordhög arbetslöshet kan plötsligt Göteborgs kommunstyrelse stoltsera med ett mycket uppskattande betyg från göteborgarnas sida. I 1995 års SOM-studie i Göteborg var det för första gången i mätningarnas historia fler personer som tyckte att kommunstyrelsen skötte sin uppgift bra (39 procent) än som tyckte att uppgiften sköttes dåligt (16 procent). I tidigare SOM-undersökningar har alltid fler personer tyckt att kommunstyrelsen skött sig dåligt jämfört med antalet personer som ansett att kommunstyrelsen skött sig bra. Så sent som 1993 ansåg t ex hela 35 procent av göteborgarna att kommunstyrelsen skötte sin uppgift dåligt mot endast 18 procent som ansåg att uppdraget sköttes bra (se tabell 1).

De positiva siffrorna för Göteborgs kommunstyrelse framstår i än tydligare dager om vi jämför med hur svenska folket under samma period har betygsatt hur regeringen sköter sin uppgift. Resultaten i tabell 2 och i figur 1 visar på en mycket tydlig skillnad. Efter en ökning i andelen positiva omdömen mellan 1993 och 1994, som kom både regeringen och kommunstyrelsen i Göteborg till del (sannolikt orsakad av valutgången 1994 och de förväntningar som riktades mot den nya s-regeringen i Sverige och det nya s-styret i Göteborg), tappade regeringen i uppskattning 1995 medan kommunstyrelsen i Göteborg kraftigt ökade sin popularitet. År 1994 tyckte 34 procent av svenska folket att regeringen skötte sin uppgift bra. Motsvarande siffra bland göteborgare när det gällde andelen som tyckte kommunstyrelsen skötte sin uppgift bra var endast 24 procent. Ett år senare var resultaten helt omvända. Andelen svenskar som ansåg att regeringen skötte sig bra hade minskat till 28 procent samtidigt som andelen göteborgare som tyckte kommunstyrelsen gjorde bra ifrån sig hade ökat till hela 39 procent. S-regeringen i Stockholm har tappat i uppskattning samtidigt som s-styret i Göteborg vunnit ökad popularitet.

Tabell 1 Göteborgare betygsätter kommunstyrelsen (procent)

	1992	1993	1994	1995
mycket bra	1	1	1	3
ganska bra	19	17	23	36
varken eller	50	47	50	45
ganska dåligt	21	26	22	13
mycket dåligt	9	9	4	3
summa procent	100	100	100	100
antal personer	827	878	842	861
andel vet ej	7	4	5	5
andel bra - dålig	-10	-17	-2	+23

Kommentar: Frågan som ställdes löd: *"Hur tycker Du att kommunstyrelsen i Din kommun sköter sin uppgift?"* Resultaten kommer från göteborgsdelen av respektive års Väst-SOM-undersökning.

Tabell 2 Svenskar betygsätter regeringen (procent)

	1992	1993	1994	1995
mycket bra	3	3	3	2
ganska bra	25	23	31	26
varken eller	29	26	40	33
ganska dåligt	24	28	20	28
mycket dåligt	19	20	6	11
summa procent	100	100	100	100
antal personer	1870	1834	1652	1750
andel vet ej	1	1	3	2
andel bra - dålig	-15	-22	+8	-11

Kommentar: Frågan som ställdes löd: *"Hur tycker Du regeringen sköter sin uppgift?"* Resultaten kommer från respektive års Riks-SOM-undersökning.

Figur 1 **Andel göteborgare som tycker kommunstyrelsen i Göteborg sköter sin uppgift bra jämfört med andelen svenskar som tycker regeringen sköter sin uppgift bra (procent)**

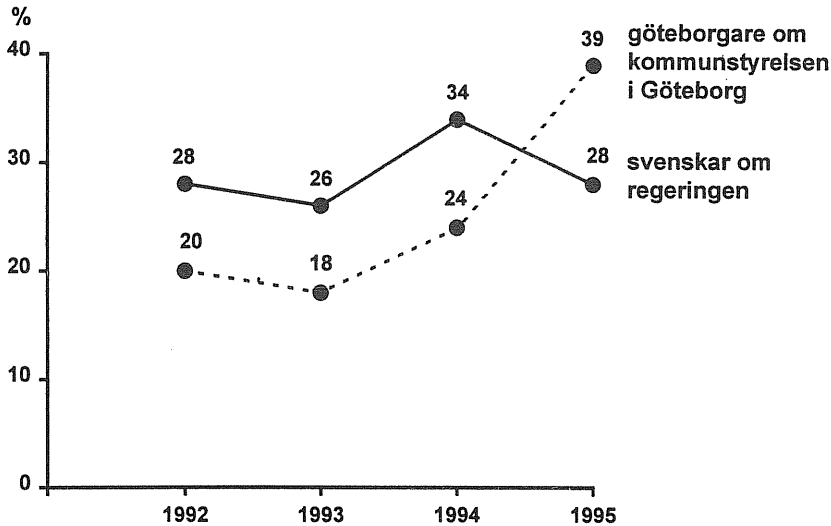

Kommentar: Resultaten har hämtats från tabellerna 1 och 2.

Bakom denna skillnad ligger med säkerhet flera faktorer. En av dem är partipolitisk och har att göra med hur väljare med olika partisympati har reagerat på hur regeringen respektive kommunstyrelsen i Göteborg har skött sitt jobb.

Bedömningarna av regeringens och kommunstyrelsens arbete är självklart influerade av partipolitiska faktorer. Det finns en tendens att lättare uppskatta vad regeringen och kommunstyrelsen gör om de styrs av det egna partiets representanter. Socialdemokrater tenderar att bedöma s-styre mildare än moderater, liksom moderater har en tendens att se mer överseende på m-styre än socialdemokrater. Resultaten i tabellerna 3 och 4 och i figur 2 visar tydligt att partipolitiska faktorer spelade en roll när medborgarna betygsatte regeringens arbete likväl som kommunstyrelsens. Klart fler personer (cirka 70 procent) hade en uttalad åsikt om regeringen än om kommunstyrelsen (cirka 50) och bedömningarna av regeringen var mer partirelaterade än bedömningarna av kommunstyrelsen. Nationell politik och regeringen

är mest centralt för de flesta svenskar. Kommunala frågor och det kommunala styret är fortfarande mer okänt.

De partipolitiska skillnaderna syns tydligast när det gäller hur socialdemokratiska och moderata sympatisörer bedömde regeringen och kommunstyrelsen i Göteborg under de borgerliga majoritetsåren 1992 och 1993. Moderata sympatisörer var övervägande positiva till regeringen såväl som till den göteborgska kommunstyrelsen medan s-sympatisörer var övervägande kritiska i båda fallen. Regeringens arbete väckte mest känslor. En högre andel bland moderaterna var positiva till regeringen (71 procent 1993) än till kommunstyrelsen (28 procent 1993), liksom en högre andel bland socialdemokraterna var negativa till regeringen (75 procent 1993) än till kommunstyrelsen (46 procent 1993).

Tabell 3 Socialdemokratiska och moderata partisympatisörer betygsätter kommunstyrelsen i Göteborg (procent)

	socialdemokrater				moderater			
	1992	1993	1994	1995	1992	1993	1994	1995
mycket bra	1	1	2	6	4	1	0	3
ganska bra	12	12	27	49	34	27	23	37
varken eller	53	41	50	38	46	52	48	39
ganska dålig	25	34	17	6	14	19	26	18
mycket dålig	9	12	4	1	2	1	3	3
summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100
antal personer	275	318	320	237	192	194	205	206
andel vet ej	3	2	3	5	2	3	3	2
andel bra - dålig	-21	-33	+8	+48	+22	+8	-6	+19

Kommentar: Enkätfrågan redovisas i tabell 1. Partisympati har fastställts med hjälp av en fråga om bästa parti.

Tabell 4 **Socialdemokratiska och moderata partisympatisörer betygsätter regeringen (procent)**

	socialdemokrater				moderater			
	1992	1993	1994	1995	1992	1993	1994	1995
mycket bra	1	0	2	6	11	11	7	0
ganska bra	7	3	33	48	59	60	41	18
varken eller	26	22	39	32	24	22	34	31
ganska dålig	35	40	20	12	6	7	15	38
mycket dålig	31	35	6	2	0	0	3	13
summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100
antal personer	741	766	674	496	379	368	345	427
andel vet ej	1	1	3	0	0	1	2	1
andel bra - dålig	-58	-72	+9	+40	+64	+64	+30	-33

Kommentar: Enkätfrågans formulering redovisas i tabell 2. Partisympatierna har mätts med hjälp av en fråga om bästa parti.

Figur 2 **Andel s- och m-sympatisörer i Göteborg och i riket som tycker kommunstyrelsen i Göteborg respektive regeringen sköter sin uppgift bra (procent)**

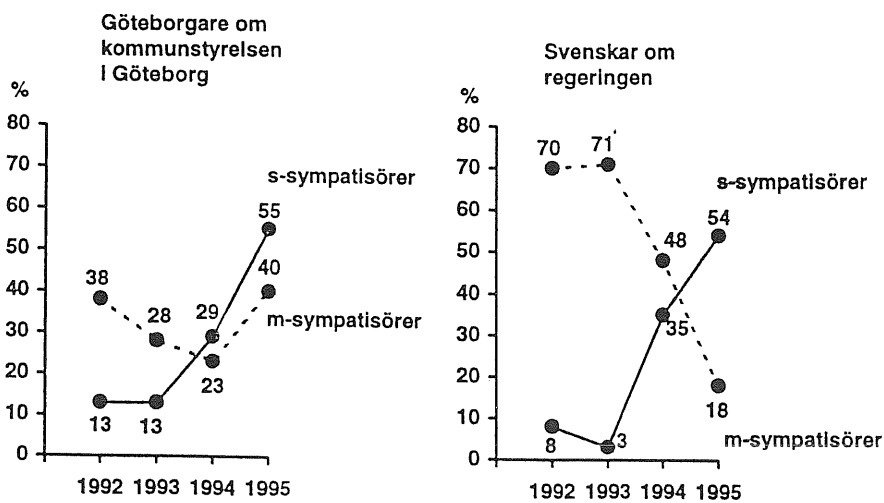

Kommentar: Resultaten har hämtats från tabellerna 3 och 4.

Valår och det faktum att SOM-undersökningarna genomförs under senhösten strax efter valen gör det svårt att besvara våra bedömningsfrågor när det gäller regeringens respektive kommunstyrelsens arbete, speciellt ett år som 1994 när vi hade maktskifte både i Rosenbad och på Börsen i Göteborg. Somliga undersökningspersoner bedömde det gamla styret medan andra uttryckte sina förhoppningar eller farhågor om det kommande styret. Resultatet blir en osäker mätning med ett otydligt utfall. I fallet Göteborg blev utfallet lätt paradoxalt. Senhösten 1994, när den gamla borgerliga majoriteten fortfarande formellt styrde Göteborg, tyckte en övervägande andel bland socialdemokratiska sympatisörer att kommunstyrelsen gjorde ett bra jobb medan en övervägande andel bland moderata partisympatisörer tvärtom ansåg att kommunstyrelsen skötte sig dåligt. Det är uppenbart att valutgången påverkat mångas bedömningar och fått dem att önsketänka (s-sympatisörer) respektive att måla fan på väggen (m-sympatisörer). Vi vet från socialpsykologisk forskning att tendenser av detta slag (selektiv och snedvriden perception) är vanligast när det objekt som skall bedömas är relativt okänt och luddigt i profilen. Det är uppenbart att kommunstyrelsen i Göteborg (liksom de flesta andra kommunstyrelser) behöver skärpa sin profil så att medborgarna får ett bättre kunskapsunderlag när de skall fullfölja sin demokratiska plikt på valdagen. Att cirka 50 procent av medborgarna inte har någon deciderad åsikt om kommunstyrelsens arbete och att många av dem som har en åsikt ägnar sig åt önsketänkande är naturligtvis inte tillfredsställande.

Resultaten för år 1995 ger en förklaring till varför kommunstyrelsen i Göteborg ökade i popularitet samtidigt som regeringens arbete rönte minskande uppskattning. Orsaken har inte att göra med olika grad av uppskattning bland socialdemokratiska sympatisörer. Socialdemokrater var ungefär lika positiva till regeringen (54 procent) som till kommunstyrelsen i Göteborg (55 procent). Förklaringen står snarare att finna hos oppositionsväljarnas bedömningar, bäst symboliserade av de moderata sympatisörernas betygsättning. När det gäller regeringen var en klart övervägande andel bland m-sympatisörer negativ 1995. Valåret 1994 var bedömningen den omvända; en övervägande andel bland moderaterna var positiva till regeringen. I Göteborg blev utfallet helt annorlunda. Moderata sympatisörer, liksom övriga oppositionsväljare, var till övervägande delen positiva till kommunstyrelsen år 1995. Ett år innan hade en övervägande andel bland m-sympatisörer i Göteborg varit kritisk till kommunstyrelsen. Huvudorsaken till att kommun-

styrelsen i Göteborg stärkt sin popularitet sedan valet 1994 är alltså att man inte bara lyckats vinna stöd bland s-sympatisörer utan också bland oppositionens väljare. Motsvarande breda uppslutning har inte regeringen i Stockholm lyckats åstadkomma.

En intressant bekräftelse på att någonting verkligen har förändrats när det gäller opinionen i Göteborg står att finna i synen på rikspolitiker kontra kommunpolitiker. Tidigare SOM-mätningar har - till göteborgpolitikernas grämelse - visat att göteborgarna hyst ett något större förtroende för rikspolitiker än för kommunpolitiker. Resultaten i figur 3 visar dock att det ändrades med eftertryck år 1995. Andelen personer i Göteborg som angav ett mycket eller ganska stort förtroende för kommunpolitiker ökade från 23 till 33 procent mellan 1994 och 1995, samtidigt som motsvarande andel för rikspolitiker minskade från 27 till 19 procent. Ett resultat som bör glädja alla lokalpatriotiska politiker i Göteborg.

Figur 3 **Andel göteborgare med ett mycket eller ganska stort förtroende för rikspolitiker respektive kommunpolitiker (procent)**

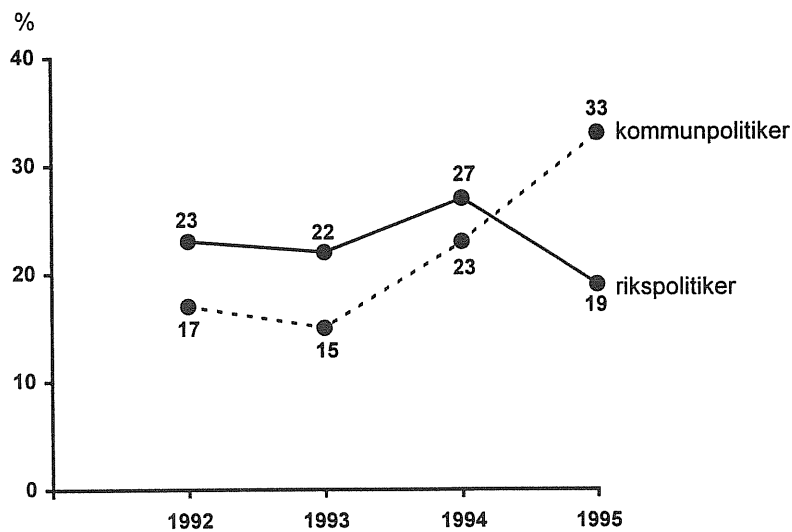

Kommentar: Förtroendefrågan omfattade också svarsalternativen mycket eller ganska litet förtroende respektive ett varken eller- alternativ. Samtliga undersökningpersoner ingår i procentbasen.

Inte minst bör det glädja Göran Johansson, socialdemokraternas starke man i Göteborg. Det går naturligtvis bara att spekulera om, men fråga är om inte Göran Johanssons stora personliga popularitet är en av faktorerna bakom den göteborgska kommunstyrelsens och kommunpolitikernas ökade uppskattning. Som Peter Esaiasson visar i ett annat kapitel i denna bok är Göran Johansson inte bara Göteborgs mest kände och mest populäre politiker. Han är också mer populär än de mest populära partiledarna. Han var mer populär än Ingvar Carlsson bland s-väljare 1995. Han var t o m något mer populär bland s-sympatisörer än vad populäre Carl Bildt var bland moderata väljare. När många partiledare tappade i popularitet mellan 1994 och 1995 ökade Göran Johansson sina siffror. Ett unikt drag hos Göran Johanssons popularitet är också att han röner uppskattning i alla läger. Även oppositionsväljare, ja t o m moderata sympatisörer, ger Göran Johansson övervägande pluspoäng i SOM-undersökningarnas mätningar. Det är ingen överdrift att tala om Johanssonfenomenet i göteborgsk politik. Han är en stark karismatisk ledare som åtminstone kortsiktigt fått göteborgarna att tro något mer på sin kommunstyrelse och på sina kommunpolitiker.

VÄSTSVENSKARNA TYCKER OM SINA KOMMUNPARTIER

MIKAEL GILLJAM OCH HENRIK OSCARSSON

Kommunpolitiken lever i skuggan av rikspolitiken. Svenska väljare tar i första hand ställning mellan partierna i riksdagsvalet och låter sedan det beslutet vara vägledande för röstningen i de samtidiga kommun- och landstingsvalen. Väljarna har begränsade kunskaper om vilken politik som förs i kommuner och landsting och om vilka förtroendevalda som företräder dem i de kommunala församlingarna. Väljarnas intresse för kommunpolitik är mindre än intresset för rikspolitik (se t ex Holmberg 1993).

Men läget för kommunpartierna är förstås inte helt nattsvart. Sedan den gemensamma valdagen infördes 1970 har andelen väljare som röstar på olika partier i riksdagsval och kommunval ökat markant. År 1970 var det endast 6 procent av de röstande i riksdagsvalet som stödde ett annat parti kommunalt. I de två valen på 1990-talet var motsvarande andel drygt 20 procent. Allt fler väljare tar med andra ord ställning kommunalt utan att först snegla på rikspolitiken (Gilljam och Holmberg 1995:kap 7).

Det faktum att nästan 80 procent av väljarna fortfarande röstar på samma parti både riks och kommunalt behöver dock inte nödvändigtvis innebära att man tycker lika bra om sitt riksparti som sitt kommunparti: I vilken utsträckning tycker väljarna överhuvudtaget någonting om de kommunala partierna? Tycker väljarna bättre, sämre eller lika bra om de kommunala partierna som om rikspartierna? Och finns det några skillnader i sympatibedömningar mellan olika partier och mellan väljare i olika kommuner i västra Sverige?

I 1995 års västsvenska SOM-undersökning ställdes för första gången en serie frågor om väljarnas sympatier för <u>både</u> rikspartier och kommunpartier. På en så kallad ogillar/gillar-skala med värden från -5 (ogillar starkt) till +5 (gillar starkt) fick svarspersonerna poängsätta först "de politiska partierna i Sverige" och därefter "de lokala partierna i Din hemkommun". En kombina-

tion av svaren på de sammanlagt sju plus sju partibedömningsfrågorna ger oss en unik möjlighet att jämföra de västsvenska väljarnas syn på rikspartier och kommunpartier.

Det första vi kan konstatera är att väljarna är något mer villiga att poängsätta rikspartier än kommunpartier. Andelen svarspersoner som inte kunde bedöma något av partierna var aningen högre kommunalt än riks (10 respektive 6 procent). Dessutom var det i genomsnitt 10 procentenheter fler väljare som satte det neutrala och kanske inte alltid så förpliktigande betyget noll på kommunpartiet än på motsvarande riksparti. Väljarna hyser alltså mer sympatier och antipatier för rikspartier än för kommunpartier, men skillnaderna är samtidigt mindre än vad man kanske hade kunnat förvänta sig.[1]

Nästa fråga gäller de eventuella skillnaderna mellan väljarnas poängsättning av riks- och kommunpartier. Andelen västsvenska väljare som på hösten 1995 satte samma poäng på riks- och kommunpartiet var så hög som omkring 60 procent, men det är ändå klart lägre än de cirka 80 procent som numera röstar på samma parti i riksdagsval och kommunval. Andelen skilda betygsättningar varierar från som lägst 55 procent för socialdemokraterna och som högst 69 procent för kristdemokraterna. Den relativt höga andelen "sambedömningar" sänker förstås förväntningarna om stora poängskillnader mellan riks- och kommunpartier. Svaren från de ungefär 40 procent väljare som satte olika betyg riks och kommunalt ger dock upphov till ett intressant mönster (se tabell 1).

Tabell 1 Genomsnittliga sympatibedömningar för kommunpartier och rikspartier bland samtliga västsvenskar 1995 (medeltal och medeltalsdifferenser)

	medeltal bland samtliga västsvenskar		*medeltals-differens*
	kommunalt	*riks*	
socialdemokraterna	+0,67	+0,40	+0,27
kristdemokraterna	–0,91	–0,98	+0,07
folkpartiet	–0,33	–0,38	+0,05
vänsterpartiet	–0,57	–0,59	+0,02
centerpartiet	–0,38	–0,40	+0,02
moderaterna	–0,31	–0,33	+0,02
miljöpartiet	+0,23	+0,43	–0,20

Kommentar: Differensmåttet visar skillnaden mellan den genomsnittliga poängbedömningen av kommunpartiet och den genomsnittliga bedömningen av rikspartiet. En positiv siffra innebär att kommunpartiet är mer omtyckt än rikspartiet och en negativ siffra att rikspartiet är mer omtyckt än kommunpartiet.

Med viss förvåning konstaterar vi att kommunpartierna nästan genomgående är mer omtyckta än rikspartierna. Socialdemokraterna är det parti som västsvenskarna tycker relativt mest om kommunalt än riks (medeltalsskillnad +0,27). För övriga partier med en mer positiv bedömning kommunalt än riks är skillnaden betydligt mindre. Miljöpartiet avviker här från det allmänna mönstret: Västsvenska väljare tycker klart bättre om miljöpartiet på riksplanet än i kommunerna (-0,20).

Popularitetsskillnader mellan riks- och kommunpartier kan också studeras bland respektive partis egna sympatisörer. Det faktum att väljarna tenderar att ge uttryck för större sympatiskillnader mellan det egna partiet och motståndarpartierna på riksplanet än i kommunerna innebär att vi nu får ett annat mönster (se tabell 2).

Tabell 2 Genomsnittliga sympatibedömningar för kommunpartier och rikspartier bland partiernas egna sympatisörer i Västsverige 1995 (medeltal och medeltalsdifferenser)

	medeltal bland samtliga västsvenskar		*medeltals-*	*antal svars-*
	kommunalt	*riks*	*differens*	*personer*
s-sympatisörer om s	2,88	3,13	–0,25	401
kd-sympatisörer om kd	3,39	3,84	–0,45	35
v-sympatisörer om v	3,01	3,50	–0,49	167
c-sympatisörer om c	2,53	3,11	–0,58	36
m-sympatisörer om m	2,90	3,50	–0,60	378
mp-sympatisörer om mp	2,30	2,98	–0,68	178
fp-sympatisörer om fp	2,54	3,23	–0,69	103

Kommentar: Differensmåttet visar skillnaden mellan den genomsnittliga poängbedömningen av kommunpartiet och den genomsnittliga bedömningen av rikspartiet bland respektive partis egna sympatisörer. En positiv siffra innebär att kommunpartiet är mer omtyckt än rikspartiet och en negativ siffra att rikspartiet är mer omtyckt än kommunpartiet.

Bland de egna sympatisörerna är samtliga partier mer populära på riksplanet än i kommunerna. Socialdemokraterna är dock fortfarande det parti som klarar sig relativt sett bäst kommunalt (-0,25). Miljöpartiet har i tabell 2 fått sällskap av folkpartiet i gruppen partier som är betydligt mer populära riks än kommunalt (mp -0,68 och fp -0,69).

Väst-SOM-undersökningens uppläggning ger oss även möjlighet att jämföra kommunpartiernas relativa popularitet i var och en av 12 västsvenska kommuner. I vilka kommuner är kommunpartierna relativt sett rikspartierna mest populära och i vilka kommuner är popularitetsförhållandet det omvända? Dessutom kan vi få besked om vilka kommunpartier som är relativt sett mest och minst populära i var och en av de 12 kommunerna. Resultaten redovisas i tabell 3. För flera av kommunerna finns endast ett begränsat antal svarspersoner, vilket innebär att resultaten för några av kommunerna skall läsas med mycket stor försiktighet. (Väljarnas poängsättningar av de kommunala partierna i de tolv västsvenska kommunerna utan hänsyn till rikspartibedömningar redovisas i bilaga 1.)

Tabell 3 **Skillnader mellan vad väljarna tycker om kommunpartier och rikspartier i 12 västsvenska kommuner 1995 (medeltalsdifferenser).**

Ale	*Öckerö*	*Lilla Edet*	*Tjöm*	*Mölndal*	*Kungs-backa*	*Göteborg*	*Partille*	*Härryda*	*Lerum*	*Stenung-sund*	*Kungälv*
fp +0,52	s +0,74	s +0,52	v +0,55	c +0,26	c +0,43	s +0,51	kd +0,20	mp +0,09	kd +0,31	m +0,47	m +0,08
kd +0,45	c +0,37	kd +0,42	m +0,41	s +0,10	kd +0,32	m +0,05	fp +0,19	fp +0,05	fp +0,01	fp +0,40	c +0,05
m +0,37	fp +0,34	v +0,32	s +0,36	kd +0,10	v +0,02	v +0,01	v +0,14	c +0,04	mp –0,05	kd +0,16	kd +0,00
v +0,32	m +0,33	fp +0,25	fp +0,36	m +0,05	fp +0,02	fp +0,00	m +0,08	kd +0,02	v –0,07	v –0,22	v –0,15
s +0,23	v +0,31	c +0,22	kd +0,22	v +0,02	m –0,08	kd –0,01	s –0,06	m +0,00	c –0,08	c –0,29	fp –0,15
c +0,06	kd –0,21	m –0,02	c –0,12	fp +0,01	s –0,09	c –0,03	mp –0,08	s –0,14	s –0,23	mp –0,60	s –0,20
mp –0,13	mp –0,41	mp –0,45	mp –0,79	mp –0,04	mp –0,18	mp –0,21	c –0,18	v –0,17	m –0,53	s –0,62	mp –0,35
genomsnitt +0,26	genomsnitt +0,21	genomsnitt +0,18	genomsnitt +0,14	genomsnitt +0,07	genomsnitt +0,06	genomsnitt +0,05	genomsnitt +0,04	genomsnitt –0,02	genomsnitt –0,09	genomsnitt –0,10	genomsnitt –0,10
n 52	n 19	n 28	n 30	n 136	n 135	n 964	n 70	n 70	n 86	n 43	n 76

Kommentar: Differensmåttet visar skillnaden mellan den genomsnittliga poängbedömningen av kommunpartiet och den genomsnittliga bedömningen av rikspartiet. En positiv siffra innebär att kommunpartiet är mer omtyckt än rikspartiet och en negativ siffra att rikspartiet är mer omtyckt än kommunpartiet.

I tabell 3 har kommunerna rangordnats från vänster till höger efter genomsnittlig popularitetsskillnad mellan kommunpartier och rikspartier. I kommunen längst till vänster - Ale kommun - finns de relativt sett mest populära kommunpartierna. Även i Öckerö, Lilla Edet och Tjörn är kommunpartierna något mer populära än rikspartierna. Längst till höger i tabellen återfinns Kungälv, Stenungsund och Lerum där rikspartierna är relativt sett mer omtyckta än kommunpartierna.

Skillnaderna i popularitet mellan kommun- och rikspartier är större inom än mellan kommuner. Det är dock svårt att urskilja något tydligt mönster vad gäller exempelvis maktinnehav. Så är t ex de socialdemokratiska kommunpartierna relativt sett mest omtyckta i Öckerö (oppositionsställning) samt i Göteborg och Lilla Edet (regeringsställning). Samtidigt är de socialdemokratiska kommunpartierna relativt sett mindre populära än s-rikspartiet i skandalernas Stenungsund och i Kungälv (regeringsställning) men också i Lerum (opposition).

Centerpartiets ställning som kommunpartiet framför andra - med klart färre väljare riks än kommunalt - har inte har avsatt några tydliga spår i tabell 3. Endast i Mölndal och Kungsbacka är centerpartiet det relativt rikspartiet mest populära kommunpartiet. Det mest iögonenfallande resultatet i tabell 3 är miljöpartiets relativa impopularitet kommunalt: I tio av de tolv västsvenska kommunerna finner vi miljöpartiet på sista eller näst sista plats i 'kommun kontra riks'-popularitetsrangordningen.

* * *

De faktum att allt fler väljare röstar på olika partier riks än kommunalt och att 40 procent av de västsvenska väljarna sätter olika betyg på sina riks- och kommunpartier kan användas som argument av både motståndare och förespråkare i debatten om skilda valdagar. Motståndarna kan hävda att väljarna nu klarar av att skilja mellan riks- och kommunpolitik även om valen och valrörelserna avhålls vid samma tillfälle. Förespråkarna kan å sin sida hävda att de delade rösterna och de skilda partibedömningarna med önskvärd tydlighet visar att de kommunala valen är väl värda sina egna lokala valrörelser, vilket skulle möjliggöra än mer självständiga kommunala röstningsbeslut från väljarnas sida.

De numera fyraåriga mandatperioderna innebär att Sverige har ett unikt långt tidsavstånd mellan väljarnas tillfällen att utkräva ansvar av sina valda representanter. I tider av snabbare politiskt beslutsfattande och tilltagande misstro mot partier och politiker kan det bli besvärligt att fortsatt stå upp till försvar för den gemensamma valdagen.

Den förlängda mandatperioden kan därför komma att bli det som slutligen tippar över vågskålen till förmån för de som förespråkar skilda valdagar. Det behövs heller ingen grundlagsändring för att införa skilda valdagar för riksdagsval och kommunval. Med lite god politisk vilja skulle därför det första separata kommunvalet sedan 1966 kunna hållas den 17 september år 2000.

Noter

1 Andelen bland samtliga svarande som satte betyget 0 (varken gillar eller ogillar) på respektive riks- och kommunparti var 22 och 32 för vänsterpartiet, 19 och 26 för socialdemokraterna, 44 och 53 för centerpartiet, 33 och 43 för folkpartiet, 18 och 29 för moderaterna, 35 och 45 för kristdemokraterna och 24 och 35 för miljöpartiet.

Referenser

Gilljam, M. och Holmberg, S. (1995). *Väljarnas val*. Stockholm: Norstedts.

Holmberg, S. (1993). Kommunala väljare – finns dom? I Nilsson, L. [red]. *Västsvensk opinion*. SOM-rapport nr 10. Göteborgs universitet: SOM-institutet.

Bilaga 1 Väljarnas genomsnittliga poängsättningar av kommunpartier i tolv västsvenska kommuner (medeltal).

	kommun											
parti	Kungs-backa	Härryda	Partille	Öckerö	Stenung-sund	Tjörn	Göteborg	Mölndal	Kungälv	Ale	Lerum	Lilla Edet
v	–1.49	–0.70	–0.19	–0.27	–0.17	–0.80	–0.50	–0.61	+0.10	–0.46	–1.13	+0.12
s	–0.43	+0.71	+0.52	+1.27	–0.25	+0.92	+0.95	+0.81	+0.68	+0.19	–0.24	+0.48
c	+0.34	–0.38	–0.63	+0.53	–0.43	–1.08	–0.56	0.00	+0.47	–0.33	–0.73	+0.37
fp	–0.37	+0.17	–0.26	–0.27	–0.17	–0.38	–0.33	–0.39	–0.29	–0.28	–0.77	–0.27
m	+0.39	–0.58	–0.49	–0.67	–0.69	–1.23	–0.31	–0.14	–0.32	+0.04	–0.49	–0.78
kd	–0.77	–0.37	–0.65	–0.53	–0.78	–1.32	–1.10	–0.83	–0.88	–0.22	–0.46	+0.00
mp	–0.58	+0.20	+0.71	+0.80	–0.28	+0.40	+0.26	+0.35	+0.71	–0.02	+0.10	+0.93
antal svars-personer	135	70	70	19	43	30	964	136	76	52	86	28

Kommentar: Siffrorna i tabellen är kommuninvånares genomsnittliga poängsättningar av sina kommunpartier på en ogillar-gillarskala från -5 (ogillar starkt) till +5 (gillar starkt).

VILKA ÄR DOM?

PETER ESAIASSON

Det kan inte sägas nog ofta: Vad som händer i kommunerna är av största betydelse för den svenska demokratin. Två tredjedelar av den offentliga verksamheten, tre fjärdedelar av de offentligt anställda. Det är siffror som inger respekt. Visserligen kan den som vill hålla kvar uppfattningen att politiken styrs av personerna som syns i de nationella nyhetsmedierna hävda att kommunerna mest har att effektuera statsmakternas beslut. Men det krävs ett betydande mått arrogant ignorans för att räkna bort kommunalpolitikerna från gruppen av angelägna forskningsobjekt.

Lyckligtvis finns det sedan länge professionella bedömare som insett vikten av att analysera hälsotillståndet i den kommunala demokratin. Dessa bedömare brukar till yttermera visso komma med lugnande besked. I synnerhet valen till kommunfullmäktige får gott betyg. Väljarna anses vara välinformerade och intresserade av lokala frågor (Strömberg och Westerståhl 1983; Westerståhl 1987). Folke Johanssons bidrag till denna volym är den senaste positiva analysen. Kärnan i argumentationen är att väljarna är tillräckligt insatta i kommunala förhållanden för att på valdagen kunna fatta oberoende beslut.

Allt väl alltså? Inte nödvändigtvis. Att avgöra vad som skall anses vara en fungerande representativ demokrati är en grannlaga uppgift. I de flesta fall saknas egentliga normer för jämförelser. Risken finns att forskare och andra bedömare ser den bild de själva önskar att se; flaskan uppfattas som halvfull snarare än som halvtom.[1]

Sören Holmberg tillhör dem som kommit till en betydligt mer kritisk slutsats om tillståndet i den lokala representativa demokratin. Han menar, utifrån de kriterier som brukar tillämpas i analyser av riksdagsvalen, att väljarna knappast kan anses göra självständiga ställningstaganden i de kommunala valen. Det som ser ut som medvetna överväganden är i stället återspeglingar av förhållandena på den nationella nivån. Den lokala demokratin rider

helt enkelt på den relativa ordning som råder på riksplanet (Holmberg 1993a).

I den här uppsatsen redovisas resultat som i allt väsentligt stöder en kritisk tolkning av tillståndet i den lokala demokratin. Analysen handlar om väljarnas uppfattningar om de ledande lokalpolitikerna i Göteborg. Utgångspunkten är det rätt modesta kravet att väljarna i en fungerande representativ demokrati skall känna till vilka som är partiernas främsta representanter. Om stora grupper medborgare har vaga uppfattningar om vilka personer som är ytterst ansvariga för partiernas politik är det svårt att argumentera för att sakernas tillstånd är gott.[2]

Väljarnas kännedom om göteborgspolitikerna

I SOM-undersökningarnas popularitetsmätningar används en skalmätningsteknik där svarspersonerna ombeds placera in olika politiker på en elvagradig skala som sträcker sig från "-5" (ogillar starkt) via "0" (varken gillar eller ogillar) till "+5" (gillar starkt). I Väst-SOM:s undersökningar kompletteras denna gillar-ogillarskala med en filterfråga där svarspersonerna har möjlighet att markera att man inte känner till politikern ifråga. Resultaten i tabell 1 visar hur stora andelar av svarspersonerna i Göteborg som ansåg sig kunna placera åtta ledande kommunalpolitiker på skalan och som följaktligen valde bort alternativet "personen okänd för mig".

I undersökningen är de sju största partierna representerade med var sin person: vänstern av Jan-Åke Ryberg, socialdemokraterna av Göran Johansson, centern av Alvar Persson, folkpartiet av Margita Björklund, moderaterna av Johnny Magnusson, kristdemokraterna av Ture Jakobsson och miljöpartiet av Claes Roxbergh. För socialdemokraternas del ingår därutöver även Kerstin Svensson. Samtliga dessa innehade ledande politiska positioner vid tidpunkten för studien. Ture Jakobsson och Alvar Persson var ledamöter av fullmäktige. Övriga var heltidsanställda kommunalråd. Nog borde många göteborgare känna till dessa framstående representanter för sina partier?

Tabell 1 Hur kända är göteborgspolitikerna? Andel göteborgare som känner till politikerna med ett snällt kriterium (procent)

	Samtliga invånare		Egna partiets sympatisörer	
	1994	1995	1994	1995
Göran Johansson (s)	87	89	90	95
Johnny Magnusson m)	73	72	80	78
Margita Björklund (fp)	51	59	62	57
Claes Roxbergh (mp)	48	52	34	42
Kerstin Svensson (s)	36	43	40	50
Ture Jakobsson (kd)	25	34	17	60
Alvar Persson (c)	-	30	-	42
Jan-Åke Ryberg (v)	-	28	-	29

Kommentar: Antalet svarspersoner är som lägst 12 (c) och 20 (kd). Resultaten bygger på en enkätfråga där svarspersonerna får ta ställning till var man personligen vill placera ett antal ledande göteborgspolitiker på en gillar-ogillarskala som sträcker sig från -5 (ogillar starkt) till +5 (gillar starkt). Resultaten visar andelen svarspersoner som *inte* valde alternativet "personen okänd för mig" och som placerade politikern ifråga på skalan.

Så är emellertid knappast fallet. Stora grupper svarspersoner markerade svarsalternativet "personen okänd för mig". Det är bara Göran Johansson (89 procent rapporterar kännedom) och möjligen Johnny Magnusson (72 procent) som kan kallas verkliga kändisar bland väljarna. Av de övriga noterar enbart Margita Björklund och Claes Roxbergh kännedomssiffror på över 50 procent (59 respektive 52 procent). Motsvarande siffra för Jan-Åke Ryberg, Alvar Persson, Ture Jakobsson och Kerstin Svensson varierar mellan 28 och 43 procent.

I likhet med de flesta andra studier på området saknar vi etablerade kriterier för att närmare värdera vad som är tillfredsställande kännedom. Ett tankeexperiment kan dock hjälpa en bit på vägen. Ett motsvarande resultat för ledarna för de nationella partierna skulle sannolikt mottas med bestörtning. Redan 1960, strax i början av TV-eran i svensk politik, klarade en majoritet

av väljarna det betydligt tuffare kravet att korrekt identifiera bilder på samtliga fem partiledare (Holmberg 1993b; Esaiasson 1985). I dag är de nationella partiledarna så välkända för medborgarna att det är föga meningsfullt att ens ställa frågan om "personen är okänd för mig".

Ett visst positivt tecken är dock att flera av de politiker som ingick även i föregående års SOM-undersökning blivit något mer kända under det gångna året. Att Margita Björklund blivit mer känd bland göteborgarna (från 51 till 59 procent) kan förstås hänga samman med att hon under året efterträdde Rune Zachrisson som förstanamn inom folkpartiet. Men att samma mönster gäller även för Kerstin Svensson, Ture Jakobsson och Claes Roxbergh tyder på att det politiska arbetet under mandatperioderna har åtminstone något genomslag bland medborgarna.

För att understryka att resultaten faktiskt är rätt anmärkningsvärda skall påpekas att kravet på kännedom om politikerna hittills har satts synnerligen lågt. Det räcker att man är beredd att avge ett omdöme om personen ifråga utan att på något sätt behöva motivera ställningstagandet eller bevisa att man känner till honom eller henne. Vi vet från tidigare undersökningar att många intervjupersoner, särskilt manliga sådana, ogärna erkänner att man inte har någon egentlig uppfattning i ämnet. I stället väljer man ett neutralt svarsalternativ som inte förpliktigar till så mycket.

Ett sätt att ta hänsyn till denna överskattade kännedom om politikerna är att tillföra ett kompletterande kriterium: För att sägas känna till en politiker skall man ha en positiv eller negativ åsikt om personen ifråga; att inta en neutral ståndpunkt (att markera det neutrala alternativet "varken gillar eller ogillar") anses likvärdigt med att inte ha någon närmare uppfattning. Även detta kriterium kan förstås ifrågasättas. (Det är fullt möjligt att inta en välgrundad neutral åsikt om en politiker. Exempelvis kan en moderat sympatisör som ogillar socialdemokraterna men tycker bra om Göran Johansson mycket väl summera sina överväganden till en neutral syn på Johansson.) Men det tuffare "åsiktskriteriet" säger ändå något om minimigränsen för göteborgarnas kännedom om sina politiska representanter. Och kom ihåg att vi ännu inte ställt några som helst krav på att svarspersonerna faktiskt skall känna till något om personerna ifråga!

Enligt det tuffare kravet sjunker göteborgarnas kännedom om politikerna betydligt (se tabell 2). Göran Johansson framstår som den ende verkligt

kände göteborgspolitikern (75 procent kännedom). Johnny Magnusson är en tydlig person för hälften av göteborgarna (50 procent). Kerstin Svensson, Claes Roxbergh och Margita Björklund är kända bland en minoritet (mellan 18 och 27 procent) och endast ett fåtal invånare har någon bestämd uppfattning om Alvar Persson, Ture Jakobsson och Jan-Åke Ryberg (mellan 5 och 7 procent). Resultaten ger en tydlig indikation på att göteborgarna har rätt vaga föreställningar om de ledande kommunalpolitikernas personer.

Tabell 2 Hur kända är göteborgspolitikerna? Andel göteborgare som känner till politikerna med ett tuffare kriterium (procent)

	Samtliga invånare		Egna partiets sympatisörer	
	1994	1995	1994	1995
Göran Johansson (s)	65	75	74	80
Johnny Magnusson m)	51	50	59	66
Margita Björklund (fp)	27	32	42	43
Claes Roxbergh (mp)	21	22	17	18
Kerstin Svensson (s)	18	20	18	29
Ture Jakobsson (kd)	6	7	18	35
Alvar Persson (c)	-	5	-	8
Jan-Åke Ryberg (v)	-	7	-	10

Kommentar: Jämfört med tabell 1 har kriteriet skärpts så att resultaten nu visar andelen svarspersoner som (i) *inte* valde svarsalternativet "personen okänd för mig" och (ii) *inte* valde det neutrala mittenalternativet "varken gillar eller ogillar" och alltså uttryckte en åsikt om politiken ifråga. Antalet svarspersoner är detsamma som i tabell 1.

En tredje indikator på att föreställningarna om kommunalpolitikerna är vaga står att finna i kopplingen mellan värderingen av personerna och deras respektive partier. På riksplanet är vi vana vid att det finns ett nära samband mellan vad man tycker om en politiker och om dennes parti. (Om man vet vad en person tycker om Olof Johansson så vet man också vad samma person tycker om centerpartiet.) Så är emellertid inte fallet på det lokala planet i Göteborg. Särskilt Jan-Åke Ryberg och Kerstin Svensson är svagt sammanlänkade med det egna partiet. Inte heller Alvar Persson, Ture Jakobsson och Margita Björklund når upp till de sambandsnivåer vi är vana vid från

nationella undersökningar. Den ende göteborgspolitiker som med nationella mått mätt är normalt kopplad till sitt parti är Johnny Magnusson. Moderatledaren i Göteborg är därmed den politiker som i medborgarnas ögon är den mest utpräglade partirepresentanten.[3]

Även Göran Johansson är alltså svagare kopplad till sitt parti än vad som brukligt är bland de nationella partiledarna. I Johanssons fall beror det emellertid inte på att väljarna har vaga uppfattningar om vem han är. I stället är det så att göteborgarna i ovanligt hög grad tar ställning till Johansson utifrån vad de tycker om hans person och gärningar, inte utifrån vilket parti han representerar. Och vad medborgarna tycker om det de ser skall vi strax återkomma till!

Ett par nyanserande kommentarer är motiverade. För det första skall det sägas att även ifråga om sammankoppling till partiet har det skett förändringar sedan föregående undersökning. Med något undantag är de göteborgspolitiker som ingick i både 1994 och 1995 års undersökningar närmare kopplade till sina partier i dag än strax efter valet.[4] För det andra är samtliga politiker närmare kopplade till sitt kommunala parti än till rikspartiet.[5]

Dessa resultat är en påminnelse om att det finns en *viss* självständig kraft i den lokala dimensionen. Vid en jämförelse med exempelvis demokratierna i de gamla öststaterna skulle säkerligen den göteborgska lokalpolitiken framstå som välstrukturerad. Problemet för vår del är bara att den lokala politiken är så mycket mindre välordnad och genomlyst än den *nationella* politiken. Om vi ställer kravet att det skall råda samma förhållande mellan väljarna och de ledande politikerna i den kommunala representativa demokratin som i den nationella, ja då kommer åtminstone den göteborgska politiken till korta.

En enmansshow

Vi människor tycker bättre om det kända än om det okända. Denna fundamentala socialpsykologiska insikt, efter upphovsmannen till ett berömt experiment kallad Zajonc-effekten, stämmer väl in på göteborgarnas värdering av de ledande lokalpolitikerna. Den mest kände politikern är också i särklass populärast.

Göran Johansson kan tillgodoräkna sig en anmärkningsvärt starkt popularitetsstöd (se Tabell 3). På SOM-undersökningarnas elvagradiga popularitetsskala, där det högsta tänkbara värdet är +5, får han en genomsnittlig poäng på +3,7 bland socialdemokratiska sympatisörer och +2,5 bland samtliga göteborgare oavsett partisympati.

Tabell 3 Hur populära är göteborgspolitikerna? Kommunalpolitikernas popularitet bland samtliga invånare och det egna partiets sympatisörer (genomsnittliga popularitetspoäng)

	Samtliga invånare		Egna partiets sympatisörer	
	1994	1995	1994	1995
Göran Johansson (s)	+1,7	+2,5	+3,1	+3,7
Margita Björklund (fp)	+0,3	+0,4	+0,9	+2,3
Johnny Magnusson (m)	-0,1	+0,3	+2,2	+2,5
Jan-Åke Ryberg (v)	-	+0,2	-	+0,3
Kerstin Svensson (s)	+0,1	+0,1	+0,8	+0,9
Ture Jakobsson (kd)	-0,2	-0,0	+0,0	+1,6
Alvar Persson (c)	-	-0,0	-	+0,8
Claes Roxbergh (mp)	-0,0	-0,1	+1,8	+1,1

Kommentar: Popularitetspoängen kan variera mellan -5 och +5.

Johanssons popularitet bland de egna sympatisörerna är stor, väl i nivå med de bästa siffror som noterats för någon nationell partiledare sedan SOM-undersökningarnas start 1986. Men stödet bland väljarna utanför socialdemokratin är närmast sensationellt. Ingen nationell partiledare har fått tillnärmelsevis så höga siffror. Den närmaste konkurrenten är Ingvar Carlsson som i efterdyningarna till Palme-mordet noterade en genomsnittlig popularitet på +2,0 i 1986 och 1987 års SOM-undersökningar. Johanssons stöd har också ökat väsentligt sedan den senaste Väst-SOM-undersökningen efter valet 1994 (upp 0,8 poäng från den tidigare nivån +1,7 poäng).

Belysande för att värderingen av Göran Johansson går utanför normala partibanor är att hans sämsta grupp är folkpartistiska sympatisörer (+1,6 popularitetspoäng). Moderat-sympatisörerna, som annars alltid är kritiska till socialdemokratiska politiker, ger Johansson snittpoängen +2,1. Och på den

andra kanten ger vänstersympatisörerna Johansson den genomsnittliga poängen +3,0, en siffra som de flesta vänsterledare skulle vara nöjd med att få bland de egna. I uppfattningen att kommunstyrelsens kraftfulle ordförande gör ett bra jobb är de flesta göteborgare eniga, oberoende av ideologisk hemvist och invanda konfliktmönster. Härvidlag skiljer sig göteborgspolitiken påtagligt från den nationella politiken.

För övriga ledande lokalpolitiker är popularitetssiffrorna radikalt annorlunda. Givet osäkerheten hos väljarna är det intressantast att studera politikernas ställning bland dem som kan förväntas ha bäst utvecklade värderingar av deras personer, alltså det egna partiets sympatisörer. Bland de egna sympatisörerna får Johnny Magnusson och Margita Björklund popularitetssiffror på en mellannivå för nationella partiledare (+2,5 respektive +2,3). Noteras kan att Björklund stärkt sitt stöd betydligt under året som folkpartiets förstanamn (1994 var hennes popularitetspoäng bara +0,9). Förutom Johansson är därmed Magnusson och Björklund de enda politiker som har en popularitetsställning liknande den vi känner från rikspolitiken.

Övriga ledande politiker får avsevärt lägre poäng bland de egna, precis det svarsmönster som kan förväntas när många av sympatisörerna har vaga uppfattningar om deras personer och därför gärna markerar neutrala alternativ på mätskalan. Resultaten skall alltså inte tolkas som en misstroendeförklaring utan snarare som ett frågetecken. Stora grupper göteborgare vet helt enkelt inte vad de skall tycka om partiernas främsta företrädare.

Göteborgspolitiken är ett töcken

I medborgarnas ögon är göteborgspolitiken ett töcken. Det enda klart urskiljbara riktmärket är Göran Johansson. I övrigt sköts kommunens angelägenheter av mer eller mindre suddiga figurer. Så kan man drastiskt sammanfatta undersökningens huvudresultat.

Två tredjedelar av verksamheten, tre fjärdedelar av jobben men knappast hälften av demokratin. I jämförelse med den nationella politiken lämnar den lokala representativa demokratin i Göteborg mycket i övrigt att önska. Det vore bra om ansvariga personer kunde förmås att inse att allt inte står väl till.

Ett första steg i rätt riktning vore att de professionella rådgivarna tänkte över vilka råd de skall viska i furstarnas öron. Resultaten i denna undersökning indikerar att kommunalforskarna kan ha ställt gravt felaktiga diagnoser genom åren. Förhoppningsvis är sötsaksviskningarnas era förbi.

Noter

[1] Hösten 1996, efter ett år av kommunala kontokortsskandaler, kan talet om halvtomma och halvfulla flaskor möjligen misstolkas. Måhända är det bäst att tillägga att flaskmetaforen tillhör den statsvetenskapliga metodjargongen.

[2] Förvisso skulle man kunna hävda att de kommunala väljarna av någon anledning enbart bryr sig om sakfrågorna och struntar i politikernas personer. En sådan möjlighet är dock mindre sannolik. Och under alla omständigheter har vi i så fall identifierat en viktig skillnad mellan lokalpolitiken och rikspolitiken. Nog håller de flesta med om att det bästa är att vi som medborgare känner till *både* sakfrågorna och de personer som skall omsätta åsikterna i politisk handling?

[3] Som sambandsmått har använts den traditionella korrelationskoefficienten Pearson's r. I nationella undersökningarna brukar Pearson's r uppgå till mellan .70 och .85. För göteborgspolitikerna är motsvarande samband som följer: Ryberg .25, Svensson .39, Persson .50, Jakobsson .53, Björklund .56, Roxbergh .63, Magnusson .78 och Johansson .63.

[4] Den genomsnittliga korrelationen ökade från .49 till .59 mellan de båda undersökningarna.

[5] Den genomsnittliga korrelationen mellan lokalpolitiker och nationellt parti är .46 och mellan lokalpolitiker och lokalt parti .53.

Referenser

Esaiasson, Peter (1985) *Partiledarna inför väljarna.* Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen.

Holmberg, Sören (1993a) "Kommunala väljare - finns dom? " i Nilsson, Lennart (red) *Västsvensk opinion.* Göteborg: SOM-institutet.

Holmberg, Sören (1993b) "Nuvarande valsystem: minskande personkännedom och få personröster" i Westerståhl, Jörgen (red) *Person och parti*. Stockholm: SOU 1993:63.

Strömberg, Lars och Westerståhl, Jörgen (red) (1983) *De nya kommunerna*. Stockolm: Liber.

Westerståhl, Jörgen (1987) *Staten, kommunerna och den statliga styrningen. Några principfrågor*. Stockholm: Civildepartementet.

RÖSTDELNING - EN KOMMUNAL FRÅGA?

FOLKE JOHANSSON

I en artikel baserad på en tidigare undersökning av västsvenska väljare hävdades 'Det finns inte några kommunala väljare.' (Holmberg 1993) Författaren här, som tidigare drivit en i det närmaste motsatt åsikt, börjar efterhand bli alltmer benägen att instämma i påståendet. Det finns idag inga eller åtminstone mycket få kommunala väljare. Framför allt inte om man ställer krav så som Särlvik/Petersson gjorde i de första analyserna av röstdelning - röstning på olika partier i riksdags- och kommunalval - att den skulle vara '...ett uttryck för att väljare mer definitivt har stannat för att stödja olika partier i rikspolitik och lokalpolitik.'(Särlvik/Petersson 1976) Om man däremot är lite mer modest i sina krav och hävdar att kommunala väljare är sådana som självständigt - separat från riksdagsvalet - tar ställning till hur de skall rösta i kommunalvalet, så utgör dessa helt klart en inte obetydlig grupp. Det har tidigare visats att röstdelningen till allra största delen av väljarna själva motiverades med anknytning till kommunala förhållanden.(Johansson 1987) Inte sällan var lokala personfrågor involverade i ställningstagandet. (Ibid., Westerståhl 1993) Att det finns ett reellt inslag av lokala ställningstaganden bakom röstdelningen instämmer också den inledningsvis refererade artikelförfattaren i. Han konstaterar i en senare skrift att det inte är enbart rikspolitiska faktorer som ligger bakom röstdelningen. (Gilljam/Holmberg 1995, Jfr Gilljam/Holmberg 1993) Författaren här är dock benägen att gå ett steg längre.

Om man analyserar valresultat på kommunal nivå under de senaste decennierna och jämför dessa med riksdagsröstningen så finner man en markant ökande diskrepans. Utfallet i riksdagsvalet duger i allt mindre utsträckning till att förutsäga hur man i samma kommun röstar i kommunalvalet. Andelen 'förklarad varians' halverades från senare delen av 1970-talet till början av 1990-talet.[1] Ställningstagandena sker uppenbarligen alltmer skilda från varandra. Något som stämmer väl överens med den allmänna tendens till större rörlighet i valmanskåren som iakttagits på senare år. Till detta kan

man lägga att det finns resultat som pekar på att hälften eller mer av väljarna anser att kommunalvalen är lika viktiga eller viktigare än riksdagsvalen. (Johansson 1995) Det finns kanske rentav någon liten grupp genuina kommunala väljare som låter kommunalvalet bestämma röstningen i riksdagsvalet! Måhända ser vi bara något av toppen på ett isberg när vi studerar röstdelningen i syfte att bestämma vilken roll kommunerna spelar i de svenska valen. Den skattning man på detta sätt gör av kommunernas roll torde vara en minimiskattning. Därtill kommer möjligheten av att man på olika sätt kan komma fram till samma partiståndpunkt på båda nivåerna även efter att kommunala ställningstaganden fått spela stor - kanske avgörande - roll. Något som vi ännu inte ens försökt undersöka. Än mindre har vi försökt analysera i vilken utsträckning väljarna i sina bedömningar av röstningen i riksdagsvalen noterar att frågorna i riksdagsvalet gäller förutsättningarna för kommunal verksamhet och därför till en del röstar med snegling på den kommunala verkligheten också här.

Framför allt sedan införandet av den gemensamma valdagen har röstdelning varit föremål för intresse i Sverige. Synen på röstdelningen har betydelse för hur man ser på de kommunala valens status. Röstdelningen har studerats i samband med analyser av såväl riksdagsval som i undersökningar inriktade på (primär-)kommunal nivå. Resultaten eller kanske snarare tolkningen av resultaten är alltså inte helt entydig. Det är dock helt klart att andelen som röstdelar har ökat kraftigt från sex procent i de första samtidiga valen 1970 upp till en cirka tjugo procent i valen 1991 och 1994. Ökningen förefaller alltså ha avstannat och det kan vara fråga om en utplaning på denna nivå. (Gilljam/ Holmberg 1993, Gilljam/Holmberg 1995)

Ett undersökningstekniskt problem när det gäller tolkningen har varit den kontext i vilken frågorna om röstdelning ställts. När man frågar om röstdelning i samband med en mängd frågor som rör valen till riksdagen och rikspolitiken, så finns en risk för att man leder väljarna in på motiv som har en rikspolitisk koppling och förhållandet är - ceteris paribus - detsamma när undersökningen i övrigt rör kommunala frågor. Vi har i Väst-SOM enkäten 1994 ett material som skulle kunna ge ny information när det gäller tolkningen av röstdelningen och dess orsaker. Dels är SOM-undersökningarna inte speciellt inriktade mot vare sig den nationella eller den kommunala politiska nivån, dels finns här frågor inte bara om röstning i riksdags- och kommunalvalet utan också, separat från valfrågorna, en fråga om vilken mer allmän partisympati man har.[2]

För att utnyttja den ytterligare information som finns i och med frågan om mer allmän partisympati, väljer vi att definiera röstdelning på ett något speciellt sätt. Vi skiljer på tre partival: allmän partisympati, parti i riksdagsvalet och parti i kommunalvalet. Så snart inte partivalet är identiskt i samtliga tre så föreligger röstdelning. Därefter så skiljer vi på olika former av röstdelning med hänsyn till vilket ställningstagande som avviker från de övriga respektive om alla tre är olika. Den föreställning vi har i utgångsläget är att man i första hand röstar i enlighet med sin allmänna partisympati. Om man avviker så innebär detta att man ägnat det val i vilket man avviker från den allmänna partisympatin särskild uppmärksamhet. Det är med andra ord ställningstagande i detta val som förklarar röstdelningen. Det direkta syftet är därefter att jämföra riksdagsvalet och kommunalvalet och se var avvikelserna finns. Om man vill jämföra nivån på röstdelningen med 'vanliga' mätningar drar man givetvis andelen där alla tre ställningstagandena är olika från den totala röstdelningen. Det kan till sist poängteras att materialet inte ger möjlighet att inkludera ställningstagande i landstingsvalet, vilket alltså lämnas utanför denna analys.

Röstdelning i Västsverige

Var femte väljare röstdelar i denna västsvenska grupp. Totalsiffran stämmer väl med den totala skattning för Sverige som Gilljam/Holmberg presenterar, nämligen 21 procent. Storstäderna har tidigare liksom här ofta haft något lägre röstdelningsgrad än övriga kommuner. I övrigt framgår ett mönster som vi känner igen från tidigare studier. Yngre väljare, väljare med högre utbildning och sådana väljare som inte är (övertygade) anhängare av något parti röstdelar mer. Det kan tilläggas att utbildningsnivån har dubbelt så stor betydelse bland äldre väljare som bland yngre när det gäller sannolikheten för röstdelning. Det finns också en interaktion mellan utbildningsnivå och betydelsen av att vara partianhängare eller ej. Om man är partianhängare och framför allt om man är starkt övertygad partianhängare, så röstdelar man mer sällan. Detta samband gäller dock framför allt om man har mer än obligatorisk utbildning.

Det finns 'som vanligt' inte heller här något samband mellan intresse för politik och benägenhet att röstdela. Anledningen är dels att de mest intresserade övertygade partianhängarna som framgått sällan röstdelar, dels att de

måttligt intresserade ibland röstdelar av missnöjesskäl. Det senare illustreras, i tabell 1, nedan.

Frånvaron av samband med intresse för politik gäller också intresse för lokalpolitik. En total frånvaro av samband mellan politisk aktivitet i form av att ha försökt påverka beslut och röstdelning torde till en del ha samma förklaring. Det ligger annars nära till hands att se försök att påverka politiska beslut och röstdelning som olika former av politisk aktivitet, vilka borde ha samband med varandra. Det har också tidigare visat sig att politisk aktiva röstdelar mer än icke politiskt aktiva om man särskiljer de partipolitiskt aktiva, som innefattar en stor del övertygade partianhängare, vilka alltså alltid stöder det egna partiet (Johansson 1987).

I kolumnerna 3-6 i tabell 1 kan vi utläsa något om innebörden av röstdelningen. Det framgår inte oväntat ett mönster som pekar mot att kommunala faktorer spelar stor roll. Det är tio procentenheter som röstdelat så att enbart kommunalvalet avviker, medan endast fyra procentenheter röstdelat så att enbart riksdagsvalet avviker eller så att både riksdagsval och kommunalval avviker från den mer allmänna partisympatin. Den kommunala faktorn är den största. Det framgår dessutom att den kommunala faktorn är särskilt stor bland yngre väljare, medan benägenheten att rösta avvikande i riksdagsvalet är ungefär densamma i alla åldersgrupper. Kommunfaktorn är också svagare i Göteborg än i övriga västsvenska kommuner. De göteborgare som röstdelar gör det i jämförelse med de andra kommunerna relativt sett oftare genom att rösta avvikande i riksdagsvalet Det finns också en tendens till att yngre väljare i större utsträckning inte bara röstar olika i de två valen utan också har en tredje och avvikande partisympati.

Det finns i fråga om typ av röstdelning en tendens till att de som är ointresserade av rikspolitiska eller av lokalpolitiska frågor i något mindre utsträckning avviker i kommunalvalet. De röstar i stället likadant i de två valen men i båda fallen avvikande från sin mer allmänna partisympati. Observationen bygger dock på två ganska små grupper.

Tabell 1 Röstdelning i olika grupper (procent)

	Någon röst-delning	(P=R)≠K	(P=K)≠R	P≠(R=K)	P≠R≠K	Antal svar
Totalt	20	10	4	4	1	1101
Kön						
Män	19	9	3	5	2	577
Kvinnor	21	11	5	4	1	524
Ålder						
18-24	17	12	2	1	2	137
25-29	25	15	4	5	2	122
30-39	25	13	5	5	3	197
40-49	19	8	6	4	1	209
50-59	16	8	4	4	1	170
60-	19	9	5	5	0	262
Utbildning						
Obligatorisk.	12	6	2	4	0	345
Oblig.+ 2 år.	22	11	2	7	2	232
Treårigt gymn. -	25	13	7	3	2	518
Intresse för politik i allmänhet						
Mycket intr	22	15	1	4	1	137
Ganska intr.	21	10	6	4	2	529
Inte särskilt intr.	18	10	3	4	1	387
Inte alls intress.	22	5	3	11	3	37
Intresse för politiken i kommunen						
Mycket intr.	21	11	4	4	2	122
Ganska intr.	21	10	5	4	1	481
Inte särskilt intr.	19	10	4	4	1	461
Inte alls intr.	21	6	3	9	3	33
Partianhängare						
Övertygad	7	4	2	1	0	302
Ej övertygad	20	12	4	4	1	511
Ej partianh.	34	14	8	8	4	277
Kommun						
Göteborg	18	8	5	5	1	623
Övriga väst-svenska kommuner	23	14	4	3	2	471

Kommentar: P=allmän partisympati. R=Partiröstning i riksdagsvalet. K=Partiröstning i kommunalvalet.

Röstdelning och syn på kommunalpolitisk verksamhet

Väljarnas uppfattning om hur kommunerna sköter sina uppgifter, om de ger god service respektive om man har förtroende för kommunens politiker, har påtaglig betydelse för röstdelningen. Det är missnöje med någondera som föranleder att man röstdelar och då är det - ganska naturligt - röstningen i kommunalvalet som avviker. Av de tre nämnda spelar synen på den kommunala servicen störst roll. I samtliga tre fall gäller också att de som är mest missnöjda markerar genom att rösta 'helt taktiskt'. De avviker både i riksdags- och i kommunalvalet från sin mer allmänna partisympati. Beträffande förtroende för politiker kan en jämförelse göras med riksnivån och förtroende för politiker där. Också där ökar röstdelningen med minskande förtroende, om än aningen mindre. Däremot går det inte att urskilja någon parallell i form av ökande andel som avviker i riksdagsvalet. Den lilla skillnad som finns tyder i stället på att man vid denna form av missnöje röstar enligt den sista modellen och i båda valen avviker från sin allmänna partisympati.

Tabell 2 Röstdelning - syn på kommunal verksamhet (procent)

	Någon röst-delning	(P=R)≠K	(P=K)≠R	P≠(R=K)	P≠R≠K	Antal svar
Hur sköter kommunstyrelsen sin uppgift?						
Mycket/ganska bra	17	9	4	3	1	331
Varken bra eller dåligt	21	11	4	5	1	497
Ganska/mycket dåligt	24	11	6	4	3	246
Hur fungerar den kommunala servicen?						
Mycket/ganska bra	19	8	5	4	1	532
Varken bra eller dåligt	20	13	3	4	1	348
Ganska/mycket dåligt	30	13	4	10	3	70
Förtroende för kommunens politiker:						
Mycket/ganska stort	17	9	3	4	1	314
Varken stort eller litet	19	9	6	3	1	411
Ganska/mycket litet	24	12	4	6	3	338

Kommentar: P=allmän partisympati. R=Partiröstning i riksdagsvalet. K=Partiröstning i kommunalvalet.

Fyra procents-röstning

Alltsedan spärren mot småpartier infördes i det svenska valsystemet har det förekommit ett mått av stödröstning på partier som löpt risk att inte bli representerade i riksdagen. Stödröstningen har blivit aktuell i situationer när ett extra tillskott av väljare skulle ge partiet en chans. När man ser på röstdelningen per parti med utgångspunkt från röstning i riksdagsvalet så förefaller det sannolikt att vänsterpartiet, miljöpartiet och kds kan ha dragit fördel av sådant stöd. De ligger dels nära gränsen, dels ser man att de har extremt hög andel väljare som röstdelat.[3] Vi skall försöka att gå ett steg vidare och se om röstnings- och sympatimönstret i övrigt stöder tanken på stödröstning.

Om röstning på dessa partier rimligen skall kunna betecknas som stödröstning så bör det, med vår definition av röstdelning, vara röstningen i riksdagsvalet som avviker från den allmänna sympatin och från röstningen i kommunalvalet. Dessutom förefaller det rimligt att det faktum att man är partianhängare (avser den allmänna partisympatin) utgör ett mindre hinder för röstdelning än annars. Man röstar ju på ett annat parti bara av taktiska skäl.

Tabell 3 Röstdelning - stödröstning (procent)

	Någon röst-delning	(P=R)≠K	(P=K)≠R	P≠(R=K)	P≠R≠K	Antal svar
Röstning i r-valet på parti i eventuellt behov av stöd: v, mp eller kds						
Partianhängare	38	21	13	3	1	117
Ej partianhängare	52	25	12	12	3	60
Totalt	43	22	12	6	2	177
Annan röstning i r-valet						
Partianhängare	11	7	1	3	0	696
Ej partianhängare	29	12	7	7	4	217
Totalt	16	8	3	4	1	923

Kommentar: P=allmän partisympati. R=Partiröstning i riksdagsvalet. K=Partiröstning i kommunalvalet.

Först kan vi se att andelen som röstdelar är stor bland dem som röstat på dessa mindre partier. Detta förhållande utgjorde å andra sidan utgångspunkten för analysen. Vi kan dessutom se att andelen väljare som avviker i sin röstning i riksdagsvalet som förväntat är större bland dem som röstat på de partier som ligger på gränsen. Den är i själva verket totalt sett fyra gånger så stor som motsvarande andel bland röstande på övriga partier. En skillnad som är större än i någon annan jämförelse mellan dessa två grupper. Denna skillnad uppstår dessutom framför allt inom gruppen partianhängare. Det råder ingen tvekan om att det finns ett inslag i röstdelningen som kan förklaras av stödröstning, alltså en rikspolitiskt orienterad förklaring. Samtidigt skall konstateras att den grupp som sannolikt har agerat av detta skäl uppgår till endast en tiondel av samtliga som röstdelat. Den utgör å andra sidan i det närmaste hälften av dem som röstdelar genom att rösta på annat parti i riksdagsvalet än vad de säger sig sympatisera med och rösta på i kommunalvalet. Stödröstning förefaller alltså vara ett viktigt skäl för att rösta avvikande i riksdagsvalet.

Röstdelningen - en politisk aktivitet bland andra?

Hur stor är egentligen kommunalpolitiken i väljarnas medvetande? Vi har inga förutsättningar att besvara den i och för sig viktiga frågan. Däremot kan vi på grundval av tidigare resultat och iakttagelser här spekulera något ytterligare om denna fråga i kombination med den ökande röstdelningen. Vi har redan konstaterat att en analys av valresultaten visar att den kommunala röstningen blir alltmer fristående från röstningen i riksdagsvalet. Vi vet också sedan tidigare att på förfrågan så ger de som röstdelar till allra största delen skäl med kommunal anknytning. I analysen här har framkommit att röstdelningen, om man begränsar jämförelsen till riksdags- och kommunalvalen, två och en halv gånger så ofta innebär att man röstar på ett avvikande sätt i kommunalvalet som i riksdagsvalet. När man på detta sätt avviker i sin röstning i ett val så antar vi att det kan tolkas som ett speciellt ställningstagande i detta val.

Röstdelningen är en form av partipolitisk aktivitet som kräver en större insats av intresse och ställningstagande än att enbart rösta på det egna partiet. Ännu mer krävs av dem som på annat sätt försöker påverka politiska beslut. De har svarat ja på frågan *"Har Du under det senaste året försökt påverka eller förändra någon kommunal eller landstingskommunal verksamhet?"*[4]

Det är i båda fallen också till stor del en politiskt sett relativt kvalificerad väljargrupp som är aktiv. Vi har redan tidigare konstaterat att det inte är fråga om samma väljare. Att en väljare försökt påverka politiska beslut på annat sätt förutsäger inte om han/hon kommer att röstdela eller ej.

När vi i stället jämför sammansättningen av de två grupperna framträder både likheter och skillnader mycket klart. Till en början kan vi notera att de är lika stora. Fördelningen på män och kvinnor är densamma, medan röstdelningen har sin tyngdpunkt något längre ned i åldrarna än försöken att påverka beslut. Utbildning har samma betydelse för båda formerna av aktivitet. Det är social sett samma typ av väljare som är aktiva i båda dessa avseenden.

Båda formerna av aktivitet ökar också ungefär lika mycket när man är mer missnöjd med den kommunala servicen. Här är det emellertid slut med likheterna. De som är intresserade av politik i allmänhet (eller av kommunalpolitik) försöker oftare än de som är mindre intresserade att påverka politiska beslut. Intresset för politik har däremot som vi sett tidigare inget samband med röstdelning. De som är övertygade partianhängare försöker något oftare än andra att påverka beslut, med det är tvärtom beträffande röstdelningen. Den ökar ju mindre partianknuten man är. Förtroende för kommunalpolitikerna i kommunen ger också en skillnad mellan de två aktivitetsformerna. Man röstdelar mer om man har mindre förtroende, medan försöken att påverka beslut ökar när man har litet förtroende, men också när förtroendet är högt.

De två grupperna är alltså mycket lika. Skillnaden beror med all sannolikhet på att de partipolitiskt aktiva, som är övertygade partianhängare, mycket intresserade av politik och har stort förtroende för kommunens politiker, inte röstdelar, men försöker påverka beslut. Det är en partitrogen kärna som väsentligen åstadkommer skillnaden. Därtill kommer ett litet tillskott av missnöjesaktivitet som särskilt gärna tar sig uttryck i röstdelning. De som röstdelar är inte några speciella kommunalpolitiska väljare utan tillhör gruppen politiskt aktiva. Däremot förklaras röstdelningen i sig väsentligen av kommunala faktorer.

Tabell 4 Röstdelning contra försök att påverka politiskt beslut (procent)

	Någon röst-delning	Försökt på-verka politiskt beslut	Antal svar
Totalt	20	20	1101
Kön			
Män	19	19	577
Kvinnor	21	22	524
Ålder			
18-24	17	15	137
25-29	25	17	122
30-39	25	31	197
40-49	19	34	209
50-59	16	16	170
60-	19	9	262
Utbildning			
Obligatorisk.	12	12	345
Obligatorisk +2 år	22	20	232
Treårigt gymn. -	25	26	518
Hur fungerar den kommunala servicen?			
Mycket/ganska bra	19	22	532
Varken bra eller dåligt	20	19	348
Ganska/mycket dåligt	30	43	70
Intresse för politik i allmänhet			
Mycket intr	22	35	137
Ganska intr.	21	24	529
Inte särskilt intr.	18	12	387
Inte alls intress.	22	3	37
Partianhängare			
Övertygad	7	24	302
Ej övertygad	20	19	511
Ej partianh.	34	19	277
Förtroende för kommu-nens politiker			
Mycket/ganska stort	17	23	306
Varken stort eller litet	19	15	403
Ganska/mycket litet	24	25	301

Kommentar: I analysen av försök att påverka politiska beslut har endast de svaran-de medtagits vilka besvarat frågan om röstdelning.

Noter

[1] Johansson 1995. Det kan därtill läggas att röstdelningen inte längre, som tidigare, är koncentrerad till det borgerliga blocket. Alltmer av röstdelningen är spritt över samtliga partier. (Gilljam/Holmberg 1993)

[2] En sådan allmän partisympati torde kunna ses som en långsiktig partiidentifikation, medan röstdelningen utgör ett mer kortsiktigt ställningstagande. Jfr disk i Petersson 1977, sid 265 ff.

[3] Detta finns redovisat i Nilsson 1995.

[4] En annan aspekt av svaren på denna aktivitetsfråga har tidigare analyserats av Hinnfors/Oskarsson 1995.

Referenser

Gilljam, Mikael och Sören Holmberg (1993) *Väljarna inför 90-talet.* Norstedts Juridik. Stockholm.

Gilljam, Mikael och Sören Holmberg (1995) *Väljarnas val.* Norstedts Juridik. Stockholm.

Hinnfors, Jonas och Maria Oskarsson (1995) Den goda modern och den missnöjde fadern. Ingår i Lennart Nilsson (red) *Västsvensk horisont.* SOM-institutet. Göteborgs Universitet. Göteborg.

Johansson, Folke (1987) *Delad röstning.* Ingår i Folkstyrelsens villkor. Betänkande av folkstyrelsekommittén. SOU 1987:6.

Johansson, Folke (1995) *Visst finns kommunala väljare.* Artikel i Kommunaktuellt 1995:4.

Nilsson, Lennart (1995) Västsvensk horisont. Ingår i Lennart Nilsson (red.) *Västsvensk horisont.* SOM-institutet. Göteborgs Universitet. Göteborg.

Särlvik, Bo och Olof Petersson (1976) Valundersökningar. Rapport 1 *Rikspolitik och lokalpolitik i valet 1973.* SCB.

Petersson, Olof (1977) *Väljarna och valet 1976*. SCB och Liber/Allmänna förlaget. Stockholm.

Westerståhl, Jörgen (1993) Personbedömning som motiv för röstsplittring. Ingår i Westerståhl, Jörgen (red.) *Person och parti*. SOU 1993:63.

RELIGIOSITET OCH FÖRSTA VALET TILL EU-PARLAMENTET

MAGNUS HAGEVI

Inför vår Herre är vi alla smålänningar.
Vilhelm Moberg.

Vanligtvis används citatet ovan för att belysa att jordiska olikheter sätts åt sidan inom religionens hägn. En liknande åsikt är att religion och politik inte hör ihop. En stor del av den forskning som gjorts angående kopplingen mellan religion och politik visar dock på motsatsen. Religion och politik hör samman. Religiösa röstar annorlunda än mer sekulariserade väljargrupper (Holmberg & Gilljam 1987; Gilljam & Holmberg 1995; Hagevi 1995b). Religiösa har delvis andra politiska uppfattningar än icke religiösa (Bjereld & Gilljam 1991; Bjereld 1992). Det är inte ovanligt att det politiska deltagandet är lite högre bland religiösa grupper jämfört med andra grupper (Gilljam & Holmberg 1995; jfr Elofsson 1996).

Inom den religiösa gruppen finns också stora differenser. Religiösa med skilda samfundstillhörigheter röstar olika (Holmberg & Gilljam 1987; Hagevi 1994). Religiösa personers olika livsstilar skiljer sig åt vilket har samband med deras partisympatier (Bennulf m fl 1995). Skilda bibeltolkningar ger effekter på uppfattningen om Europeiska unionen (EU). Även protestanters åsikt om katolska kyrkan antas inverka på EU-uppfattningen (Hagevi 1995a).

Till detta kommer även regionala skillnader. Västsvenskar tenderar att vara mer religiösa än andra svenskar (Ejerfeldt 1990; Carlsson 1990). Religionsröstningen — att religiösa röstar annorlunda än icke-religiösa — är relativt stark i Västsverige (Hagevi 1995b). Religionens effekter på politiken är därför extra intressanta att undersöka i Västsverige.

I det följande ska kopplingen mellan religion och politik i Västsverige analyseras.[1] Intresset fokuseras på valet till EU-parlamentet år 1996. Först

beskrivs västsvenskars religiositet. Sedan analyseras religiositetens inverkan på valdeltagandet. Till sist studeras hur individernas bibelsyn inverkar på deras partival i EU-valet.

Religiositet

I religionssociologiska sammanhang skiljer forskarna på religion och religiositet. Det förstnämnda fenomenet försöker förklara vad begreppet religion är och hur det skiljs från andra företeelser. Studier om religiositet centreras istället till troendes andlighet och individuella religiösa upplevelser (jfr Gustafsson 1991). För denna undersökning är religiositet av intresse. Religiositet analyseras utifrån två perspektiv: religiös aktivitet och religiös inriktning. Då svenska statsvetare undersökt religiositet har utgångspunkten oftast varit religiös aktivitet. Denna beteendeorienterade forskning har brukat religiös aktivitet som förklaringsfaktor. Det är då frekvensen i olika religiösa beteenden som studerats: hur ofta man går i kyrkan, hur ofta man ber etc (Särlvik 1970; Holmberg & Gilljam 1987; Bjereld & Gilljam 1991; Hagevi 1994, 1995a; Gilljam & Holmberg 1995).

Religiös inriktning består av religiösa attityder och religiös tillhörighet. Trosföreställningar är ett exempel på det förra, medan samfundstillhörighet är ett exempel på det sistnämnda. Religiös inriktning har bara till en del analyserats tillsammans med politiska uppfattningar och då mest i form av religiös tillhörighet (Zetterberg 1979, 1983; Holmberg & Gilljam 1987; Palm 1993; Hagevi 1994, 1995a; Gilljam & Holmberg 1995; Gilljam 1996). Endast vid något fåtal tillfällen har individers religiösa attityder kopplats till deras politiska uppfattningar (Hagevi 1995b). I det följande kommer både religiös aktivitet och inriktning i form av religiösa attityder att undersökas.

Religiösa mötesbesök

I SOM-institutets undersökning ställs en fråga om religiösa aktivitet: *Hur ofta har Du de senaste 12 månaderna gjort följande saker?* En av de därefter uppräknade sakerna är *Besökt gudstjänst eller religiöst möte*. De svarande delas in i tre kategorier: de som svarat att de inte besökt något möte kallas *inte mötesbesökare*, de som besökt möte någon gång det senaste

året till någon gång i halvåret betecknas som *tillfälliga mötesbesökare*. De som besökt minst ett möte i månaden är *regelbundna mötesbesökare*.

I tabell 1 redovisas den religiösa mötesaktiviteten i Göteborg, Västsverige och i hela Sverige år 1995. Skillnaderna är små mellan de olika geografiska delarna. Den enda skillnad som det med statistisk säkerhet går att uttala sig om, är att andelen personer som inte besöker religiösa möten är högre i Västsverige (55 procent) jämfört med hela Sverige (52 procent). Däremot uppmäts andelen regelbundna mötesbesökare som ungefär lika stor oberoende av den geografiska enheten.

Tabell 1 Religiösa mötesbesök i Göteborg, Västsverige och Sverige år 1995 (procent)

mötesaktivitet	Göteborg	Västsverige	Sverige
regelbundna mötesbesökare	8	10	9
tillfälliga mötesbesökare	35	35	38
inte mötesbesökare	57	55	52
summa procent	100	100	99
antal svarande	650	1632	1727

Kommentar: Frågan löd *Hur ofta har Du under de senaste 12 månaderna gjort följande saker?* varefter bland annat *Besökt Gudstjänst eller religiöst möte* nämndes. Svarsmöjligheterna beskrivs i texten ovan.

I tidigare undersökningar från 1990-talet är det inte ovanligt att Göteborg och Västsverige uppvisar ett relativt högt antal regelbundna mötesbesökare (Hagevi 1995b). Andelen regelbundna mötesbesökare i Göteborg i tabell 1 måste betraktas som låg jämfört med tidigare resultat.

Bibelsyn

Det sätt man förhåller sig till Bibeln kan beskrivas olika. En teologisk definition har givits av Biskopsmötets bibelkommission år 1970: "... det sätt på vilket man uppfattar Bibeln som Guds ord". Enligt detta synsätt kan individen bara ha en bibelsyn om man medvetet betraktar Bibeln som Guds ord. Men en person behöver inte vara kristen eller religiös för att ha en

speciell syn på Bibeln. Inte heller behöver man läsa Bibeln för att ha en bibelsyn. Om begreppet bibelsyn vidgas så att även icke-kristna bekännare tillerkänns möjligheten att ha en bibelsyn är det tvunget att definiera begreppet annorlunda (Pettersson 1986). I så fall behandlar bibelsynen främst frågan om Gud har påverkat innehållet i Bibeln, men även något av personens egna förhållande till detta innehåll.

Den första uppgiften är att skilja mellan religiösa som anser att Bibelns innehåll är påverkat av Gud från dem som inte delar denna uppfattning. Men alla religiösa har dock inte samma bibelsyn. De som väljer att i vissa delar tolka Bibeln symboliskt och begränsa texternas direkta bäring till samtiden kan sägas ha en bibelsyn av hermeneutiskt slag. Personer med denna bibelsyn kallas för *bibeltolkare*. Mer fundamentalistiskt troende tenderar däremot att tro att Bibeln är Guds rena ord och bokstavligen sann. Dessa kallas för *bokstavstroende* (Palm 1993).

Det finns även skillnader mellan dem som anser att Bibeln inte har något gudomligt ursprung. En del kan trots avsaknad av tro fästa *allmänfilosofiska* kvalitéer på innehållet i Bibeln. Det innebär att Bibelns innehåll inte anses vara orsakat av Gud, men att det trots det rymmer filosofiska resonemang eller levnadsregler som betraktas vara nyttiga. Andra anser att Bibelns innehåll endast kan bedömas utifrån *allmänlitterära* synpunkter. Dessa uppfattar Bibeln som en av många andra böcker utan någon annan betydelse. Till sist finns det en grupp som av olika orsaker *saknar bibelsyn*.

För att kunna analysera personer med olika bibelsyn har följande fråga ställts: *Det finns olika sätt att se på Bibeln. Vilken av följande uppfattningar ligger närmast din egen?* Därefter följer en uppräkning av olika sätt att uppfatta Bibeln, varav de första två kan betecknas som kristna. Avsikten är att de bokstavstroende ska ange att *Bibeln är Guds rena ord och därför är den bokstavligen sann*. De bibeltolkande förväntas istället utpeka att *Bibeln har inspirerats av Gud men är skriven av människor och måste därför tolkas på nytt i varje tid* som sitt val. Gemensamt karakteriseras båda dessa alternativ som en *kristen* bibelsyn.[2] De som inte ger Bibeln ett gudomligt ursprung är de som har en allmänfilosofisk eller en allmänlitterär bibelsyn. Den förra gruppen borde tendera att beskriva sin bibelsyn genom följande svarsmöjlighet: *Bibeln innehåller mycket livsvisdom men Gud har inte påverkat den på något sätt*. Den sistnämnda gruppen anger istället att *Bibeln bara är en vanlig bok*. Tillsammans bildar dessa en grupp med *profan* bibelsyn.

Personer som markerat svarsmöjligheten *Jag har ingen uppfattning om detta* anses sakna bibelsyn. I tabell 2 presenteras inte bara svaren för Göteborg och Västsverige från år 1995, utan även en tidigare undersökning för hela Sverige från år 1984.

Tabell 2 Bibelsyn i Göteborg och Västsverige år 1995 och Sverige år 1984 (procent)

bibelsyn	Göteborg 1995	Västsverige 1995	Sverige 1984
bokstavstroende	5	7	7
bibeltolkande	32	30	30
allmänfilosofiska	26	24	27
allmänlitterära	10	10	6
saknar bibelsyn	27	29	30
summa procent	100	100	100
antal svarande	642	1617	919

Kommentar: Frågan löd: *Det finns olika sätt att se på Bibeln. Vilken av följande uppfattningar ligger närmast Din egen?* Svarsmöjligheterna beskrivs i texten ovan. Källor: år 1995 SOM-institutet och år 1984 Pettersson, T (1986).

Det svenska folkets bibelsyn är anmärkningsvärt stabil både över tid och rum. Oavsett tidpunkten för mätningen eller den geografiska enhet som analyseras, tenderar de olika bibelsynsmöjligheterna att samla ungefär lika stor andel av svarspersonerna. Vanligtvis kan 7 procent betecknas som bokstavstroende. Bibeltolkarna är flest, 30 procent. De med kristen bibelsyn utgör alltså 37 procent av befolkningen. De personer som innehar en profan bibelsyn utgör ungefär en tredjedel av befolkningen. I Västsverige är 24 procentenheter av dessa allmänfilosofiska medan 10 procentenheter är allmänlitterära. Av västsvenskarna uppger 29 procent att de saknar bibelsyn.

De som besöker religiösa möten behöver inte enbart vara kristna bekännare. Även andra religionsutövare besöker religiösa möten. Sedan tidigare vet vi dock att de flesta religiösa mötesbesökare tenderar att poängtera vikten av kristna värden i samhället (Bennulf m fl 1995). Frågan är i vilken omfattning det är traditionellt kristna som uppger att de besöker religiösa möten. Andelen med kristen bibelsyn bör vara störst bland de mest mötesaktiva och dess storlek bör indikera hur många av de regelbundna mötes-

besökarna som kan beskrivas som kristna. Men kunskapen om andra fenomen som privatreligiositet kan också öka. En analys av religiösa mötesbesök och bibelsyn indikerar omfattningen av privatreligiositet med kristen inriktning. I vilken grad omfattas mer mötespassiva personer av en kristen bibelsyn? I tabell 3 redovisas bibelsynen bland personer med olika mötesaktivitet.

Tabell 3 Bibelsyn efter religiösa mötesbesök i Västsverige år 1995 (procent)

bibelsyn	regelbundna mötesbesökare	tillfälliga mötesbesökare	inte mötesbesökare
bokstavstroende	35	6	2
bibeltolkande	53	43	19
allmänfilosofiska	6	24	27
allmänlitterära	1	5	15
saknar bibelsyn	4	22	37
summa procent	99	100	100
antal svarande	156	550	873

Kommentar: För frågornas lydelse, se tabell 1 och 2.

Andelen med kristen bibelsyn ökar med ökad mötesaktivitet. En majoritet av de regelbundna religiösa mötesbesökarna på 53 procent är bibeltolkare medan 35 procent är bokstavstroende. Tillsammans visar dessa att 88 procent av de regelbundna mötesbesökarna i Västsverige har en kristen bibelsyn. Även om det inte redovisas i tabellen bör det nämnas att motsvarande andel med kristen bibelsyn är ungefär lika stor i Göteborg, 92 procent. Av de västsvenska regelbundna mötesbesökarna har 7 procent en profan bibelsyn. De flesta av dessa har en allmänfilosofisk hållning, 6 procentenheter. Endast 4 procent av de regelbundna mötesbesökarna saknar bibelsyn.

I jämförelse med regelbundna mötesbesökare är det mer vanligt att tillfälliga mötesbesökare har en profan bibelsyn, 29 procent. De flesta har en allmänfilosofisk bibelsyn, 24 procent, medan relativt få innehar en allmänlitterär bibelsyn, 5 procent. Men fortfarande har 49 procent en kristen bibelsyn. Bland de tillfälliga mötesbesökarna finns endast 6 procent

bokstavstroende medan 43 procent är bibeltolkare. Bland de tillfälliga mötesbesökarna saknar dock hela 22 procent bibelsyn.

Den sista gruppen är de som inte besökt några religiösa möten. De uppvisar alltså ingen offentlig religiositet i form av religiösa mötesbesök. Den femtedel av denna grupp som omfattas av en kristen bibelsyn kan sägas vara privatreligiösa. De flesta av dessa — 19 procentenheter — är bibeltolkare, medan endast 2 procentenheter anger att de är bokstavstroende. Bland de med profan bibelsyn är det ungefär lika många som anger en allmänfilosofisk bibelsyn som bland de tillfälliga mötesbesökarna, 27 procent. Däremot är det betydligt fler som menar att Bibeln är en vanlig bok, 15 procent. Bland de som inte besöker religiösa möten är andelen utan bibelsyn störst, 37 procent.

Religiositet och valdeltagande

Enligt statsvetaren Mikael Gilljam har de som besöker religiösa möten större inflytande över det politiska beslutsfattandet än personer som inte besöker religiösa möten. Slutsatsen bygger på att kyrkobesökare röstade i större omfattning i riksdagsvalet år 1994 än de som aldrig gick i kyrkan. På grund av det allmänt höga valdeltagandet i riksdagsval är skillnaden liten och statistiskt osäker (Gilljam & Holmberg 1995).

Att de som deltar i religiösa gemenskaper har högre valdeltagande är inte helt överraskande. Det är rimligt att anta att de som ingår och är aktiva i sociala gemenskaper — vilket till exempel församlingsliv är — påverkas av andras beteenden i dessa gemenskaper (Verba & Nie 1972). Om till exempel de flesta i en social gemenskap röstar, ökar möjligheten att en individ i denna gemenskap tar intryck av det och följer majoritetens beteende. Ytterligare en teori kan nämnas. Att rösta ses ofta som en medborgerlig plikt. Kanske finns det även ett drag av den protestantiska karaktär som den tyske sekelskiftessociologen Max Weber presenterade där uppfyllande av plikter tillhörde den lutherska moralen (Weber 1978). I så fall borde aktiva protestanter göra sin plikt och utnyttja sin rösträtt.

Deltagandet i valet till EU-parlamentet var mycket lågt. I riksdagsvalen är det inte ovanligt att ungefär 90 procent av de röstberättigade röstar. Men i EU-valet röstade endast 42 procent av de röstberättigade i Sverige och 43

procent av de röstberättigade i Göteborg (Riksskatteverket 1995). Skillnaderna i valdeltagande mellan olika grupper kan därför vara betydligt större i EU-valet än i riksdagsvalet.

Att analysera valdeltagande med postenkäter är dock förknippat med vissa svårigheter. Svårigheterna är två: undersökningens bortfall och de svarandes uppgifter. Det finns en tendens att de som inte röstar i politiska val inte heller svarar på politiska surveyundersökningar (Gilljam & Holmberg 1995). Detta högre bortfall för med sig att de röstande blir överrepresenterade i undersökningar av SOM-institutets typ. Bland de svarande kan även finnas en tendens att de som inte röstat ändå uppger att de har röstat. Det torde finnas en väl spridd norm som anger att det korrekta beteendet är att uppfylla sina medborgerliga skyldigheter och använda sin rösträtt. En svarsperson kan därför minnas fel eller på annat sätt försöka att skönmåla sitt beteende genom att uppge att de röstat fast de inte gjort det. Det är dock att vänta att dessa problem justerar deltagandenivåerna ungefär lika mycket uppåt i alla grupper oberoende av religiositet. Det går därför att göra en jämförelse mellan grupper med olika religiös mötesaktivitet. I tabell 4, 5 och 6 redovisas valdeltagandet i hela Sverige, Västsverige och Göteborg. Det är alltså inte förvånande att det redovisade valdeltagandet ligger över det faktiska. Runt 60 procent av de svarande uppgav att de röstat i EU-valet.

Tabell 4 Valdeltagande i valet till EU-parlamentet efter religiösa mötesbesök i hela Sverige år 1995 (procent)

besöksfrekvens	*röstade*	*röstade inte*	*summa procent*	*antal svarande*
regelbundna mötesbesökare	71	29	100	150
tillfälliga mötesbesökare	63	37	100	610
inte mötesbesökare	53	47	100	818
samtliga	59	41	100	1611

Kommentar: Frågorna löd: *Vilket parti röstade Du på i EU-parlamentsvalet i år?* varefter bland annat *Röstade ej* nämndes. För övriga frågors lydelse, se tabell 1.

Tabell 5 Valdeltagande i valet till EU-parlamentet efter religiösa mötesbesök i Västsveige år 1995 (procent)

besöksfrekvens	röstade	röstade inte	summa procent	antal svarande
regelbundna mötesbesökare	72	28	100	149
tillfälliga mötesbesökare	62	38	100	514
inte mötesbesökare	54	46	100	791
samtliga	59	41	100	1503

Kommentar: Se tabell 4.

Tabell 6 Valdeltagande i valet till EU-parlamentet efter religiösa mötesbesök i Göteborg år 1995 (procent).

besöksfrekvens	röstade	röstade inte	summa procent	antal svarande
regelbundna mötesbesökare	64	36	100	44
tillfälliga mötesbesökare	68	32	100	206
inte mötesbesökare	56	44	100	333
samtliga	61	39	100	594

Kommentar: Se tabell 4.

Låt oss först studera tabell 4 för hela Sverige och tabell 5 för Västsverige. Båda uppvisar ett liknande mönster. Hög religiös mötesaktivitet har samband med högt valdeltagande. I Västsverige är valdeltagandet bland regelbundna mötesbesökare 72 procent, medan det är lägre bland tillfälliga mötesbesökare (62 procent) och lägst bland de som inte besöker religiösa möten (54 procent).

Sambandet mellan religion och politik förväntas vara lägre i större städer än i övriga delar av landet (Lenski 1963; Rokkan 1967). En förklaring som nämns är att det urbana levnadssättet leder till en speciell livsstil (Lenski 1963). Speciellt två fenomen innebär att religionens inverkan på politik tenderar att vara reducerad i städer: specialisering och fragmentisering. I städerna ökar individernas specialisering inom arbetsliv och fritid. I sig innebär detta att människan i allt mindre utsträckning ser livet som en

helhet, utan uppfattar det mer som sammansatt av olika delar vilka är relativt löst relaterade till varandra. Till exempel möter individer i urbana miljöer i större utsträckning andra människor i arbetslivet än på fritiden och i kyrkan i jämförelse med personer som lever på landsbygden. Religionen tenderar att bli en separat del av individens göranden istället för att vara starkt integrerad i människors dagliga liv. Ju mer specialiserad och fragmentiserad människors livsstil är, desto mindre roll antas religionen spela i politiken.

Vid tidigare analyser av religiositetens inverkan på linjevalet vid folkomröstningen om svenskt EU-medlemskap bekräftas hypotesen om att religiositet har lägre samband med politik i större städer än i mindre städer och på landsbygden. (Hagevi 1995a). Men när religionsröstningen till riksdagsvalet bland västsvenskar studerades fanns ingen sådan skillnad (Hagevi 1995b). Frågan är hur det förhåller sig med valdeltagandet i EU-valet.

I tabell 6 presenteras religiös mötesaktivitet och det uppgivna valdeltagandet i Göteborg. Denna tabell kan jämföras med uppgifterna i tabell 4 (hela Sverige) och tabell 5 (Västsverige). I Västsverige och hela Sverige är skillnaden i valdeltagande mellan regelbundna mötesbesökare och de som inte är mötesbesökare 18 procentenheter (för Västsverige: 72-54=18 procentenheter). I Göteborg är motsvarande skillnad endast 8 procentenheter (64-56=8 procentenheter). Resultatet visar att religiös mötesaktivitet har mindre betydelse för valdeltagande i Göteborg än i omgivande småstäder och landsbygd. I detta fall tycks Lenskis hypotes stämma: Religiositet påverkar politiskt beteende i lägre utsträckning i stora städer än i små städer och på landsbygd.

Religiositet, politiskt intresse och valdeltagande

Politiskt intresse är en faktor som ofta används för att förklara politiskt deltagande som röstande i allmänna val (Oscarsson 1976; Gilljam — Holmberg 1990; Bennulf — Hedberg 1996). Enligt en del teorier utvecklar politiskt deltagande ett politiskt intresse (Mill 1862; Svensson & Togeby 1986). Men vid studier av orsaksambanden är det i de flesta fall först efter det politiska intresset ökat som individer även ökar sitt politiska deltagande. Därför är det sällsynt att politiskt deltagande orsakar ett politiskt intresse, medan ett ökat politiskt intresse kan leda till ökat politiskt deltagande (Hagevi 1991).

Eftersom sambandet mellan politiskt intresse och politiskt deltagande är starkt, är det lämpligt att undersöka om de regelbundna mötesbesökarnas högre valdeltagande kan förklaras av ett starkare politiskt intresse. I tabell 7 redovisas därför andelen västsvenskar som utnyttjade sin rösträtt i EU-valet år 1996 uppdelat på religiösa mötesbesök och deras politiska intresse.

Tabell 7 Västsvenskar som röstade i valet till EU-parlamentet efter religiösa mötesbesök och politiskt intresse år 1995 (procent väljare som röstade)

	politiskt intresse			
besöksfrekvens	*mycket och ganska intresserade*	*antal svarande*	*inte särskilt och inte alls intresserade*	*antal svarande*
regelbundna mötesbesökare	82	91	56	57
tillfälliga mötesbesökare	72	288	50	222
inte mötesbesökare	65	429	42	354
samtliga	70	840	46	648

Kommentar: Frågorna löd: *Hur pass intresserad är Du i allmänhet av politik?,* varefter *Mycket intresserad, Ganska intresserad, Inte särskilt intresserad* och *Inte alls intresserad* nämndes. För övriga frågors lydelse, se tabell 1.

Resultatet visar att religiös mötesaktivitet har en positiv effekt på valdeltagande oberoende av politiskt intresse. I allt väsentligt kvarstår sambandet mellan religiös mötesaktivitet och valdeltagande även efter det att svarspersonernas politiska intresse kontrollerats. Bland regelbundna mötesbesökare med högt politiskt intresse uppgav 82 procent att de utnyttjade sin rösträtt. Bland de som inte besöker religiösa möten är motsvarande andel 65 procent. Procentdifferens mellan dessa andelar är +17 procentenheter, vilket är ungefär lika stort som tidigare. Motsvarande procentdifferens bland de med lågt politiskt intresse är nästan lika stort (+14 procentenheter).

Religiös aktivitet ökar det politiska deltagandet i form av röstning i allmänna val. Regelbundna mötesbesökare uppgav att de röstade i valet till EU-parlamentet i större utsträckning än de som inte besökte några religiösa möten.

Religiositet och röstning

Ibland beskrivs religiöst aktiva som relativt politiskt homogena och att de därigenom skiljer sig från andra grupper i samhället. Detta gäller även deras partival. Som helhet tenderar religiösa personer rösta borgerligt i större utsträckning än andra (Holmberg & Gilljam 1987). Frikyrkofolket, de som brukar besöka frikyrkor, är än mer politiskt homogena. En majoritet av dem röstade länge på folkpartiet, en roll som sedan år 1991 övertagits av kristdemokraterna (Hagevi 1994).

Men i synen på EU är religiöst aktiva protestanter djupt splittrade. Den protestantiska splittringen angående EU kan i stor utsträckning relateras till religiösa föreställningar. En del av den religiöst präglade kritiken baseras på uppfattningen att EU är ett katolskt projekt som till och med kan rekatolicera det protestantiska Norden. Bland flera aktiva protestanter uppfattas en sådan utveckling som hotande och negativ. Andra anser sig utifrån olika bibelkällor — de flesta hämtade från aposteln Johannes uppenbarelser — kunna utläsa att EU är av ondo. EU är enligt denna tolkning början till en oerhört grym förtryckarstat som under ledning av vad som kallas odjuret (i 1917 års översättning "vilddjuret") ska regera innan Kristus frälser världen och upprättar Himmelriket. De som tolkar Bibeln på detta sätt omfattas ofta även av den negativa attityden till den katolska kyrkan (Hagevi 1995a).

Som redovisades ovan uppfattar inte alla kristna Bibeln på samma sätt. De som ställer sig bakom de ovan nämnda EU-negativa föreställningar har ofta en bokstavstroende bibelsyn. Till skillnad från bokstavstroende brukar inte de med en bibeltolkande bibelsyn utpeka EU som fröet till någon förtryckarstat som omnämns i Bibeln.[3] Det har också visat sig att liberala bibeltolkande kristna till skillnad från konservativa bokstavstroende kristna tenderar att uppfatta Sveriges medlemskap i EU som mer positivt. I folkomröstningen om svenskt EU-medlemskap år 1994, röstade konservativa kristna "nej" i större utsträckning än liberala kristna (Hagevi 1995a; jfr Gilljam 1996).

År 1995 var det dags för svenska folket att utse sina första folkvalda representanter i EU-parlamentet. Vid en jämförelse med olika socioekonomiska faktorer som klass, kön och offentlig eller privat anställningssektor, brukar religiös aktivitet spela en förhållandevis stor roll för val av

parti till riksdagen. Endast klassröstning (arbetare tenderar att rösta socialistiskt) har visat sig starkare än religionsröstning (religiöst aktiva tenderar att rösta borgerligt), även om båda minskar i betydelse. Med tanke på vad som framkommit om den protestantiska kristenhetens delade syn på EU, är det av speciellt intresse att undersöka olika religiösa gruppers politiska beteende i samband med valet till EU-parlamentet.

Jämfört med riksdagsvalet år 1994 skedde vissa förskjutningar i väljarstödet mellan partierna i valet till EU-parlamentet. Denna väljarpendel kan till viss del vara en speciell form av *EU-röstning*: Att väljarna i EU-valet inte röstar på sitt bästa parti, utan istället röstar på ett annat parti. Anledningen kan vara att detta parti företräder en annan EU-politik som ligger närmare väljarna än vad deras i övrigt bästa parti gör.

De partier som vann väljare i EU-valet, hade i folkomröstningen om svenskt EU-medlemskap stått bakom nej-linjen. Därför har dessa partier — miljöpartiet och vänsterpartiet — kallats för "nej-partier". Som "ja-partier" betecknas socialdemokraterna, centerpartiet, folkpartiet, kristdemokraterna och moderaterna. Det är väljarpendeln som gick från ja-partier till nej-partier som kan ha samband med väljarnas bibelsyn. Eftersom bokstavstroende tenderar att vara EU-negativa borde de i större utsträckning än bibeltolkande kristna rösta på nej-partier. Om religiositet är en viktig faktor inom politiken, borde pendeln slå som starkast över till nej-partierna bland de bokstavstroende.

Hur ska väljarpendeln från ja-partier till nej-partier mätas? Ett sätt är att undersöka väljargruppers uppgifter om bästa parti och jämföra det med deras partival vid valet till EU-parlamentet. Genom att jämföra dessa uppgifter inom grupperna med olika bibelsyn kan EU-röstningen analyseras med avsikt på väljarpendeln mellan ja-partier och nej-partier. I tabell 8 redovisas västsvenskarnas partival i EU-valet och deras bästa parti samt procentdifferensen mellan dessa. Om ja-partier har negativ procentdifferens är väljarpendeln EU-negativ. Om procentdifferensen är positiv bland ja-partierna är väljarpendeln också EU-positiv.

Tabell 8 Bästa parti jämfört med partival i valet till EU-parlamentet efter bibelsyn i Västsverige år 1995 (procent och procentdifferens)

bibelsyn	partisympati *EU-val*	*bästa parti*	*differens*
Bokstavstroende			
ja-partier	67	82	-15
nej-partier	33	18	+15
summa procent	100	100	
Bibeltolkande			
ja-partier	79	76	+3
nej-partier	21	24	-3
summa procent	100	100	
Allmänfilosofiska			
ja-partier	72	69	+3
nej-partier	28	31	-3
summa procent	100	100	
Allmänlitterära			
ja-partier	61	65	-4
nej-partier	39	35	+4
summa procent	100	100	
Saknar bibelsyn			
ja-partier	65	72	-7
nej-partier	35	28	+7
summa procent	100	100	

Kommentar: Frågan om bästa parti löd: *Vilket parti tycker Du bäst om idag?* För övriga frågors lydelse, se tabell 2 och tabell 4.

Bland de med bokstavstroende bibelsyn innebar EU-röstningen att väljarpendeln var EU-negativ. Nej-partierna vann väljarstöd på ja-partiernas bekostnad. Av de bokstavstroende uppger 82 procent ja-partier som bästa parti. Men vid EU-valet röstade endast 67 procent av de bokstavstroende på ja-partierna. Differensen är -15 procentenheter i EU-negativ riktning. Till viss del finns en svagt EU-negativ väljarpendel bland de som saknar bibelsyn. I övrigt finns inga nämnvärda samband.[4] Även bland regelbundna religiösa mötesbesökare återfinns samma EU-negativa väljarpendel bland bokstavstroende men inte bland bibeltolkande (redovisas ej i tabell).[5]

Väljarnas EU-röstning har samband med deras bibelsyn. Bokstavstroende röstar EU-negativt vilket innebär att nej-partier vinner på EU-röstningen jämfört med ja-partier. Detta agerande av bokstavstroende protestanter är vad som förväntas om dessa uppfattar EU som ett katolskt projekt eller början till det profetiska odjurets förtryckarstat.

Slutsatser

Religiositet har samband med politik. Påståendet gäller i allra högsta grad valet till EU-parlamentet år 1996. Det är vanligare att regelbundna religiösa mötesbesökare röstar i EU-valet än de som inte besöker religiösa möten. Även väljarnas bibelsyn inverkar på EU-valet. Bland bokstavstroende innebär EU-röstningen en EU-negativ väljarpendel. De flesta bokstavstroende uppger ett parti som stödde den svenska EU-medlemskapsansökan som bästa parti. Men vid EU-valet tenderar denna grupp att i större utsträckning rösta på partier som var emot den svenska ansökan om medlemskap i EU.

Tyvärr vet vi föga om de direkta orsakerna till kopplingen mellan religion och politik. Vi kan blott ana vad som ligger bakom sambanden. För att veta varför bibelsyn påverkar partival vid EU-valet och varför religiöst aktiva har högre valdeltagande krävs ytterligare forskning. Resultaten av bibelsynens effekter gäller endast för Västsverige. Vad som skett i övriga landet vet vi inte. Upptäckten av religiositetens samband med valdeltagande och partival är dock ytterligare ett steg på vägen mot ökad kunskap om religiösa och politiska uppfattningar.

Noter

[1] Med Västsverige avses följande kommuner: Ale, Göteborg, Härryda, Kungsbacka, Kungälv, Lerum, Lilla Edet, Mölndal, Partille, Stenungsund, Tjörn och Öckerö.

[2] Ett riktigt påpekande är att även andra religioner än kristendom åberopar Bibeln som en helig bok. Ett exempel är judendomen. Enligt de uppgifter som framkommit om religiösa mötesbesök i Statsvetenskapliga institutionens valundersökningar vid Göteborgs universitet är antalet sådana trosbekännare så få (oftast ungefär fem av drygt 2 300 svarspersoner) att dessa inte påverkar undersökningens resultat.

[3] Det synes rimligt att anta att personer som är negativt inställda till EU i större utsträckning än de som är positivt inställda valde att låta bli att rösta. Motivationen att engagera sig i ett val till något som man egentligen inte vill vara delaktig i, är antagligen lägre än för EU-positiva personer. Detta borde i så fall innebära att bokstavstroende kristna röstade i mindre utsträckning än bibeltolkande kristna. Men ingen statistisk signifikant skillnad i valdeltagande kan rapporteras mellan grupperna med olika bibelsyn.

[4] Eftersom de svarande tillfrågades om sitt bästa parti efter valet till EU-parlamentet, är det fullt möjligt att de justerat sitt bästa parti efter EU-valet. Differensen mellan bästa parti och partival vid EU-valet kan då vara högre på valdagen än vad som redovisas i tabell 8.

[5] Det finns inget nämnvärt samband mellan religiös mötesaktivitet och EU-röstning.

Referenser

Aktiva i Svenska kyrkan - en livsstilsstudie (1983), Stockholm: Verbum.

Bennulf, M, Hagevi, M & Oscarsson, H (1995) "Finns det en religiös livsstil?" i Holmberg, S & Weibull, L (red) *Det gamla riket,* SOM-rapport nr 13, SOM-institutet, Göteborgs universitet, s 175-194.

Bennulf, M & Hedberg, P (1996) "Passiva eller aktiva väljare?" i Gilljam, M & Holmberg, S (red) *Ett knappt ja till EU*, Stockholm: Norstedts juridik, s 75-111.

Biskopsmötets bibelkommission (1970) *Bibelsyn och bibelbruk*, Lund.

Bjereld, U & Gilljam, M (1991) "Vad vill de kristna? Religionens betydelse för människors åsikter i politiska frågor", *Statsvetenskaplig tidskrift*:94, s 149-159.

Bjereld, U (1992) "Israel - David eller Goliat? Palestinakonflikten och den kristna opinionen" i Holmberg, S & Weibull, L (red) *Trendbrott?,* SOM-rapport nr 8, SOM-institutet, Göteborgs universitet, s 133-144..

Carlsson, J (1990) *Region och religion. En undersökning utifrån den kyrkliga sedens styrka på 1970-talet*, Lund: Lund University Press.

Ejerfeldt, L (1990) "Sveriges religiösa geografi" i Hofgren, A (red) *Svenska trossamfund. Historia, tro och bekännelse, organisation, gudstjänst- och fromhetsliv*, Uppsala: EFS-förlaget, s 202-207.

Elofsson, S (1996) *Ungdomar i kristna föreningar*, Stockholm: Fritid Stockholm.

Gilljam, M & Holmberg, S (1990) *Rött Blått Grönt. En bok om 1988 års riksdagsval*, Stockholm: Bonniers.

Gilljam, M & Holmberg, S (1995) *Väljarnas val*, Stockholm: Norstedts juridik.

Gilljam, M & Holmberg, S (red) (1996) *Ett knappt ja till EU*, Stockholm: Norstedts juridik.

Gilljam, M (1996) "Det kluvna Sverige?" i Gilljam, M & Holmberg, S (red) *Ett knappt ja till EU*, Stockholm: Norstedts juridik, s 167-210.

Gustafsson, G (1991) *Tro, samfund och samhälle. Sociologiska perspektiv*, Örebro: Libris.

Hagevi, M (1991) *Om politiskt intresse*, uppsats, Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.

Hagevi, M (1994) "Hur röstar de kristna?", *Frisinnad tidskrift*, nr 10, s 253-262.

Hagevi, M (1995a) "EU - himmel eller helvete?" i Holmberg, S & Weibull, L (red) *Det gamla riket,* SOM-rapport nr 13, SOM-institutet, Göteborgs universitet, s 155-167.

Hagevi, M (1995b) "Region, religion och röstning" i Nilsson, L (red) *Västsvensk horisont*, SOM-rapport nr 14, SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Hofgren, A (red) (1990) *Svenska trossamfund. Historia, tro och bekännelse, organisation, gudstjänst- och fromhetsliv*, Uppsala: EFS-fölaget.

Holmberg, S & Gilljam, M (1987) *Väljare och val i Sverige*, Stockholm: Bonniers.

Holmberg, S & Weibull, L (red) (1992) *Trendbrott?,* SOM-rapport nr 8, SOM-institutet, Göteborgs universitet

Holmberg, S & Weibull, L (red) (1995) *Det gamla riket,* SOM-rapport nr 13, SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Lenski, G (1963) *The Religous Factor. A sociologogis's inquiry*, Garden City: Anchor Books.

Lipset, S & Rokkan, S (red) (1967) *Party Systems and Voter Alignments*, New York: Free Press.

Mill J S (1862) *Om det representativa styrelsesättet*, Norrköping: Dicksonska folkbiblioteket.

Nilsson, L (red) (1995) *Västsvensk horisont*, SOM-rapport nr 14, SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Oscarsson, V (1976) "Politiskt deltagande", Statsvetenskaplig tidskrift:3, s 185-208.

Pettersson, T (1986) *Svenska folket och Bibeln*, Stockholm: Religion och samhälle, Religionssociologiska institutet.

Palm, I (1993) *Frikyrkofolket och ekumeniken*, Uppsala: Tro & tanke.

Riksskatteverket (1995) *Protokoll 1995 - 09 - 29*, Stockholm.

Rokkan, S (1967) "Geography, Religion and Social Class: Crosscutting Cleavages in Norweigan Politics" i Lipset, S & Rokkan, S (red) *Party Systems and Voter Alignments*, New York: Free Press, s 367-444.

Svensson, P & Togeby, L (1986) *Politisk opbrud. De nye mellemlags græsrodsdeltagelse*, Århus: Politica.

Särlvik, B (1970) *Electoral Behaivior In the Swedish Multiparty System*, Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.

Weber, M (1978) *Den protestantiska etiken och kapitalismens anda*, Lund: Argos.

Verba, S & Nie, N (1972) *Participation in America. Political Democracy and Social Equality*, New York: Harper & Row.

Zetterberg, H L, Lundqvist, S, Freij, T& Källstad, T (1979) *Frikyrkosverige. En livstidsstudie*, Stockholm: Moderna läsare.

Zetterberg, H (1983) "Kyrkfolkets livsstilar" i *Aktiva i Svenska kyrkan - en livsstilsstudie*, Stockholm: Verbum, s 11-22.

VM OCH LISEBERG I VÄST-SVENSKARNAS HJÄRTAN

JONAS PERSSON

Göteborg – Västsveriges evenemangscentrum

Länge kunde vi följa nedräkningen på den stora tavlan utanför Ullevi. Med förväntan i sinnet kunde vi se hur invigningsdagen kom närmre och närmre. Staden rustades med flaggor och blommor inför den kommande folkfesten och i augusti kom det alla väntat på. Friidrotts-VM i Göteborg. Under de tio VM-dagarna pågick också ett annat stort arrangemang – GöteborgsKalaset. Sett till antalet besökare var det faktiskt mycket större än VM. Centrala Göteborg sjöd av liv under hela Kalaset. Öltält, langos och utomhuskonserter hjälpte till att skapa en feststämning av sällan skådat slag. Ingen som besökte staden kunde ha undgått att något stort var på gång.

Såväl VM i friidrott som GöteborgsKalaset hör till den stora mängd evenemang som under 1995 genomförts i Göteborg med omnejd. Andra exempel är Filmfestivalen och Båtmässan. Dessutom finns här en uppsjö evenemangsanläggningar som kan besökas under hela eller större delar av året. Liseberg, GöteborgsOperan, Göteborgs konstmuseum, Nääs och Tjolöholms slott är några exempel på de mest välbesökta.

Tillsammans skapar detta rika utbud på sport-, kultur- och nöjesarrangemang i regionen en attraktiv miljö som drar till sig människor och verksamheter. Vem är det då som besöker alla dessa anläggningar? Vem attraheras av vilka arrangemang? Svaret på dessa frågor kan sökas utifrån många perspektiv. I denna artikel analyseras anläggningarnas sociala och geografiska dragningskraft. Intressant ur båda dessa perspektiv är givetvis i vilken utsträckning människor uppger att de besökt anläggningarna i fråga, men lika intressant är det att analysera de potentiella besökarna. Hur påverkas de av anläggningarnas attraktionskraft? Förutom dessa fasta anläggningar analyseras också, på motsvarande sätt, några av de större evenemang som ägt rum i

Göteborg. Tilldragelser som satt evenemangsstaden Göteborg på världskartan.

Underlaget till de data som presenteras i denna artikel utgörs av frågor i Väst-SOM 1995 om besök vid evenemangsanläggningar och utflyktsmål samt om besök och bedömning av särskilda arrangemang. Den sociala dragningskraften analyseras med utgångspunkt från de tillfrågades kön, utbildning, inkomst, ålder samt yrke. Anläggningarnas geografiska attraktionskraft analyseras på två nivåer. På den ena nivån analyseras göteborgarnas besöksmönster med utgångspunkt från vilken stadsdel de bor i. Stadsdelarna delas här in i fyra grupper efter relativ resursstyrka (en redogörelse för indelningen finns i Nilsson, 1996). På den andra nivån har intervjupersonerna delats in i grupper efter vilken kommun de bor i. Den första gruppen innehåller de personer som bor i samma kommun som anläggningen i fråga, den andra gruppen innehåller personer som bor i någon annan kommun. Den geografiska indelningen är mycket grov. För det första utgår den endast från nattbefolkningen. De som pendlar till Göteborg, och därmed tillhör dagbefolkningen, har i anslutning till arbetstiden mycket nära till anläggningar i Göteborg och därmed lättare att besöka dem än ifall de inte pendlat. För det andra är det också så att trots att en person bor i samma kommun som en viss anläggning är det inte säkert att hon har kortare restid till den än personer som bor i grannkommunen har.

Det är viktigt att vara medveten om att när personer ställs inför enkätfrågor om den typ av besök som behandlas här tenderar de att överskatta omfattningen av sina besök (Holmberg 1995:108 f). Jag återkommer till denna problematik senare i samband med redovisningen av besöken vid Göteborgs Filmfestival och Båtmässan. Mellan olika sociala grupper kan dessutom styrkan i dessa överskattningar variera något, men sannolikt är storleken på dessa skillnader inte besvärande.

Anläggningarna

I Väst-SOM 1995 fanns en fråga om i vilken utsträckning de svarande under det senaste året besökt vissa anläggningar och utflyktsmål i Göteborgsregionen samt om de avser att göra det under det kommande året.[1] Liknande frågor har ställts tidigare år (se till exempel Bennulf 1995 och Holmberg 1995). I artikeln *Spel som livsstil* gör Bennulf en indelning av utflyktsmål

och anläggningar i Göteborgsområdet (1995:118 f). Anläggningarna delas där in i fyra grupper utifrån dimensionerna folkligt–kulturellt och familjenöje–enmansnöje. Med samma indelning av 1995 års anläggningar erhålls följande grupper:

Sportanläggning (Folkligt–Ensamnöje)
Gamla Ullevi
Nya Ullevi
Scandinavium
Åby Travbana

Nöjesfält (Folkligt–Familjenöje)
Liseberg

Kulturanläggning (Kulturellt–Ensamnöje)
Göteborgs konstmuseum (Gkm)
GöteborgsOperan (GO)
Konserthuset (Kh)
Stadsteatern (St)
Gunnebo Slott (GS)
Lödöse Museum (LM)
Nääs
Tjolöholms slott (Ts)

Anläggningarna är av mycket skiftande karaktär. Vissa kan besökas när som helst under öppettiden, andra besöks för en särskild föreställning. Några anläggningar tar för en del föreställningar ut åtskilliga hundralappar för en biljett, medan man vid andra medges inträde för endast några tior. Att dessutom utbudet vid anläggningarna varierar kraftigt borgar för att det kan finnas stora skillnader i publiksammansättningen mellan de olika anläggningarna.

Besökarna

I detta inledande avsnitt om besökarna analyseras besöken vid evenemangsanläggningarna under perioden hösten 1994 till hösten 1995. Siffrorna i tabell 1 och 2 visar andelen svarspersoner som uppgivit att de någon eller några gånger besökt respektive anläggning under dessa tolv månader. De kursiverade siffrorna i kolumnerna *Sport* respektive *Kultur* visar andelen svarspersoner som uppgivit att de, under den aktuella perioden, någon eller några gånger besökt någon sportanläggning respektive någon kulturanläggning.

När kulturanläggningarna grupperas tillsammans framgår det att 68 procent av de tillfrågade uppger att de besökt någon kulturanläggningar en eller flera gånger under det senaste året. Motsvarande siffra för Liseberg och sportanläggningarna är 65 respektive 53 procent. Med detta perspektiv ställs mängden lisebergsbesök i ett intressant ljus. Lisebergs dragningskraft är således

Tabell 1 Besök vid folkliga evenemangsanläggningar efter social grupptillhörighet (procent)

	Sportanläggningar					Nöjesfält
	Gamla Ullevi	Nya Ullevi	Scandi-navium	Åby Trav-bana	*Sport*	Liseberg
Kön						
Man	26	42	39	12	*60*	65
Kvinna	10	23	33	7	*45*	65
Utbildning						
Låg	15	22	28	11	*43*	58
Medelhög	22	35	41	10	*58*	68
Hög	14	39	38	7	*57*	69
Inkomst						
Låg	14	22	28	9	*42*	62
Medel	17	32	37	11	*55*	66
Hög	24	51	48	10	*68*	68
Ålder						
15-29	26	38	43	11	*63*	76
30-49	16	36	40	10	*58*	72
50-64	18	34	36	12	*53*	55
65-80	7	11	11	6	*24*	43
Yrkesgrupp[2]						
Arbetare	18	25	31	12	*48*	66
Tjänsteman	17	34	38	8	*55*	66
Högre tjm/akademiker	19	44	40	7	*61*	64
Egen företagare	20	38	36	9	*54*	67
Totalt	18	32	36	10	*53*	65

Kommentar: Siffrorna i tabellen beskriver andelen svarspersoner som någon eller några gånger besökt respektive anläggning under det senaste året. De kursiverade siffrorna i kolumnen *Sport* beskriver andelen svarspersoner som någon eller några gånger under det senaste året besökt någon sportanläggning.

större än samtliga sportanläggningar sammantaget. Kulturinstitutionerna i Göteborgsregionen drar dock tillsammans till sig något fler besökare än Liseberg gör!

Att de som uppger att de besökt kulturanläggningar är så många tyder på att det inte är samma människor som besökt alla anläggningarna. Siffran beskriver minst ett besök vid *någon* anläggning.

Vid en närmare granskning av svarsmönstret för varje enskild anläggning framträder också intressanta mönster. Liseberg framstår här än mer som den i särklass mest besökta anläggningen. Av siffrorna framgår också att Liseberg är en anläggning som går hem i alla läger. Ålders- och utbildningsvariablerna är, i frågan om Liseberg, de enda som visar på någon spridning värt att nämna. I takt med stigande ålder avtar benägenheten att besöka Liseberg. Det motsatta gäller utbildningen. De med hög och medelhög utbildning uppger i högre grad än andra att de besökt Liseberg. Det tål dock att poängteras att 43 procent av de svarande i åldersgruppen 65-80 år uppger att de besökt Liseberg. Det är en hög siffra, vilket också framgår när den jämförs med andra grupper i tabell 1 och 2.

För sportanläggningarna ser vi skillnader också inom andra grupper. Män uppger till exempel i högre utsträckning än kvinnor att de besökt sportanläggningarna. Scandinavium skiljer sig här från de andra sportanläggningarna genom att skillnaderna inte är så stora. Förmodligen beror det på att Scandinavium även tjänstgör som arena för en stor mängd kulturella begivenheter, samt sporter med förhållandevis stor andel kvinnlig publik. Att kvinnor, i högre grad än män, uppger att de besökt kulturinstitutioner framgår också av tabell 2.

Även utbildnings- och inkomstnivåerna förefaller ha betydelse för i vilken utsträckning de tillfrågade uppger att de besökt kultur-, samt sportanläggningar. För vissa anläggningar tenderar grupperna med högre utbildning respektive högre inkomst utgöra särskilt stora andelar av publiken. Det gäller i första hand Konstmuseet, Operan, Konserthuset och Stadsteatern. Bland de kulturanläggningar som ligger utanför Göteborgs kommun förekommer inte dessa skillnader. Dessa mönster bekräftar gängse bild av finkulturpubliken.

Tabell 2 Besök vid kulturella evenemangsanläggningar efter social grupptillhörighet (procent)

	Kulturanläggningar								
	Gkm	GO	Kh	St	GS	LM	Nääs	Ts	*Kultur*
Kön									
Man	24	24	18	17	14	6	21	18	*63*
Kvinna	34	31	21	27	17	8	26	24	*74*
Utbildning									
Låg	18	16	11	13	11	6	21	17	*55*
Medelhög	26	26	15	20	15	8	21	21	*67*
Hög	43	42	33	33	21	8	29	25	*84*
Inkomst									
Låg	25	20	15	18	13	6	21	18	*61*
Medel	30	28	19	23	17	9	26	22	*71*
Hög	34	42	29	28	17	6	26	23	*80*
Ålder									
15-29	25	22	17	25	13	4	17	17	*63*
30-49	28	26	16	20	17	6	26	24	*69*
50-64	35	34	26	25	14	8	24	22	*75*
65-80	29	30	23	19	18	14	26	17	*67*
Yrkesgrupp[3]									
Arbetare	17	15	8	13	12	6	20	18	*56*
Tjänsteman	33	37	26	27	15	8	28	20	*77*
Högre tjm/akademiker	49	45	36	37	25	10	29	29	*87*
Egen företagare	32	29	19	18	13	5	18	22	*68*
Totalt	29	28	20	22	16	7	23	21	*68*

Kommentar: Siffrorna i tabellen beskriver andelen svarspersoner som någon eller några gånger besökt respektive anläggning under det senaste året. De kursiverade siffrorna i kolumnen *Kultur* beskriver andelen svarspersoner som någon eller några gånger under det senaste året besökt någon kulturanläggning.

Högre tjänstemän och akademiker besökte Konstmuseet, Operan, Konserthuset, Nya Ullevi och Scandinavium i större utsträckning än arbetare. Motsvarande skillnader finns också vid de andra anläggningarna men är där inte så stora. Hos Åbypubliken är förhållandena dock de motsatta.

Publikgrupperna i övrigt består även de i högre utsträckning av personer med medelhög eller hög utbildning. I allmänhet är också sambandet mellan högre inkomst och besök positivt. Beträffande sportanläggningar är det dock åldersskillnaderna i publiken som är mest påfallande. Dessa folkliga ensamnöjen lockar inte ålderspensionärerna i samma utsträckning som de yngre. Skillnaderna är stora och förekommer vid samtliga sportanläggningar. På kultursidan förefaller publikens ålderssammansättning vara mer homogen, dock med någon övervikt mot de i övre medelåldern (50-64 år).

Tabell 3 Besök vid kulturella evenemangsanläggningar efter geografisk grupptillhörighet (procent)

	Kulturanläggningar							
	Gkm	GO	Kh	St	GS	LM	Nääs	Ts
Bor i den kommun som anläggningen ligger i								
Ja	36	31	23	26	47	36	72	62
Nej	21	24	15	18	13	7	21	18
Stadsdelens resursstyrka								
Resursstark	42	38	28	30	17	5	25	20
Medelresursstark	44	41	28	30	18	8	25	26
Medelresurssvag	32	29	19	26	18	8	24	20
Resurssvag	19	14	12	13	6	5	21	8

Kommentar: Siffrorna i tabellen beskriver andelen svarspersoner som någon eller några gånger besökt respektive anläggning under det senaste året. Antalet svarspersoner från Göteborg är 909. De 263 göteborgare som inte uppgivit stadsdelstillhörighet ingår inte i procentbasen beträffande redovisningen efter resursstyrka.

Den geografiska dragningskraften varierar starkt mellan olika typer av anläggningar (tabell 3 och 4). De kulturanläggningar som är belägna utanför Göteborg har en stark dragningskraft på det lokala planet. De som bor i Le-

rum och Kungsbacka uppger i högre utsträckning än andra att de besökt Nääs respektive Tjolöholm. Hela 72 procent av de som bor i Lerum uppger att de besökt Nääs, att jämföras med endast 21 procent av de som bor i någon av de andra kommunerna i regionen. Göteborgare uppger i något högre omfattning än andra att de besökt anläggningar som Operan, Konserthuset och Stadsteatern.

Sportanläggningarna och Svenska Mässan lockar lokalbefolkningen i ungefär samma utsträckning som de som bor i andra kommuner. Åby avviker från mönstret genom att attrahera Mölndalsbor mer än andra.

Tabell 4 Besök vid sportanläggningar och Svenska Mässan efter geografisk grupptillhörighet (procent)

	G Ullevi	N Ullevi	Scandinavium	Åby[4]	Mässan
Bor i den kommun som anläggningen ligger i					
Ja	18	35	35	19	58
Nej	17	29	36	9	53
Stadsdelens resursstyrka					
Resursstark	24	41	40	-	68
Medelresursstark	16	35	37	-	64
Medelresurssvag	18	28	32	-	60
Resurssvag	9	23	22	-	41

Kommentar. Siffrorna i tabellen beskriver andelen svarspersoner som någon eller några gånger besökt respektive anläggning under det senaste året. Antalet svarspersoner från Göteborg är 909. De 263 göteborgare som inte uppgivit stadsdelstillhörighet ingår inte i procentbasen beträffande redovisningen efter resursstyrka.

Skillnaderna i anläggningarnas geografiska dragningskraft kan dock vara mindre (eller annorlunda) än de här förefaller vara. Göteborgsanläggningarnas attraktionskraft förstärks av den miljö de finns i. De åker så att säga snålskjuts på den dragningskraft som Göteborgs totala serviceutbud skapar. Om vi tittar på kulturanläggningarna kan vi dessutom se andra skillnader än det geografiska läget. Anläggningarna utanför Göteborg har en ”öppet hus”-

karaktär medan Göteborgsanläggningarna, med undantag av Konstmuseet, besöks för en viss tidsbestämd föreställning. Skillnaderna kan således bero på anläggningarnas varierande karaktärer och omgivningar.

En genomgående skillnad syns när göteborgspubliken delas in efter stadsdelarnas relativa resursstyrka. Invånare i resurssvaga stadsdelar uppger i mindre utsträckning än andra att de besökt evenemangsanläggningar i göteborgsregionen samtidigt som de som bor i resursstarka stadsdelar förefaller tillhöra de mest frekventa besökarna (tabell 3 och 4). Detta stämmer också väl överens med tidigare redovisade allmänna besöksmönster.

Nästa års publik är årets publik

Rubrikens betydelse är dubbel. När de tillfrågade ombads uppge om de avsåg besöka respektive anläggning under de kommande 12 månaderna var det perioden hösten 1995 till hösten 1996 som avsågs. "Nästa års publik" är därför årets publik.

Tabell 5 Den potentiella publiken vid Västsvenska evenemangsanläggningar (procent)

	Sportanläggningar	Kulturanläggningar	Liseberg
Nej, kommer inte att besöka	28	15	15
Ja, kommer kanske/ säkert att besöka	72	85	85
Summa	100	100	100

Om siffrorna i tabell 5 speglar publikåret 1996 kan direktörerna för anläggningarna gnugga sin händer. Tyvärr kan vi konstatera att siffrorna ger uttryck för en vilja och en förhoppning snarare än någon form av fastställd fritidsplanering.

De mönster som framträder vid analysen av, enligt svarspersonerna, faktiska besök (tabellerna 1 och 2) återkommer när den potentiella publikens

svarsmönster analyseras. Också när den potentiella publikens svarsmönster grupperas efter social grupptillhörighet är likheterna slående. Den enda skillnaden som syns är att skillnaderna mellan sociala grupper är mindre hos den potentiella publiken! Eftersom likheterna mellan den faktiska och den förväntade publiken är så stora kan "Nästa års publik" därför återigen sägas vara årets publik.

De stora evenemangen

Under 1995 har Göteborg varit värdstad för en lång rad större evenemang. De största och mest välbesökta var VM i friidrott och GöteborgsKalaset med totalt 590 000 respektive 2,5 miljoner besökande under de dagar arrangemangen varade (Göteborgs Stad, 1995). I Väst-SOM 1995 ombads de svarande bedöma dessa arrangemang samt Filmfestivalen och tre av de mässor som varit förlagda till Svenska Mässan.[5]

Mässornas målgrupper är av varierande slag. Medan Dagens Hushåll riktar sig mot en så bred publik som möjligt och Bok och bibliotek mot en särskild yrkeskår kan Båtmässans målgrupp sägas vara personer med ett visst intresse, nämligen båtliv och båtsport. Liknande förhållanden råder beträffande många andra arrangemang som förläggs till Svenska Mässan. Tillsammans utgör de enskilda målgrupperna en stor mängd människor. Detta är förmodligen, precis som för besöken vid sport- respektive kulturanläggningarna, förklaringen till Svenska Mässans starka dragningskraft. Hela 56 procent av de svarande uppger att de besökt Svenska Mässan, medan 13 procent uppger att de besökt Båtmässan, 21 procent att de besökt Dagens Hushåll och 18 procent att de besökt Bok och bibliotek.

Bland de högutbildade uppger 65 procent att de besökt Svenska Mässan någon gång. Det skall ses i relation till att motsvarande siffra för lågutbildade endast är 42 procent. Motsvarande förhållande gäller mellan inkomstgrupperna i materialet. Någon skillnad i mässbesökande mellan könen kan dock inte urskiljas utan att betrakta enskilda mässevenemang. Såväl Dagens Hushåll som Bok och bibliotek besöktes i större utsträckning av kvinnor än av män. Personer med hög utbildning respektive de med medelhög lön var också frekventa bokmässebesökare.

Beträffande samtliga arrangemang som ingår i undersökningen kan sägas att de som besökt dem generellt varit positiva till respektive arrangemang. Båtmässan och Dagens Hushåll skiljer sig här något från övriga arrangemang genom att en, relativt sett, något större del av publiken bedömer arrangemangen som ganska eller mycket dåliga (10 respektive 15 procent). För Dagens Hushålls del kan detta möjligen förklaras av att det med en bredare publik uppstår svårigheter i att uppfylla allas förväntningar. Mycket bra eller ganska bra ansåg 88 procent av Bok och biblioteksmässans besökare att 1994 års mässa var. Därmed får bokmässan högst betyg av de tre mässor som de svarande ombads ta ställning till.

Tabell 6 Besökarnas bedömningar av stora arrangemang i Göteborg (procent).

	Besökarnas bedömning av arrangemanget				Andelen svarspersoner som besökt arrangemanget
	Bra	Varken bra eller dåligt	Dåligt	Summa procent	
Båtmässan	69	21	10	100	13
Dagens Hushåll	63	22	15	100	21
Bok och bibliotek	88	10	2	100	18
Filmfestivalen	83	15	2	100	10
VM i Friidrott	98	2	0	100	49
Göteborgskalaset	94	5	1	100	64

Kommentar. Antalet svarspersoner är 1709. De cirka 40 personer som inte besvarade frågorna ingår inte i procentbasen.

Tio procent av de tillfrågade uppger att de besökt Göteborgs Filmfestival 1995. Detta är tyvärr en klar överskattning. För att kunna köpa biljetter till någon av de filmer som visas under festivalen måste man också lösa ett medlemskort. Under förutsättning att det inte går att se någon föreställning utan ett personligt medlemskort är det därmed möjligt att veta hur många *personer* som besökte festivalen, inte endast det totala antalet *besök*. I sam-

band med 1995 års festival såldes 102 600 biljetter och 16 500 medlemskort.[6] Om tio procent av befolkningen mellan 15 och 80 år i Göteborg med kranskommuner (ca 600 000) hade besökt festivalen skulle det gå åt 60 000 medlemskort. Överskattningen är således mycket stor. Det är dock tänkbart att en del av överskattningen kan förklaras av att många räknat in tidigare besök i sin bedömning trots att de inte besökt 1995 års festival. Den största delen av de som uppger att de besökt festivalen tyckte dock att den var mycket eller ganska bra (88 procent).

Problemen med överskattning är dock inte lika omfattande överallt. För Båtmässans del är överskattningen betydligt mindre än för filmfestivalen. Det faktiska antalet besök vid förra årets Båtmässa var 72 000, medan enkätsvaren ger en bild av att 78 000 västsvenskar besökte Båtmässan 1995.[7]

Friidrotts-VM och GöteborgsKalaset står helt i en klass för sig. Vad som skiljer dessa arrangemang från de övriga är dels att antalet besökare är så stort, dels att besökarna är alldeles i särklass nöjda. I stort sett alla som såg friidrott på Ullevi uppger att de tycker att arrangemanget var bra. Huvuddelen av dessa uppger dessutom att det var mycket bra! VM-publikens sammansättning är dock ingen överraskning. Likheterna med vad som redovisats ovan ifråga om sportanläggningar i allmänhet är stora. Män uppger i högre grad än kvinnor att de besökte VM (54 resp 44 procent). Bland de yngre (15-29 år) uppger 61 procent att de besökt VM medan endast 29 procent av de i gruppen 65-80 år uppger samma sak. Personer med hög- och medelhög utbildning (55 resp 53 procent) anger i större utsträckning än lågutbildade (41 procent) att de sett VM på Ullevi. Motsvarande förhållande råder mellan grupperna höginkomsttagare å ena sidan (63 procent) och medelhög- till låginkomsttagare å den andra (48 resp 44 procent). Göteborgare besökte VM i större utsträckning än de som bor i kranskommunerna. De grupper som i högre utsträckning än andra besökte VM var också mest nöjda med arrangemanget. Mönstren för GöteborgsKalaset ser ut på ungefär samma sätt med det enda undantaget att det inte finns några könsskillnader.

Av denna korta genomgång framgår att det är tre evenemang som har en särskild plats i västsvenskarnas hjärtan: Liseberg, VM i friidrott och GöteborgsKalaset. Dessa arrangemang har haft i särklass flest besökare och, i fråga om VM och GöteborgsKalaset, även fått bäst betyg. Artikelns titel är därför lite missvisande eftersom GöteborgsKalaset, som faktiskt drog till sig

flest människor, inte nämns. Å andra sidan hade inte 2,5 miljoner människor besökt Kalaset om det inte var för VM i friidrott.

Noter

[1] Frågan löd: "Har Du under det senaste året besökt någon av följande anläggningar/utflyktsmål och avser Du att göra det under det kommande året? Observera att den första frågan endast gäller besök under de senaste 12 månaderna, inte tidigare besök." Svarsalternativen var "Ingen gång", "Någon gång", "Flera gånger" respektive "Nej, kommer inte att besöka", "Ja, kommer kanske att besöka" samt "Ja, kommer säkert att besöka".

[2] Indelningen bygger på frågan: "Om du skulle beskriva Din nuvarande familj och den familj du växte upp i, vilken av nedanstående kategorier stämmer då bäst?".

[3] Ibid.

[4] Siffrorna beträffande fördelningen efter stadsdelens resursstyrka redovisas inte. Antalet besökare är för litet.

[5] Frågan löd: "Vad anser du om följande stora arrangemang som ägt rum i Göteborg under det senaste året". Svarsalternativen var "Har ej besökt", "Mycket bra", "Ganska bra", Varken bra eller dåligt", "Ganska dåligt" samt "Mycket dåligt".

[6] Uppgifterna kommer från Clas Gunnarsson, Göteborgs Film Festival.

[7] Uppgifterna om faktiska besök kommer från Svenska Mässan.

Referenser

Bennulf, Martin (1995) "Spel som livsstil? Om Åbytravets besökare" i Nilsson, Lennart (red) *Västsvensk Horisont*, SOM-rapport nr 14. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Holmberg, Sören (1995) "Klassiska konserthuset" i Nilsson, Lennart (red) *Västsvensk Horisont*, SOM-rapport nr 14. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Göteborgs Stad (1995) *Årsredovisning 1995*. Göteborg: Göteborgs Stadskansli.

Nilsson, Lennart (1996) "Medborgarna och den lokala välfärdsstaten" i Nilsson, Lennart (red) *Västsvenska perspektiv*, SOM-rapport nr 17. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.

MEDBORGARNA OCH DEN LOKALA VÄLFÄRDSSTATEN

LENNART NILSSON

Välfärdsstaten är en sentida företeelse. Begreppet välfärdsstat började användas först mot slutet av 1930-talet, men tio år tidigare hade socialdemokraternas partiledare Per Albin Hansson i riksdagen 1928 använt bilden *folkhemmet* som kommit att bli en svensk synonym. Grundstenarna till dagens välfärdsstat hade emellertid lagts långt tidigare. Redan under Bismarcks tid som kansler i Tyskland stiftades den första lagen om obligatorisk socialförsäkring och i länder med olika politiska regimer genomfördes reformer för att skapa trygghet vid ålderdom, sjukdom, arbetsskada och arbetslöshet. Trygghetssystemen gavs olika utformning och tre huvudtyper kan urskiljas: de nordiska länderna med en *generell* välfärdspolitik, Tyskland m fl kontinentala stater med en *selektiv* välfärdspolitik och Storbritannien och andra anglosaxiska länder med ett system för *grundtrygghet*. Skillnaderna mellan systemen har emellertid minskat i samband med den ekonomiska krisen och debatten om olika modeller för välfärdspolitiken har fått förnyad aktualitet både i Sverige och andra länder (Ploug och Kvist 1994).

Vid sidan av inkomstöverföringarna, transfereringarna, är den offentligt finansierade servicen, den offentliga konsumtionen, den andra komponenten i välfärdspolitiken. Det var först efter andra världskriget som den byggdes ut i stor skala. Av figur 1 framgår den mycket snabba expansionen av den offentligt finansierade tjänsteproduktionen under 1960- och 1970-talen. Det är denna period som statsvetaren Daniel Tarschys benämnt *den offentliga revolutionen* (Tarschys 1987). Därefter stagnerade den offentliga konsumtionen för att under senare år minska.

Tillväxten i den offentliga tjänsteproduktionen under expansionsperioden skedde i kommunsektorn som omfattar både kommuner och landsting. Idag svarar denna sektor för två tredjedelar av den offentliga konsumtionen, och tre fjärdedelar av alla offentligt anställda har kommuner och landsting som arbetsgivare. Det har i Sverige utvecklats en långtgående arbetsfördelning inom den offentliga sektorn, där staten och socialfärsäkringssektorn svarar för inkomstöverföringarna, medan kommunerna och landstingen ansvarar för tjänsteproduktionen.

Figur 1 Offentlig konsumtion i Sverige 1950-1994 (procent av BNP)

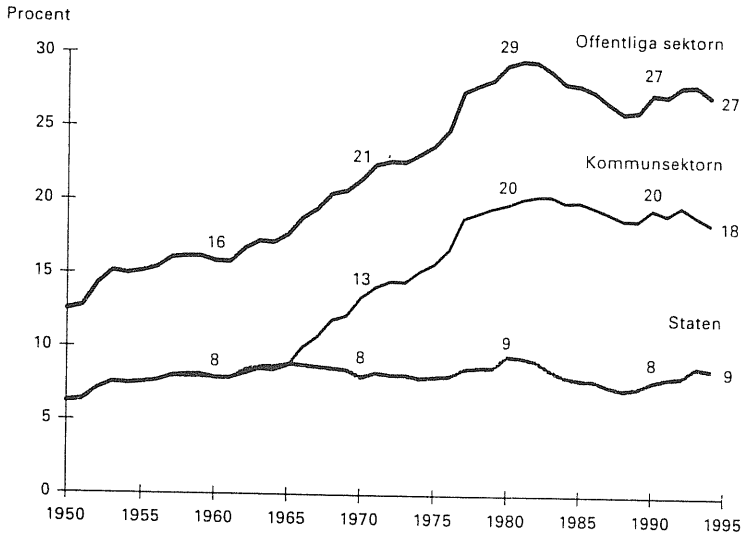

Källa: SCB:s nationalräkenskaper, Ringqvist (1996).

Den svenska välfärdsstatsmodellen präglades av vad statsminister Tage Erlander kallade det starka samhället som inte gjorde någon tydlig åtskillnad mellan samhälle och stat (Ruin 1986). I inget annat västeuropeiskt land spelar den offentliga sektorn en så stor roll (Ringqvist 1996). Utmärkande för den svenska välfärdsstaten är att praktiskt taget alla svenskar kommer i kontakt med välfärdsstaten både som *brukare* av service och förmåner och som *skattebetalare*. Vidare är en mycket stor andel av alla yrkesverksamma *anställda* inom den offentliga, sektorn och som *väljare* har alla röstberättigade anledning att ta ställning till dess inriktning vid val av parti. Det är i dessa fyra roller som medborgarna möter den offentliga sektorn och välfärdsstaten.

Relationerna mellan medborgarroller och den offentliga servicen illustreras nedan:

Väljare
|
Den
Brukare — offentliga — Skattebetalare
servicen
|
Anställd

Det är främst på lokal och regional nivå som medborgarna möter välfärdsstaten som i Sverige i hög grad är liktydig med *den lokala välfärdsstaten*. Väljarrollen har sedan den allmänna rösträtten infördes i princip omfattat alla medborgare men har genom sänkt rösträttsålder och invandrarnas rätt att delta i de kommunala valen utvidgats. Praktiskt taget alla kommer också i skattebetalarrollen i kontakt med den offentliga sektorn. Betalningen via skattsedeln har ökat, och för det stora flertalet är idag kommunalskatten större än den statliga skatten. Till följd av expansionen av den offentliga serviceproduktionen har fler fått kommunen som arbetsgivare, och brukarrelationerna till kommunen har fått en helt annan omfattning än tidigare.

I denna artikel är det två huvudfrågor som står i centrum:

- Hur bedömer medborgarna i sina olika roller den lokala välfärdsstatens service inom olika verksamhetsområden?

- Hur bedömer medborgarna den samlade kommunala servicen?

Underlaget för redovisningen utgör de västvenska SOM-undersökningarna 1992-95, där frågor om utnyttjande, bedömning och åsikter om den egna kommunens service är ett centralt inslag. I Riks-SOM ingår sedan 1991 också frågor om bedömningen av service vilket medger jämförelser mellan Västsverige och hela landet. Redovisningen inriktas på bedömningen av den lokala välfärdsstatens service inom fyra huvudområden: *barnomsorg och skola*, *social omsorg* (socialvård och äldreomsorg), *fritid och kultur* (fritidsverksamhet, idrottsanläggningar, bibliotek och kulturaktiviteter) samt *samhällsstruktur* (kollektivtrafik, miljövård och tillgång på bostäder). Ansvaret för servicen är i flera fall delat mellan olika huvudmän. Det gäller de serviceområden som grupperats under samhällsstruktur och kulturaktiviteter men på samtliga områden spelar kommunen en viktig roll och medborgarna uppfattar kommunen som ansvarig för förhållandena i kommunen. I redovisningen ingår inte medborgarnas bedömning av vården då hälso- och sjukvården huvudsakligen är en landstingskommunal uppgift.

Den lokala servicen i Sverige och i Västsverige

Medborgarna kommer i skilda faser av livet i kontakt med den offentligt finansierade servicen i kommunen. Det gäller barnomsorg, fritidsverksamhet, skola, kulturaktiviteter samt äldreomsorg. Vid behov erbjuds handikappomsorg och socialtjänst. Kommunerna har också ett ansvar för grundläggande samhällsservice som bostäder, kollektivtrafik och miljövård. På vissa områden ansva-

rar kommunen ensamt för tjänsterna som inom individ- och familjeomsorg. Inom andra områden som skolan har de privata alternativen blivit vanligare och inom fritid och kultur är de kommunala insatserna närmast ett komplement till det stora privata utbudet.

Välfärdsstatens omsorg som i hög grad är skattefinansierad bygger på att medborgarna under olika skeden av livscykeln är med och betalar för service som man under andra perioder kommer i åtnjutande av. Barn- och ungdomar är nettokonsumenter liksom de äldre medan de förvärvsarbetande är nettobetalare. Genom vertikal omfördelning mellan olika åldrar fördelas kostnaderna över livet. Dessutom sker en horisontell omfördelning från resursstarka till resurssvaga grupper för flera av kommunens tjänster. Systemen byggdes upp för få förmånstagare och många skattebetalare men genom en hög och permanent arbetslöshet under senare år har utgifterna för social insatser ökat markant samtidigt som skatteinkomsterna minskat. Därmed har finansieringen av välfärdsstaten utsatts för stora påfrestningar.

Serviceundersökningar som vänder sig till medborgare och/eller brukare utgår vanligen från ett av två huvudperspektiv: ett utvärderingsperspektiv, då de svarande får göra en bedömning av om man är nöjd eller missnöjd med den befintliga verksamheten, eller ett budgetperspektiv då de svarande får ta ställning till om man vill öka eller minska insatserna eller om det är bra som det är. I SOM-undersökningarna bildar utvärderingsperspektivet utgångspunkten av två skäl; dels är det en utvärdering av hittillsvarande insatser som är det primära, dels är utökade insatser på de flesta områden idag inte ett realistiskt alternativ.

Inledningsvis skall svenska folkets bedömning av den lokala välfärdsstatens service redovisas liksom bland västsvenskarna uppdelade på de boende i Göteborg och invånarna i kranskommunerna[1]. Bedömningen av service avser resultatet av kommunens insatser i förhållande till behoven som de upplevs av den individ som gör bedömningen. Det innebär att det är både de faktiska behoven i kommunen och individens upplevelse av dem i förhållande till den egna livssituationen, anspråksnivån, som är av betydelse för bedömningen.

Inom samtliga elva serviceområden är det bland svenska folket fler som är nöjda än missnöjda med servicen i den egna kommunen, men den positiva övervikten varierar starkt mellan de olika serviceområdena. Liksom i tidigare undersökningar är svenskarna klart mest nöja med biblioteken och de är genomgående positiva till servicen inom fritids- och kulturområdet. Också bedömningen av barnomsorg och skola är klart positiv liksom av de verksamheter som tillhör området samhällsstruktur. Den positiva övervikten för socialvård och äldreomsorg är emellertid liten, vilket innebär att det är nästan lika

många som är missnöjda som nöjda. På dessa områden är det emellertid många som inte har någon uppfattning, eftersom de inte personligen kommit i kontakt med den vilket påverkar balansmåttet i negativ riktning (Nilsson 1993a).

Tabell 1 Bedömningen av service inom olika verksamhetsområden 1995 (balansmått)

	Sverige	Västsverige	
		Boende i:	
Serviceområde	*Svenska folket*	*Kranskommunerna*	*Göteborg*
Barnomsorg och skola			
Barnomsorg	33	25	14
Skola	40	33	14
Social omsorg			
Socialvård	4	2	-3
Äldreomsorg	9	11	-5
Fritid och kultur			
Fritidsverksamhet	38	31	30
Idrottsanläggningar	47	43	46
Bibliotek	69	67	65
Kulturaktiviteter	37	30	40
Samhällsstruktur			
Kollektivtrafik	30	33	28
Miljövård	18	16	-4
Tillgång på bostäder	32	12	4

Kommentar: De svarande fick ta ställning till följande fråga för 18 serviceområden: "Vad anser Du om servicen i Din kommun på följande områden?" med sex svarsalternativ: "Mycket nöjd, Ganska nöjd, Varken nöjd eller missnöjd, Ganska missnöjd, Mycket missnöjd och Vet ej". Balansmåttet anger andelen mycket och ganska nöjd minus andelen ganska och mycket missnöjd och vet ej-svaren ingår i procentbasen.

De som är bosatta i Göteborgsregionens kranskommuner gör samma allmänna bedömning av den lokala servicen som svenska folket. Det enda undantaget är att förortsborna är klart mindre positiva till tillgången på bostäder, där de speciella förhållandena i storstadsregionen påverkat bedömningen. Göteborgarna är däremot mera kritiska till servicen än svenska folket på flertalet områden.

Störst är skillnaderna när det gäller barnomsorg och skola samt miljövård och tillgången på bostäder. När det gäller insatserna inom fritid och kultur samt kollektivtrafik gör emellertid göteborgarna samma bedömning som hela svenska folket.

Vid en jämförelse mellan allmänhetens syn på servicen i Göteborg och i kranskommunerna är bedömningen utanför Göteborg mera positiv (minst tio balansmåttsenheter) på fyra serviceområden, barnomsorg, skola, äldreomsorg samt miljövård, och omvänt är göteborgarna mera nöjda med kulturaktiviteterna.

De yttre betingelserna som glesbygd-tätortsbebyggelse är av betydelse för människornas behov av service, och befolkningens sociala sammansättning skiljer sig åt mellan olika ortstyper. Bägge förhållandena kan påverka bedömningen av de kommunala tjänsterna. I SOM-undersökningarna har de svarande fått karaktärisera det område de bor i som: ren landsbygd, mindre tätort, stad eller större tätort och bland dem som angett den tredje kategorin har storstadsborna urskiljts som en fjärde grupp. Tidigare undersökningar visar att boende i mindre tätorter är mest nöjda Därnäst kommer de som bor i större tätorter och städer, medan storstadsborna är mest kritiska på flertalet områden (Nilsson 1993b). Detta gäller också 1995, då storstadsborna är minst nöjda på åtta av tolv undersökta områden: barnomsorg och skola, socialvård och äldreomsorg, fritidsverksamhet och bibliotek samt miljövård och tillgång på bostäder. På två områden är storstadsborna mest nöjda nämligen kollektivtrafik och kultur. Göteborgarna följer storstadsmönstret, men i Göteborg är man väsentligt mindre nöjd med kollektivtrafiken än i Stockholm och Malmö och ligger i detta avseende på riksgenomsnittet. Göteborgarna uppfattar att tillgången på bostäder är bättre och man är något mindre missnöjd med äldreomsorgen än i övriga storstäder.

En majoritet av dem som bor i kranskommunerna uppger att de bor i en mindre tätort, och bedömningen av service uppvisar på de flesta serviceområden samma profil som i andra mindre tätorter men med en genomgående något mindre positiv bedömning. Förortsborna i Göteborgsregionen är emellertid klart mindre nöjda när det gäller barnomsorg, skola och tillgång till bostäder. Framför allt på det sistnämnda området finns det anledning att tro att storstadsmiljön ”smittat av sig” jämfört med andra mindre tätorter i landet.

Svenska folkets allmänna bedömning av servicen inom olika verksamhetsområden är i huvudsak oförändrad under 1990-talet. Trots nedskärningar och en omfattande debatt kring den offentliga serviceproduktionen är förändringarna få och det gäller också den offentligt finansierade vården. Det enda undantaget, där en långsiktig förskjutning kan registreras, är miljövård. Sedan 1992

har svenska folket kontinuerligt blivit mera positivt till kommunernas insatser på detta område och det gäller också de boende i Västsverige.

Medborgarroller och den lokala välfärdsstatens service i Göteborg

I tidigare undersökningar har påvisats att inställningen till den offentliga sektorn och skatten samt åsikterna om privatisering uppvisar ett starkt samband med partisympati och vänster-högerinställning . Kommunalanställda är något mer positiva än privatanställda till den offentliga sektorn och vill hellre höja skatten än att minska servicen. De med de högsta inkomsterna är mera kritiska till den offentliga sektorn och till skattehöjningar. Om man utnyttjar offentlig service eller är beroende av offentliga bidrag påverkar emellertid endast i begränsad utsträckning åsikterna om den offentliga sektorns storlek. Det är väljarrollen och inte rollerna som brukare, anställd eller skattebetalare som är bestämmande för synen på den offentliga sektorn och dess gränser (Nilsson 1995a).

I denna artikel är det medborgarnas bedömningen av den lokala välfärdsproduktionen utifrån olika medborgarroller som står i centrum. I Göteborg är de svarande tillräckligt många för att det skall vara möjligt att analysera hur medborgarna med utgångspunkt från de fyra medborgarrollerna bedömer den lokala välfärdsstatens service. Analysen är upplagd så att först undersöks hur medborgarna i brukarrollen respektive skattebetalarrollen bedömer servicen. Därefter analyseras hur medborgarna som väljare och som anställda tar ställning till servicen.

Närhet till service påverkar mycket starkt bedömningen av servicen. Människor som utnyttjar de offentligt producerade och/eller offentligt finansierade tjänsterna har direkta erfarenheter, som inte bara påverkar i vilken utsträckning man har åsikter om utan också är av betydelse för vilken bedömning man gör av servicen. Brukarna i Göteborg är väsentligt mera positiva än göteborgarna i allmänhet. Störst är skillnaderna för barnomsorg, skola och fritidsverksamhet, men även inom övriga delar av fritid och kultur är de som nyttjar anläggningarna mycket mera nöjda. Minst är differensen för kollektivtrafiken men andelen som nyttjar spårvägen och andra delar av kollektivtrafiken är stor, vilket gör att skillnaderna blir mindre.

Mor- och farföräldrar som genom sina barnbarn har kontakt med barnomsorgen är exempel på gruppen som inte själva utnyttjar tjänsterna men som har kontakt med verksamheten via nära anhöriga. De är genomgående klart mindre positiva än brukarna men är i sin tur mera positiva än dem som inte

alls har personlig kontakt med serviceområdet. Äldreomsorgen, där de anhöriga är något mera kritiska, är det enda undantaget från detta mönster. För miljövård och tillgång till bostäder har brukargruppen inte kunnat urskiljas, och de som själva utnyttjar socialvården och äldreomsorgen är för få för att kunna särredovisas.

Tabell 2 Skattebetalares och brukares bedömning av service i Göteborg 1995 (balansmått)

	Skattebetalare:				Brukare:		
Serviceområde	*Hög ink*	*Medel ink*	*Låg ink*	*Göteborg-arna*	*Bru-kare*	*Anhöriga brukare*	*Icke brukare*
Barnomsorg och skola							
Barnomsorg	20	13	20	14	55	17	2
Skola	2	7	16	14	34	11	3
Social omsorg							
Socialvård	-6	-3	-2	-3	–	0	-4
Äldreomsorg	-8	-6	-9	-5	–	-11	-6
Fritid och kultur							
Fritidsverksamhet	29	28	35	30	61	23	5
Idrottsanläggningar	53	48	52	46	72	39	15
Bibliotek	70	57	69	65	85	46	17
Kulturaktiviteter	49	38	47	40	66	26	6
Samhällsstruktur							
Kollektivtrafik	18	22	20	28	41	6	-7
Miljövård	-8	-9	-2	-4	–	–	–
Tillgång på bostäder	10	-1	2	4	–	–	–

Kommentar: För servicefrågans formulering se kommentaren till tabell 1. Skattebetalarrollen har operationaliserats som förvärvsarbetande med hög, medel respektive låg hushållsinkomst. Till hög inkomst räknas en hushållsinkomst över 400 000 kr, till medelinkomst räknas en hushållsinkomst mellan 201 000 och 400 000 och till låg inkomst räknas en hushållsinkomst upp till 200 000 kr. Till *brukare* räknas personer som själva uppgett att de utnyttjar respektive service och till *anhöriga brukare* räknas personer som ej själva utnyttjar servicen men som uppgett att nära anhörig gör det. Övriga räknas till gruppen *icke brukare.*

Huvuddelen den lokala välfärdsstatens serviceproduktion är helt eller delvis skattefinansierad. Grundskola och socialvård är exempel på områden som är

renodlat skattefinansierade. För barnomsorgen betalar föräldrarna en inkomsrelaterad avgift men skatterna svarar för huvuddelen av finansieringen. Kostnaderna för kollektivtrafiken betalas i Göteborg till hälften av skattebetalarna genom skatter och till hälften av resenärerna genom biljetter, kort etc. Inom kultur och fritidssektorn förkommer högst skilda lösningar från biblioteken som är i det närmaste helt skattefinansierade till stora evenemang på stadens arenor, där de besökande betalar fullt pris. Den direkta relationen mellan utnyttjandet av tjänsten och betalningen varierar följaktligen från servicområde till serviceområde.

I SOM-undersökningarna finns inget direkt mått på hur mycket skatt individen betalar och operationaliseringen av rollen som skattebetalare är "trubbig". Den avser hushållsinkomst bland de förvärvsarbetande indelad i tre klasser. Det är också mycket små skillnader som kan urskiljas. Höginkomsttagarna är mindre positiva i bedömningen av skolan och är relativt andra grupper mest nöjda med tillgången på bostäder. Omvänt är gruppen med den lägsta hushållsinkomsten jämfört med andra mer nöjd med skolan och fritidsverksamheten. På flertalet serviområden är emellertid skillnaden mellan olika inkomstgrupper liten.

Det återstår att granska den andra axeln bland medborgarrollerna, nämligen väljarrollen och rollen som anställd. I Göteborg har makten i fullmäktige växlat mellan de två blocken: s och v respektive de borgerliga: m, kd, fp och c. Miljöpartiet har intagit en vågmästarposition. Partiet samarbetade efter valet 1988 med partierna till vänster, efter valet 1991 med partierna till höger för att efter det senaste valet ånyo samarbeta med s och v. Vid behandlingen av medborgarnas bedömning av service efter väljarrollen skall bedömningen för tre grupper redovisas, nämligen de borgerliga partiernas sympatisörer, miljöpartiets sympatisörer samt s- och v-sympatisörerna.

De borgerliga och s-och v-sympatisörerna gör i huvudsak samma bedömning av den kommunala servicen. Inom den lokala välfärdsstaten kärnområden – barnomsorg och skola samt social omsorg – är samstämmigheten mycket stor. De borgerliga är något mera nöjda med kulturen och s- och v-sympatisörerna är mera positiva till kollektivtrafiken, men i övrigt är överensstämmelsen stor. Partiskillnaderna inom respektive block är likaså små. Miljöpartiets anhängare avviker främst genom att vara mera kritiska i synen på miljövården men är också mera positiva i bedömningen av biblioteken. Jämfört med de borgerliga är mp-sympatisörerna mera negativa i bedömningen av äldreomsorgen och något mindre positiva till barnomsorgen.

Tabell 3 Väljares och anställdas bedömning av service i Göteborg 1995 (balansmått)

	Partisympati:				Anställningssektor:		
Serviceområde	*m+fp c+kds*	*mp*	*v+s*	*Göteborgarna*	*k*	*s*	*p*
Barnomsorg och skola							
Barnomsorg	17	7	13	14	18	15	13
Skola	15	18	15	14	14	17	13
Social omsorg							
Socialvård	-2	-1	-2	-3	-1	-4	-5
Äldreomsorg	-3	-14	-8	-5	-6	-10	-4
Fritid och kultur							
Fritidsverksamhet	30	33	27	30	38	29	25
Idrottsanläggningar	51	42	43	46	37	50	46
Bibliotek	67	77	61	65	71	66	60
Kulturaktiviteter	46	47	35	40	53	40	35
Samhällsstruktur							
Kollektivtrafik	24	23	41	28	32	24	26
Miljövård	5	-20	-5	-4	2	-9	-3
Tillgång på bostäder	9	4	3	4	2	-4	10

Kommentar: För servicefrågans formulering se kommentaren till tabell 1. Kommunsektorn innefattar både kommunerna och landstingen.

Vid granskningen av rollen som anställd är det närheten till den kommunala verksamheten som står i fokus. Då uppgift om av de anställdas bedömning av servicen inom det undersökta verksamhetsområdena saknas begränsas jämförelsen till tre yrkessektorer: kommunal, statlig respektive privat tjänst. Bedömningen är samstämmig för välfärdsstatens kärnområden. När det gäller fritid och kultur är kommunalanställda något mera positiva än övriga grupper medan privatanställda är mera positiva vid bedömningen av tillgången på bostäder.

Sammanfattningsvis kan vi konstatera att brukarna inom samtliga områden, där de som nyttjar servicen gått att urskilja, är klart mera positiva i sin bedömning än allmänheten och ännu mer så i förhållande till dem som inte alls personligen kommer i kontakt med servicen. Den sistnämnda gruppen är i väsentligt högre grad beroende av massmedia och andra indirekta kanaler för infor-

mation om verksamheten. Då myndighetsrapportering ersatts av kritisk granskning har massmedia också blivit "en arena för missnöje" dit grupper som känner sina intressen hotade kan vända sig. Denna tendens har sannolikt förstärkts i nedskärningstider då de berörda bland brukare och anställda velat fästa uppmärksamheten på sin situation via medierna.

Vi kan också konstatera att det föreligger förhållandevis små skillnader i bedömningen av servicen mellan olika inkomstgrupper. Även anställningssektor är av begränsad betydelse för medborgarnas bedömning av service inom konkreta verksamhetsområden och detsamma gäller partisympati. Visserligen är redovisningen av blocksympati ägnad att reducera skillnaderna, då genomslaget för de två stora partiernas sympatisörer (s och m) inom respektive block blir stort, men det finns få skillnader inom respektive block och för perioden 1992-1995 finns inga systematiska skillnader inom respektive block vid väljarnas bedömning av barnomsorg, skola, socialvård och äldreomsorg.

Den kommunala servicen i Göteborgsregionens kommuner

Hittills har medborgarnas bedömning av servicen redovisats för den lokala välfärdsstatens olika verksamhetsområden var för sig med särskild inriktning på förhållandena i Göteborg. I det följande skall fokus riktas mot västsvenskarnas syn på den samlade servicen i den egna kommunen. I denna analys kommer värden för hela regionen, Göteborg och kranskommunerna att redovisas. Avslutningsvis skall medborgarnas betygssättning av kommunen relateras till kommunens utbud av service.

I Göteborg är stadsdelsnämnderna ansvariga för de "mjuka" delarna inom den lokala välfärdsstaten och tidigare undersökningar har visat att boende i olika typer av stadsdelar gör skilda bedömningar av kommunens service och att skillnaderna mellan stadsdelarna haft olika karaktär över tid. År 1989 var invånarna i resursstarka stadsdelar mest kritiska till servicen (Nilsson 1990). Fyra år senare var mönstret det omvända. Boende i resurssvaga stadsdelar var då minst nöjda med servicen (Rubenowitz 1993). Denna skillnad mellan stadsdelarna gällde också bedömningen av service som helhet i Göteborg 1992 (Nilsson 1993b). Indelningen av stadsdelar avser *relativ* resursstyrka baserad på variablerna genomsnittlig hushållsinkomst, andelen socialbidragstagare samt andelen utländska medborgare. Indelningen från 1989 har uppdaterats med data avseende 1990-1993[2]. Göteborgarnas bedömning av servicen skall också jämföras med stadsdelspolitikernas bedömning 1994.

Invånarna i Göteborgsregionen är 1994 och 1995 snarast något mera positiva till kommunens service än 1992 och 1993. Det gäller såväl göteborgarna som de som bor i förortskommunerna, men förortsborna är genomgående klart mera nöjda med den egna kommunens service än göteborgarna. Liksom när det gäller bedömningen av servicen inom speciella verksamhetsområden är helhetsbedömningen inte mindre positiv än i början av 1990-talet, trots att nedskärningar genomförts inom flera områden. Det innebär en uppslutning bakom välfärdsstaten, som också rapporteras från andra undersökningar. I Stefan Svallfors studie av attityderna till välfärdsstaten 1986 och 1992 framhålls stabiliteten som ett karaktäristiskt drag för välfärdsopinionen i Sverige (Svallfors 1996). I de nationella SOM-undersökningarna har inställningen till den offentliga sektorn och till privatisering undersökts sedan 1986 och i dessa avseenden har opinionen förskjutits mot en mera positiv syn på den offentliga sektorn under 1990-talet (Nilsson 1996).

Tabell 4 Medborgarnas bedömning av den kommunala servicen som helhet i göteborgsregionens kommuner 1992-1995 (balansmått)

	1992	1993	1994	1995
Göteborgsregionen	36	34	40	42
Förortskommunerna	46	47	52	51
Göteborg	28	25	31	36
Resursstarka stadsdelar	34	28	37	28
Medelresursstarka	33	20	29	50
Medelresurssvaga	19	28	30	39
Resurssvaga stadsdelar	26	24	37	35

Kommentar: Frågan i Väst-SOM löd: "Hur tycker Du på det hela taget att den kommunala servicen fungerar i Din kommun?" med svarsalternativen "Mycket bra, Ganska bra, Varken bra eller dåligt, Ganska dåligt, Mycket dåligt samt Vet ej". Balansmåttet anger andelen mycket och ganska bra minus andel ganska och mycket dåligt.

De skillnader i bedömningen av kommunens service som hösten 1992 fanns inom Göteborg mellan boende i resursstarka och resurssvaga stadsdelar återfinns inte 1993-1994, och 1995 är boende i de mest resursstarka stadsdelarna minst nöjda, dvs samma mönster som förelåg i slutet av 1980-talet. Av betydelse för den förändrade inställningen 1995 är sannolikt det nya resursfördelningssystemet och inte minst debatten om den nya fördelningen av pengar

till stadsdelsnämnderna som varit intensiv. "Vinnare" tycks invånarna i de medelresursstarka stadsdelarna vara som både jämfört med tidigare år och jämfört med boende i andra stadsdelar är mera positiva 1995.[3]

Vid bedömningen av servicen inom speciella verksamhetsområden visade det sig att väljarrollen var av mindre betydelse. För inställningen till servicen som helhet är skillnaden mellan blocken också begränsad, men under de borgerliga regeringsåren var s- och v-sympatisörerna något mindre nöjda än de borgerliga partiernas anhängare. Efter regeringsskiftet är v- och s-sympatisörerna 1995 mera positiva till servicen än tidigare och vem som styr i Göteborg tycks vara av viss betydelse för göteborgarnas bedömning.

Om vi ser till de enskilda partierna är v- och mp-sympatisörerna genomgående minst nöjda och anhängarna till partierna i mitten (c, fp och kd) mest nöjda. Vid en jämförelse mellan de två största partierna sympatisörer är skillnaderna på väljarplanet små under de fyra åren och endast 1995 är s-anhängarna något mera positiva till den kommunala servicen som helhet än m-sympatisörerna.

Tabell 5 Bedömningen av den kommunala servicen i Göteborg 1992-1995 bland medborgarna efter parti/partiblock och totalt (balansmått)

	v	s	mp	c	kd	fp	m	Totalt
1992	0	33	21	–	–	37	35	28
	29			36				
1993	17	26	19	–	–	37	32	25
	25			35				
1994	12	36	17	60	52	40	32	31
	31			37				
1995	32	45	32	–	38	61	34	36
	41			39				

Kommentar: Frågan till medborgarna hösten 1994 löd: "Hur tycker Du på det hela taget att den kommunala servicen fungerar i Din kommun?" med svarsalternativen: "Mycket bra, Ganska bra, Varken bra eller dåligt, Ganska dåligt, Mycket dåligt samt Vet ej".

Om skillnaderna på väljarplanet varit begränsade 1992-1995 var de desto större bland stadsdelspolitikerna våren 1994. Polariseringen bland de lokala

politikerna var påtaglig vid bedömningen av servicen i Göteborg. Bland vänsterpartisterna i nämnderna var det en övervikt för de missnöja. Socialdemokraterna var svagt positiva, medan folkpartisterna och moderaterna var mycket nöjda. Miljöpartisterna och kristdemokraterna intog en mellanställning men med en klart positiv övervikt. Majoriteten var alltså nöjd medan oppositionen var väsentligt mera kritisk. Det innebär att avståndet mellan partiernas sympatisörer och de valda var stort inom flera av partierna. Störst var differensen för v, fp och m, dvs flygelpartierna på vänster-högerskalan. För s var skillnaden mindre, medan kd-representanterna i stadsdelsnämndera intog samma position som sina sympatisörer.

Tabell 6 Bedömningen av den kommunala servicen i Göteborg bland stadsdelspolitiker 1994 efter parti och totalt (balansmått)

	v	s	mp	c	kd	fp	m	Totalt	Antal
1994	-25	21	45	–	57	76	80	44	268

Kommentar: Politikerna fick våren 1994 i en enkätundersökning ta ställning till samma fråga som medborgarna i de västsvenska SOM-undersökningarna men ombads bedöma servicen både i Göteborg och i sin stadsdel. I tabellen redovisas bedömningen av servicen i Göteborg.

Skillnaden i bedömning av service mellan väljare och valda överensstämmer med mönstret för åsiktsskillnader i politiska sakfrågor i kommunpolitiken och i rikspolitiken. Åsiktsavståndet är större bland politikerna än bland väljarna (Westerståhl och Johansson 1981, Holmberg och Esaiasson 1988, Holmberg 1995). Politikerna i Göteborg tar alltså ställning till resultatet av den kommunala verksamheten på samma sätt som de tar ställning till de politiska stridsfrågorna. Vid en jämförelse mellan samtliga stadsdelspolitiker och alla göteborgare är emellertid skillnaderna väsentligt mindre, balansmått 44 respektive 31.

Bedömningen av service och servicenivå

För kranskommunerna medger inte antalet svarande att resultat redovisas per kommun årligen. Eftersom det finns förhållandevis stor stabilitet i bedömningen av den kommunala servicen som helhet över tid, skall medelvärden för de fyra undersökningsåren 1992-1995 redovisas[4]. I samtliga kommuner är de nöjda klart fler än de missnöjda dvs balansmåttet är positivt. Spännvidden mellan

de olika kommunerna är dock stor från Kungälvs 63 till Göteborgs 30. Kungälvsborna är klart mest nöjda med den kommunala servicen. Kungsbacka, Partille, Mölndal och Öckerö bildar en grupp där balansmåtttet uppgår till drygt 50 enheter. Ytterligare fem kommuner, Härryda, Tjörn, Stenungsund, Lerum och Ale, ligger över genomsnittet för hela regionen, medan Lilla Edet och Göteborg ligger under genomsnittet.

Tabell 7 Medborgarnas bedömning av den kommunala servicen som helhet i Göteborgsregionens kommuner 1992-1995 (balansmått) samt index för utbudsnivån 1994 enligt Svenska Kommunförbundet och SCB (riket=100)

	Medelvärde 1992-1995	Utbudsnivå för kommunal service 1994
Kungälv	63	97
Kungsbacka	52	103
Partille	52	91
Mölndal	50	102
Öckerö	50	84
Härryda	47	87
Tjörn	47	91
Stenungsund	42	93
Lerum	41	90
Ale	40	102
Lilla Edet	35	98
Göteborg	30	103

Källa: Vad kostar verksamheten i Din kommun? Bokslut 1994. Värdena för utbudsindex har avrundats till heltal.

I tabell 7 har kommunerna rangordnats med avseende på medborgarnas bedömning av kommunens service som helhet. Dessutom redovisas utbudsnivån för kommunal service enligt Svenska Kommunförbundets och SCB:s beräkning för 1994 (Vad kostar verksamheten i Din kommun? Bokslut 1994, Svenska kommunförbundet SCB, 1995). Ett totalt index har tagits fram genom att väga samman utbudsnivåerna för olika verksamheter. För varje verksamhet har räknats fram hur stor andel av målgruppen som utnyttjar servicen. Där verksamhetsstatistik saknas, t ex fritid och kultur, har istället använts kronor per invånare. Alla verksamheter ingår emellertid inte i modellen; bland större verksamheter som inte inkluderats kan nämnas gemensam kommunadministra-

tion, arbetsbefrämjande åtgärder, den del av individ- och familjeomsorg som inte är socialbidrag samt affärsverksamhet. Indextalen för varje verksamhetsområde har vägts samman till ett totalt index och som vikter har använts kostnaden för respektive verksamhet som andel av de totala bruttokostnaderna för riket. Denna modell innebär att hänsyn inte tas till att behoven varierar, och modellen beaktar inte heller kvalitén på den kommunala verksamheten.

Redan en översiktlig blick på tabellen visar att det inte finns något samband mellan medborgarnas bedömning av servicen och utbudsindex (Spearmans rho -0,13). Göteborg som får det lägsta betyget av medborgarna har jämte Kungsbacka det högsta värdet på utbudsindex, och även Lilla Edet som ligger näst sist vid medborgarnas betygssättning har högre värde på serviceindex än Kungälv, som ges högsta betyg av medborgarna. Omvänt är de två kommunerna med lägst utbudsindex placerade i mitten vid medborgarnas bedömning av kommunens service.

I en studie av sambandet mellan attityderna till service och servicenivå i kommunerna 1970 fann Bengt Owe Birgersson att medborgarna var mest kritiska i kommuner där servicenivån var högst. Birgersson framhöll att det förelåg en "serviceparadox", dvs ju mer utbyggd service desto större missnöje (Birgersson 1975). Resultatet påverkades emellertid av att servicen var mest utbyggd i större städer, vilket innebar att det förelåg en storleksfaktor som inte bara inbegrep servicenivån. Dessutom präglades förhållandena under tillväxtperioden av "de stora förväntningarnas missnöje" med krav på ökade insatser inom ett flertal områden. I 1979 års kommunala medborgarundersökning i 50 kommuner kunde Anders Sannerstedt inte finna belägg för denna paradox (Sannerstedt 1981).

Med utgångspunkt från de västsvenska SOM-undersökningarna 1992-1994 kan konstateras att medborgarnas bedömning av vad kommunen åstadkommer inte går att mekaniskt räkna fram på grundval av hur mycket kommunen satsar och hur många som kommer i kontakt med servicen, även om dessa förhållanden är viktiga. Andra faktorer är också av betydelse.

Uppslutning bakom den lokala välfärdsstaten

Medborgarnas bedömning av den lokala välfärdstatens service uppvisar stor stabilitet. Trots att nedskärningar genomförts inom flera områden under 1990-talet är medborgarna i Västsverige inte mera negativa än tidigare i sin allmänna bedömning av servicen inom de undersökta verksamhetsområdena och det samma gäller helhetsbedömningen av kommunens service. Det förekommer

emellertid stora skillnader mellan olika verksamhetsområden och mellan olika kommuner och ortstyper. Vid en avvägning mellan skatten och den kommunala servicen vill medborgarna 1995 hellre höja kommunalskatten än minska den kommunala servicen. Västsvenskarna är också negativa till förslaget att minska kommunens utgifter om det skulle innebära en lägre service. Det innebär en uppslutning bakom välfärdsstaten vid mitten av 1990-talet. Flera olika faktorer påverkar bedömningen av service och det finns inte något direkt samband mellan servicenivå och bedömning. Men det finns anledning att tro att stora förändringar av servicen som av medborgarna inte uppfattas som nödvändiga påverkar förtroendet för välfärdsstaten.

Noter

1. I kranskommunerna ingår Ale, Härryda, Kungsbacka, Kungälv, Lerum, Lilla Edet, Mölndal, Partille, Stenungsund, Tjörn och Öckerö.

2. Reviderad indelning av stadsdelarna med avseende på relativ resursstyrka:
   Resursstarka: Askim, Kärra-Rödbo, Styrsö, Torslanda, Älvsborg och Örgryte.
   Medelresursstarka: Centrum, Härlanda, Linnéstaden, Tuve-Säve och Tynnered.
   Medelresurssvaga: Backa, Frölunda, Högsbo, Lundby och Majorna.
   Resurssvaga: Bergsjön, Biskopsgården, Gunnared, Kortedala och Lärjedalen.

3. Redovisningen baseras på den reviderade indelningen av stadsdelar men resultaten är desamma vid en jämförelse mellan stadsdelar baserad på den tidigare indelningen från 1990.

4. Underlaget för beräkningen av kommunmedeltal framgår av nedanstående tabell över antalet svarande i Göteborgsregionens kommuner 1992-1995 vid bedömningen av kommunens service.
   Antal svarande per år

Göteborg	865-936	Härryda	48-70
Kungsbacka	106-128	Ale	40-62
Mölndal	94-134	Stenungsund	37-46
Kungälv	72-103	Tjörn	20-30
Lerum	66-83	Lilla Edet	25-29
Partille	60-69	Öckerö	17-30

Referenser

Birgersson, B O (1975), *Kommunen som serviceproducent. Kommunal service och serviceattityder i 36 kommuner.* Statsvetenskapliga institutionen, Stockholms universitet.

Holmberg, S och Esaiasson, P (1988), *De folkvalda.* Bonniers.

Holmberg, S (1995), Finansmarknaden – The New Kid on the Block. I Holmberg, S och Weibull, L (red), *Det gamla riket.* Göteborgs universitet SOM 13.

Nilsson, L (1990), *Service och politisk aktivitet i Göteborg.* Göteborgs universitet, SDU 1990:3.

Nilsson, L (1993a), Medborgarna den offentliga sektorn och krisen. I Holmberg, S och Weibull, L (red), *Perspektiv på krisen.* Göteborgs universitet, SOM 9.

Nilsson, L (1993b), Service och boende i Västsverige. I Nilsson, L (red), *Västsvensk opinion.* Göteborgs universitet, SOM 10.

Nilsson, L (1995), Att spara eller inte spara? I Holmberg, S och Weibull, L (red), *Det gamla riket.* Göteborgs universitet, SOM 13.

Nilsson, L (1996), Väljarna och den offentliga sektorn. I Holmberg, S och Weibull, L (red), *Mitt i nittiotalet.* Göteborgs universitet, SOM 16.

Ploug, N och Kvist, J (1994), *Social tryghed i Europa. Udvikling eller afvikling?* Socialforskningsinstituttet. Köpenhamn.

Ringqvist, M (1996), *Om den offentliga sektorn. Vad den ger och vad den tar.* Publica

Rubenowitz, S (1993), *Medborgarundersökningen. Hur upplever göteborgarna den kommunala servicen och stadsdelsreformen.* Göteborgs universitet, SDU 1993:3.

Ruin, O (1986), *I Välfärdsstatens tjänst. Tage Erlander 1946-1969.* Tiden.

Sannerstedt, A (1981), *Attityder till kommunal service.* Ds Kn 1981:22.

Svallfors, S (1996), *Välfärdsstatens moraliska ekonomi. Välfärdsopinionen i 90-talets* Sverige. Borea.

Tarschys, D (1978), *Den offentliga revolutionen,* Kontenta.

Vad kostar verksamheten i Din kommun? Bokslut 1994. Svenska kommunförbundet och Statistiska centralbyrån. 1995.

Westerståhl, J och Johansson, F (1981), *Medborgarna och kommunen. Studier av medborgerlig aktivitet och representativt folkstyre.* Ds Kn 1981:12.

FÖRTROENDET FÖR SAMHÄLLSBÄRARNA

MARIA ELLIOT

Människors uppfattning om det svenska samhället bygger i stor utsträckning på hur de förhåller sig till de samhälleliga institutionerna. Bedömningen av institutionernas legitimitet och principiella funktioner är viktiga aspekter i detta förhållningssätt. Utvärderingen av verksamheten, både i form av beslutsansvaret och den praktiska förvaltningen, är en annan.

När institutionernas verksamhet bedöms är det med andra ord främst de människor, som sköter verksamheten, som sätts i centrum. Det är dessa som fattar besluten och svarar för det dagliga arbetet. Det förtroende allmänheten har för dessa grupper är av avgörande betydelse för tilltron till samhället generellt.

Väst-SOM-undersökningen omfattar mått på allmänhetens förtroende för ett flertal sådana grupper. Frågan, som funnits med sedan 1992, gäller hur stort förtroende svarspersonerna har för hur grupperna sköter sitt arbete. De grupper som undersökts representerar flera olika sektorer av samhällelig verksamhet och omfattar både beslutsfattare och yrkeskårer.

Förtroendet 1995

Vid den senaste undersökningen 1995 blev utfallet som tabell 1 visar. Rangordningen blir likartad oberoende av om man tar utgångspunkten i tilltron, dvs andelen stort förtroende, eller de skeptiska, dvs andelen litet förtroende. Balansmåttet är ett sammanfattningsmått, som väger in både tilltro och skepsis genom att visa skillnaden mellan andelen stort och andelen litet förtroende.

Tabell 1 Förtroendet för grupper 1995 (procent)

	Stort	Varken stort eller litet	Litet	Balans-mått	Antal svar
Läkare	77	18	5	+72	1613
Poliser	66	24	11	+55	1613
Lärare	58	32	11	+47	1582
Domare vid tingsrätt/hovrätt	53	31	16	+37	1596
Företagsledare	41	41	18	+23	1575
Präster i Svenska kyrkan	42	40	18	+24	1596
Journalister i TV	38	39	22	+16	1596
Advokater	36	40	23	+13	1597
Socialarbetare	33	45	22	+11	1579
Journalister i dagspressen	32	44	24	+8	1583
Kommunens politiker	29	40	31	-2	1602
Fackliga ledare	24	42	34	-10	1575
Kommunens tjänstemän	20	48	32	-12	1587
Pastorer i frikyrkor	21	41	39	-18	1569
Rikspolitiker	21	34	45	-24	1603
Bankdirektörer	14	34	51	-37	1591

Kommentar: Balansmåttet utgörs av andelen stort förtroende minus andelen litet.

Läkare är den grupp som får högst förtroende. Också poliser, lärare och domare vid hov- och tingsrätter kan tillgodoräkna sig relativt högt förtroende. Beträffande företagsledare och präster i Svenska kyrkan överväger tilltron, men denna marginal börjar krympa när det handlar om journalister, advokater och socialarbetare.

När det gäller kommunpolitiker väger tilltro och skepsis lika: andelen stort och andelen litet förtroende är ungefär lika stora. Fackliga ledare och kommuntjänstemän får ett lite sämre utfall med något större andelar skepsis än tilltro. Beträffande frikyrkopastorer och rikspolitiker överväger andelen litet förtroende. Allra sist i förtroendeligan hittar vi bankdirektörer - över hälften av allmänheten hyser uttryckligen litet förtroende för denna grupp.

Rangordningen indikerar att de grupper som är involverade i sådana verksamheter som bidrar till att upprätthålla människors praktiska vardag och tillvaro har högst förtroende. Vi ser också att beslutsfattare tenderar att visa förtroendeunderskott. Undantaget här är företagsledare. De grupper som arbetar med att driva, fatta eller verkställa politiska frågor och beslut får generellt lägre förtroende än de flesta andra grupper.

Förtroendeförändringar 1992-1995

Denna rangordning bygger emellertid enbart på siffror från ett mätår. Frågan är hur stabilt detta utfall är. Tabell 2 visar hur allmänhetens förtroende för olika grupper sett ut under perioden 1992-1995.

Tabell 2 Förtroendet för grupper 1992-1995 (balansmått)

	1992	1993	1994	1995
Läkare	+72	+74	+73	+72
Poliser	+57	+58	+60	+55
Lärare	+53	+53	+51	+47
Präster	*	*	+42	*
Domare vid tingsrätt/hovrätt	*	*	+45	+37
Företagsledare	+17	+21	+29	+23
Präster i Svenska kyrkan	*	*	*	+24
Journalister i TV	+23	+28	+13	+16
Advokater	*	*	+21	+13
Socialarbetare	+6	+9	+14	+11
Journalister i dagspressen	+17	+20	+9	+8
Kommunens politiker	-23	-24	-8	-2
Fackliga ledare	-19	-18	-8	-10
Kommunens tjänstemän	-22	-22	-13	-12
Pastorer i frikyrkorna	*	*	*	-18
Rikspolitiker	-12	-19	-5	-24
Bankdirektörer	-55	-49	-30	-37

Kommentar: 1994 års förtroendeundersökning omfattade präster generellt. 1995 efterfrågades i stället förtroendet dels för präster i Svenska kyrkan, dels för pastorer i frikyrkan. * = Uppgift saknas.

Observera att vissa grupper (domare, advokater och präster) har tillkommit

eller omformulerats under undersökningsperiodens gång. I dessa fall saknas underlag för en del år.

Det förefaller som om det grundläggande mönster som vi kunde urskilja i 1995 års siffror äger visst fortbestånd över tid - med reservation för att fyra mätår är en relativt kort period. Vissa grupper tenderar emellertid att vara mer stabila än andra. Läkare, poliser, lärare och socialarbetare får i stort sett samma förtroendebalans över hela perioden. Beslutsfattare och politiker är mer sårbara för tillfälliga förtroendekonjunkturer.

Mellan 1992 och 1993 skedde mycket små förändringar i förtroendet för den samhälleliga verksamheten. Påföljande år, 1994, visade dock att förtroendeförskjutningar ägt rum beträffande nästan alla undersökta grupper - oftast i positiv riktning. Journalisterna var de enda som fick vidkännas en liten förtroendeförlust.

1995 visar mest marginella förändringar jämfört med året innan, men vissa av dessa är ändå värda att kommentera.

Politikerförtroendet

Rikspolitikerna visar den största förtroendeförändringen det sista undersökningsåret. Förtroendet har sjunkit med 19 balansmåttenheter. Att förtroendet för rikspolitikerna är rörligt till sin natur visar siffrorna från de föregående åren; tillsammans med bankdirektörer är rikspolitiker den grupp som varierat mest och oftast.

Politikerna har ett tillfälligt uppdrag och är i princip ansvariga inför väljarna. Som personer bevakas de intensivt av massmedierna, åtminstone när de begår misstag eller väcker misshag. Att förtroendet för politiker varierar är naturligt. Det är också rimligt att tänka sig, att enstaka händelser som dominerar debatten får stort genomslag. Förtroendet för rikspolitiker hösten 1995 torde med andra ord ha färgats av den pågående Sahlin-affären.

I botten ligger även att 1994 var ett valår. Förtroendeförändringen för rikspolitiker 1994-1995 kan också vara resultat av en normalisering eller en reaktion efter regeringsskiftet hösten 1994.

Det är inte bara rikspolitikerna som får finna sig i att hårdbevakas. Också

kommunpolitikerna står under massmediernas lupp, framför allt de lokala nyhetsmediernas. Förtroendet för kommunpolitiker har trots detta ökat under undersökningsperioden. I början av 1990-talet var förtroendet högre för rikspolitiker än för kommunpolitiker; 1995 var förhållandet det omvända. Eftersom valåret 1994 medförde förändringar även i de kommunala politiska organen kan partipolitiska faktorer ligga bakom det högre förtroendet. Dataunderlaget tillåter emellertid inte en sådan analys beträffande förtroendet i de olika kommunerna.

Domare, advokater och präster

Förtroendet för domare och advokater har enbart undersökts vid två tillfällen, 1994 och 1995. Förtroendet för domare vid hov- och tingsrätter visar en tendens att inte vara helt stabilt över tid. Men beträffande just domare kan det också handla om en annan tendens. Förändringarna 1994-1995 i förtroendet för olika grupper är små, men bland de grupper som tappat så pass mycket att det kan betraktas som statistiskt signifikant återfinns både advokater och domare.

Detta *kan* eventuellt vara en indikator på att förtroendet för de rättsvårdande grupperna har utvecklats negativt. Men jag understryker på nytt att förändringarna är mycket små och att vi hittills bara har två mätpunkter att bygga analysen på.

När förtroendet för präster inkorporerades i undersökningen 1994 gällde det inledningsvis präster generellt. Utfallet blev då relativt gynnsamt: prästerna placerade sig i rangordningens övre tredjedel. 1995 modifierades enkätfrågan beträffande präster. Svarspersonerna fick ta ställning till dels präster i Svenska kyrkan, dels pastorer i frikyrkorna.

Det visar sig att människor gör stor skillnad mellan statskyrkans präster och frikyrkopastorerna - skillnaden i förtroendet för dessa två klerikala grupper är påtaglig. Men det visar sig också att förtroendet för präster generellt förfaller vara högre än när det handlar om präster mer konkret, i ett specificerat sammanhang.

Uppenbarligen väcker begreppet "präster" generellt och det mer konkreta begreppet "präster i Svenska kyrkan" olika associationer hos människor.

Sannolikt konnoterar det allmänna prästbegreppet mer till den religiösa institutionens grundläggande principer och värden, medan "präster i Svenska kyrkan" leder tankarna till den konkreta förvaltningen och den praktiska verksamheten, som tar sig mer världsliga former.

Avslutning

Fyra undersökningsår är en kort period. Slutsatser om hur förtroendet för de olika grupper, som bär upp den samhälleliga verksamheten, förändras på längre sikt kräver en mer utbyggd mätserie. Tills vidare får vi nöja oss med att konstatera, att de grupper som är sysselsatta med att upprätthålla den offentliga sektorns dagliga verksamhet förefaller ha en relativt god förtroendemässig förankring hos allmänheten medan förtroendet för politiker och beslutsfattare är mer sårbart.

VIKTIGT ELLER INTE? BEDÖMNINGAR AV INNEHÅLLET I OLIKA TIDNINGSTYPER

INGELA WADBRING

I Sverige är tidningsmarknaden stark; de flesta svenskar läser en morgontidning så gott som dagligen. Det är de lokala morgontidningarna som dominerar. Dessa är emellertid inte ensamma på marknaden; också kvällspressen är förhållandevis stark. Ungefär en tredjedel av befolkningen läser en kvällstidning åtminstone tre dagar i veckan (Wadbring, 1996). I viss mån överlappar tidningstyperna varandra, såtillvida att många läser både en morgon- och en kvällstidning, men det finns också människor som valt bort endera tidningstypen (Wadbring, 1995).

Morgonpressen har undersökts väl. De lokala morgontidningarna är just *lokala* till sin karaktär, och tidigare studier har visat att detta uppfattas som viktigt av de allra flesta läsarna, i kombination med bland annat inrikes- och utrikesnyheter (jfr Strid, 1996; Weibull, 1995a). Den lokala morgontidningens styrka kan sägas vara att den dels är lokal, dels har en bredd i sitt innehåll. Det finns något för alla att hämta i tidningen (Weibull, 1995b). Karaktäristiskt är också att den läses av i stort sett alla befolkningsgrupper (Wadbring, 1995).

Kvällspressen vet vi mindre om, åtminstone vad gäller läsvanor och läsintresse. Vad är det centrala med en kvällstidning - är det nyheter och politik eller mer sensationsbetonad journalistik (Weibull, 1996)? En naturlig följdfråga blir här vad läsarna har för förväntningar på kvällstidningarna. Syftet med denna artikel är att söka utröna hur läsare bedömer olika innehållskategorier i de båda typerna av tidningar - vad finns det för likheter och skillnader i bedömningen av morgon- respektive kvällstidningarnas innehåll?

Eftersom läsekretsen inte riktigt är densamma för de båda tidningstyperna är en inte orimlig tanke att vad läsarna betraktar som viktigt i kvällstidningen

inte är detsamma som i morgontidningen. Å andra sidan är det också så att läsekretsarna i viss mån överlappar varandra - men förväntningarna på respektive tidningstyp kan vara annorlunda i alla fall.

Det finns flera skillnader mellan de båda tidningstyperna. För det första är distributionsformen annorlunda. Medan morgontidningarna i huvudsak är prenumererade är kvällstidningar lösnummerförsålda. En annan skillnad är det geografiska täckningsområdet, som för de flesta morgontidningar i huvudsak är lokalt, medan det för kvällstidningarna är nationellt. En tredje viktig skillnad mellan de båda tidningstyperna handlar om deras respektive funktioner. Lennart Weibull (1995b) har skissat upp hur man kan se på det svenska massmediesystemet från ett publikperspektiv (figur 1, nästa sida) och ett antagande här är att morgon- respektive kvällstidningar inte fyller riktigt samma funktioner för publiken, vare sig denna läser båda tidningstyperna eller bara endera av dem. Detta kommer att diskuteras mer nedan.

I SOM-undersökningen för Västsverige 1995 ställdes också frågor om dagstidningsinnehållets viktighet, och då inte bara ifråga om morgontidningar utan också för första gången om kvällstidningar. En fråga som varit uppe till diskussion vid ett flertal tillfällen (t.ex. Furhoff, 1991; Weibull, 1995b) är om kvällstidningar är att betrakta som ett *komplement* till morgontidningar eller som en *ersättning*. Genom att se hur läsarna bedömer olika innehållskategorier finns möjlighet att diskutera svaret också på en sådan fråga. Vad kan en kvällstidning ge som morgontidningen inte ger?

En sammanfattning av ovanstående i ett antal konkreta frågeställningar som ska diskuteras i denna artikel är:

- Vad betraktas som viktigt i morgon- respektive kvällstidningen? Finns det någon skillnad i bedömningen?
- Skiljer sig bedömningen av vad som är viktigt i respektive tidningstyp åt mellan dem som brukar läsa morgon- respektive kvällstidningar?
- Utifrån ovanstående - bör kvällstidningen ses som ett komplement, eller en konkurrent, till den lokala morgontidningen?

Figur 1 En typologi för det svenska massmediesystemet från ett publikperspektiv

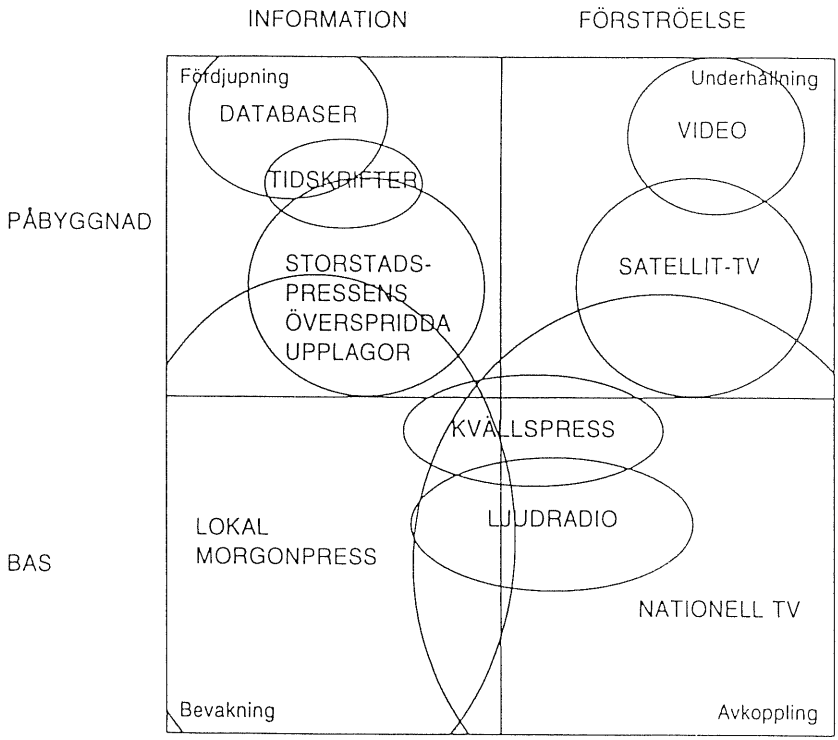

Källa: Weibull (1995b:180)

Viktighetsmätningen i Väst-SOM

De innehållskategorier som läsarna fått ta ställning till är inte helt identiska för morgon- och kvällspress. Åtta kategorier är emellertid helt jämförbara och jag kommer därför att koncentrera mig på dessa. Vidare är skalorna olika i de båda frågorna, sjugradig i den ena och fyrgradig i den andra, och för att få största möjliga jämförbarhet har jag valt att endast redovisa de fall där svarspersonerna tar *ställning* till de olika innehållskategorierna. De fall då svarspersonerna är tveksamma eller har hoppat över enskilda alternativ är exkluderade ur framställningen. Den typen av bortfall är emellertid inte stort, och bör inte ha påverkat resultaten. Skalorna är dikotomiserade till

dimensionen viktigt-oviktigt i de flesta fall. Endast vid medelvärdesberäkningar används de totala skalorna för båda frågorna.

En fråga är hur viktigheten ska ställas i relation till läsningen? Är det så att människor läser det de anser vara viktigt i tidningen? Inte nödvändigtvis. I de allra flesta fall stämmer naturligtvis de båda bedömningarna överens; människor läser det de anser vara viktigt. Men det finns också exempel på, om inte motsatsen, så på att det finns en klar diskrepans mellan bedömningarna. Ett exempel är nyheter om ekonomi och näringsliv, som många tycker är ett viktig inslag i tidningen, men som inte så många läser. Det finns å andra sidan också sådant material som många läser, men som inte anses som så viktigt; ett exempel här är korsord och tävlingar (t.ex. Björkqvist Hellingwerf, 1995). Att denna diskrepans kan finnas mellan läsning och viktighetsbedömning måste tas med i beräkningen vid tolkningen av resultaten.

Viktigt innehåll i morgon- respektive kvällspress

Det finns flera intressanta mönster ifråga om vad som anses vara viktigt innehåll i respektive tidningstyp (figur 2).

Inrikesnyheter och nyheter från Västsverige är något som de allra flesta ser som viktigt i tidningen, oavsett vilken typ av tidning man läser. Ifråga om det anses viktigt att nyheter från Västsverige finns med, spelar det ingen roll om man läser Aftonbladet, Expressen eller GT; i alla tre kvällstidningarna anses det viktigt att Västsverige täcks. En möjlig tolkning här är att de som vill ha *riktigt* lokala nyheter väljer GT framför de andra båda tidningarna, medan Aftonbladets och Expressens läsare väljer sin tidning primärt av något annat skäl - men att Västsverige täcks väl anses viktigt också för dem. Det spelar heller ingen roll om man bor i Göteborg eller i någon av kranskommunerna; i båda fallen anses nyheter om Västsverige vara viktiga. Den geografiska närheten spelar uppenbarligen en stor roll (jfr Hvitfelt, 1989).

Värt att lägga märke till är också den *skillnad* som finns i bedömningen av viktigheten för de båda tidningarna; alla ämnen utom inrikesnyheter och nyheter från Västsverige anses mer viktiga i morgontidningen än i kvällstidningen.

Figur 2 Bedömningen av viktighet i morgon- och kvällstidningar (procent)

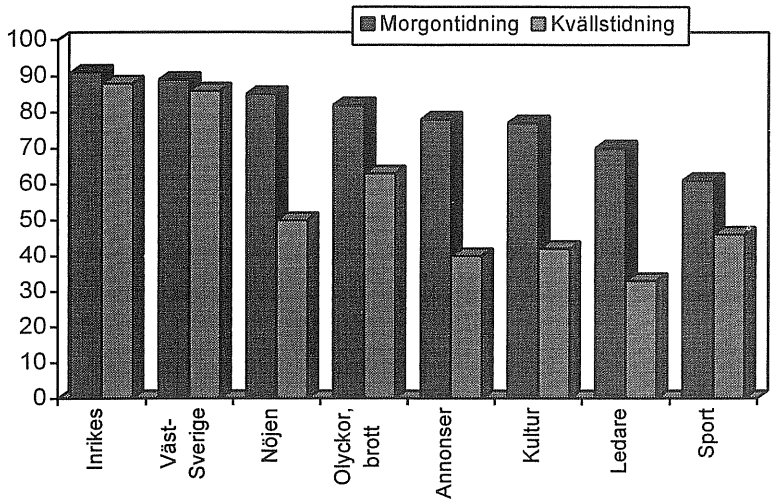

Olyckor och brott samt sport är de två ämnesområden som relativt sett faller ut högre för kvällstidningarna (tabell 1). Detta kan tolkas på åtminstone två sätt. Antingen värderas morgontidningen så mycket högre än kvällstidningen generellt sett; allt innehåll ses som viktigt. En annan tolkning är att det som är viktigt med kvällstidningen inte handlar om den typ av innehåll som frågan inrymmer. Det skulle innebära att frågan om vad som är viktigt i kvällstidningar egentligen är felformulerad, såtillvida att en kvällstidning fyller så annorlunda funktioner gentemot en morgontidning att frågan inte blir relevant. Det är att dra saken till sin spets, men måste ändå tas med som en möjlig tolkning.

Sett till typologin över det svenska massmediesystemet ur ett publikperspektiv (figur 1) kan man säga att den lokala morgonpressen står för informationsbasen i jämförelse med andra medier, medan kvällstidningar mer är en slags påbyggnadsmedium, eller om man så vill, komplement till morgontidningarna. Kvällstidningarna lutar också mer åt förströelse än åt information, men efter vad vi såg ovan så anses det viktigt att inrikesnyheter och lokala nyheter finns med i båda typerna av tidningar, vilket kan tala för den del av kvällspressens cirkel som ligger i informations- och basrutan. I övrigt fyller kvällstidningarna andra funktioner än morgontidningarna. De

allra flesta som läser kvällstidningar har en prenumeration i hushållet också, om än i något mindre utsträckning än de som inte läser kvällstidningar.

Tabell 1 Differenser mellan innehållskategorier i respektive tidningstyp (procentuell rangordning)

Rangordning av ämnen	Procentuell differens mellan morgon- och kvällstidningar
Generell skillnad	23
Annonser	38
Ledare	37
Kultur	35
Nöjen	35
Olyckor och brott	19
Sport	15
Inrikesnyheter	3
Nyheter från Västsverige	3

Kommentar: För samtliga innehållskategorier gäller att morgontidningen bedöms som viktigare än kvällstidningen.

Det är knappast förvånande att ledare och kultur är två innehållskategorier som anses mindre viktiga i kvällspressen än i morgonpressen. Mer förvånande är i så fall att ämnen som nöjen, olyckor och brott samt sport inte anses så viktiga; ämnen som traditionellt förknippas med kvällstidningar. En förklaring kan vara att i kvällstidningarna, generellt sett, finns alls inte den lokala prägel som finns i morgontidningarna, och då blir egentligen *inget* innehåll lika intressant som då det rent geografiskt ligger nära en själv. Det kan tolkas som att det finns en slags instrumentalitet ifråga om de tre ovan nämnda ämnena, nöjen, olyckor och brott samt sport. Med instrumentalitet menas då att exempelvis nöjen inte står för nöjen generellt, utan snarare för en slags beskrivning av den lokala nöjesvärlden.

För att se hur de olika innehållskategorierna förhåller sig till varandra har jag också gjort en uppdelning dels i genomsnittliga medelvärden per tidningstyp, dels de olika innehållskategoriernas avvikelse från sin tidning-

styps generella medelvärde. Det innebär att tidningstyperna inte kan jämföras med varandra eftersom skalorna är olika, men det är möjligt att jämföra olika ämnen inom respektive typ av tidning (tabell 2).

Tabell 2 Innehållskategoriernas avvikelser från medelvärdet (medelvärdesdifferenser)

	Morgontidning	Kvällstidning
Generellt medelvärde	5.12	2.40
Avvikelser		
Inrikesnyheter	+0.94	+0.54
Nyheter från Västsverige	+0.63	+0.56
Nöjen	+0.07	-0.08
Olyckor och brott	-0.02	+0.15
Kultur	-0.18	-0.24
Annonser	-0.20	-0.31
Ledare	-0.55	-0.41
Sport	-0.73	-0.18

Kommentar: Eftersom morgontidningen är bedömd efter en sjugradig skala och kvällstidningen efter en fyrgradig skala är tidningstyperna inte jämförbara med varandra, utan jämförbarheten gäller respektive innehållskategori i förhållande till andra innehållskategorier i respektive tidningstyp.

Tabell 2 visar klart att det är inrikesnyheter och nyheter från Västsverige som drar upp medelvärdet för viktigheten i tidningen - oavsett tidningstyp. I morgontidningen är det endast innehållskategorin nöjen som också ligger över medelvärdet. I kvällstidningen ligger nöje inte över medelvärdet, men strax under. Över medelvärdet ligger endast nyheter om olyckor och brott. Det innebär att sett till kvällstidningen som *tidningstyp* så bedöms ändå olyckor och brott som viktigt. Framför allt är det emellertid inrikesnyheter och lokala nyheter som ses som viktiga.

Ifråga om medier - både dagstidningar och andra medier - har ibland hävdats att det tunga materialet får vika för det mer lättsamma. Publiken vill bli underhållen, inte informerad (jfr Jacobson, 1994). Med stöd av de resultat vi

kan se ovan, så verkar det inte finnas något fog för en sådan tanke. Dels anses fortfarande lokala och nationella nyheter som viktigare än exempelvis nyheter om olyckor och brott eller nöjen, dels anses den "tyngre" morgontidningen generellt sett som viktigare än den "lättare" kvällstidningen (jfr Strid, 1996). Som en kuriositet i sammanhanget kan nämnas att en innehållskategori som fanns med i frågan för kvällstidningsbedömningen men inte ifråga om bedömningen av morgontidningen, kändisnyheter, inte heller uppvisar något positivt värde i förhållande till tidningstypens medelvärde.

En intressant fråga i sammanhanget blir emellertid huruvida de som ofta läser kvällspress gör en annorlunda bedömning än de som alls inte läser den typen av tidningar, alternativt läser kvällstidningar sällan.

Viktighetsbedömning bland olika läsarkategorier

Merparten av alla svenskar läser en morgontidning dagligen medan ungefär en tredjedel läser en kvällstidning regelbundet. I viss mån är det naturligtvis samma människor som läser båda typerna av tidningar, men det finns också de som valt att mer ta del av antingen den ena eller den andra typen. Hur ser då bedömningarna ut bland olika typer av läsare?

För att kunna göra en analys av detta har jag delat in läsarna i fyra olika grupper:

- Morgontidningsläsarna - läser morgontidning mer än 6 dagar/vecka och kvällstidning mindre än 4 dagar/vecka
- Kvällstidningsläsarna - läser kvällstidning mer än 4 dagar/vecka och morgontidning mindre än 6 dagar/vecka
- Dubbel-läsare - läser morgontidning minst 6 dagar/vecka och kvällstidning minst 4 dagar/vecka
- Sällan-läsare - läser morgontidning mindre än 6 dagar/vecka och kvällstidning mindre än 4 dagar/vecka

De ovan angivna grupperna av läsartyper blir med nödvändighet ganska olika storleksmässigt sett. Samtliga n-värden är emellertid acceptabla.

Till att börja med kan vi konstatera att några större skillnader inte står att finna mellan olika läsargrupper. Oavsett om man läser kvällstidningar, mor-

gontidningar, både och eller ingen alls, så är bedömningen ganska likartad (se tabell 3).

Ifråga om i princip alla innehållstyper, i alla grupper, bedömer fler att innehållet är mer viktigt i morgontidningen än i kvällstidningen. Inrikesnyheter och nyheter från Västsverige är de kategorier som visar minst differens, oberoende av läsargrupp; det bedöms som viktigt i både morgon- och kvällstidningar. Bland dem som här kallas dubbel-läsare anses dessa båda innehållskategorierna som viktigare i kvällspress än i morgonpress; till och med viktigare än för dem som här kallas kvällstidningsläsare.

Tabell 3 Viktighetsbedömning bland olika läsargrupper (procent)

	Morgontidnings-läsare			Kvällstidnings-läsare			Dubbel-läsare			Sällan-läsare		
	Mt	Kt	Diff.	Mt	Kt	Diff.	Mt	Kt	Diff.	Mt	Kt	Diff.
Generellt	80	55	*+25*	81	60	*+21*	75	60	*+15*	79	56	*+23*
Inrikes	90	88	*+2*	93	95	*-2*	86	92	*-6*	92	84	*+8*
Väst-Sverige	89	89	*0*	90	87	*+3*	86	93	*-7*	91	79	*+12*
Nöjen	84	47	*+37*	94	56	*+38*	80	44	*+36*	89	59	*+30*
Olyckor, brott	82	58	*+24*	91	67	*+24*	79	76	*+3*	81	67	*+14*
Annonser	78	36	*+42*	76	47	*+29*	77	40	*+37*	80	46	*+34*
Kultur	79	44	*+35*	75	45	*+30*	63	36	*+27*	76	41	*+35*
Ledare	74	32	*+42*	60	34	*+26*	66	38	*+28*	66	31	*+35*
Sport	62	46	*+16*	71	47	*+24*	66	59	*+7*	56	42	*+14*

Kommentar: Mt = bedömningen av viktighet i morgontidningen; Kt = bedömningen av viktighet i kvällstidningen. Diff = differensen i bedömning mellan morgon- och kvällstidningars innehåll. Ett plus framför siffran innebär att innehållet i morgontidningen bedöms som viktigt av fler i förhållande till kvällstidningen.

En tolkning av ett sådant resultat är att de som läser både morgon- och kvällstidningar i hög utsträckning, läser morgontidningen för att få just de lokala nyheterna men i övrigt uppskattar kvällstidningarnas rapportering och bedömer dem som mer viktiga.

Det är i samma grupp - dubbel-läsarna - som nyheter om olyckor och brott samt sport bedöms i princip som lika viktiga i kvällstidningen som i morgontidningen. Intressant blir då också att kvällstidningsläsarna inte gör denna bedömning i samma utsträckning. En inte orimlig tolkning av detta faktum är att det kan ligga en del prestige i svaren; morgontidningarna i sin helhet *bör* anses som viktigare än kvällstidningarna. För dem som läser båda tidningstyperna finns inte detta prestigesvar i samma utsträckning som för dem som läser mycket kvällstidningar, eftersom de sistnämnda ju tar del av båda tidningstyperna. Kvällstidningsläsarna kan däremot tänkas ge ett mer "prestigestyrt" svar.

Ifråga om rangordningen av differenserna i tabell 3 finns det relativt stora skillnader mellan de olika grupperna, och de grupper som visar sig vara mest lika varandra i rangordning är de som läser enbart morgontidningar och de som läser både morgon- och kvällstidningar. Minst lika varandra är de som läser båda tidningstyperna och de som inte läser vare sig morgon- eller kvällstidningar i så hög utsträckning samt morgon- respektive kvällstidningsläsarna.

Tabell 4 Jämförelse mellan olika läsargruppers bedömning av viktighet i morgon- respektive kvällstidningar (rho)

Jämförda grupper	Rho
Morgontidningsläsare och dubbel-läsare	0.92
Kvällstidningsläsare och dubbel-läsare	0.85
Morgontidningsläsare och sällan-läsare	0.81
Kvällstidningsläsare och sällan-läsare	0.77
Morgontidningsläsare och kvällstidningsläsare	0.71
Dubbel-läsare och sällan-läsare	0.71

Ovanstående ska emellertid inte uppfattas som om kvällstidningarnas innehåll alls inte bedöms som viktigt av sina läsare. Vid en sammanställning av medelvärdena av samtliga ämnen visar det sig att de flesta bedömer de olika innehållskategorierna som viktiga i *båda* tidningstyperna (figur 3).

Figur 3 visar att genomsnittligt så anser en majoritet av alla tidningsläsare (53 procent) att de olika innehållskategorierna är viktiga i båda typerna av tidning. Värt att lägga märke till i figur 3 är också att det är få (6 procent) som anser att det finns innehåll som är viktigt i kvällstidningen men inte i morgontidningen. Motsatsen, att innehållet ses som viktigt i morgontidningen men inte i kvällstidningen, anser 26 procent av de svarande.

Den innehållskategori som ligger allra närmast medelvärdet är nyheter om olyckor och brott. Ifråga om just denna innehållstyp anser 59 procent att det är viktigt i båda tidningstyperna, medan 9 procent anser det vara oviktigt i båda typerna av tidning. Det är 7 procent som anser det vara viktigt i kvällstidningen enbart, och 25 procent som ser det som viktigt enbart i morgontidningen.

Figur 3 En genomsnittlig bedömning av samtliga innehållskategoriers viktighet i morgon- och kvällstidningar (procentuella medelvärden)

		MORGONTIDNINGEN	
		oviktigt	viktigt
KVÄLLS-TIDNINGEN	oviktigt	15	26
	viktigt	6	53

Kommentar: Figuren är framräknad genom att en totalprocentstabell ställts upp för samtliga ämnen, ur vilka sedan medelvärdet på samtliga ämnen räknats fram.

De ämnen som avviker mest från medelvärdena är ifråga om oviktighet (dvs rutan längst upp till vänster) är ledare, kultur och sport som har betydligt högre värden, vilket innebär att många anser detta vara relativt oviktiga ämnen i båda typerna av tidning. De ämnen som har lägre värden än medelvärdena ifråga om oviktighet, och således av fler anses som viktiga än vad

medelvärdet ger vid handen, är framför allt inrikesnyheter och nyheter från Västsverige.

Ifråga om den fjärde rutan, viktighetsrutan (nedan till höger), är förhållandet i princip det motsatta oviktighetsrutan; inrikesnyheter och nyheter från Västsverige har värden långt över medelvärdet, medan de andra ämnen ligger under eller ungefär på medelvärdet.

En möjlig tanke utifrån detta är att nyheter från Sverige, både nationella och mer lokala *alltid* är intressanta, oavsett tidningstyp - och kanske oavsett medium. Det sistnämnda är en spekulation, men inte en orimlig sådan.

Om man räknar fram medelvärdena för de olika läsargrupperna beskrivna ovan, finns inga större skillnader gentemot figur 3; avvikelserna är endast några få procentenheter. Det innebär att ett snitt av alla ämnen i en tidning bedöms ungefär lika oberoende av vilken typ av tidningsläsare man är. Däremot finns skillnader mellan olika typer av ämnen, vilket vi sett ovan.

Komplement eller ersättning?

Vad är det då som kvällstidningen ger, som inte morgontidningen ger? Är den att betrakta som en komplementtidning eller som en konkurrent? Jag skulle utifrån ovanstående resultat vilja hävda att den primärt *inte* är att betrakta som en ersättningstidning, av flera olika skäl.

För det första så har vi sett att de innehållskategorier som vi ställt frågor om, i stort sett anses som viktigare av fler i en morgontidning än i en kvällstidning. Inte ifråga om något innehåll anses kvällstidningen som generellt sett viktigare.

För det andra skiljer sig inte viktighetsbedömningarna åt särskilt mycket mellan olika läsargrupper; även de som ofta läser både morgon- och kvällstidningar eller bara kvällstidningar bedömer att olika innehåll är viktigare i morgontidningarna.

En slutsats av ovanstående är att det verkar vara så att kvällstidningarna fyller en annan funktion för mediepubliken än vad morgontidningarna gör.

Många läser båda typerna av tidningar, men troligtvis av skilda skäl. Därmed bedömer de också tidningarnas innehåll efter helt olika normer.

Å andra sidan visade det sig också vara så att just bland dem som kan sägas vara storkonsumenter av *båda* tidningstyperna, bedömdes mer innehåll som viktigt i kvällstidningen än i morgontidningen än i någon annan grupp. Här är det möjligt att tala om *ersättning* på ett annat sätt än bland övriga grupper, alternativt en *annan typ av komplement* än bland övriga grupper. Vilken roll kvällstidningen egentligen spelar för denna grupp är inte alldeles självklart och det skulle behövas fortsatta studier på området. Att kvällstidningen spelar en annan roll för denna grupp i jämförelse med andra tidningsläsargrupper torde emellertid stå klart.

En möjlig tolkning, som jag nämnde inledningsvis, är att frågan om olika innehållskategorier faktiskt kanske inte är relevant att ställa ifråga om kvällstidningarna. Oavsett om det är så, eller om det istället är så att frågan *visst* är relevant att ställa men att innehållskategorierna inte ses som så viktiga i kvällstidningarna, kan man inte säga att de båda tidningstyperna generellt sett konkurrerar med varandra eller kan ersätta varandra. Läsning och viktighetsbedömning måste uppenbarligen inte gå hand i hand.

Referenser

Björkqvist Hellingwerf, Karin (1995) *Tidningsläsning i Luleå och Kiruna. Presentation av en läsarundersökning*. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet

Furhoff, Lars (1991) *Makten över journalistiken*. Stockholm: Natur & kultur

Hvitfelt, Håkan (1989) *Nyheterna och verkligheten*. Byggstenar till en teori. Göteborg: Journalisthögskolan, Göteborgs universitet

Jacobson, Bertil (red) (1994) *Från folkbildning till tingel tangel*. Stockholm: Carlssons

Strid, Jan (1996) Tidningsinnehållets viktighet. I Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red) *Mitt i nittiotalet*. Göteborg: SOM-institutet

Wadbring, Ingela (1995) *Tidningsläsaren - vem är det? En analys av olika gruppers tidningsanvändning*. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet

Wadbring, Ingela (1996) Tidningsläsning igår och idag. I Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red) *Mitt i nittiotalet*. Göteborg: SOM-institutet

Weibull, Lennart (1995a) Det mest lästa - och det viktiga. I Weibull, Lennart och Kratz, Charlotta (red) *Tidningsmiljöer. Dagstidningsläsning på 1990-talet*. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet

Weibull, Lennart (1995b) Dagspressens funktioner. I Weibull, Lennart och Kratz, Charlotta (red) *Tidningsmiljöer. Dagstidningsläsning på 1990-talet*. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet

Weibull, Lennart (1996) Hur skall det gå för kvällspressen? Medelsvenssons tidning 65 år senare. I Carlsson, Ulla (red) Kommande publikation. Göteborg: Nordicom-Sverige

RADIOLYSSNANDET I GÖTEBORG 1995

JAN STRID

Efter några i radiosammanhang turbulenta år i början av 1990-talet verkar situationen nu vara ganska stabil åtminstone sett ur frekvenssynpunkt. En viss stabilitet kan också märkas på sändarsidan även om någon frekvens bytt namn. För att få en uppfattning om vilka som sänder i Göteborg har nedanstående tablå sammanställts. Den gäller situationen 1996. Den enda skillnaden jämfört med när undersökningen gjordes i oktober-december 1995 är på stationssidan att det som 1996 heter Megapol 107,8 då hette Classic Radio .

Figur 1 Översikt över radioförhållanden i Göteborg

Radiostation	Ägare	Programnätverk
P1	Sveriges Radio	Sveriges Radio
P2	Sveriges Radio	Sveriges Radio
P3	Sveriges Radio	Sveriges Radio
Radio Göteborg (P4)	Sveriges Radio	Sveriges Radio
Megapol (Classic Radio)	SRF Radio National AB/ SRF Förvaltnings AB	Megapol
Rix	Produktions AB Göteborg Ett/Net-Videoproduktion o Tv i Borås AB	P6/Rix
Radio P6	Eva Egeland/Kilohertz	P6/Rix
City 107	GE Programutveckling/RBS	CITY
Energy	Konsum Väst/ RBS Broadcasting	NRJ

När det gäller ägarskap är förhållandet det att Megapol ägs av Bonnierföretagen, Radio P6 av Kinnevik, RIX av Stampen (GP) m fl dagstidningar, medan City ägs huvudsakligen av Gert Eklund och Energy av franska NRJ (Rådet för mångfald inom massmedierna 1996:1).

År 1990 fanns endast Sveriges Radios kanaler samt City som då var närradio och hette City 103. År 1993 gavs tillstånd att starta lokal privatradio och Göteborg tilldelades fem tillstånd som numera är fördelade och verksamheten är i full gång. Detta är vad som gäller på sändarsidan och vi skall nu övergå till det som är föremål för undersökningen och detta kapitel, nämligen mottagarna.

Syftet med denna artikel är att belysa utvecklingsmönster i den göteborgska radiopubliken mellan 1990 och 1995. Tanken är att denna i stor utsträckning illustrerar en radiosituation i Sverige med konkurrens mellan privat lokalradio och traditionella public-service kanaler. Underlaget för analysen är Väst-SOM:s postala enkät. Undersökningen tar sikte på människors lyssnarvanor och ingår som en del i en större undersökning som gäller människors medievanor, dvs hur man brukar lyssna, titta och läsa. Detta skiljer undersökningen från de som via telefon undersöker människors gårdagslyssnande respektive lyssnande senaste veckan. Siffrorna i de senare undersökningarna brukar totalt sett ge högre siffror än vad vaneundersökningarna ger. Vaneundersökningarna tenderar att övervärdera de kanaler man brukar lyssna på och undervärdera de kanaler man sporadiskt kommer i kontakt med (Hadenius-Weibull 1993). Även åldersgrupperna brukar variera. De undersökningar som genomförs via telefon går ofta längre ner i åldrarna. SOM-undersökningarna omfattar personer mellan 15 och 80 år vilka är mantalsskrivna i Göteborg med kranskommuner.

Resultaten kommer att presenteras dels som en beskrivning av situationen i oktober-december 1995 dels som en jämförelse med de tidigare undersökningarna genomförda under motsvarande månader 1990-1994.

Radiolyssnandet i Göteborg 1995

Den första frågan var en allmän fråga om radiolyssnandet. Frågan gällde hur ofta man brukar lyssna. Det kan därför vara svårigheter att jämföra med undersökningar som gäller lyssnandet en viss dag. Frågan tar sikte på människors lyssnarvanor och inte vad man brukar göra en viss dag.

Tabell 1 Andel som brukar ta del av olika radiokanaler mer eller mindre regelbundet, Göteborgs kommun, hösten 1995 (procent)

Station	6-7 dagar/ vecka	4-5 dagar/ vecka	2-3 dagar/ vecka	Mer sällan	Aldrig/ ej svar	Summa procent
Radio Göteborg (P4)	21	9	13	24	33	100
P1 i riksradion	13	6	6	21	53	99
P2 i riksradion	2	1	4	23	70	100
P3 i riksradion	10	9	11	29	40	99
City 107	8	10	12	20	49	99
Radio Energy	10	9	12	16	53	100
P6 (fd Z-Radio)	3	4	7	19	67	100
Radio Rix	2	3	8	19	67	99
Classic Radio	1	2	4	13	80	100
Övrig närradio	1	1	3	12	83	100

Kommentar: Antalet svarspersoner var 909 och den statistiska felmarginalen vid 50-50 fördelning är ca 3 procent och vid 80-20 fördelning ungefär två och en halv procent.

Klart flest som lyssnar 6-7 dagar i veckan har Radio Göteborg, därefter är det ett hopp ner till P1, P3 , Energy och City 107. Med endast några få procent kommer sedan de övriga. Två olika mönster utkristalliserar sig. Det ena representerat av att framför allt P4 och P1 har en större andel regelbundna lyssnare under veckan medan de privata lokalradiostationerna har en större andel oregelbundna lyssnare under veckan. Detta innebär att om vi räknar lyssnare två dagar i veckan och oftare så är fortfarande P4 störst men P3, Energy och City har fler lyssnare än P1 och är sinsemellan lika stora.

Jämförelser med tidigare år

Som tidigare nämnts har 1990-talet inneburit en kraftig ökning av antalet radiokanaler. Det är de privata lokalradiostationerna som gjort sitt intåg. Men från och med 1995 förefaller det som om situationen har stabiliserats, sett ur lyssnarnas synpunkt, med undantag av att Classic Radio 1996 har blivit Radio Megapol.

I tabell 2 kan vi se utvecklingen från 1990 fram till 1995 i lyssnandet minst sex dagar per vecka och som vi kan se har utvecklingen varit ganska turbulent.

Tabell 2 Lyssnandet 6-7 gånger per vecka på de olika radiostationerna i Göteborg 1990 - 1995 (procent)

	1990	1991	1992	1993	1994	1995
P4	12	11	14	19	24	21
City	12	11	8	7	6	8
P1	-	13	14	17	12	13
P2	-	-	8	-	3	2
P3	-	32	36	19	10	10
Energy	-	-	-	-	9	10
P6 (fd Z-radio)	-	-	1	1	3	6
Rix	-	-	-	1	2	2
Classic	-	-	-	-	2	2

Kommentar: - innebär att stationen inte fanns eller inte undersöktes.

Den stora förloraren i "radiokriget" i Göteborg är egentligen P3 i riksradion. Från en regelbunden lyssnarandel 1992 på 36 procent till 10 procent 1994, där andelen verkar ha stabiliserats. Fram till 1994 tillhörde även City förlorarna men verkar åtminstone ha stabiliserats. Vinnarna kan väl sägas vara P4 och Energy och möjligen P6 medan Rix och Classic står stilla. Totalt sett synes dock lyssnandet på de privata lokalradiostationerna ha ökat mellan 1994 och 1995 medan Sveriges Radios kanaler minskat.

Förklaringen till P3:s nedgång sammanfaller med P4:s uppgång. Efter kanalomläggningen i Sveriges Radio där man bl a flyttade sporten från P3 till P4 bytte många män kanal vilket förklarar en stor del av skiftet. Radio City:s nedgång sammanfaller med den ökade konkurrensen om ungdomarna med ett musikutbud. Radio City var också den gamla kanalen, även om det var en närradiokanal, som fram till 1991 knappast hade någon konkurrent om sin målgrupp.

Däremot är det svårare att förklara Energy:s kraftiga uppgång även om stationen nu tycks ha stabiliserats. Det brukar ta längre tid att etablera en ny

kanal och att på så kort tid bli störst av de privata lokalradiostationerna och lika stor som P3 måste bero på flera olika faktorer. Grunden är naturligtvis att det är en musikradio med viss musikstil, men också att det är den enda utländska kanalen vilket för tankarna tillbaka till Radio Luxemburg på 1960-talet och myten om den europeiska ungdomsgenerationen.

Sveriges Radios kanal P1 ökade fram till 1993 och det spekulerades om att denna kanal som är den enda "talade" kanalen möjligen ökade på grund av "musikmättnad". Men 1994 gick lyssnarsiffran ned. Nu kan ju 1993 års siffra slumpmässigt blivit så hög och kanalen ligger ganska stabilt runt 13 procentenheter. Med tanke på åldersstrukturen hos P1:s lyssnare borde kanalen dock minska.

När det gäller genomsnittet för samtliga lyssnare mellan 15 och 80 år är detta givetvis inte helt rättvisande eftersom flera av kanalerna koncentrerar sina program på speciella målgrupper. Det är därför mera rimligt att studera lyssnandet i olika åldersgrupper (tabell 3).

I den yngsta gruppen dominerar Radio Energy med Radio City på andra plats. Även om denna grupp är relativt liten och felmarginalen ganska stor så är Energy:s dominans tydlig. I 1994 års undersökning var Energy:s dominans lika tydlig och kanalen hade då 61 procents lyssnande, minst fyra gånger per vecka, i den yngsta åldersgruppen. Även i åldersgruppen mellan 20 och 29 år har Energy det högsta lyssnandet med City på andra plats och P3 på tredje. I denna åldersgrupp har både Energy och City ökat sina andelar medan övriga är ganska stabila jämfört med 1994 års undersökning.

I gruppen mellan 30 och 39 år är P3 störst med City och P4 därefter. I denna åldersgrupp ligger Energy först på femte plats och har tappat sedan 1994. Mellan 20-29 år och 30-39 år nästan halveras de privata lokalradiostationernas regelbundna lyssnarskara och det är mellan dessa åldersgrupper som vi har den största skillnaden i kanalval. I radiolyssnandet förefaller det finnas tre "smakmässiga" åldersgrupper. Om man jämför rangordningen av kanalerna är den nästan identisk för alla mellan 15 och 29, för alla mellan 30 och 49 samt för de över femtio år. Brytpunkterna i radiolyssnandet tycks gå vid 30 år samt vid 50 år.

Tabell 3 Lyssnandet på olika radiokanaler minst fyra dagar per vecka i olika åldersgrupper 1995, Göteborg (procent)

Radiokanal	15-19 år	20-29 år	30-39 år	40-49 år	50-59 år	60-80 år
Radio Göteborg (P4)	6	8	14	34	54	61
P1	5	7	12	19	25	42
P2	0	0	2	2	5	10
P3	8	24	30	19	14	7
Radio City	22	33	20	21	11	1
Energy	63	43	11	12	2	0
P6	9	12	9	6	2	1
Rix	9	11	8	5	2	1
Classic	2	2	4	2	3	3
Övrig närradio	5	1	0	2	2	3
Antal svarande	64	202	168	170	126	179

Kommentar: Fler än en kanal kan anges varför procenten ej summerar till 100.

Brytpunkten vid 30 år innebär att intresset för de lokala privatradiostationerna sjunker kraftigt och intresset för Sveriges Radios kanaler ökar, vilket i sig torde innebära att intresset för radion som musikkanal sjunker. Den andra brytpunkten vid 50 år innebär att koncentrationen till P1 och P4 ökar kraftigt och att lyssnandet på de lokala privatkanalerna nästan försvinner.

Tabell 4 Överensstämmelse i rangordning mellan de olika åldersgrupperna (Spearmans Rho)

	20-29 år	30-39 år	40-49 år	50-59 år	60-80 år
15-19 år	0.88	0.51	0.44	-0.30	-0.80
20-29 år		0.07	0.52	-0.20	-0.80
30-39 år			0.67	0.54	-0.04
40-49 år				0.10	0.10
50-59 år					0.70

Kommentar: Rho går mellan +1 och -1, där +1 är total överensstämmelse och -1 är omvänd rangordning.

Om detta är ålders- eller generationsskillnader kan vi endast spekulera i. Omställningen vid 30 år torde vara en åldersskillnad i och med omställning i den sociala situationen med familj, barn och därmed tillhörande omställningar. Om det däremot är en åldersfaktor vid 50 år är mera oklart. Här skulle man kunna tänka sig en generationsfaktor i och med att de över 50 år är vana vid mera "talade" kanaler och använder radion på ett något annorlunda sätt.

Om vi ser till den genomsnittliga åldern på de som lyssnar på de olika kanalerna får vi följande fördelning:

Tabell 5 Genomsnittlig ålder bland de som lyssnar på de olika kanalerna minst fyra dagar per vecka 1995

Radiokanal	1994	1995
P2 i riksradion	56 år	62 år
P1 i riksradion	55 år	55 år
Radio Göteborg (P4)	54 år	53 år
Classic Radio	47 år	49 år
P3 i riksradion	40 år	39 år
Radio City	33 år	32 år
P6 (fd Z Radio)	27 år	32 år
Radio Rix	30 år	31 år
Energy	27 år	27 år

Vi kan först konstatera den stora stabiliteten mellan åren där den enda egentliga skillnaden är att P2-lyssnarna blivit äldre och att förändringen av Z-radio till P6 inneburit att man tydligen fått lite äldre lyssnare. I övrigt har P2 de äldsta lyssnarna och därefter ligger P1, Radio Göteborg och Classic Radio i en grupp medan P3, Radio City, P6 och Rix bildar en grupp och Radio Energy har de yngsta lyssnarna. Tilläggas bör att vårt urval omfattar 15 till 80 år varför den verkliga genomsnittsåldern torde vara lägre särskilt för musikkanalerna.

Lyssnandet i olika grupper

Hittills har vi sett på skillnader mellan olika åldersgrupper men det finns naturligtvis också skillnader i lyssnandet mellan andra grupper. Nedan följer en redovisning för de vanligaste socioekonomiska grupperna.

Män lyssnar något mer på radio jämfört med kvinnor, mera regelbundet och på fler kanaler. Detta kan möjligen hänga samman med arbetsplatslyssnandet. Arbete som innebär att arbeta med andra människor torde ge mindre möjlighet till radiolyssnande och eftersom denna typ av arbete i högre grad utförs av kvinnor (vård, skola och liknande) bör också radiolyssnandet vara lägre. När det gäller kanalval är det i stort sett endast Energy som avviker. Denna kanal har fler kvinnliga lyssnare framför allt bland de regelbundna lyssnarna. Även P4 har något fler lyssnare bland kvinnor än bland män. P1 är den kanal som i högre grad än övriga har en större andel män.

Lågutbildade väljer i första hand Radio Göteborg (P4). Hela 44 procent av de lågutbildade som lyssnar minst fyra gånger per vecka på någon kanal väljer P4 mot endast 17 procent av de högutbildade. Det är endast bland de lågutbildade som en kanal dominerar så kraftigt. På andra plats bland de lågutbildade kommer Radio City med 16 procent. De medelutbildade har en större spridning i sitt kanalval och lyssnar i högre grad än de övriga utbildningsgrupperna till Energy och City, vilket visar att denna grupp domineras av yngre. De högutbildade väljer i högre grad än de övriga P1 och P3. Utbildningsmönstret speglar i stor utsträckning en åldersfaktor (där de äldre har lägre utbildning).

Att Radio Göteborg är en lokal kanal framgår inte minst av att det är de som bott längre i staden som har det högsta lyssnandet.

Eftersom vi inte har någon innehållsanalys av kanalerna och därför inte kan, åtminstone inte kvantitativt, karakterisera kanalerna via deras innehåll kan det vara intressant att karakterisera dem utifrån lyssnarna. I SOM-undersökningarna har vi en fråga om aktiviteter som i viss mening kan anses spegla olika livsstilar. I tabellen nedan har jag utifrån de som lyssnar på en viss kanal minst fyra gånger per vecka rangordnat de olika aktiviteterna som personerna uppgivit att de gjort minst en gång per vecka, eller per månad beroende på item. Därefter har jag jämfört de olika rangordningarna för respektive kanals lyssnare vilket visas av tabell 6.

Tabell 6 Sambandet i rangordning av aktiviteter för kanalernas lyssnare jämförda parvis (Spermans Rho)

Kanal	P1	P2	P3	City	Energy	P6	Rix	Classic
P4	0.72	0.63	0.58	0.44	0.40	0.50	0.48	0.75
P1	1.0	0.82	0.61	0.72	0.40	0.36	0.32	0.66
P2		1.0	0.28	0.07	0.14	0.05	-0.02	0.57
P3			1.0	0.93	0.88	0.90	0.80	0.72
City				1.0	0.92	0.96	0.90	0.63
Energy					1.0	0.90	0.90	0.72
P6						1.0	0.84	0.35
Rix							1.0	0.35

Kommentar: Aktiviteterna finns angivna i bilagan och omfattar 17 item - alltifrån att idka friluftsliv till att skriva på persondator.

Om man utifrån vilka aktiviteter lyssnarna sysslar med försöker att para ihop kanalerna finner man att P4:s lyssnare mest liknar lyssnarna på P1 och Classic medan t ex Energy:s lyssnare mest liknar City:s, P6:s och Rix:s lyssnare. Det förefaller som om det skulle finns en public-service-dimension och en kommersiell dimension. Om man tar den genomsnittliga likheten för varje kanals lyssnare får vi en ganska intressant skala (tabell 7).

Den kanal vars publik mest liknar de övrigas i aktivitetshänseende är P3 och den kanal vars publik är mest olik är P2. De tre som är mest olika är de tre små, P2, Rix och P6. Kanalen P2 har ju mest klassisk musik, Rix var den kommersiella kanalen som också hade en ordentlig nyhetsredaktion och P6 var alldeles ny 1995. Alla tre befinner sig i riskzonen för att publiken är för liten och typisk nog har Rix och P6 slagits samman efter det att undersökningen gjordes. Å andra sidan är nog också den kanal som lättast kan ersättas, dvs den mest lika, också i riskzonen och vi har ju tidigare sett hur P3:s publik kraftigt har minskat.

Tabell 7 Genomsnittliga avståndet mellan radiokanalerna (Spearmans rho)

Kanal	Genomsnittligt rho
P3	0.63
City	0.62
Energy	0.54
Classic	0.53
P1	0.51
P4	0.50
P6	0.48
Rix	0.45
P2	0.28

Vi kan också se vilka aktiviteter som utmärker respektive kanals publik. För varje aktivitet har jag tagit fram den största andelen för respektive kanal och får då följande mönster:

- P4:s publik ligger högst på trädgårdsarbete samt tips och lotto
- P3:s publik " på motion, resa utomlands, arbetat med PC och Internet
- P2:s publik " på friluftsliv
- P1:s publik " på teater och gudstjänst, läst bok och diskuterat politik
- City:s publik " på besökt restaurang, hyrt video och spelat grammofon/CD
- Energy:s publik " på läst veckotidning och gått på bio

Typiskt nog ligger inte P6:s och Rix:s publiker högst på någon av våra aktiviteter.

Jämför vi ovanstående med Lennart Weibulls kapitel om livsstilar där han klassificerat och benämnt olika stilar skulle vi här få att P4:s publik är "äldre arbetare" medan P3:s publik är "etablerad medelklass". Med ett litet tillägg blir P2:s publik "kulturell och etablerad medelklass" och P1:s publik är "andlig och etablerad medelklass". Den skillnad som finns mellan City:s publik och Energy:s publik gör att City:s publik är "ung urban" medan Energy:s publik är "yngre urban".

Kanalval

Ett annat sätt att studera lyssnandet är att se hur göteborgarna kombinerar kanalerna i sitt lyssnande. Man kan tänka sig minst två olika sätt, det ena är att låta kanalerna komplettera varandra så att t ex en kanal får svara för nyheterna medan en annan får svara för musiken. Det andra skulle vara att man bara låter radion svara för ett enda intresse t ex musik medan man får sina behov av annat genom andra medier.

Tabell 8 Andel av respektive kanals vanelyssnare - minst fyra gånger per vecka - som också lyssnar på de övriga kanalerna (procent av alla kombinationer)

Kanal	P4	City	P1	P2	P3	Energy	P6	Rix	Classic
P4	46	14	24	20	17	11	6	16	11
City	10	15	4	6	13	23	23	22	7
P1	16	3	38	37	13	3	3	6	22
P2	3	1	10	3	4	1	1	7	13
P3	12	12	13	14	29	10	12	24	13
Energy	6	29	3	8	10	25	26	15	9
P6	2	12	1	4	7	14	11	6	9
Rix	3	13	2	0	5	12	15	2	4
Classic	2	1	4	8	2	1	3	2	12
Summa	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Antal	346	259	220	71	239	257	137	107	45

Vi kan i tabellen se att de kanaler som har störst andel trogna lyssnare (personer som bara lyssnar på de "egna kanalen") är Radio Göteborg P4 och P1. För P4:s del är det nästan hälften som håller sig enbart till denna kanal i sitt vanelyssnande. Det är dessutom så att andelen trogna lyssnare på P4 har ökat alltsedan vi fick de lokala privatradiostationerna. Den lokala kanalen P4:s lyssnare kombinerar sitt P4-lyssnande helst med P1, P3 och City medan övriga visar ganska små tal.

Nästan en tredjedel av Radio City:s kombinationer sker med Energy medan Rix, P6 och P3 får ungefär tolv procent vardera. Hela 70 procent av Citys olika kombinationer sker ihop med andra kommersiella kanaler och bara 30 procent med Sveriges Radios kanaler.

Även P1 och P2:s lyssnare kombinerar helst med de övriga public-service-kanalerna, medan P3:s lyssnare är de som mest sprider ut sitt lyssnande på flera kanaler. Vi såg ju också tidigare att P3 var den kanal vars lyssnare i livsstilar var mest lik de övriga kanalernas lyssnare och den som var lättast att ersätta.

I likhet med Radio City kombinerar Energy:s och P6:s lyssnare helst med kommersiella kanaler medan Rix skiljer sig något genom att lyssnarna har höga kombinationer också med P3 och P4.

Avslutningsvis skall vi se hur utvecklingen har varit när det gäller kanalval. Frågan var här om göteborgarna skulle välja fler eller färre kanaler när de fick fler att välja mellan

Tabell 9 Andel personer som lyssnar på en, två eller fler kanaler av de som lyssnar minst två gånger per vecka, Göteborg, 1995 (procent)

Antal kanaler	1992	1993	1994	1995
0 kanaler	8	10	12	9
1 kanal	32	36	34	33
2 kanaler	36	33	27	29
3 kanaler	12	15	15	14
4 kanaler	5	4	7	7
5 kanaler eller fler	1	2	5	7
Summa procent	100	100	100	100
Antal	880	919	827	909

Det är framför allt stabiliteten som är iögonfallande. Även om utbudet ökar så ökar inte intaget mätt i antal kanaler. Det förefaller dock som en liten grupp ägnar sig åt ett större kanalval än tidigare men likheten mellan 1994 och 1995 gör att vi nog vågar hävda att radiolyssnandet "satt sig".

Sammanfattning

Efter den stora förändringen på radiomarknaden som inträffade 1993 förefaller situationen nu ha stabiliserats. Skillnaden i lyssnandet mellan 1994

och 1995 är endast marginell och några nya moln vid horisonten kan inte skönjas, åtminstone inte vad gäller radio.

Åldern på lyssnarna förefaller vara den faktor som förklarar det mesta av lyssnandet. Under 30 år är radion framför allt en musikkanal där den stora kanalen är Energy följd av City 107. Efter 30 år minskar musikkanalernas andelar kraftigt och Sveriges radios kanaler P3 och P4 är de som dominerar. Efter 50 år ökar lyssnandet på den "talande" kanalen P1 liksom på P4 medan musikkanalerna har marginaliserats.

De kombinationer som lyssnarna gör mellan de olika kanalerna förefaller följa två mönster. Man kombinerar inom public-service-kanalerna och inom musikkanalerna. Någon kompletteringsfunktion inom radiomediet tycks knappast finnas utan snarare att om man har ett intresse så väljer man att tillfredsställa detta intresse i olika kanaler medan man förmodligen tillfredsställer andra intressen genom andra medier.

Trots att vi fått fler kanaler lyssnar inte göteborgaren till fler kanaler än han eller hon gjorde tidigare. Endast 14 procent av göteborgarna utnyttjar fler än tre kanaler regelbundet.

Referenser

Hadenius, Stig och Weibull Lennart (1993) *Massmedier*. Stockholm: Bonniers

Rådet för mångfald inom massmedierna. 1996:1

Strid, Jan (1993) Radiolyssnandet i Göteborg. I Nilsson, Lennart (red) *Västsverige i fokus*. Göteborg: SOM-institutet

Weibull, Lennart (1996) IT i Västsverige. I Nilsson, Lennart (red) *Västsvenska perspektiv*. Göteborg: SOM-institutet

DEN SKULDMEDVETNE TV-TITTAREN

ANDRÉ JANSSON

Att TV-mediet skulle ha passiviserande och fördummande effekter på sin publik, synes ibland vara något av en schablonuppfattning. Förvisso har det mesta av 1960- och 1970-talens turbulenta anti-TV-våg med tiden kommit att ebba ut, men ord som 'dumburken' och 'slötittande' lever alltjämt kvar som naturliga delar av vår vokabulär (jfr t ex Löfgren, 1990). Att titta på TV anses (eller åtminstone ansågs) varken vara fint eller uppbyggligt - särskilt inte inom samhällets 'kulturbärande' kretsar.

Syftet med den här artikeln är att belysa vilken inställning TV-tittarna själva har till sin konsumtion och att härvidlag göra jämförelser mellan människor med olika social position. Begreppet *inställning* avser här ett slags normativ självuppfattning - närmare bestämt frågan om huruvida publiken anser sig lägga för mycket, för litet eller lagom mycket tid på sitt TV-tittande. Det är långt ifrån någon självklarhet att en person som i objektiv mening tittar mycket på TV, själv uppfattar sin konsumtion som hög. Ett mer rimligt antagande är att den enskilda individens normer och värderingar i stor utsträckning korresponderar med vad som är gängse i den dominerande sociala omgivningen. Att skilda värdeorienteringar i viss utsträckning företräds av skilda samhällsskikt, har påvisats i ett flertal empiriska studier (se t ex Johansson & Miegel, 1992) och även analyserats med avseende på mediepreferenser (se t ex Erämetsä, 1990; Reimer & Rosengren, 1990 och Reimer, 1994).

De resultat som kommer att presenteras i föreliggande text, är således att betrakta som en delvis ny infallsvinkel på ett gammalt problem. Man skulle kunna säga att frågeställningen, genom att fokusera på de psykologiska konsekvenserna av ett visst mediebruk, tar ett steg närmare individen än vad kvantitativ användningsforskning normalt brukar göra. Konventionerna i den sociala omgivningen tar sig inte enbart uttryck i skilda livsstilar och därigenom skilda medievanor, utan också i hur människor uppfattar och värderar sina egna handlingar.

TV-tittarna och det sociala rummet

Inledningsvis snuddade jag vid den problematik som kringgärdar TV-mediets kulturella status - det faktum att det inom olika sociala strata finns olika idéer om vad som är fint och fult, kvalitet och inte kvalitet osv. Låt vara att det mycket förenklat skulle kunna dras en generell skiljelinje mellan begrepp som populärkultur och finkultur, men i vårt moderna differentierade samhälle är det också möjligt att urskilja långt mer finfördelade kategorier. Man talar i dessa sammanhang ofta om smakkulturer (jfr Gans, 1974). Samhällets avtraditionalisering har lett till att den enskilda individen allt mer kan (eller måste) forma sitt liv efter eget huvud, vilket inbegriper ett laborerande även med kulturella uttryck och preferenser. Att föredra vissa typer av TV-program är en byggsten för den egna identiteten och livsstilen, på samma sätt som klädval och språkbruk är det (jfr Giddens, 1991 och Ziehe, 1982/1994). Vill vi till fullo förstå TV-publikens förhållande till det egna användningsmönstret, kan vi därför inte låta oss nöja med en tankebild, i vilken en mer TV-kritisk hållning förutsätts växa parallellt med individens socioekonomiska klättring. Vi måste tänka oss det sociala rummet som bestående av flera hierarkier, snarare än en.

För att i någon mån bibehålla detta kultursociologiska perspektiv, har jag i det följande valt att definiera begreppet social position utifrån Bourdieus kapitalteori (Bourdieu, 1979/1984). För att illustrera sambanden mellan människors smak, som kommer till uttryck genom livsstilen, och deras sociala position, har Bourdieu utarbetat en modell vari det tänkta sociala rummet beskrivs utifrån begreppen *kulturellt* respektive *ekonomiskt kapital*. Dessa båda kapitaltyper utgör två olika aspekter av kapitalet som helhet, vilket innebär att den sociala positionen bestäms dels av det ackumulerade kapitalets omfattning, dels av dess fördelning på de båda kapitaltyperna. Att vara i besittning av mycket kapital är det samma som att inneha samhällelig status av något slag. En industriledares makt är sprungen ur ekonomisk kapitaltillgång, medan till exempel en universitetsprofessor i högre grad förfogar över kulturellt kapital. Jämfört med det ekonomiska kapitalet är det kulturella kapitalet mer immateriellt och kunskapsmässigt till sin natur.

I sina empiriska studier, genomgående gjorda på fransk mark, har Bourdieu schematiskt sökt kartlägga hur olika sociala positioner korresponderar med olika slag av livsstilar. Bibehållandet av ett visst slags status, äger inte rum av sig självt, utan formas genom individens kontinuerliga tillägnelsearbete

av de rätta livsstilsattributen. Det gäller att umgås med rätt människor, att klä sig rätt och, kanske, att följa vissa TV-program mer ingående än andra. På så vis uppstår en dubbel klassificeringsprocess. Vi klassificeras av våra vanor, samtidigt som den status vi själva besitter, färgar av sig på samma vanor och de därvid häftade materiella attributen.

För att göra en bourdieusk kategorisering av de respondenter som ingår i mitt material – det vill säga Väst-SOM-studien – har jag använt mig av variabeln yrke. Utifrån samma schema som bland annat återfinns i Kratz (1991), har egenföretagare och högre tjänstemän/akademiker klassificerats som varande i besittning av mycket kapital, medan tjänstemän på låg och mellannivå och arbetare klassificerats som innehavare av litet kapital. För den andra dimensionen, kapitaltyp, har yrkessektorerna produktion (tillverkning etc) och cirkulation (handel, samfärdsel etc) definierats som hemvist för ekonomiskt kapital, medan det kulturella kapitalet sammanförts med reproduktionssektorn (vård, kultur, utbildning etc). Värt att nämna är att förvaltningssektorn (bestående av bl a poliser, brandmän, jurister etc) har utelämnats, eftersom dessa yrken är mer svårplacerade i den bourdieuska modellen. Dessutom har pensionärer och ej yrkesverksamma exkluderats.[1] De fyra kapitalsfärer som härmed har tagit form, är tänkta att fungera som illustration inte bara åt olika yrkespositioner, utan även åt skilda slag av livsstilar och, som den bindande länken, värderingar.

Som bakgrund åt kapitlets huvudtema, kan det nu vara intressant att utifrån Väst-SOM-materialet[2] analysera TV-kanalpreferenserna för respektive kategori (tabell 1). Några skarpa skiljelinjer mellan de olika kategorierna i fråga om kanalpreferenser kan inte lyftas fram. Enskilda kanaler kan alltså inte enkelt hänföras till en särskild del i det sociala rummet – något som främst torde ha att göra med att kanalpreferens och innehållspreferens inte är samma sak. Likväl, med vetskap om vad som kännetecknar de olika kanalernas utbud, kan en socialt grundad distinktion konstateras. Att kanaler som utmärks av en stor andel fiktion – framför allt TV3, men också TV4 och Femman – är populärast inom den ekonomiska sfärens lägre nivå, låter sig inte helt förklaras med att tillgången här är som störst. Resultatet går i stora drag också hand i hand med vad andra studier har kunnat konstatera om innehållsmässiga preferenser i media över huvud taget. Medan det nöjes- och förströelseinriktade materialet är typiskt för yngre och lågutbildade, föredras finkulturellt innehåll och nyheter av människor med hög utbildning, hemmahörande inom över- eller medelklassen (se t ex Reimer & Rosengren, 1990 och Kratz, 1995).

Tabell 1 Kanalpreferenser beroende av kapitalsfär och -tillgång (procent)

	Kulturell sfär				Ekonomisk sfär			
	Mycket kapital		Litet kapital		Mycket kapital		Litet kapital	
	Ej t.	³5 d/v	Ej t.	³5 d/v	Ej t.	³5 d/v	Ej t.	³5 d/v
Kanal 1	–	62	1	56	1	60	1	58
TV2	–	59	1	55	1	61	1	61
TV3	34	23	28	24	29	21	21	34
TV4	–	59	1	62	2	55	2	62
Femman	34	17	35	14	36	8	27	19
CNN	53	8	54	2	55	5	54	2
Eurosport	32	13	35	3	38	7	31	13
Filmnet	62	2	59	2	64	2	66	3
TV1000	59	5	70	1	65	1	67	4
Antal svar	67		220		224		364	

Kommentar: Ej t. betyder ej tillgång. ³5d/v betyder tittande på kanalen minst fem dagar per vecka (utan kontroll för tillgång). Notera att varken rader eller kolumner summerar till 100 procent. Eftersom SOM-enkäten genomfördes under 1995, används de gamla kanalbenämningarna Kanal 1, TV2 och Femman istället för SVT1, SVT2 och Kanal 5.

Viktigt att poängtera är att en yrkesbaserad kategorisering liknande den i tabell 1 endast förmår avslöja en – om än viktig – del av den sociala positionens inverkan på TV-kanalpreferenser. En social position är sammansatt av en lång rad betingande variabler, vilket innebär att även sådana faktorer som ålder, kön och boendeort måste vägas in i bilden om man rätt skall förstå mönstrens utseende.

En generell TV-skepsis

Frågan om TV-publikens eventuella missbelåtenhet med det egna tittandet kan på ett teoretiskt plan sammanföras med Festingers (1957) idéer om kognitiv dissonans. Detta tillstånd av inre konflikt inträder, enkelt uttryckt, då vi uppfattar att våra handlingar och värderingar står i strid med varandra – något som vi på olika sätt försöker korrigera. För en person som anser sig konsumera för mycket TV-program, skulle man därför kunna ställa diagno-

sen 'kognitiv dissonans', och samtidigt vara tämligen säker på att sjukan är övergående. Hur många ursäkter kan inte frambringas för varför man blev kvar i TV-soffan också efter Aktuellt?

Om vi knyter an till diskussionen om det sociala rummet, skulle 'kognitiv dissonans till följd av TV-tittande' kunna beskrivas som en konflikt mellan å ena sidan vad man värderingsmässigt anser vara rätt typ eller mängd av TV-utbud för den egna livsstilen och å andra sidan vad man faktiskt tar del av. Någon universell norm för vad ett i kvalitativt och kvantitativt hänseende gott TV-tittande skulle vara för något, existerar följaktligen inte. Detta illustreras av att uppkomsten av kognitiv dissonans inte alls är beroende av människors kanaltillgång (tabell 2), utan – som vi senare skall se – främst bör tolkas som en konsekvens av vetskapen om det faktiska konsumtionsmönstret konfrontation med det dominerande sociala klimatet.

Tabell 2 **Uppfattning av den egna TV-konsumtionen, beroende av kanaltillgång (procent)**

	End. markbundna	Full kanaltillgång	Totalt
För mycket tid	36	36	37
Rimlig tid	62	62	61
För litet tid	2	3	2
Antal svar	179	200	852

Kommentar: I totalkolumnen återfinns även respondenter med ett begränsat antal kabel-/satellitkanaler.

Resultatet i tabell 2 låter sig relateras till den gamla klyschan att 'mångfald leder till enfald', det vill säga att ett omfattande program- och kanalutbud huvudsakligen leder till mer av samma sak – också med avseende på tittarnas preferenser. Tidigare analyser av samma material (Jansson, 1996) har visat att människor med stor kanaltillgång förvisso fördelar sitt tittande över flera kanaler, men att de sätt på vilka kanalerna kombineras likafullt präglas av en tydligt innehållsmässig preferens. En rimlig tolkning av tabell 2 synes således vara att de med full kanaltillgång inte i högre grad än andra upplever att de tittar på sådant som motsäger deras idé om vad den egna

livsstilen bör inrymma. Istället tycks det vara en generellt utbredd skepsis gentemot TV-mediet som här kommer till uttryck.

Men vad betyder det egentligen att drygt en tredjedel, 37 procent, anser sig titta för mycket på TV? Är procentsatsen hög eller låg? Svaret är beroende av hur vi ser på saken. Som en jämförelse kan nämnas att motsvarande siffra för dagstidningsläsning är 3 procent. När det gäller denna mediepraktik anser istället 42 procent att de ägnar den *för litet* tid. I detta ljus förefaller den rimliga konklusionen vara att TV-mediet alltjämt besitter lägre status än det mer kognitivt orienterade tidningsmediet. Vi skall också komma ihåg att svensken generellt sett de facto lägger mer daglig tid på TV-tittande (117 minuter) än på morgontidningsläsning (31 minuter). Även om den mindre utbredda kvällstidningsläsningen tas med i bilden, består en avsevärd tidsdifferens (Mediebarometern 1995, 1996).

Det går inte heller att säga om 37 procent är en siffra på uppgång eller nedgång. Eftersom frågan inte har studerats tidigare, kan tyvärr inga longitudinella jämförelser göras – något som annars skulle ha varit av stort värde för en analys av människors attitydförändringar gentemot televisionen.

Attitydskillnader beroende av social position

Bilden av hur den sociala omgivningens värderingar å ena sidan, och arten och graden av det egna TV-tittandet å den andra, samverkar till uppkomsten av kognitiv dissonans, blir empiriskt förtydligad av min analys av Väst-SOM-materialet (tabell 3). Inom såväl kulturell som ekonomisk kapitalsfär är det främst de högre positionerna som kännetecknas av negativ självuppfattning – cirka 40 procent. Differenserna mellan kapitalnivåerna är visserligen tämligen små – 9 procent inom kulturell sfär och 3 procent inom ekonomisk sfär – men i kombination med vad vi vet om TV-konsumtionens utseende inom de olika grupperna blir de likväl betydelsefulla.

Som visades i tabell 1, är 'ekonomisk sfär/ mycket kapital' den kategori som sammantaget förefaller vara mest sparsmakad när det gäller typiska nöjes- och fiktionskanaler som TV3 och Femman. Jämfört med den lägre kapitalnivån inom samma sfär, uppvisar man en avsevärt svagare preferens för dessa kanaler. Inom den kulturella sfärens högre nivå däremot, kunde även en affektiv preferens – påtagligt företrädd av yngre män – utkristalliseras (Jansson, 1996). Då tidigare studier har visat att det

kulturella kapitalet normalt är betingande för en orientering mot tryckta medier, samt mot nyhets- och kulturstoff, synes det vara rimligt att självkritiken är störst inom den grupp där det faktiska handlingsmönstret tydligast avviker från den dominerande kulturella normen (jfr t ex Erämetsä, 1990; Kratz, 1991 och 1995). Att det är inom yrkeskategorier som lärare, präster och bibliotekarier som de största kritikerna av nya mediekulturer traditionellt har funnits, talar också för att det värderingsmässiga trycket här kan vara som hårdast (jfr t ex Boëthius, 1995).

Tabell 3 Uppfattning av den egna TV-konsumtionen, beroende av kapitalsfär och -tillgång (procent)

	Kulturell sfär		Ekonomisk sfär	
	Mkt kapital	Litet kapital	Mkt kapital	Litet kapital
För mycket	42	31	40	37
Rimlig tid	57	66	58	61
För litet	2	3	2	2
Antal svar	67	220	224	364

Mönstret nyanseras emellertid om vi återigen gör en jämförelse med hur människor värderar sin dagstidningsläsning. Tabell 4 pekar härvidlag på två huvudsakliga resultat. För det första att morgontidningskonsumtionen till sin omfattning är relativt jämnt utbredd. Den tydliga koppling mellan mycket kulturellt kapital och omfattande morgontidningsläsning, som man med tidigare forskning i åtanke skulle kunna vänta sig, lyser med sin frånvaro (jfr t ex Erämetsä, 1990 och Kratz, 1991). För det andra kan utläsas, att de små skillnader som ändå finns i detta avseende tillika återspeglas i graden av kognitiv dissonans. Inom de kategorier som inrymmer de flitigaste morgontidningsläsarna – 'kulturell sfär/mycket kapital' och 'ekonomisk sfär/litet kapital' – återfinns också de som är minst självkritiska. Detta indikerar, som jag har antytt redan tidigare, att vi inte ensidigt och okritiskt kan ta fasta på den sociala kontextens betydelse, utan även måste tillmäta det faktiska konsumtionsmönstret avsevärd dignitet.

Tabell 4 **Faktisk daglig morgontidningskonsumtion, samt uppfattning av den egna dagstidningskonsumtionen, beroende av kapitalsfär och -tillgång (procent)**

	Kulturell sfär		Ekonomisk sfär	
	Mkt kapital	Litet kapital	Mkt kapital	Litet kapital
< 15 min	8	15	10	11
15 - 40 min	65	64	66	62
> 40 min	27	22	24	27
För mycket	5	3	2	3
Rimlig tid	59	51	51	61
För litet	37	46	47	36
Antal svar	67	220	224	364

Tabell 5 **Uppfattning av den egna dagstidningskonsumtionen, beroende av faktisk daglig morgontidningskonsumtion (procent)**

	< 15 minuter	15 - 40 minuter	> 40 minuter
För mycket tid	1	2	5
Rimlig tid	37	52	63
För litet tid	62	46	32
Antal svar	123	548	220

Det faktum att ett ringa morgontidningsläsande generellt – och, som det verkar, tämligen oberoende av social position – avspeglas i en mer omfattande kognitiv dissonans (tabell 5), tyder på att den gängse normen för hur stor tidningskonsumtionen bör vara, är mer socialt homogen än motsvarande norm för TV-tittande. Kanske har detta att göra med att dagspressen är ett sedan längre tid etablerat massmedium, som inte heller har utsatts för samma slag av moraliserande angrepp som televisionen. Vad som har störst betydelse för uppkomsten av kognitiv dissonans – den sociala kontexten eller det faktiska konsumtionsmönstrets utseende –

varierar således inte enbart beroende på var i det sociala rummet man befinner sig. Man måste även ta hänsyn till vilket medium det är som diskuteras.

En kommentar som här kan göras, är att den minskade dagstidningsläsningen bland yngre människor (se t ex Wadbring, 1996), inte till särskilt stor del tycks bero på en värderingsförändring. Ungefär hälften av dem som ägnar mindre än 15 minuter per dag åt morgontidningsläsning återfinns förvisso i åldrarna 15 till 29 år, men samtidigt anser dessa i lika hög grad som de äldre i motsvarande kategori att de läser för litet. Detta tyder på att morgonpressens ställning som högt värderat massmedium kommer att bestå även i framtiden.

Betydelsen av andra bakgrundsfaktorer

Genom att gå vidare i analysen med ett beaktande av faktorerna ålder, kön och boendeort (tabell 6), kan en mer nyanserad bild ges av varför TV-skepsisen slår olika hårt inom olika sociala kategorier. Vi finner nu att kopplingen mellan kanalpreferenser (vilket torde vara ett utslag av innehållspreferenser) och kognitiv dissonans är betydande. Förvisso är antalet svarande nu ganska lågt i de minsta underkategorierna, men vissa tydliga mönster bör ändå kunna tas fasta på.

Ett sådant mönster är att det genomgående främst är i de yngre åldrarna (15-29 år) som en negativ inställning till det egna TV-tittandet återfinns. Inom kategorin 'kulturell sfär/litet kapital' är denna andel så stor som 54 procent, vilket kan jämföras med 24 procent bland 30-49-åringarna i samma kategori. Samtidigt vet vi att användningen av fiktions- och nöjesinriktade kanaler som TV3, Femman och även TV4 minskar med stigande ålder, i motsats till användningen av SVTs två kanaler, vilka når sina toppvärden bland de äldre (Jansson, 1996). Man bör nog akta sig för att dra alltför långtgående slutsatser av denna samvariation, men resultaten pekar åtminstone i riktningen att programinnehållets kvalitativa egenskaper är av betydelse för dissonansens uppkomst. Om vi gör en generalisering beträffande de olika kanalernas programutbud, tyder det mesta på att det förströelseorienterade tittandet – användningen av det kulturellt mindre prestigefyllda materialet – är det som folk ger sig själva mest klander för.

Tabell 6 **Andelar som anser sig lägga för mycket tid på TV-tittande, beroende av kapitalsfär och -tillgång, samt ålder, kön och boendeort (procent)**

	Kulturell sfär		Ekonomisk sfär	
	Mkt kapital	Litet kapital	Mkt kapital	Litet kapital
15 - 29 år	(50)	54	50	42
30 - 49 år	42	24	40	35
50 - 65 år	(33)	31	36	35
Män	44	60	41	40
Kvinnor	36	26	39	30
Stadsboende	45	32	34	38
Landsortsboende	33	30	46	35

Kommentar: Procentsatser inom parentes anger att antalet svarande understiger 20 personer.

Intressant att notera är också att ålderspolariseringen är som minst inom 'ekonomisk sfär/litet kapital' – ett mönster som också går igen beträffande kanalpreferenser (Jansson, 1996). Inom den kulturella sfärens båda kategorier och inom den ekonomiska sfärens högre skikt däremot, där tittandet på nöjes- och fiktionskanaler avtar starkt bland de äldre, minskar också den kognitiva dissonansen i högre grad. Detta är möjligt att tolka som effekterna av en socialisationsprocess. *Om* så är fallet – alternativet vore förekomsten av en generationsklyfta – skulle det innebära att kanaler som TV3, TV4, Femman och Eurosport inte kommer att kunna behålla de tittare inom den kulturella sfären och inom den ekonomiska sfärens högre skikt som idag är mellan 15 och 29 år. Det sociala trycket kommer istället att omvandla dissonansen till ett minskat faktiskt tittande på kanalerna.

Vidare finner vi, föga överraskande, att män i större utsträckning än kvinnor anser sig titta för mycket på TV. Samma förhållande återfinns i samtliga fyra sociala kategorier och torde framför allt ha sin förklaring i att män faktiskt tittar mer regelbundet på TV än vad kvinnor gör (Jansson, 1996). Dessutom har kvalitativa studier kunnat visa att det manliga tittandet är mer

koncentrerat, medan kvinnor i större utsträckning gör andra saker samtidigt (se t ex Morley, 1986).

Något som emellertid bryter mot mönstret och som därför förtjänar en särskild kommentar, är den stora differens mellan män och kvinnor som återfinns i kategorin 'kulturell sfär/litet kapital'. Skillnaden är här hela 34 procent. Till detta skall läggas att det manliga tittandet inom denna kvinnodominerade kategori är avsevärt lägre än i andra kategorier. Typiskt manliga kanaler som TV2, TV3 och Eurosport har här en förbluffande svag ställning (Jansson, 1996). Utifrån detta motsägelsefulla förhållande blir resonemanget om den sociala kontextens inverkan på individens värderingar och livsstil ställt på sin spets.

En jämförelse mellan stadsboende och landsortsboende erbjuder såväl väntade som oväntade resultat. På det hela taget skulle man kunna säga att TV-tittandet intar en mer central ställning i glesbygd. Detta mot bakrund av att TV-konsumtionens regelbundenhet är större, samtidigt som den kognitiva dissonansen inte ökar – med undantag för kategorin 'ekonomisk sfär/mycket kapital' (Jansson, 1996). Orsaken till det markanta brott som sistnämnda kategori uppvisar, är svårt att finna någon bra förklaring till. Mer logiskt ter det sig då att dissonansen är den samma eller till och med mindre – 'kulturell sfär/mycket kapital' – bland landsortsboende. I urbana miljöer konkurrerar i högre grad andra aktiviteter med TV-mediet om människors tid. För de stadsboende kan det till exempel vara medvetenheten om ett förskjutande av det offentliga kultur- eller nöjesutbudet som är orsaken till att TV-tittandet upplevs som alltför omfattande.

Konklusion och eftertanke

Studiet av hur människor värderar sitt eget TV-tittande är utan tvivel en framkomlig väg för att nå ökad förståelse av kopplingen mellan social position, värderingar och livsstil. De resultat som jag har presenterat i denna artikel, kompletterar bilden av medieanvändningen som en socialt betingad vardagspraktik. Att den kognitiva dissonansen är mest påtaglig bland de människor där den faktiska TV-konsumtionen i högst grad bryter mot gängse värdeorienteringar, rimmar väl med hur Festinger ursprungligen formulerade sin teori:

> One obvious determinant of the magnitude of dissonance lies in the characteristics of the elements between which the relation of dissonance holds. If two elements are dissonant with one another, the magnitude of the dissonance will be a function of the importance of the elements (1957: 16).

I andra partier av samma bok talar Festinger mer explicit om *kognitiva* element. Med dessa avses *vetskaperna* om specifika förhållanden, vilka tillsammans är avgörande för att definiera en viss situation som konsonant eller dissonant. Som ett slags summering av vad jag tidigare har sagt, skulle jag vilja lyfta fram följande tre samverkande orsaker (element) till varför vissa människor anser sig titta för mycket på TV:

- o Vetskapen om tittandets faktiska omfattning – med särskild betoning på användningen av förströelseorienterat material.
- o Vetskapen om de kulturella värderingar som dominerar den nära sociala omgivningen.
- o Vetskapen om alternativa aktiviteter.

Vilket styrkeförhållande som råder mellan dessa olika element, tycks i sin tur bero på ett flertal olika faktorer hos publiken. Försöket att använda variabeln yrke som ensam indikator på människors kapitaltillgång och -typ, har endast i begränsad utsträckning visat sig fungerande. Först genom beaktandet också av kompletterande bakgrundsfaktorer, som kön, ålder och boendeort, har uppkomsten av kognitiv dissonans kunnat ges en mer tillfredsställande förklaring.

Detta indikerar att den bourdieuska teorikonstruktionen inte oreflekterat kan importeras till svenska förhållanden, utan egentligen först borde genomgå ett slags totalrenovering. Som det ser ut i min studie, tycks den sociokulturella distinktionen blott som idé besitta gränsöverskridande egenskaper. Differenserna mellan de olika sociala kategorierna är obestridbara, men långt ifrån så stora som de förväntningar en läsning av Bourdieu skulle kunna ge upphov till. I en intervju från 1978 säger han bland annat:

> Den estetiska intoleransen bär på fruktansvärda våldsamheter. Smakerna är oskiljaktiga från avsmakerna: motviljan mot annorlunda livsstilar är utan tvivel en av de starkaste barriärerna mellan de sociala klasserna. [...] Tänk på de vredesutbrott som framkallas av den allra minsta förändring i de så kallade kulturella radioprogrammens uppkörda hjulspår (1984/1991: 176f).

Texter av detta slag må vara intellektuellt uppfriskande, men vi skall också vara medvetna om att Sverige inte är ett tillnärmelsevis lika kulturelitistiskt samhälle som det franska. Differenserna mellan folk och folk är mer diffusa här än där och grundvalarna för människors livsstilar bestäms av delvis andra faktorer. Så kanske skulle en tydligare distinktion kunnat utläsas i min studie om begreppen kulturellt och ekonomiskt kapital hade operationaliserats på annorlunda sätt än vad som nu är fallet.

En annan fråga som har virvlat upp i kölvattnet av mina resultat, gäller TV-tittarnas selektivitet. Jag är medveten om att ett ifrågasättande av mediepublikens förmåga att besluta över sitt eget handlande kan se ut som en provokation. Likväl måste frågan fram. Varför förmår inte TV-publiken renodla sitt tittande till att enbart omfatta det material som harmonierar med den ideala livsstilen?

Mina resultat tyder på att det framför allt är förströelseinriktat TV-tittande – måhända det förhatliga 'slötittandet'? – som främst bidrar till kognitiv dissonans. Rimligt att gissa, med tanke på enkätfrågornas konstruktion, är också att det missnöje som drygt en tredjedel av respondenterna ger uttryck för, snarare utmärker ett allmäntillstånd än en engångsföreteelse. Sammantaget understryker detta effektiviteten hos lättillgängliga TV-program. Dessa utgör, eftersom de är just lättillgängliga, en fälla som även den bäste regelbundet kan fångas i. Och i efterhand, när detta *ickeval* (det vill säga uteblivelsen av valet att göra något annat än att titta på TV) utvärderas och ställs emot de internaliserade värderingar som utgör avbilden av en idealiserad verklighet, falnar upplevelsen av ett meningsfullt TV-tittande. Jag vill hävda att den kognitiva dissonansen bör tolkas som ett underkännande av den egna selektiviteten.

Man kan sedan gå vidare och ställa sig frågan om vilka behov det är som ger upphov till dessa ickeval. Denna fråga för oss dock raskt in i en diskussion om förhållandet mellan psykiska och sociala orsaker till olika mediebehov och -förväntningar. Det lämpligaste sättet att empiriskt komma åt detta problemkomplex vore sannolikt att fråga TV-tittarna själva. Kvalitativa intervjuer eller rent medieetnografiska studier skulle kunna fördjupa förståelsen av i vilka situationer den skuldmedvetne TV-tittaren föds.

Noter

1. För en mer ingående diskussion om operationaliseringar etc, hänvisas till den arbetsrapport som föreliggande artikel bygger på (Jansson, 1996).

2. Värt att påpeka är, att den demografiska sammansättningen av Väst-SOM-undersökningens respondenter inte nämnvärt skiljer sig från ett nationellt genomsnitt. Resultaten kan därför ses som riksrepresentativa, fastän de genererats ur ett regionalt urval.

Referenser

Boëthius, Ulf (1995) "Youth, the media and moral panics" i Fornäs, Johan & Göran Bolin (eds) *Youth Culture in Late Modernity*. London: SAGE.

Bourdieu, Pierre (1979/1984) *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*. London: Routledge.

Bourdieu, Pierre (1984/1991) *Kultur och kritik*. Göteborg: Daidalos.

Erämetsä, Harri (1990) *Media Distinction: An Empirical Study of Uses of the Mass Media, Social Classes, and Ways of Life*. Helsinki: Faculty of Social Sciences, University of Helsinki.

Festinger, Leon (1957) *A Theory of Cognitive Dissonance*. Stanford: Stanford University Press.

Gans, Herbert (1974) *Popular Culture and High Culture: An Analysis and Evaluation of Taste*. New York: Basic Books.

Giddens, Anthony (1991) *Modernity and Self-Identity. Self and Society in Late Modern Age*. Cambridge: Polity Press.

Jansson, André (1996) *TV-tittarna och det sociala rummet: En studie av den sociala positionens betydelse för kanalpreferenser och självuppfattning*. Göteborg: Arbetsrapport nr 64, Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.

Johansson, Thomas & Fredrik Miegel (1992) *Do the right thing: Lifestyle and identity in contemporary youth culture*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.

Kratz, Charlotta (1991) *Verklighetsval och kapital: En studie av det ekonomiska och det kulturella kapitalets betydelse för läsningen av stockholmstidningar utanför Stockholm.* Göteborg: Arbetsrapport nr 6, Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.

Kratz, Charlotta (1995) "Kulturorientering och storstadspress" i Weibull, Lennart & Charlotta Kratz (red) *Tidningsmiljöer: Dagstidningsläsning på 1990-talet.* Göteborg: Dagspresskollegiet, Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.

Löfgren, Orvar (1990) "Medierna i nationsbygget: Hur press, radio och TV gjorde Sverige svenskt" i Hannerz, Ulf (red) *Medier och kulturer.* Stockholm: Carlssons.

Mediebarometern 1995 (1996) Göteborg: Nordicom, Göteborgs universitet.

Morley, David (1986) *Family Television: Cultural Power and Domestic Leisure.* London: Comedia.

Reimer, Bo (1994) *The Most Common of Practices: On Mass Media Use in Late Modernity.* Stockholm: Almqvist & Wiksell International.

Reimer, Bo & Karl Erik Rosengren (1990) "Cultivated Viewers and and Readers: A Life-Style Perspective" i Signorielli, Nancy & Michael Morgan (eds) *Cultivation Analysis – New Directions in Media Effects Research.* Newbury Park: SAGE.

Wadbring, Ingela (1996) "Tidningsläsning igår och idag" i Holmberg, Sören & Lennart Weibull (red) *Mitt i nittiotalet – SOM-rapport 16.* Göteborg: SOM-institutet Göteborgs universitet.

Ziehe, Thomas (1982/1994) "Kulturell friställning och narcissistisk sårbarhet" i Fornäs, Johan; Ulf Lindberg & Ove Sernhede (red) *Ungdomskultur: Identitet och motstånd.* Stockholm/Stehag: Symposion.

IT I VÄSTSVERIGE

LENNART WEIBULL

IT har blivit ett av 1990-talets lösenord. IT-utbyggnad skall underlätta arbete inom både privat och offentlig sektor. Under de senaste åren har betydande satsningar skett inom flera kommuner. Helsingborgs kommun var först i Sverige med ett eget datanät, kallat City-net, öppnat 1993. City-net i Helsingborg är ett nätverk som binder samman kommunens förvaltningar, men där även företag kan koppla in sig. Avsikten är också att detta skall gälla medborgarna. I kommunens IT-strategi från 1996 betonas vikten av 'ett gränssnitt mot Helsingborgarna' (IT-Strategi, 1996). Det talas vidare om att innehållet i kommunens elektroniska anslagstavlor skall uppfylla samma krav som motsvarande information i den kommunala informationstidningen Vårt Helsingborg.

Också i Göteborg pågår arbete med att utarbeta en IT-strategi. Frågan är då vilka möjligheter den elektroniska informationen har att nå ut till hushållen. I vilken utsträckning har hushållen den teknik som krävs för att man skall kunna bli uppkopplad till ett elektroniskt nätverk? Hur snabbt kommer sådan utrustning att få genomslag bland allmänheten? Hur är förutsättningarna i olika typer av hushåll?

Frågor av detta slag har nyligen belysts för Sverige som helhet (Weibull, 1996). I analysen av persondatorinnehavet i de svenska hushållen framkom att spridningen var relativt begränsad, inte minst då det gällde utrustning för att man skulle kunna koppla upp sig på olika tjänster, t ex modem. Syftet med föreliggande artikel är att dels undersöka hur situationen i Västsverige, särskilt Göteborg, förhåller sig till de nationella genomsnitten, dels belysa vad som specifikt utmärker spridningen av IT i de västsvenska hushållen.

Tre frågor ställs:

- I vilken utsträckning besitter västsvenska hushåll medieteknologi av olika slag - och hur förhåller sig situationen till ett nationellt genomsnitt?

- Hur ser innehavet av medieteknologi ut i olika grupper av befolkningen? Vad betyder åldersskillnader och sociala skillnader för benägenheten att ta till sig IT-utrustning?

- I vilken utsträckning finns det i hushållen sådan utrustning som möjliggör att datorn kan användas som kommunikationsmedel - och hur ser denna spridning ut?

Mot bakgrund av diskussionen om möjligheter att utveckla lokala IT-nät för spridning av information till allmänheten kommer den tredje frågan att få en mera ingående belysning.

Medieteknologi har inledningsvis givits en mycket vid innebörd. Den omfattar egentligen alla slag av kommunikationsteknologi. Underlaget är frågor ställda i Väst-SOM 1995. Den genomfördes under senhösten detta år och de redovisade siffrorna kan därför sägas motsvara situationen i slutet av 1995.

De västsvenska hushållens medieteknologi

Den mest spridda kommunikationsteknologin i svenska hushåll är radio och TV (Weibull, 1996). De år då det ställts frågor om dessa i de nationella SOM-undersökningarna har det visat sig att över 95 procent av befolkningen bor i hushåll som har sådan utrustning. Den totala räckvidden för dessa medier har knappast ändrats under det senaste decenniet. Däremot har teknologin förtätats genom att hushållen successivt skaffat sig fler apparater.

Spridningen av medieutrustning i de västsvenska hushållen uppvisar en betydande överensstämmelse med det nationella genomsnittet (figur 1). Det är snarast överraskande att skillnaden är så pass liten: Västsverige är på många sätt ett Mediesverige i miniatyr.

Den största avvikelsen visar sig i fråga om kabel-TV-anslutning. Varannan västsvensk har kabelanslutning, i jämförelse med knappt 40 procent av svenskarna i stort. Förklaringen ligger i den satsning på kabelutbyggnad som de större bostadsföretagen gjorde i Göteborgs förorter under början av 1980-talet. Tanken med kabelsatsningen var att både göra bostäderna mera attraktiva och att få en informationskanal direkt till hushållen. En annan intressant skillnad med Västsverige och genomsnittet för Sverige är att den nya teknologin, t ex text-TV, persondator och mobiltelefon, genomgående har något större spridning.

Utvecklingen av medieutrustningen i Västsverige uppvisar relativt stora likheter med vad som gäller för ett svenskt genomsnitt (jfr Kratz, 1993). Under de tre senaste åren (1992-1995) är kabel-TV-anslutningen på exakt samma nivå. Också videoinnehavet har förändrats förhållandevis litet - det har ökat från 64 till 73 procent. Den kraftigaste ökningen noteras för persondatorinnehav, där hushållstillgången i stort sett fördubblats - från 17 till 32 procent. Det senaste året är det framför allt utbredningen av

mobiltelefon som ökat. Den var 1994 23 procent och är ett år senare 37 procent. CD-spelaren är i ett mellanläge med en ökning från 47 till 67 procent mellan 1992 och 1995.

Figur 1 Utbredning av olika typer av medieutrustning i Västsverige och i Sverige (procent)

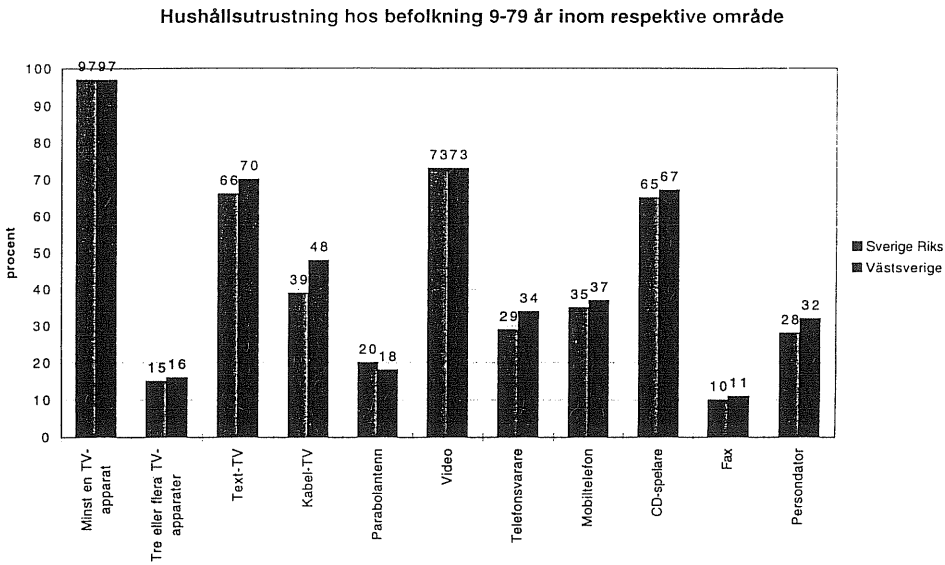

Källa: Riks-SOM 1995 och Väst-SOM 1995

Tendenserna i Västsverige bekräftar tidigare iakttagelser baserade på det nationella genomsnittet (Weibull, 1996; Mediebarometern, 1996). Kabel-TV, video och text-TV hade sin stora expansionsperiod under främst slutet av 1980-talet, medan persondatorn och mobiltelefonen står för 1990-talets tillväxt: för dessa medier startar tillväxten på allvar efter 1992 respektive 1993. CD-spelaren ligger tidsmässigt mellan dessa två tidsperioder med sin snabbaste expansion omkring 1990. Hemfaxen, som många i början av 1990-talet spådde en lysande framtid, är däremot en teknologi som haft problem att nå in i hushållen; innehavet har visserligen fördubblats mellan 1992 och 1995, men ökningen mellan 1994 och 1995 var bara en procentenhet och utbredningen tycks tills vidare ha stagnerat på ca 10 procent.

De två huvudsakliga tillväxtvågorna under den gångna tioårsperioden representerar olika teknologier (jfr Weibull, 1996). Den första vågen representerar olika förlängningar av den traditionella TV-apparaten med kabel, video och text-TV. Den andra vågen representeras av CD-spelaren, alltså ett slags underhållningselektronik där även speldatorernas expansion hörde hemma, medan den tredje innehåller både en utveckling av en gammal teknik (mobiltelefonen) och en helt ny (persondatorn).

Människors prioriteringar i fråga om medieutrustning antyder en del mönster i utvecklingen av medieanvändningen, vilka bekräftar tidigare antaganden om bekvämlighetens betydelse (Svanberg, 1983). Fler kanaler och fler apparater möjliggör en individualiserad användning oberoende av kollektivet, t ex andra medlemmar i familjen. Videon, liksom även text-TV, minskar användarens beroende av tidpunkten för sändningen. Genom mobiltelefon kan man frigöra sig från platsen. Något tillspetsat kan påstås att den nya teknologin innebär en individuell frigörelseprocess från de traditionella mediernas bundenhet i tid och rum; användarens makt över mottagningssituationen har successivt ökat (jfr Silverstone och Hirsch, 1994). De teknologier som har haft framgång har utmärkts av att de bättre har kunnat tillfredsställa individuella behov.

En annan tendens är att 1980-talets expansion framför allt avsåg underhållningsinriktade teknologier, t ex kabel-TV, video och speldator. 1990-talets expansion gäller medier som kanske närmast kan beskrivas som informativa. Persondatorn representerar där ett slags hemmakontor (jfr Kratz, 1995), men det innebär inte nödvändigtvis att den bara kommer att användas i detta syfte. Medieteknologiernas olika tänkbara funktioner är viktiga att ha i minne vid analysen av vilken tillgång olika sociala grupper i befolkningen har till de olika slagen av utrustning.

Medieteknologi i olika grupper

Utbredningen av medieteknologin varierar givetvis beroende på var man bor och vem man är. I tabell 1a och 1b redovisas andelen av västsvenskarna i olika grupper som i sitt hushåll har tillgång till olika slag av medieteknologi. Som jämförelse har även lagts in uppgifter om spridningen av dagspress - morgontidningsprenumeration och regelbunden kvällstidningsläsning.

Tabell 1a Medieinnehav i olika grupper, Västsverige 1995 (procent)

Medietekonologi	Område Gbg	Krans	Ålder 15-29	30-49	50-64	65-80	Utbildning Låg	Medel	Hög	Alla
Minst en TV-app	97	98	94	98	99	99	98	98	96	97
Minst tre TV-app	13	19	18	18	17	5	12	19	16	16
Text-TV	66	75	64	74	75	61	71	71	66	70
Kabel-TV	62	32	58	48	39	45	47	48	50	48
Parabolantenn	12	25	15	19	22	14	18	19	17	18
Video	71	79	76	85	76	36	65	80	74	73
Telefonsvarare	37	31	48	36	29	11	21	35	46	34
Mobiltelefon	35	41	41	43	40	12	28	44	39	37
CD-spelare	67	70	88	78	55	22	50	72	80	67
Fax	11	12	12	14	11	4	5	14	15	11
Persondator	32	33	36	41	29	7	16	32	49	32
Morgontidnings-prenumeration	74	83	69	74	86	89	76	76	82	77
Kvällstidning minst 4 d/v	13	13	15	13	14	12	18	14	9	13
Antal svar	909	714	446	636	365	262	532	587	543	1709

Anm: Krans = Göteborgs kranskommuner: Lerum, Mölndal, Härryda, Kungsbacka, Kungälv, Öckerö, Stenungsund och Ale.

När det gäller *var man bor* inom Västsverige visar sig för huvuddelen av medieutrustningen förhållandevis stora likheter mellan Göteborg och kranskommunerna. De skillnader som finns är i huvudsak de förväntade: kabel-TV-tillgången är betydligt högre i Göteborg, medan parabolantenner oftare förekommer i kranskommunerna. Telefonsvarare är något mera av ett storstadsfenomen, medan morgontidningsprenumeration är något vanligare i kranskommunerna. Det mönster som framträder antyder en skillnad mellan en utåtriktad storstadskultur och en heminriktad förortskultur.

Betydligt viktigare än boendeort när det gäller att förklara skillnader i medieutrustning är *ålder*. Det utmärkande draget är att de äldsta har lägst

tillgång till alla teknologier utom för minst en TV och för kabel-TV. Telefonsvarare, CD-spelare och persondator är de teknologier där åldersskillnaderna är mest framträdande: nästan hälften av de yngsta har telefonsvarare mot en tiondel av de äldsta. För persondator är jämförelsetalen 36 respektive 7 procent.

Det är rimligt att tolka avvikelserna mellan olika åldrar som uttryck för generationsskillnader. De äldre kommer troligen aldrig att ta till sig den nya teknologin på samma sätt som de yngre. Videon är ett bra exempel: trots att videoinnehavet sedan 1980-talets slut förefaller ha nått en mättnadsnivå är ändå videoandelen bland pensionärerna endast en tredjedel, i jämförelse med befolkningsgenomsnittets tre fjärdedelar.

Endast ett hushållsmedium visar en omvänd bild: andelen med morgontidningsprenumeration i hushållet är klart högre hos de äldsta än hos de yngsta, något som ger intressant belysning av förhållandet mellan gamla och nya medier. Andra analyser tyder dock på att detta inte på samma sätt som den nya teknologin är en generationsfråga; det mesta tyder på att de yngsta med ökande ålder kommer att läsa morgontidningar mera regelbundet (jfr Weibull och Kratz, 1995; Wadbring, 1996b).

Också *utbildning* visar sig vara en viktig faktor bakom skillnader i spridningen av medieutrustning i de västsvenska hushållen. Detta är särskilt tydligt för sådana apparater som ovan kallades hemmakontoret - persondator, fax och mobiltelefon, liksom kanske även telefonsvarare - där utbredningen är klart högre bland högutbildade. Det visar sig dock att även CD-spelare är vanligare i högutbildades hushåll. I det senare fallet ligger en del av förklaringen att CD-spelaren har en mycket låg spridning bland de äldsta, som till viss del sammanfaller med de lågutbildade.

Att ålders- och utbildningsskillnader inte alltid går i samma riktning är tydligt i fråga om morgontidningsprenumeration. Här är det de äldsta och de högutbildade som oftast håller sig med en morgontidning.

När det gäller *subjektiv klass* (tabell 1b) uppvisar olika medieteknologier olika mönster. Arbetarfamiljer är något överrepresenterade på minst en TV och kabel-TV-anslutning men ligger annars något under genomsnittet. De högre tjänstemännen skiljer ut sig främst genom höga andelar på persondatorinnehav i hushållet men ligger klart över genomsnittet för CD-spelare och telefonsvarare. Egna företagare ligger relativt sett högst på mobiltelefon och hemfax, men också högt på parabolantenn och minst tre TV-apparater. Det senare ger associationer till en välutrustad förortsvilla med hemmakontor.

Tabell 1b Medieinnehav i olika grupper Västsverige 1995 (procent)

Medieteknologi	Subjektiv klasstillhörighet Arb	Jbr	Ltj	Htj	Efö	Facklig tillhörighet LO	TCO	SACO
Minst en TV-apparat	97	100	97	96	92	98	98	97
Minst tre TV-apparater	13	6	18	18	24	11	16	13
Text-TV	72	50	68	69	81	74	70	67
Kabel-TV	55	25	43	48	32	53	44	51
Parabolantenn	17	25	17	16	31	15	17	15
Video	74	63	77	72	79	74	82	71
Telefonsvarare	29	13	34	46	44	32	33	45
Mobiltelefon	30	6	42	40	64	32	42	33
CD-spelare	63	25	70	79	68	63	73	81
Fax	4	-	13	21	25	5	11	13
Persondator	17	6	40	60	38	16	41	49
Morgontidnings-prenumeration	67	100	88	90	82	69	88	86
Kvällstidning minst 4d/v	17	13	10	8	18	20	8	7
Antal svar	656	16	430	277	131	442	329	150

Kommentar: *Subjektiv klass* avser en fråga där svarspersonerna själva får bedöma sin socio-ekonomiska status; förkortningarna följande: Arb = arbetarfamilj, Jbr = jordbrukarfamilj, Ltj = lägre tjänstemannafamilj, Htj = högre tjänstemanna-/akademikerfamilj, Efö = egen företagare.

Tendenserna är i stort sett desamma när vi studerar skillnader i hemmens medieutrustning efter facklig tillhörighet bland förvärvsarbetande. Det är exempelvis tre gånger så vanligt att finna en persondator i en SACO-medlems som i en LO-medlems hem.

Om vi väger samman de mönster som framträder i skillnaderna mellan olika hushålls hemutrustning visar sig således att de yngre och de med socio-ekonomisk status vara dem som har störst tillgång till den nyaste teknologin, medan framför allt de äldre har mycket liten tillgång. Resultatet är förväntat med tanke på de många undersökningar som visat att äldre personer tar till sig nyheter senare än yngre medan yngre och hög-

utbildade är snabbare med att fånga upp nyheter (Rogers och Shoemaker, 1971; jfr Kratz, 1994).

Persondator, Internet och annan IT

Ett IT-nät som även inkluderar allmänheten förutsätter en persondator i hushållet. I det föregående har vi kunnat se hur persondatorn har nått ut i olika typer av hushåll, i jämförelse med äldre och nyare medieteknologier. I det följande är avsikten att fokusera närmare på persondatorns förutsättningar att bli en del av ett lokalt informationssystem.

En första förutsättning för att persondatorn skall kunna fungera som del i ett nätverk är att den förses med kringutrustning. Frågan är då vilken typ av datorutrustning som finns i de västsvenska hushållen samt vilken anknytning som finns till nätverk utanför hushållet, främst Internet. I tabell 2 redovisas utbredningen av utrustning i Göteborg med kranskommuner.

Tabell 2 Utbredning av kringutrustning mm till persondatorer i de västsvenska hushållen 1995 (procent)

Utrustning mm	Av persondatorinnehavare		Av samtliga	
	Göteborg	Kranskommuner	Göteborg	Kranskommuner
Modem	39	36	14	14
CD-Rom-enhet	32	30	12	12
Internetanslutning	11	8	4	3
Personlig e-mail	13	8	5	3
Antal svar	286	233	782	600

Källa: Väst-SOM 1995

Figur 2 Andelen persondatorinnehavare och nätverksanslutna i Göteborg och kranskommuner 1995 (procent)

Kranskommun norr

Tjörn, Stenungsund, Kungälv, Öckerö

Persondator	34%
Modem	16%
Internetansl	3%
Antal svar	159

Kranskommun öster

Ale, Lerum, Partille, Lilla Edet

Persondator	30%
Modem	11%
Internetansl	3%
Antal svar	224

Kranskommun söder

Härryda, Mölndal, Kungsbacka

Persondator	35%
Modem	15%
Internetansl	3%
Antal svar	331

Hisingen

Kärra-Rödbo, Tuve, Biskopsg, Torslanda, Lundby, Backa

Persondator	33%
Modem	14%
Internetanslutn	4%
Anta svar	164

Norr

Kortedala, Gunnared, Bergsjön, Lärjedalen

Persondator	23%
Modem	9%
Internetanslutn	-
Antal svar	78

Sydväst

Majorna, Högsbo, Älvsborg, Tynnered, Styrsö, Frölunda, Askim

Persondator	39%
Modem	18%
Internetansl	4%
Antal svar	196

Centrum

Härlanda, Örgryte, Centrum, Linnéstaden

Persondator	39%
Modem	20%
Internetansl	6%
Antal svar	203

Källa: Väst-SOM 1995

Den vanligaste kringutrustningen bland persondatorinnehavarna är modem och CD-Rom. Modem möjliggör on-line-kontakt med externa nätverk. Sådana kontakter förefaller dock mindre utbredda: andelen internetanslutna stannar på ca tio procent och en lika stor andel, i praktiken samma grupp som internetanvändarna, har en personlig e-mail. Genom att persondatorn ännu är sparsamt utbredd innebär siffrorna att andelarna av allmänheten som t ex är anslutna till Internet är mycket blygsam - mindre än fem procent har tillgång till nätet[1]. Siffrorna för Västsverige avviker härvidlag inte från dem som samtidigt redovisas för ett nationellt genomsnitt (Weibull, 1996).

Inte oväntat finns det skillnader mellan Göteborg och kranskommunerna. I Göteborg, där även datortätheten är större, har datorhushållen även mera slag av kringutrustning. Skillnaderna är dock på det hela taget ganska små. Mer intressant är då det faktum att Göteborgs kommun på inget sätt är homogen i fråga om IT-utrustning. I själva verket finns det inte obetydliga skillnader mellan olika delar av kommunen. Norra Göteborg är i mindre utsträckning nätverksanslutna än Centrum och Sydväst. Andelen av hushållen som har persondator med modem är i de senare områdena dubbelt så hög som i det förra och ingen bland svarspersonerna i norra Göteborg är ansluten till Internet (figur 2).

Bakom den bild av spridningen som redovisas i figur 2 ligger givetvis sociala och ekonomiska skillnader mellan de olika delarna av Göteborgs kommun. En klassificering av stadsdelarna i Göteborg efter resursstyrka tydliggör bilden. Andelen persondatorinnehavare är i genomsnitt dubbelt så hög i de resursstarka som i de resurssvaga stadsdelarna. Tillväxten mellan 1994 och 1995 är också lägst där, men är å andra sidan högst i de medelresurssvaga stadsdelarna (tabell 3).

Tidigare studier har att visat spridningen även av andra medier skiljer sig åt efter resursstyrkan i stadsdelarna i Göteborg. Detta gäller inte bara en ny teknologi som persondatorn utan även ett traditionellt medium som den lokala morgontidningen (Weibull, 1995b). Av tabell 3 framgår att morgontidningsprenumerationerna både 1994 och 1995 varierar efter resursstyrka hos stadsdelen. Den försvagning av morgonpressen som skett mellan de två åren visar sig dessutom ligga i de resurssvaga stadsdelarna. Procentdifferensen i dessa mediers utbredning mellan resurssvag och resursstark stadsdel har för både persondatorinnehav och morgontidningsprenumeration ökat mellan 1994 och 1995 - från 13 till 22 respektive från 19 till 30 procentenheter.

Tabell 3 Andelen boende i hushåll med persondator respektive morgontidningsprenumeration i fyra stadsdelar indelade efter socio-ekonomiska resurser, Göteborg 1994 och 1995 (procent)

	Persondator i hushållet		Andel med morgontidn pren		Antal svar	
Typ av stadsdel	1994	1995	1994	1995	1994	1995
Resursstark	33	42	89	89	170	173
Medelresursstark	32	38	86	85	192	200
Medelresurssvag	21	34	81	77	155	168
Resurssvag	20	20	70	59	105	100

Anm: Klassificeringen är baserad på en sammanvägning av genomsnittlig hushållsinkomst, andel socialhjälpsmottagare och andel utländska medborgare. Den utgår 1995 från följande fördelning av stadsdelsnämndsområden: *resursstark* = Älvsborg, Askim, Styrsö, Torslanda, Kärra-Rödbo, Örgryte, *medelresursstark* = Härlanda, Linnéstaden, Centrum, Tynnered, Tuve-Säve; *medelresurssvag* = Majorna, Högsbo, Frölunda, Lundby, Backa; *resurssvag* = Gunnared, Lärjedalen, Bergsjön, Kortedala, Biskopsgården. Samma indelning har tillämpats för 1994.

Även om det finns en tendens att medieutrustningen generellt är mera omfattande i högresursområdena följer inte alla medier det redovisade mönstret. Exempelvis förekommer kabel-TV i något större utsträckning i lågresursstadsdelarna. Där har nästan två tredjedelar kabel-TV, i jämförelse med omkring 40 procent i högresursområden. Vanan att regelbundet läsa kvällstidningar skiljer sig 1995 inte särskilt mycket mellan olika typer av områden. År 1994 var kvällstidningarna betydligt starkare i lågresursområdena, men i likhet med morgontidningarna har man tappat terräng i dessa.

I analysen av datorspridning i olika befolkningsgrupper framkom att persondatorer är vanligare i hushåll där det finns yngre eller barn. Men det visar sig samtidigt att persondatorinnehav också har ett klart samband med området där man bor. Frågan är då vilken faktor som är viktigast. Om vi relaterar ålder och stadsdel till varandra i syfte att belysa inverkan av båda faktorerna för persondatorinnehav och Internetanslutning framkommer vid en extremgruppsanalys följande bild:

			Ålder 15-29 år	Ålder 65-80 år	Effekt av ålder
Stadsdel	Arbetarfamilj	P:	21	2	+19
		I:	--	--	± 0
		M:	58	90	-42
	Högre tjänstemannafamilj	P:	55	33	+22
		I:	5	--	+ 5
		M:	86	88	-2
	Effekt av social bakgrund	P:	-34	-31	
		I:	-5	±0	
		M:	-28	-9	

Anm: P=persondator; I=Internetanslutning; M=Morgontidningsprenumeration. Avser hela Västsverige. (Antal svar: arbetarfamilj/15-29 år = 185, arbetarfamilj/65-80 år= 89, högre tjänstemannafamilj/15-29 år = 80, högre tjänstemannafamilj/65-80 år = 33).

Det visar sig att datorinnehav och Internetanslutning i hushållet är bestämt av både ålder och social bakgrund. Över hälften av ungdomarna i högre tjänsemannafamiljer har en dator i hemmet, i arbetarfamiljer är motsvarande andel en femtedel; bland äldre i arbetarfamiljer är det färre än var tjugonde som har tillgång till persondator. Tendensen för Internetanslutning är ännu tydligare; anslutning i hemmet finns endast bland unga i högresursfamiljer.

Även om vi som väntat ser en betydande ålderseffekt visar sig dock efftekten av social bakgrund vara klart större. Persondatorinnehavet i hushållet är tydligt socialt snedfördelat. Tendensen från 1995 skiljer sig härvidlag mycket litet från situationen ett år tidigare (Wadbring, 1996a).

I tablån ovan är även morgontidningsprenumeration inlagd som jämförelse. Den skiljer sig kraftigt från persondatorinnehavet genom att vara mera omfattande i äldre än i yngre hushåll. Den största skillnaden finns mellan yngre och äldre arbetarfamiljer. I den förra gruppen är andelen med prenumeration i hushållet under 60 procent. Morgontidningsprenumerationen är socialt snedfördelad bland de yngre men relativt jämn bland de äldre. Jämförelsen mellan persondatorinnehav och morgontidningsprenumeration ger en god illustration av förhållandet mellan ett nytt och ett gammalt mediums spridning.

Om vi genomför motsvarande analys endast inom Göteborgs kommun visar sig att de sociala skillnaderna där är större. I Göteborg har arbetarfamiljer i mindre och högre tjänstemannafamiljer i större utsträckning tillgång till persondator i jämförelse med Västsverige där fördelningen är

mera jämn. Resulatet är i line med tidigare studier som visar att den sociala segregationens betydelse för medieanvändning är större i storstad än på mindre orter (Weibull och Kratz, 1995; jfr Kratz, 1994).

Med tanke på vad som tidigare redovisats för Göteborg om den betydelse resursstyrkan hos stadsdelen har på hushållens medieutrustning har även åldersskillnader mellan olika stadsdelar undersökts. En sådan analys måste tolkas med stor försiktighet eftersom antalet svarspersoner i varje grupp är litet. Resultatet är i stora drag detsamma som ovan redovisats. Intressant är dock att ca en tredjedel av de yngsta i lågresursstadsdelar faktiskt har tillgång till persondator, i jämförelse med att knappt hälften har en morgontidningsprenumeration. Det visar sig också att det är större skillnader i morgontidningstillgång mellan unga i låg- respektive högresursstadsdelar än vad det är i tillgången till persondatorer. Det går inte att dra några större växlar på en begränsad analys av detta slag, men resultatet ger en antydan om att ett områdes sociala karaktär har en annan inverkan på medieanvändningen än enskilda människors sociala bakgrund (jfr Weibull, 1995b). Detta tycks i så fall fungera mera negativt för den lokala tidningen som en typ kollektivt medium än för persondatorinnehavet (jfr Weibull, 1995a).

Användning av Internet

Så långt har diskussionen gällt möjligheten att använda hemmet som en del av ett elektroniskt nätverk. Den naturliga följdfrågan är i vilken utsträckning man faktiskt använder nätet, oavsett om detta sker från hemmet eller från någon annan plats.

Det visar sig att 6 procent av allmänheten i Västsverige hösten 1995 uppgav sig använda Internet minst någon gång per vecka och 7 procent minst någon gång per månad. Närmare 40 procent använde persondator minst en gång per vecka och drygt 40 procent minst någon gång per månad (tabell 4). Det är uppenbart av dessa tal att man antingen använder eller inte använder den nya teknologin. Andelarna blir inte markerat större om vi exempelvis sätter kravet på regelbunden användning så lågt som minst en gång i halvåret.

Siffrorna för användning är högre än vad som tidigare redovisades i fråga om innehav. Detta förklaras av användning på arbetsplatsen eller på annat ställe. En femtedel av dem som inte har persondator i bostaden uppger sig använda dator åtminstone någon gång i veckan. Här rör det sig förmodligen om arbete eller skola. Samtidigt är det tydligt att det är persondatorinnehav i bostaden som ger förutsättningen för flitig användning. Både i Göteborg och kranskommunerna använder tre fjärdedelar av personer med dator i hushållet sin dator minst en gång i veckan. Andelen som använder Internet är dock inte särskilt hög, något som är en naturlig

följd av att flertalet persondatorinnehavare faktiskt inte har Internetanslutning (tabell 2). I den lilla grupp som har sådan anslutning är andelen användare betydligt högre, i första bland boende i Göteborg.

Tabell 4 Persondatorinnehav och Internetanvändning, Göteborg och kranskommuner 1995 (procent)

	Göteborg			Kranskommuner			
	Har inte persondator	Har persondator	Har persondator m Internet	Har inte persondator	Har person dator	Har persondator m Internet	Totalt
Datoranvändning							
Minst en gång per vecka	20	78	90	19	75	83	38
Minst en gång per månad	25	88	97	25	84	89	42
Internetanvändning							
Minst en gång per vecka	3	15	61	2	8	28	6
Minst en gång per månad	4	21	74	3	11	39	7
Antal svar	587	282	31	453	224	18	1 709

Källa: Väst-SOM 1995

Det kan möjligen framhållas att det även bland hushåll med tillgång till Internet är inte fler än ca 60 procent aktiva minst någon gång i veckan. En förklaring är att det redan efter en kort initialfas med högt utnyttjande uppstår en mättnad som i sin tur leder till en selektiv användning av nätet (Christiansen, 1996b).

Inte oväntat är Internetanvändningen högre bland de yngre. Genomsnittet för personer mellan 15 och 29 år är 10 procent för nyttjande av nätet minst en gång per vecka, att jämföras med 1 procent bland personer över 50 år. Även den socio-ekonomiska bakgrunden har betydelse. Bland personer i högre tjänstemannafamiljer är andelen Internetanvändare minst en gång per vecka 15 procent, i arbetarfamiljer bara ett par procent.

IT-användning och annan mediekonsumtion

I lokala IT-strategier som t ex den för Helsingborgs kommun framställs inte sällan IT som en informationsväg direkt till allmänheten (IT-strategi, 1996). Den kan därför uppfattas som ett möjligt medium bland andra lokala medier. Mot den bakgrunden är det av intresse att belysa hur IT-användning hänger samman med användning av andra medier. En belysning för Västsverige finns i tabell 5. I denna redovisas andelen användare utifrån hur allmänheten tar del av morgonpress, kvällspress, veckopress samt radio och TV-kanaler.

Huvudresultatet är att både persondatoranvändning och Internetanslutning är högre bland dem som har morgonpress. Exempelvis har drygt vart tredje hushåll med morgontidningsprenumeration en persondator, att jämföra med var femte bland dem som inte har morgontidning. För användning av samtliga andra medier går tendensen i andra riktningen: persondatorinnehav och Internetanslutning är något högre bland dem som inte använder mediet regelbundet. Bakom detta ligger givetvis på nytt socio-ekonomiska faktorer. Detta framträder särskilt tydligt när kabel-TV-anslutning och innehav av parabolantenn jämförs. Också i parabolhushållen är persondatorinnehav och Internetanslutning högre.

När det gäller faktisk användning av Internet är bilden dock inte lika tydlig. Differenserna är visserligen små men det visar sig att användningen av Internet är något högre bland dem som inte har morgonpress respektive att de som läser veckopress regelbundet använder nätet lika ofta som dem som inte läser veckopress.

Med tanke hur persondatorinnehavet fördelar sig kan mönstret förefalla något motsägelsefullt. Förklaringen ligger i sin tur i att yngre är flitigare Internetanvändare än äldre och användningen i denna grupp inte är lika påverkad av deras socio-ekonomiska bakgrund. En rimlig tolkning av resultaten skulle således vara att intresset för och användningen av IT inte

Tabell 5 IT-användning efter användning av andra medier, Västsverige 1995 (procent)

IT-använd-ning	Morgontidnings-prenumeration		Kvällspress minst 4 d/v		Veckopress minst 1 d/v		Radio Gbg		Väst-Nytt		TV4 lokalt		Kabel TV		Parabol	
	Ja	Nej	Ja	Nej	Ja	Nej	>4 d/v	2 d/v	>5d/v	>3d/v	>5d/v	>3d/v	Ja	Nej	Ja	Nej
Persondator-innehav	36	19	30	33	26	35	26	28	22	28	26	27	30	34	41	30
Modem	16	9	15	15	11	16	12	12	10	11	12	12	13	16	18	13
Internet-anslutning	4	2	2	4	3	4	2	3	2	3	2	2	4	4	6	3
Datoran-vändning minst 1 d/v	39	28	38	47	30	40	29	32	21	29	20	28	37	36	38	36
Internet-använding minst 1 d/v	4	6	5	6	5	5	3	4	2	4	3	3	7	4	5	6
Antal svar	1314	387	143	1475	513	1124	551	802	529	814	183	331	812	877	300	1389

är omedelbart relaterad till hur man tar del av andra medier. Socioekonomisk status påverkar vilka medier man har tillgång till, medan ålder har större betydelse för användningen. Det gör det i sin tur svårt att ännu så länge placera in ett medium som Internet, och alla möjligheter som erbjuds inom detta, i det totala mediesystemet (jfr Weibull, 1995a). F n är det de yngre och de högutbildade som genom sin användningsprofil präglar bilden av Internet som en viktig informationskälla *såväl som* en källa till förströelse och spänning. Härvidlag förefaller konkurrensen med traditionella medier vara begränsad. Mycket tyder dock på att mönstret kan komma att förändras (jfr Weibull, 1995b).

IT som livsstil

Även om det åtminstone ännu så länge är svårt att placera in persondatorinnehav och Internetanvändning i förhållande till andra medier är det ändå möjligt att ge en bild av dem som sociala fenomen. Expansionen under de senaste åren har, som framgått av de tidigare analyserna, visat hur dessa teknologier har varit baserade på ett intresse bland yngre och högutbildade människor. Resultaten antyder att användningen av persondator såväl som Internet sammanfaller med en ung, urban livsstil.

Antagandet har närmare prövats i en serie faktoranalyser baserade på de fritids- och intressefrågor som ställdes i Väst-SOM[2]. Avsikten med faktoranalysen var att skilja ut de aktiviteter som oftast kombineras. Det första steget var en explorativ analys som gav sju faktorer[3]. I denna föll persondator- och Internetanvändning ut som en egen faktor. För att närmare få belyst hur IT-användningen förhåller sig till andra intressen prövades begränsningen till fyra och fem faktorer. I tabell 6 presenteras utfallet av fyrfaktorslösningen.

De fyra faktorer som framkommer i fyrfaktorslösningen har tolkats som fyra livsstilstyper eller intresseprofiler: (1) ung urban, (2) etablerad medelklass, (3) äldre andlig och (4) äldre arbetare. Rubriceringar av detta slag kan alltid diskuteras; tolkningen måste göras efter vilka intressen som karaktäriserar dem. Vidare är livsstilarna inte ömsesidigt uteslutande, utan står mera för typiska profiler (jfr Lööv och Miegel, 1989).

Den unga urbana livsstilen är förknippad med nöjesliv och musik. Den etablerade medelklassens intresseprofil kretsar kring politik, kultur och friluftsliv, den äldre andliga är särskilt fokuserad på gudstjänst och bön och det som kallats äldre arbetare vetter mot heminriktad underhållning som spel och TV[4]. Det visar sig att både persondator- och Internetanvändning laddar högst på unga, urbana intressen. Det tidigare antagandet kan därmed sägas bli bekräftat. Samtidigt ligger kanske det mest intressanta i analysen i hur persondator- och Internetanvändning laddar på övriga faktorer. Där visar sig att persondatoranvändning ligger högt även

Tabell 6 Västsvenska livsstilar, Västsverige 1995 (factor scores)

	Faktor 1 Ung urban	Faktor 2 Etablerad medelklass	Faktor 3 Äldre andlig	Faktor 4 Äldre arbetare
Gått på bio	,74902	,21449	,02672	,01901
Hyrt videofilm	,74603	-,09534	-,06340	,26307
Gått på restaurang/bar kvällstid	,73235	,24362	-,22523	,03117
Köpt grammofon/ CD-skiva	,68120	,12230	-,03074	,21775
Använt persondator	,46303	,40232	-,06234	-,14456
Kört på Internet	,41044	,12415	-,07973	-,28760
Idkat friluftsliv	-,14598	,67549	,07127	,09992
Diskuterat politik	,05145	,60719	-,02496	-,03402
Gått på teater	,22426	,53051	,08068	-,16943
Läst bok	,15408	,49318	,27663	-,26087
Individuell motion	,25416	,45518	,07002	,20483
Drucki vin/sprit/ stöl	,19352	,44024	-,47757	,13320
Sysslat med trädgårdsarb	-,47983	,43884	,03161	,30490
Rest utomlands	,29486	,40403	-,16102	,00274
Besökt gudstjänst	-,02180	,07408	,77580	,06470
Bett till Gud	-,03633	,02210	,74353	,09981
Spelat in TV på video	,27952	,04023	,02574	,58542
Spelat på tips/ lotto/V75	-,22053	-,01821	-,25468	,50853
Läst veckotidningar	,10083	-,00341	,12527	,49959
Besökt bibliotek	,29447	,36073	,32663	-,32828
Rökt/snusat	,12189	-,05042	-,41301	,08108
Förklarad varians	19%	11%	8%	7%

Kommentar: Faktorlösningen bygger på en varimax rotering. I analysen har antalet faktorer begränsats till fyra. Två intresseprofiler laddar så lågt i de redovisade faktorerna att de redovisas separat. Total förklarad varians är 45 procent.

på den intresseprofil som kallats etablerad medelklass, medan detta inte gäller Internetanvändningen. Också detta mönster bekräftar tidigare resultat.

De redovisade tendenserna ger även en god belysning av vad som kan förklara den stora uppmärksamheten för persondatorer och Internet. Styrkan förefaller ligga i att den nya medieteknologin accepteras både av de unga urbana människorna och den bildade medelklassen. I motsats till videodebatten under 1980-talets början där den bildade medelklassen snarast fördömde den urbana ungdomens användning (jfr Roe, 1987) så har den nya medieteknologin fått acceptans i båda grupperna. En analys av hur människor med högt kulturellt kapital förhåller sig till personer med högt ekonomiskt kapital[5] visar att båda grupperna är nyttjare av persondatorn. Förklaringen ligger givetvis i att persondatorn med sin förlängning i Internet tillfredsställer både informations- och förströelsebehov. Medan den bildade medelklassen på 1980-talet förespråkade kontroll av videogram handlar 1990-talets debatt inte oväntat om vikten att stärka yttrandefriheten i den nya teknologin.

IT-vägen mot framtiden?

Utgångspunkten för analysen har varit det faktum att persondatorn allt oftare kommit att betraktas som en del av ett större IT-system. Internet har blivit ett begrepp i debatten, liksom att 'surfa på nätet', något som i sin tur medfört långt gående planer att satsa på den nya teknologin som en ny typ av medium. Den svenska IT-kommissionen beräknade 1995 att 60 procent av svenskarna mellan 16 och 64 år använde dator i arbetet eller i hemmet (Christiansen, 1996a).

Analysen av den västsvenska utvecklingen visar att persondatortätheten visserligen har ökat under de senaste åren men att tillväxten ännu så länge inte är särskilt kraftig. Det är en teknologi som ännu söker sin roll i hushållet. Det är först då persondatorn på ett naturligt sätt kan integreras i hushållet som den kommer att nå en stor utbredning (jfr Ehlers, 1995; Silverstone och Hirsch, 1995). Det finns möjligheter att dra paralleller med spridningen av telefonen; det tog en relativt lång tid från den fanns tillgänglig till dess att den 'domesticerades' i de svenska hushållen (Gustafsson, 1987).

Samtidigt är det uppenbart att persondatorer och Internettjänster har en stor acceptans bland yngre människor. Men även inom denna grupp finns en klar social skiktning: det är ungdomar från familjer med socioekonomiskt hög status som i första hand har tillgång till persondator.
Å andra sidan tycks en inte obetydlig del av ungdomarna i lågresursområden ha tillgång till dator. Det finns således tecken på att persondatoran-

vändning kan vara på väg att få ett betydande genomslag i ungdomsgenerationen.

Analysen har samtidigt visat att persondatorinnehav inte är detsamma som att ha tillgång till ett kommunikationsmedel. Andelen med modem är relativt låg av datorinnehavarna och de internetanslutna ännu färre. Om vi ställer våra observationer i relation till de optimistiska planer som finns ifråga om lokala elektroniska nätverk finns det anledning att sätta en del frågetecken i kanten. Fortfarande gäller att det trots allt är en mycket liten grupp som nås genom sådana nätverk. Användarna utmärks också av att vara en till större delen högutbildad grupp. Visserligen ökar de yngres tillgång och användning men resultaten tyder på att deras intresse är motiverat av föreströelse och spänningsbehov. Det är knappast troligt att de unga ger det informativa stoffet någon större uppmärksamhet, även om det förmedlas med en ny teknologi. Största problemet torde emellertid ligga i att de äldre, som samtidigt utgör en ökande grupp i samhället, har lägst acceptans. Det har framgått att detta gällt de flesta nya teknologier; inte ens videon har ännu nått något större genomslag bland pensionärer.

Våra iakttagelser bekräftar tidigare studier som fastslagit att 'tekniker speglar den sociala ordningen' (Östlund, 1995). En social polarisering av samhället innebär en polarisering även av ny medieteknologi: det är de aktiva och intresserade som är de främsta nyttjarna.

De mönster som iakttogs på senhösten 1995 i Västsverige är dock inte för alltid givna. Det som hittills har hänt, och det som håller på att hända med de svenska hushållens innehav av medieteknologi visar att en viktig förklaring ligger i förändringar av människors livsmönster. Arbetstidsförkortning och ökad fritid har påverkat medieanvändningen. Det som i det föregående beskrivits som en individualisering av medieanvändningen har till del sin bakgrund i en allmän ändring av hushållens karaktär. Den kollektiva karaktären på medieanvändningen har ersatts av en individuell, vilket i sin tur förstärkts av nya medieteknologier: fler radio- och TV-apparater, liksom fler telefoner. Det snabba genomslaget för de nya apparaterna är i sig ett uttryck för att den traditionella hushållsstrukturen håller på att förändras. Dessutom finns en ökande andel ensamhushåll, vars medievanor är mindre regelbundna och där en stor del av medieanvändningen sker utanför hushållet (jfr Reimer, 1994; Wadbring, 1996).

Betingelserna för ett hushåll eller en person att ta till sig en ny medieteknologi hänger givetvis samman med vad man tror sig kunna få ut av den. Detta har i sin tur att göra med hur intressant teknologin uppfattas, samt vilken status den anses ha. Hur snabbt persondatorn kommer att nå en större del av de svenska hushållen har att göra med upplevd nytta och spänning i denna teknologi. De redovisade iakttagelserna att persondatorn i kombination med vad Internet kan erbjuda svarar mot både informations- och förströelsebehov.

Troligen är det just kombinationen av informations- och förströelsekanal som är styrkan hos Internet. En renodlad informationskanal riskerar att möta motstånd och medför med stor sannolikhet ökade informationsklyftor mellan medborgarna (Abrahamsson, 1993). Däremot tyder historiska exempel på att medier, t ex den typiska morgontidningen som lyckas förena dessa två behov blir framgångsrika (jfr Weibull, 1995b). Att nytta och nöje låter sig förenas i persondatorn är en viktig förklaring till den hittillsvarande IT-expansionen. Den svaga ställningen för persondatorn, liksom för mycket annan medieteknologi, i den stora gruppen äldre hushåll pekar dock på att IT-utbyggnaden trots allt kommer att ta lång tid.

Noter

[1] Det kan förefalla märkligt att andelen med Internetanslutning är lägre än andelen med personlig e-mail med tanke på att dessa funktioner ofta följs åt. En trolig förklaring är att personer med personlig e-mail via sin arbetsplats har markerat detta alternativ.

[2] Totalt ingår 21 alternativ. Av tabellen kan utläsas vilka alternativ som ingick i frågan. Utformningen av frågan framgår av frågeformuläret i bilagan (fråga 51).

[3] Efter det s k Kaiser's kriterium enligt vilket en faktor måste förklara minst vad en enskild variabel i analysen förklarar. De sju faktorernas gemensamma förklarade varians var 60 procent.

[4] Utfallet av livsstils/intressegrupperna är påverkat av vilka områden som täcks av frågealternativen. Problemet i frågan är att den troligen överrepresenterar medelklassinriktade intressen. Med alternativ som 'mekar med bilen', 'jakt och fiske' eller 'besöker fritidshus' skulle det totala utfallet med all sannolikhet blivit något annorlunda. Detta påverkar dock knappast analysen av persondator- och Internetanvändning.

[5] För definitioner av kulturellt och ekonomiskt kapital se André Janssons uppsats i föreliggande volym.

Referenser

Abrahamsson, Kenneth (1993) Drömmen om den informationsperfekta kommunmedborgaren. I Ingelstam, L, Sturesson, L (red) *Brus över landet. Om informationsöverflödet, kunskapen och människan.* Stockholm, Carlssons

Christiansen, Birgitte (1996a) *IT-brug - en litteraturoversigt ud fra et humanistisk-samfundsvidenskabligt perspektiv.* Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet

Christiansen, Birgitte (1996b) *IT-användare - kvalitativ studie.* Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet

Ehlers, Sabine (1994) *Det multimediala hemmet.* Stockholm, Sveriges Tekniska Attachéer

Gustafsson, Karl Erik (1987) *Televisioner.* Stockholm, Rabén&Sjögren

IT-strategi. Helsingborgs kommun januari 1996

Kratz, Charlotta (1993) Litet bo... Faktorer bakom västsvenskarnas medieutrustning. I Nilsson, L (red) *Västsvensk opinion.* Göteborg, SOM-institutet, Göteborgs universitet

Kratz, Charlotta (1994) Mediemöblemang 1986 och 1993. I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Vägval.* Göteborg, SOM-Institutet, Göteborgs universitet

Kratz, Charlotta (1995) Mediemöblemang. I Weibull, L, Kratz, C (red) *Tidningsmiljöer: Dagstidningsläsning på 1990-talet.* Göteborg, Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet

Lööv, Thomas, Miegel, Fredrik (1989) *The Notion of Life Style. Some Theoretical Considerations.* Lund, Research Papers in Sociology of Communication. Lunds universitet

Mediebarometern 1995 (1996). Göteborg, NORDICOM-Sverige, Göteborgs universitet

Reimer, Bo (1994) *The Most Common of Practices. On Mass Media Use in Late Modernity.* Stockholm, Almqvist&Wiksell International

Roe, Keith (1987) The Swedish Moral Panic Over Video 1980-1984. *Nordicom-Information, 7:13-18.* Göteborg, NORDICOM- Sverige, Göteborgs universitet

Rogers, Everett, Shoemaker, Floyd (1971) *Communication of Innovations. A cross-cultural approach.* New York, The Free Press

Silverstone, Roger, Hirsch, Eric (1994) *Consuming Technologies: Media and Infor mation in Domestic Spaces.* London/New York, Routledge

Wadbring, Ingela (1996a) Från teater till datorer: unga i medieåldern. I Jarlbro, G (red) *Ungdomars opinioner.* Göteborgs, SOM-Institutet, Göteborgs universitet

Wadbring, Ingela (1996b) Dagspress igår och imorgon. I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Mitt i nittiotalet.* Göteborg. SOM-institutet, Göteborgs universitet

Weibull, Lennart (1995a) Dagspressen inför 2010. I Weibull, L, Kratz, C (red) *Tidningsmiljöer: Dagstidningsläsning på 1990-talet.* Göteborg Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet

Weibull, Lennart (1995b) Västsvenskarna dagstidningsläsning. I Nilsson, L (red) *Västsvensk horisont.* Göteborg. SOM-institutet, Göteborgs universitet

Weibull, Lennart (1996) IT i de svenska hushållen. I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Mitt i nittiotalet.* Göteborg SOM-institutet, Göteborgs universitet

Weibull, Lennart, Kratz,Charlotta (red) (1995) *Tidningsmiljöer: Dagstidningsläsning på 1990-talet.* Göteborg. Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet

Östlund, Britt (red) (1995) IT landar i vardagen. I Karlsson, M, Sturesson, L (red) *Världens största maskin. Människan och det globala telekommunikationssyste met.* Stockholm, Carlssons

PERSPEKTIV PÅ EN FRAMTID

JAN-ÅKE ÅKESSON

Så står den där - varje ny kulturform,
varje ny bärare av utveckling och odling,
varje ny stilart och form som en gatpojk inför den gällande ordningens kravattklädda väktare.

Så möttes boktryckarkonsten av samma misstänksamhet
som någonsin Shakespeares kringresande teatersällskap.
Och lika hotfullt främmande ansågs sedermera tidningsvärldens och filmens tillkomst.

Sedan någon tid undrar vi över radion och televisionen
och spekulerar kritiskt kring dess effekt och avkomma.
Digitaltekniken förändrar, tycks det, till och med begreppen för en verklighet som inte längre är.

Framtidens televisioner

Ett helt nytt medielandskap är på väg att växa fram. Konturerna går redan att skymta även om detaljerna i framtidens TV-värld fortfarande befinner sig i oskärpa. Förändringstakten är snabb. Inget tyder på att den kommer att avta. Att försöka fastställa årtal för utvecklingsstegen är egentligen ganska oväsentligt. Det är vägriktning och tendenser som intresserar.

Hur utvecklingen på TV-området kommer att påverka det svenska samhället och medborgarnas vardag avgörs i det intrikata växelspelet mellan ett antal olika faktorer. Eller för att uttrycka det med 90-talets mest utnyttjade modebegrepp; av "marknaden".

Nationella och multinationella ekonomiska mediaaktörer kommer att ha ett betydande inflytande över skeendet samtidigt som förändringstakten även

framgent färgas av konsumenternas självständiga val och preferenser. Det är Ditt och mitt intresse, efterfrågan och behov av nya audio-visuella tjänster som sätter de yttre gränserna för vad framtiden i praktiken kommer att erbjuda på TV- och dataområdet.

Avgörande betydelse för mediescenens utseende och struktur får naturligtvis även de politiska beslut som fattas av riksdag och regering eller som har sitt ursprung i Europaparlamentets direktiv. Under förutsättning att de demokratiskt valda företrädarna har för avsikt eller kan skapa fasta regler på medieområdet, är det kanske bäst att tillägga. För att televisionens verksamhet mår väl av fasta spelregler råder det begränsad politisk enighet om. Samtidigt som televisionens gränslösa natur gör den svåråtkomlig för nationell lagstiftning.

Du sköna nya värld...

Det är en i grunden teknisk utvecklingsprocess som skapar de nya förutsättningarna. När TV-världen och datateknologin under de närmaste åren på allvar växer samman tar vi omärkligt steget in i ett nytt multimediasamhälle. Utvecklingen kommer sedan att präglas av både steg- och språngvisa förändringar på skilda plan. Några är tydligt urskiljbara. Andra finns där ännu bara som aningar.

Nya TV-tjänster kommer efterhand att växa fram. Interaktiv TV skapar möjligheter för den enskilde att dra nytta av televisionen på ett annorlunda sätt. Tittaren blir aktiv i sin relation till programmen eller till det som erbjuds på bildskärmen. Det gäller traditionellt TV-tittande men det gäller framförallt helt nya former av audio-visuellt utbyte och kommunikation.

För bara några år sedan existerade inte Internet som begrepp i det allmänna medvetandet, eller som fysisk företeelse. Idag är det en tummelplats för miljoner och åter miljoner av privata "surfare" och företag, som med hjälp digitalteknikens ettor och nollor står i direktkontakt med varandra eller skaffar sig information, upplevelser och affärsutbyte via World Wide Web.

En förändrad bildupplevelse kommer att erbjudas genom utsändning av program med ökad bildskärpa, större format och med bättre ljudåtergivning. 3-dimensionell television finns redan tillgänglig i apparattillverkarnas

laboratorier. Och även om de tekniska lösningarna fortfarande är mer experimentella än kommersiella handlar det bara om när - inte om - en ny mottagarteknik finns tillgänglig.

Televisionen får ett friare utnyttjande. Med digital utsändning av program och med anpassad mottagarutrustning behöver tittandet inte som idag vara bundet till hemmet eller till någon annan fast plats med antennanslutning. Den nya tekniken gör att TV:n kommer att kunna utnyttjas på det mobila sätt vi vant oss vid som något självklart när det gäller radiolyssnande.

Och i likhet med radions erbjudande av stationer, med närmast obegränsad tillgång till lyssning från hela världen, kommer hushållens valmöjlighet bland TV-kanaler att bli gränslöst och mångfaldigat. Femhundra tekniskt tillgängliga TV-kanaler i normalhushållet i Europa någon gång strax efter sekelskiftet är för närvarande branschens uppskattning av den programmässiga och teletekniska utvecklingstakten.

På hemmaplan

Titta nu på din fjärrkontroll. Den som hör till TV:n. Den duger knappast som verktyg för att hantera teknikens exploderande mångfald. För att tillvarata valfriheten måste du med all säkerhet komplettera TV-apparaten med en dator som håller ordning på de program som i framtiden når ditt hem. Inte bara via anslutning till analog antenn och parabol utan också framburet via kablar och telefontråd.

Du har också behov av en ny "svart låda" eftersom det stora antalet TV-signaler blir krypterade. När du skaffat nödvändiga smart-cards som placerade i sin låda utgör legitimation och med betalkort öppnat det digitala låset kan anden sväva ut ur den förtrollade lampan...

Det låter nästan som en saga. Teknikens utvecklingspotential förefaller att vara utan gräns. -Framtiden är redan här, säger TV-världens "gurus". Och visst är vägriktningen entydig och klar. Starka krafter verkar förvisso för att det skall bli sant.

För hushåll i västsverige med tillgång till en rörlig parabolantenn på drygt en

meter i diameter är det idag möjligt att få teknisk kontakt med närmare hundratalet TV-kanaler. Och marknades obändiga styrka illustreras kanske bäst genom ett statistiskt konstaterande; Medieprodukter inom data och TV-området utgör för närvarande USA:s näst största exportartikel!

Vanlig TV, som vi idag uppfattar den, finns knappast längre i den digitala televisionsvärldens utopi! För vem behöver TV-kanaler med färdigblandat innehåll? Med nyheter 3-4 gånger per kväll. Som bjuder serier och sport i lagom doser. Reportage och barnprogram, debatt, teater och underhållning, förpackat i samma gammaldags form. Vem behöver "ångtelevisionen" när det i framtiden finns nischade kanaler som förmår tillhandahålla 24 timmars sändning av varje sort?

Eller är det kanske tvärtom?

Kan det möjligen bli så att - det i denna den bästa av TV-världar - med ett programmässigt och kommunikativt överflöd visar sig, att det är där den fullsorterade TV-kanal fungerar bäst! Med program som går att känna igen. Med kvalitéer som ger förtroende.

Ja, kanske det visar sig att just ditt val på framtidens TV-marknad blir ungefär detsamma som idag, när du varje vecka köper den enda tidning Du vant Dig vid och tycker om i Pressbyråns myllrande utbud av dags- och veckotidningar, annonsblad, fack- och specialtidskrifter.

Utvecklingen är dialektisk, brukar det heta. Allt för tvärsäkra profetior slår fel. Särskilt om de blir endimensionella och inte tar hänsyn till de mångskiktade lager av utvecklingskrafter som sammanvägda - inte var och en för sig - leder till att verkligheten förändras.

För samtidigt som teknikens himlafärd på det elektroniska medieområdet med all säkerhet kommer att erbjuda ett fyrverkeri av möjligheter förblir vanor, smak och livsmönster fortsatt trögrörliga. Den mänskliga förändringsbenägenheten förefaller heller inte att vara helt utan förnuft...

Ett intressant mått på vårt uppträdande som elektroniska "mediakonsumenter" får vi i de undersökningar som görs av hur stor tid de svenska vardagshushållen

tillbringar framför TV:n. Det visar sig nu att samtidigt som det tillgängliga programutbudet under de senaste åren ökat exponentiellt tycks tittartidens förändring vara närmast marginell.

Genomsnittssvenskens samlade TV-tittande närmar sig för närvarande tre timmar per dag vilket innebär en ökning på i runda tal en halvtimme. Och det under den mest dynamiska period vi upplevt i TV-ålderns korta men expansiva historia. Någon direkt koppling mellan utbud och efterfrågan föreligger inte.

Kulturpolitiskt ställningstagande

Att utvecklingen på TV-området kommer att skapa nya kommunikativa redskap, så långt kan alla vara överens. Även om turordning och genomslagskraft ännu förefaller oklar. Den digitala tekniken ger otvivelaktigt nya möjligheter och förutsättningar. På gott och ont. Avgörande blir hur de utnyttjas. Hur de tillåts verka. Hur den multimediala verktygslådan i framtiden kommer tittare och brukare till del.

Utformningen av spelregler för de elektroniska medierna kommer därför att bli av allt större betydelse. Inte enbart för televisionens aktörer utan i första hand för medborgarna. Det är en kulturpolitisk och demokratisk fråga mer än något annat! Även om det i den svenska politiska debatten ibland förefaller som om det främst handlar om ekonomi. Eller på sin höjd om kulturell industripolitik med regionala inslag.

Televisionen är redan idag vår främsta kulturbärare. Från forskarhåll tycks allt fler ansluta sig till uppfattningen att det inom den västerländska sfären för närvarande är bildskärmarnas innehåll som utgör samhällets primära kunskapskälla, snarare än det tryckta ordet.

Ostridigt är att televisionen har förändrat och fortsätter att förändra vårt kulturlandskap och upplevelsen av vår värld. Och är det inte just detta det finns anledning att ta på större allvar? Att det audio-visuella berättandet i sin fiktiva form har en påverkanskraft utanför sig självt när den tar plats i vår vardag. Att den berör och påverkar normer, värderingar och livsmönster.

Mot den här bakgrunden blir de ekonomiska grundvalarna för televisionens

verksamhet av allmängiltigt intresse. För precis som idag kommer två dominerande och väsensskilda krafter att vara verksamma på den framtida TV-marknaden med i grunden olika motiv för arbetet med produktion av program och nya multimediala tjänster.

Ekonomiska spelregler

De reklamfinansierade kanalerna kommer att mångdubblas. Inom ramen för de sändningsavtal som träffas nationellt eller multinationellt bedriver de en verksamhet som, i likhet med andra kommersiella aktiviteter, syftar till att ge ekonomisk avkastning. Det sker genom att programverksamheten anpassas så att den förmår erbjuda annonsören ett maximalt antal tittare eller genom att reklamköparen får tillgång till efterfrågade tittargrupper.

De avgiftsfinansierade kanalerna i allmänhetens tjänst har sin uppgift som ett åtagande i förhållande till publiken. Programverksamheten och de tjänster som erbjuds är fria och obundna. Den saknar kopplingar till ekonomiska och politiska grupper. Det är i själva verket programföretagens integritet som utgör verksamhetens grundval.

Genom att erbjuda en television med stor bredd i utbudet, med program och interaktiva tjänster av hög kvalitet, som tillfredsställer olika intressen och smakriktningar, kan den avgiftsfinansierade televisionen konkurrera med den kommersiella. Så ser modellbilden ut. Men är det möjligt?

Kan en verksamhet grundad på folkbildningsideal framgångsrikt tävla med en allt mer multinationell TV-industri som söker nära samarbete med underhållningsbranschen? Svaret är inte entydigt! Att konkurrera om tittarnas gunst är vanskligt. Det vet programfolk, ekonomer, publikvetare och framtidsforskare i de bägge "TV-systemen".

Och i den multimediala världens väntrum tycks därmed nyckelfrågan given: Hur skapar vi de förutsättningar, på den massproducerande TV-kulturens framtida "marknad", som gör det möjligt att hitta produktionsformer vilka slår vakt både om individens valfrihet och om samhällsvärdet i de nyttigheter som kommer att tillverkas ?

Visst är det paradoxalt att den offentliga debatten kring televisionen grundläggande strukturfrågor tiger så still att den knappast kan anas, mer än som viskningar i förändringens vind.

Regionala perspektiv

De parametrar som styr televisions utveckling förefaller i stora stycken att vara universella. Vi lever i kommunikationssatelliternas tidsålder...

Därigenom blir det alltså den nationella lagstiftningens främsta, och helt avgörande uppgift på medieområdet, att genom avtal och regler garantera det nödvändiga utrymmet för en svensk särart i programproduktion och programsättning. Den svenska "modellen" karaktäriseras av en långt gången decentralisering. Det ger möjlighet till nära kontakt med publiken och skapar förutsättningar för förtroendefulla relationer.

Genom en geografisk spridning av produktionen kan Sveriges Television sända program som återspeglar en mångfacetterad verklighet. Debatt och kultur, händelser och skeenden från hela landet - som når tittare i hela landet. På så sätt kan SVT erbjuda en Sverigebild med alldeles unika kvalitéer.

Televisionens distriktsverksamhet kommer att utvecklas. De regionalt sända nyhetsprogrammen byggs ut. Verksamheten kompletteras efter hand med en allt mer omfattande regional programverksamhet som stärker den kulturella identiteten, artikulerar lokala opinioner och fördjupar samhällsdebatten. Med hemortsrätt i hela landet kan Sveriges Television som inget annat företag erbjuda ett geografisk välbalanserat programutbud även i rikssändningarna. Den decentraliserade programverksamheten skall förbli företagets ryggrad!

I allmänhetens tjänst

Sveriges Television i Göteborg har i fyra decennier fungerat som en television i allmänhetens tjänst. Programverksamheten har på många sätt kunnat bidra till att det skapats ett "gemensamt vardagsrum". Genom drama- och musikprogram av hög kvalitet, genom engagerande underhållnings-, sport- och samhällsprogram har en värdemässig samhörighet över alla gränser i kunnat

etableras.

TV-program från Göteborg har varit forum för det offentliga samtalet. Det har ökat kunskaperna om vår historia och vidgat förståelsen för vår samtid. Nyhets- och faktaprogram har gjort att omvärlden kommit närmare och blivit gripbar. Programarbetet har på så sätt tjänat till att förstärka de värden som ligger till grund för en levande demokrati. Det är utifrån den samlade erfarenheten av ett mångårigt och framgångsrikt arbete som Sveriges Television i Göteborg kommer att skapa sin plattform för en television, angelägen för alla, som bär in i framtiden.

Vår historia vore otänkbar utan Platon och Aristoteles.
Utan demokratiska institutioner och skrivtecken.
Framtidens kulturmönster kommer säkert att ristas med microchips i för oss okända tempel.

Inget blir sig likt, brukar det heta.
Och ändå är det lika sant att allt blir opåverkat.
För säkrast är att förvandling och förnyelser blott utgör dynamiken i en tidlös kontinuitet.

SOM-UNDERSÖKNINGEN VÄSTSVERIGE 1995 - GENOMFÖRANDE OCH UTFALL

SOPHIE JOHANSSON

SOM-institutet genomför sedan 1986 årliga opinionsundersökningar kring Samhälle, Opinion och Massmedia, därav namnet SOM. SOM-institutet drivs gemensamt av tre institutioner vid Göteborgs universitet, Förvaltningshögskolan, Institutionen för journalistik och masskommunikation och Statsvetenskapliga institutionen. SOM-institutet administrerar och ansvarar för undersökningarna och publiceringen av SOM-rapporterna. Dessutom arrangeras varje år ett antal seminarier, riktade till allmänheten. Vid de tre samverkande institutionerna, som utgör SOM-institutet, finns ett flertal forskningsprojekt som deltar i SOM-undersökningarna. I de publikationer som undersökningarna mynnar ut i presenterar forskarna sina resultat.

Varje år genomför SOM-institutet två stora undersökningar, en nationell, Riks-SOM, och en som täcker västra Sverige, Väst-SOM. Den första rikstäckande undersökningen genomfördes, som nämnts, 1986 och den första Väst-SOM gjordes 1992. De båda undersökningarna har samma uppläggning och båda formulären innehåller frågor om politik, samhälle, offentlig service, massmedia, miljö, fritid samt en rad bakgrundsfrågor. Varje undersökning, såväl Riks-SOM som Väst-SOM, genomförs således under så lika förutsättningar som möjligt för att optimera möjligheterna till jämförelser mellan riket som helhet och den västsvenska regionen samt jämförelser över tid. Jämförelser över tid ökar stadigt eftersom det vid det här laget vuxit fram en lång tidsserie. Denna tidsserie ökar ytterligare i omfång i och med att opinionen i landets västra region kartläggs för fjärde året i rad genom Väst-SOM 1995.

De tre tidigare Väst-SOM-undersökningarna har resulterat i följande publikationer: Västsvensk opinion, Västsverige i fokus samt Västsvensk horisont.

Population och urval

Väst-SOM 1995 har samma urvalsstorlek som de tidigare SOM-undersökningarna haft. 2 799 personer i åldrarna 15 till 80 år valdes ut genom ett obundet slumpmässigt urval. Samtliga personer inom åldersintervallet är inkluderade i urvalet, vilket innebär att även utländska medborgare bosatta i Sverige finns med. I Riks-SOM har inte de utländska medborgarna funnits med i urvalet under hela den tid som undersökningen existerat. För att göra samtliga SOM-undersökningar jämförbara med varandra kan det därför ibland vara nödvändigt att exkludera de utländska medborgarna. Väst-SOM:s undersökningspopulation är vidare begränsad till personer i Göteborg samt elva kranskommuner. Kommunerna är Ale, Göteborg, Härryda, Kungsbacka, Kungälv, Lerum, Lilla Edet, Mölndal, Partille, Stenungsund, Tjörn och Öckerö.

Frågeformuläret

Formuläret utformas i nära samarbete mellan SOM-institutet och de deltagande forskningsprojekten. Formuläret finns som bilaga i denna publikation och består av sex delar, uppdelade med avseende på ämnesområde. Formulärets omfång är 24 sidor och totalt ställdes 83 frågor. Formulärets disposition ser ut som följer:

Fråga 1-16	Massmedier
Fråga 17-35	Politik och samhälle
Fråga 36-40	Göteborgs kommun
Fråga 41-46	Trafik och miljö
Fråga 47-63	Fritid och boende
Fråga 64-83	Bakgrundsfrågor

De allra flesta frågorna är konstruerade med fasta svarsalternativ och kunde lätt besvaras genom att kryssa i tillämplig ruta. Endast sju frågor var öppna, vilket innebär att den svarande kunde svara helt fritt på dessa frågor. De öppna frågorna i Väst-SOM 1995 var vilka samhällsproblem som man tyckte var viktigast i sin kommun idag (fråga 19), vilka serviceområden inom kommunen man ansåg mest angelägna att satsa på (fråga 26) respektive vilka man tyckte att det i första hand skulle minskas på (fråga 27), vilken stadsdelsnämnd man tillhör (fråga 40, vilken endast ställdes till svaranden

bosatta i Göteborgs kommun), vilket lokalt annonsblad eller gratistidning man läser (fråga 47), vilken kommun man bor i (fråga 58), vilket yrke man har (fråga 70) samt vilket märke, modell samt årsmodell på bil man har (fråga 78, öppen följdfråga som endast ställdes till de som innehade bil). De flesta öppna frågor är lättbesvarade och kräver endast ett kortare svar. En del frågor skulle endast besvaras av vissa personer, till exempel boende i Göteborgs kommun. Därför fick ett flertal svarspersoner ta ställning ett färre antal gånger.

I undersökningen ingår också frågor som inte ställdes i SOM-institutets regi. Dessa frågor har inte SOM-institutet tillgång till och de redovisas inte i denna utgåva. De frågor det gäller är frågorna 7-15(Göteborgs Posten), frågorna 37-39 (Vårt Göteborg) samt frågorna 41, 44-45 och 63 (Trafikkontoret).

Undersökningsplan och genomförande

Fältarbetet för 1995 års Väst-SOM genomfördes av TEMO AB, som även ansvarade för Riks-SOM 1995. Fältarbetet genomfördes under hösten 1995 och var upplagt på samma sätt som tidigare år. Det första utskicket gjordes den 17 oktober. Svarspersonerna fick då ett formulär, ett följebrev, ett svarskuvert och en informationsbroschyr. Efter tre dagar skickades ett kort ut till samtliga 2 799 personer i utvalet. På kortet tackades de som redan svarat på enkäten samtidigt som de som ännu inte svarat uppmanades att skicka in formuläret. Den 31 oktober skickades ett nytt formulär tillsammans med ett följebrev ut. En vecka senare påbörjades telefonpåminnelserna. Efter detta skickades formulär endast ut till de personer som inte kunnat nås per telefon samt till personer som önskade ett nytt formulär. Tre större telefoninsatser gjordes under fältarbetsperioden. Fältarbetet avslutades den 25 januari.

Fältarbetet såg sålunda ut på följande sätt:

17 oktober
Utskick av formulär, följebrev, informationsbroschyr samt svarskuvert.

20 oktober
Utskick av tackkort/påminnelsekort.

31 oktober
Utskick av påminnelsebrev med nytt enkätformulär samt svarskuvert.

6 november - 22 november
Telefonpåminnelser till personer som ännu ej sänt in enkät.

13 november
Postal påminnelse till personer utan känt telefonnummer som ej kunnat nås genom telefonnummerletningen.

12 december - 20 december
Telefonanmaning till alla som tidigare varit telefonkontaktade, men ännu inte sänt in enkäten.

8 januari-19 januari
Telefonpåminnelser till personer som ej sänt in enkät, men begärt ny vid tidigare telefonpåminnelse.

Under de första två veckorna av fältarbetstiden inkom över hälften av alla formulär som skulle komma att skickas in. Över 80 procent hade inkommit en månad efter fältarbetets början. De sista 20 procenten var betydligt svårare att få in. De inkom sporadiskt under november, december 1995 och januari 1996. I figur 1 redovisas inflödet av enkäter under fältarbetet.

Figur 1 Dagligt inflöde av enkäter i 1995 års Väst-SOM-undersökning

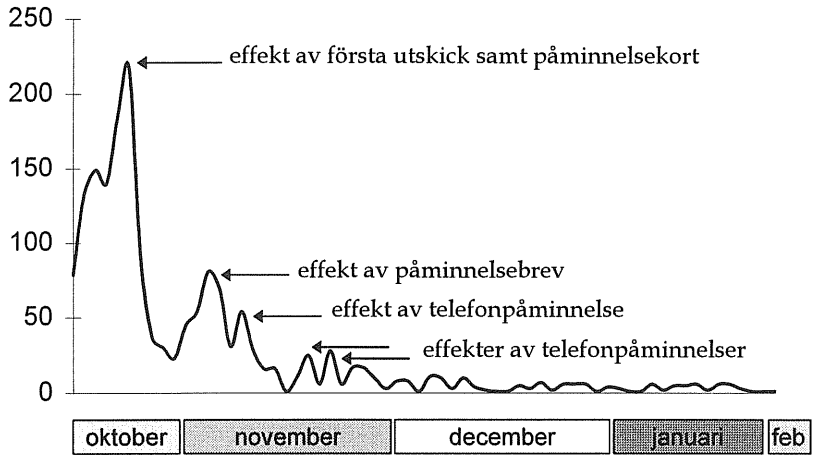

Svarsfrekvens och bortfall

Samhällsvetenskapliga undersökningar brukar ha en ungefärlig svarsfrekvens på mellan 65 och 75 procent. (Kratz, 1990, Ohlsson, 1986, Severinsson, 1990). SOM-undersökningen är en postenkätundersökning och dessa har i allmänhet en något lägre andel svaranden än exempelvis intervjuundersökningar. En svarsfrekvens kring 60 till 70 procent kan en samhällsvetenskaplig postenkätundersökning av SOM-undersökningens typ väntas utfalla i. Väst-SOM 1995 hade en svarsfrekvens på 65,2 procent, vilket, var högre än något av de tidigare undersökningsåren. 1992, första året Väst-SOM genomfördes, svarade 60,5 procent av personerna i urvalet, 1993 var svarsfrekvensen 60 procent och 1994 60,3 procent.

I tabell 1 kan utläsas att från det ursprungliga urvalet som omfattade 2799 personer bortdefinierades 179 personer genom naturligt bortfall. Med naturligt bortfall menas att de flyttat från regionen, har okänd adress eller att de bor, studerar eller arbetar utomlands. Naturligt bortfall är det också om de är sjuka eller handikappade eller om de på grund av språksvårigheter inte kan besvara formuläret. Då det naturliga bortfallet är avräknat återstår 2620 personer vilka utgör nettourvalet. Av dessa 2620 personer deltog, av en eller annan anledning, 912 personer inte i undersökningen. 1708 personer skick-

ade in en ifylld enkät vilket omräknat till procent resulterar i en svarsfrekvens på 65,2, vilket var en höjning med 5 procentenheter jämfört med tidigare år.

Tabell 1 Naturligt bortfall samt bortfallsorsaker i Väst-SOM 1995

Ursprungligt urval		2 799
Bortdefinierade,		179
varav:	*sjuk, institutionell vård*	*70*
	bosatt/studerar/arbetar utomlands	*36*
	adress okänd, avflyttad	*43*
	ej svensktalande	*27*
	avliden	*3*
Nettourval		2620
Svarsvägrare, ej anträffade		912
Antal svar		1708
Svarsfrekvens i procent		**65,2**

Svarsbenägenheten inom olika grupper

I tabell 2 redovisas svarsfrekvensen för kategorierna kön, ålder samt kommuntillhörighet. Översikten ger möjlighet till jämförelser dels inom de olika kategorierna dels över tid.

Det är stora skillnader i svarsbenägenhet mellan respondenterna i de olika kommunerna som ingår i Väst-SOM. Det är emellertid vanskligt att se något mönster i svarsfrekvensen vid en jämförelse mellan kommunerna över tid. Vi kan dock utskilja att kommuninvånare som samtliga år varit pigga på att svara är Kungälvs- och Lerumsbor. Göteborgarna har under samtliga år som Väst-SOM funnits varit relativt obenägna att svara.

Tabell 2 Svarsandelar i olika grupper för Väst-SOM 1992-1995 (procent)

	Väst-SOM 1992	Väst-SOM 1993	Väst-SOM 1994	Väst-SOM 1995
Kön				
Män	60	60	60	64
Kvinnor	61	59	60	67
Ålder				
15-19 år	61	67	68	76
20-29 år	56	58	58	61
30-39 år	61	57	55	62
40-49 år	56	56	59	66
50-59 år	62	61	65	67
60-80 år	67	64	63	66
Kommun				
Ale	67	62	55	66
Göteborg	58	59	58	63
Härryda	64	64	58	73
Kungsbacka	63	58	54	68
Kungälv	70	67	72	65
Lerum	67	66	64	73
Lilla Edet	55	68	63	68
Mölndal	54	57	69	72
Partille	65	55	68	65
Stenungsund	64	60	72	68
Tjörn	51	62	48	59
Öckerö	73	62	60	53

Svarsbenägenheten hos män och kvinnor brukar vara ungefär lika stor, men i år var det aningen fler kvinnor än män som deltog i Väst-SOM. Sett till respondenternas ålder så är det de yngsta och de äldsta som svarar i högst utsträckning. De som ingår i åldersgruppen 15-19 år är tillsammans med de i åldersgrupperna 40-49 år, 50-59 år och 60-80 år flitigast att svara. "Bottennoteringen" vad gäller benägenhet till att svara innehas av de som är mellan 20 och 39 år. Dessa resultat stämmer med erfarenheten från den nationella SOM-undersökningen. Livssituationen för människor i dessa åldrar är en annan jämfört med den som gäller för de övriga som ännu inte hunnit ut i yrkeslivet, eller för de vars barn är utflugna eller som passerat de yrkesverksamma åren. I tabell 3 jämförs fördelningen mellan olika ålders-

grupper i undersökningen. Jämförelsen sker mellan de som ingick i urvalet, de som faktiskt svarade och befolkningen i Västsverige i aktuella åldersgrupper.

Tabell 3 Åldersgruppernas fördelning i urvalet respektive svaren i Väst-SOM 1992-1995 i jämförelse med den åldersfördelningen hos den västsvenska befolkningen (procent)

	Väst-SOM 1992		Väst-SOM 1993		Väst-SOM 1994		Väst-SOM 1995		
ålder	urval	svar	urval	svar	urval	svar	urval	svar	Västsverige totalt
15-29 år	27	25	28	27	27	27	26	26	28
30-49 år	38	37	37	36	37	36	37	37	37
50-64 år	19	21	19	21	20	22	21	21	19
65-80 år	16	17	16	17	16	15	16	15	16
Summa	100	100	100	101	100	100	100	99	100
Antal svarande		1603		1586		1591		1708	

Som framgår av tabellen ovan är de som deltog i Väst-SOM relativt "lika gamla" som västsvenskarna som helhet. Det som skiljer sig något är att 50-64-åringarna utgör en större del av Väst-SOM än i verkligheten och att 15-29-åringarna utgör en något mindre del i undersökningen än vad som är fallet i verkligheten.

Internt bortfall

Bortfall kan vara av två olika slag. Det externa bortfallet är de personer som inte besvarar enkäten. Det interna bortfallet är de som svarar på enkäten, men hoppar över någon fråga i formuläret. Det interna bortfallet är med andra ord ett mått på hur väl svarspersonerna fyller i sina formulär. Man ser på hur många människor som hoppat över en del av en fråga, en fråga i sin helhet eller ett frågeblock.

Internbortfallet i SOM-undersökningarna är i allmänhet lågt. De flesta frågorna i formuläret har ett internbortfall på två-tre procent. Några frågor har emellertid ett högre internbortfall, på runt tio procent. Det är dels frågor som kan upplevas som svåra att besvara, dels frågor som kan kännas alltför

personliga. Exempel på frågor som kan vara svåra att ta ställning till är den öppna frågan om vilka samhällsproblem som är de viktigaste i din kommun just nu (fråga 19), frågor om vilket serviceområde kommunen i första hand skall satsa respektive minska på (frågorna 26 och 27) samt frågor som går ut på att placera in riksdagspartierna respektive de lokala partierna på en gillar-/ogillarskala (fråga 34 och 35). Frågor som av en del anses vara alltför personliga är vilket parti man tycker bäst om (fråga 20) samt frågor om inkomst och subjektiv klasstillhörighet (fråga 76 och 77).

Bakgrundsvariabler

I tabell 4 jämförs fördelningen på olika bakgrundsvariabler i SOM-undersökningen 1995 med tidigare SOM-undersökningar. Fördelningen är i det närmaste identisk år från år. För vissa variabler finns offentlig statistik att tillgå, vilket gör att jämförelser mellan de svarande i Väst-SOM och samtliga invånare i Västsverige kan göras. I de fall där det går att göra en jämförelse visar det sig att fördelningen har mycket hög överensstämmelse. Väst-SOM har mycket hög representativitet och uppvisar en hög grad av stabilitet över de fyra åren.

Det är inga stora skillnader mellan SOM-undersökningen och Västsverige som helhet vare sig mellan könen, mellan de olika åldersgrupperna eller sett till om man arbetar hel- eller deltid. Några noteringar är emellertid värda att göras. Åldersgruppen 50-75 år år något överrepresenterad och har varit så genomgående. Dessutom svarar offentligt anställda i något högre utsträckning än privatanställda vilket för med sig att andelen LO-anslutna blir något lägre och andelen SACO-anslutna högre. Det är fler svaranden nu än tidigare år som anser sig tillhöra en arbetarfamilj och något färre som anser sig räknas till tjänstemannafamilj. I samtliga fall rör det sig om relativt små skillnader och dessa kan på intet sätt påverka resultaten.

Tabell 4 Jämförelse mellan bakgrundsvariabler i Väst-SOM 1992-1995 och samtliga västsvenskar (procent)

	Väst-SOM 1992	Väst-SOM 1993	Väst-SOM 1994	Väst-SOM 1995	Samtliga väst-svenskar
Kön					
Män	50	51	51	49	49
Kvinnor	50	49	49	51	51
summa procent	*100*	*100*	*100*	*100*	*100*
Ålder					
15-29 år	26	27	27	26	28
30-49 år	36	36	36	37	38
50-75 år	34	34	34	34	30
76-80 år	4	3	3	3	4
summa procent	*100*	*100*	*100*	*100*	*100*
Arbetstid					
Heltid	80	80	80	79	80
Deltid	20	20	20	21	20
summa procent	*100*	*100*	*100*	*100*	*100*
Sektor					
Statlig	14	12	13	12	8
Kommunal	28	30	28	28	26
Privat	58	61	59	60	66
summa procent	*100*	*100*	*100*	*100*	*100*
Fackförbund					
LO	49	48	49	48	58
TCO	38	38	37	36	33
SACO	13	14	14	16	9
summa procent	*100*	*100*	*100*	*100*	*100*
Sysselsättning					
Förvärvsarbete	57	57	55	57	
Beredskapsarbete	1	0	2	1	
AMS-utbildning	1	1	0	0	
Arbetslös	5	6	6	7	
Ålderspensionär	17	16	16	15	
Förtidspensionär	4	4	5	5	
Hemarbetande	2	3	2	1	
Studerande	13	13	14	14	
summa procent	*100*	*100*	*100*	*100*	

tabellen fortsätter på nästa sida

forts. tabell 4

	Väst-SOM 1992	Väst-SOM 1993	Väst-SOM 1994	Väst-SOM 1995
Yrkesgrupp				
Arbetare	35	37	37	38
Arbetare arbetsled.	6	5	6	6
Egenanst. arbetare	1	2	1	2
Tjänsteman	32	31	29	31
Tjänsteman, arbetsled.	16	16	15	14
Tjänsteman, företagsled.	2	3	4	3
Jordbrukare, ingen anst.	0	0	0	0
Jordbrukare, m. anställda	0	0	0	0
Företagare, ingen anst	4	3	3	3
Företagare, 1-9 anst	3	3	3	3
Företagare, 10- anst	1	1	1	1
summa procent	*100*	*100*	*100*	*100*
Klasstillhörighet				
Arbetarfamilj	39	39	41	43
Jordbrukarfamilj	1	1	1	1
Tjänstemannafamilj	33	32	31	28
Högre tjm/ak.familj	17	18	17	18
Egen företagarfamilj	9	10	9	10
summa procent	*100*	*100*	*100*	*100*
Politiskt intresse				
Mycket intresserad	15	12	12	12
Ganska intresserad	45	44	45	43
Inte särskilt intresserad	32	36	37	37
Inte alls intresserad	6	8	6	8
summa procent	*100*	*100*	*100*	*100*

Referenser

Björkqvist, Karin (1989) *'SOM-undersökningen 1988. Metod frågeformulär kodbok'.* SOM-rapport nr 3. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen och Avdelningen för masskommunikation, Göteborgs Universitet.

Kratz, Charlotta (1990) *Tidningsläsning i sydöstra Skåne. En presentation av en läsarundersökning.* Arbetsrapport nr 3. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.

Ohlsson, Anders (1986) *Att svara eller inte svara - det är frågan.* Rapport nr 12. Göteborg: Avdelningen för masskommunikation, Göteborgs universitet.

Rönström, Anna (1995) 'SOM-undersökningen i Västsverige 1994' sid 243-252 i Nilsson, Lennart *Västsvensk horisont.* SOM-rapport nr 11. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Rönström, Anna (1996) 'SOM-undersökningen 1995 - metod och utfall' sid 433-446 i Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red.), *Mitt i nittiotalet.* SOM-rapport nr 16. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Severinsson, Ronny (1990) *Tidningsläsning i nordöstra Skåne. Arbetsrapport nr 2.* Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.

Statistiska Centralbyrån, Befolkningsstatistik del 3, 1992

Statistiska Centralbyrån, Folk- och bostadsräkningen del 5, 1990

FÖRFATTARNA

Martin Bennulf, fil dr, är verksam vid Statsvetenskapliga institutionen och CEFOS (Centrum för forskning om offentlig sektor), Göteborgs universitet. Han forskar kring miljöopinion och lokalt miljöarbete.

Maria Elliot, fil.kand och högskoleadjunkt, är verksam vid Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet. Hon sysslar med forskning om allmänhetens förtroende för medier och samhälle.

Peter Esaiasson, docent, är verksam vid valforskningsprogrammet vid Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Hans forskning är inriktad på partiledare, politisk opinionsbildning och riksdagen.

Mikael Gilljam, docent, är verksam vid valforskningsprogrammet vid Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Han forskar kring väljare, val och politiska opinioner.

Magnus Hagevi, fil lic, är verksam vid Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Hans forskning är inriktad på riksdagen och människors religiösa och politiska uppfattningar.

Sören Holmberg, professor vid Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Han är ledare för valforskningsprogrammet och forskar kring opinionsbildning, väljarbeteende och representativ demokrati.

André Jansson, fil kand, är doktorand samt verksam inom Dagspresskollegiet vid Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.

Folke Johansson, docent, är verksam vid Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Hans forskning är inriktad på kommunal demokrati.

Sophie Johansson, fil kand, är verksam inom SOM-institutet, Göteborgs universitet. Hon samordnar SOM-undersökningarna och verksamheten inom SOM-institutet.

Kennie Kjellström, pol mag, tidigare verksam vid CEFOS, Göteborgs universitet.

Ulrika Lundin, biträdande forskare vid CEFOS, Göteborgs universitet.

Cecilia Malmström, fil lic, är verksam vid Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Hennes forskning är inriktad på regioner och regionala partier.

Lennart Nilsson, universitetslektor vid Förvaltningshögskolan, Göteborgs universitet. Han sysslar med forskning kring den offentliga sektorn och offentlig service.

Henrik Oscarsson, fil lic, är verksam vid valforskningsprogrammet vid Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Han forskar kring politiska avstånd och konfliktstrukturer i partisystemet.

Jonas Persson, fil kand, doktorand vid Förvaltningshögskolan, Göteborgs universitet.

Jan Strid, universitetsadjunkt, finns vid Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet. Han sysslar med forskning kring tidningsläsning och tidningsinnehåll.

Ingela Wadbring, fil kand, är verksam inom Dagspresskollegiet vid Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet. Hon forskar kring medieanvändning.

Lennart Weibull, professor i massmedieforskning vid Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet. Hans forskning är inriktad på mediestruktur, medieanvändning samt journalistisk etik.

Jan-Åke Åkesson, chef för Sveriges Television i Göteborg, är årets gästskribent.

SAMHÄLLE OPINION MASSMEDIA

VÄSTSVERIGE 1995

SOM-institutet
GÖTEBORGS UNIVERSITET

- **Har västsvenskarna förtroende för massmedierna?**
- **Vad tycker västsvenskarna om servicen i kommunerna?**
- **Hur intresserade är vi som bor i Västsverige av miljön?**
- **Vad tycker göteborgarna om sina politiker?**

Detta är exempel på frågor som *Samhälle Opinion Massmedia i Västsverige 1995* försöker besvara. Undersökningen görs av tre forskningsinstitutioner vid Göteborgs universitet. Samhälle Opinion Massmedia (SOM) har genomförts sedan 1986 och då omfattat hela Sverige. I år genomförs för fjärde året i rad en regional SOM-undersökning i Västsverige. Undersökningen genomförs i samarbete med TEMO.

Varför görs Samhälle Opinion Massmedia?

Statsvetenskapliga institutionen har sedan mitten av 1950-talet genomfört studier om massmedier och opinionsbildning. Det viktigaste syftet med studierna är att öka kunskapen om hur den svenska demokratin fungerar. Resultaten utgör ett väsentligt underlag för debatten kring demokrati- och massmediefrågor i Sverige.

Under många år har också forskning om den offentliga sektorn – särskilt kommunerna – bedrivits vid Statsvetenskapliga institutionen och Förvaltningshögskolan.

Forskningen vid Institutionen för journalistik och masskommunikation har gett kunskap om hur vi tar del av tidningar, radio och TV. Exempelvis ägnar svenskarna drygt fem timmar om dagen åt medier. Längst tid går till radio och TV.

De tre ovannämnda institutionerna har tillsammans bildat SOM-institutet som varje år genomför SOM-undersökningen i Västsverige.

Andel röstsplittrare i riksdags- och kommunalfullmäktigeval 1970–1994 (procent)

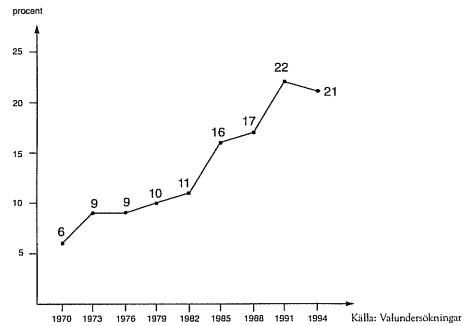

Medieanvändning 1994

Så fördelar sig den tid människor ägnar åt massmedier

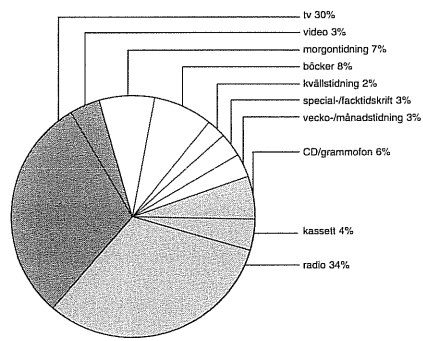

Ett Västsverige i miniatyr

Vi har slumpmässigt valt ut 2 800 personer i Västsverige. Det är alltså slumpen som gjort att just Du kommit med i undersökningen. Tillsammans ger de utvalda personerna en god bild av befolkningen i Västsverige.

För att få rättvisande resultat är det viktigt att alla svarar. Varje svar som uteblir försämrar undersökningens tillförlitlighet. Men det är Du själv som avgör om Du vill vara med eller inte.

Frågeformuläret

I undersökningen Samhälle Opinion Massmedia i Västsverige samarbetar ett antal olika forskningsprojekt. Det innebär att frågorna spänner över ett flertal områden. Formuläret inleds med frågor om massmedier och fortsätter sedan med frågor om politik, samhällsservice, trafik- och miljöfrågor osv. Antalet frågor kan verka stort, men de flesta kan besvaras enkelt med kryss i tillämplig ruta.

Resultat från tidigare undersökningar om västsvenskarnas åsikter och intressen

- ☐ 80 procent av göteborgarna prenumererar på en dagstidning. Detta ligger något över det nationella genomsnittet.
- ☐ En klar majoritet av västsvenskarna vill bygga ut kollektivtrafiken men motsätter sig införandet av biltullar.
- ☐ I storstäderna är allmänheten väsentligt mer missnöjda med den kommunala servicen än i mindre kommuner.
- ☐ Västsvenskarna har stort förtroende för läkare, poliser och lärare.

Vad händer med svaren?

Svaren behandlas anonymt och resultaten publiceras bara som siffror i tabeller. Vad någon enskild person svarat framgår **aldrig**.

Alla som arbetar med undersökningen har tystnadsplikt. De uppgifter Du lämnar är **inte** offentliga.

Varje år kommer det två böcker från SOM-institutet. Där presenterar olika forskare resultat från sina specialområden. Exempel på sådana böcker är: *Vägval* (1994), *Det gamla riket* (1995), *Västsvensk opinion* (1993) och *Västsverige i fokus* (1994). De kan beställas från SOM-institutet (adress, telefon- och faxnummer nederst på sidan).

Uppgifter från annat håll

För att minska omfånget på enkäten hämtas uppgifter om födelsedatum, kön, namn, adress och bostadsort från offentliga befolkningsregister (DAFA/SPAR).

Förvaltningshögskolan
Institutionen för journalistik och masskommunikation
Statsvetenskapliga institutionen

Göteborgs Universitet

Statsvetenskapliga institutionen vid Göteborgs universitet är en av Sveriges ledande forskningsinstitutioner när det gäller undersökningar om politisk opinionsbildning. Institutionen forskar kring väljare och val samt studerar åsiktsbildningen i olika politiska frågor.

Institutionen för journalistik och masskommunikation studerar massmedier och populärkultur, bl a frågor om hur svenskarna tar del av press, radio och TV samt vad de anser om svensk journalistik.

Förvaltningshögskolan vid Göteborgs universitet är den enda i sitt slag i landet. Forskning bedrivs om medborgarna och den offentliga sektorn samt om kommunal ekonomi och organisation.

Följande forskare deltar i årets undersökning:

Fil dr Martin Bennulf:
Miljöopinion

Universitetsadjunkt
Maria Elliot: Förtroende

Docent Peter Esaiasson:
Politiker

Docent Mikael Gilljam:
Politiska partier

Fil lic Magnus Hagevi:
Politik och religion

Professor Sören Holmberg:
Politik

Biträdande forskare
Cecilia Malmström:
Regionala frågor

Universitetslektor
Lennart Nilsson:
Kommunal service

Studierektor Jan Strid:
Lokala massmedier

Bitr forskare Ingela Wadbring:
Medievanor

Professor Lennart Weibull:
Massmedier

Aktuella böcker från institutionerna

Bennulf, Martin (1994): *Miljöopinionen i Sverige*. Dialogos.

Elliot, Maria (1991): *Förtroendekapital i förskingring*. Svensk Informations Mediecenter.

Gilljam, Mikael och Sören Holmberg (1995): *Väljarnas val*. Norstedts.

Hadenius, Stig och Lennart Weibull (1993): *Massmedier* Bonnier Alba.

Jönsson, Sten, Sigvard Rubenowitz och Jörgen Westerståhl (red.) (1995): *Decentraliserad kommun. Exemplet Göteborg*. SNS Förlag.

Lundqvist, Lennart J och Jon Pierre (1995): *Kommunal förvaltningspolitik*. Studentlitteratur.

Nilsson, Lennart (1993): *Stadsdelspolitikerna i Göteborg 1989–1991*. SDU 1993:1 Göteborgs universitet.

Pierre, Jon (1994): *Den lokala staten*. Almqvist och Wiksell.

Strömberg, Lars och Jörgen Westerståhl (red) (1983): *De nya kommunerna*. Liber.

Svedberg, Helene (1994): *Sjukvårdspolitik och opinionsbildning*. SIM Rapport 1/94.

Weibull, Lennart och Charlotta Kratz (1995): *Tidningsmiljöer. Tidningsläsning på 1990-talet*. Göteborgs universitet.

Vi svarar gärna på frågor

Om Du undrar över någonting, ring oss eller skriv en rad. Adressen är:

SOM-institutet
Göteborgs universitet
Sprängkullsgatan 21
411 23 GÖTEBORG

Telefonnumret är 031-773 12 39. Vid rikssamtal, be att få bli uppringd.
Fax 031-773 45 54.

GETEKCE & BREELMAE

SAMHÄLLE OPINION MASSMEDIA

VÄSTSVERIGE 1995

SOM-institutet
GÖTEBORGS UNIVERSITET

De första frågorna gäller vilka massmedier Du tar del av

Fråga 1. Läser eller tittar Du personligen i någon av följande dagstidningar regelbundet - och i så fall hur ofta?

		6-7 dagar per vecka	4-5 dagar per vecka	2-3 dagar per vecka	Mer sällan	Aldrig
V1	Göteborgs-Posten	☐	☐	☐	☐	☐
V2	Arbetet/Nyheterna	☐	☐	☐	☐	☐
V3	GT	☐	☐	☐	☐	☐
V4	Dagens Nyheter	☐	☐	☐	☐	☐
V5	Svenska Dagbladet	☐	☐	☐	☐	☐
V6	Dagens Industri	☐	☐	☐	☐	☐
V7	Aftonbladet	☐	☐	☐	☐	☐
V8	Expressen	☐	☐	☐	☐	☐
	Annan tidning, nämligen					
V9	TIDN1 SE	☐	☐	☐	☐	☐
V10	TIDN2 KODSCHEMA	☐	☐	☐	☐	☐
		1	2	3	4	5

Fråga 2. Om Du tänker på hur Du brukar läsa en morgontidning, vilket av nedanstående alternativ stämmer bäst in på Dig?

V11

1 ☐ Läser det mesta i tidningen
2 ☐ Bläddrar igenom hela tidningen och läser sådant som intresserar mig
3 ☐ Går bara in på de områden som intresserar mig och läser ganska litet i övrigt
4 ☐ Läser aldrig någon morgontidning

Fråga 3. Hur ofta brukar Du ta del av följande typer av radiokanaler?

		6-7 dagar per vecka	4-5 dagar per vecka	2-3 dagar per vecka	Mer sällan	Aldrig
V12	Radio Göteborg P4	☐	☐	☐	☐	☐
V13	City 107	☐	☐	☐	☐	☐
V14	P1 i riksradion	☐	☐	☐	☐	☐
V15	P2 i riksradion	☐	☐	☐	☐	☐
V16	P3 i riksradion	☐	☐	☐	☐	☐
V17	Radio Energy	☐	☐	☐	☐	☐
V18	P6 (f d Z-Radio)	☐	☐	☐	☐	☐
V19	Radio Rix	☐	☐	☐	☐	☐
V20	Classic Radio	☐	☐	☐	☐	☐
V21	Övrig närradio	☐	☐	☐	☐	☐
		1	2	3	4	5

Fråga 4. Hur ofta brukar Du titta på följande typer av program i TV?

	Dagligen	5-6 ggr/ vecka	3-4ggr/ vecka	1-2 ggr/ vecka	Mer sällan	Aldrig
V22 Aktuellt i Kanal 1	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V23 Rapport i TV2	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V24 Västnytt i TV2	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V25 Morgon-TV i TV2	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V26 Nyheterna i TV4	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V27 Morgon-TV i TV4	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V28 Lokalnyheterna i TV4	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V29 TV3 Direkt	☐	☐	☐	☐	☐	☐
	1	2	3	4	5	6

Fråga 5. Hur ofta brukar Du titta på program i följande TV-kanaler?

		Tittar på kanalen:					
	Har ej tillgång	Dagligen	5-6 ggr/ vecka	3-4 ggr/ vecka	1-2 ggr/ vecka	Mer sällan	Aldrig
V30 Kanal 1	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V31 TV2	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V32 TV3	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V33 TV4	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V34 Femman	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V35 Nyhetskanalen CNN	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V36 MTV	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V37 Filmnet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V38 TV1000	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V39 Eurosport	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V40 Kållevisionen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V41 TV21	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
	1	2	3	4	5	6	7

Fråga 6. Prenumererar Du eller någon i Ditt hushåll på någon morgontidning?

V42 ☐ Nej
V43 ☐ Ja, på Göteborgs-Posten
V44 ☐ Ja, på Arbetet/Nyheterna
V45 ☐ Ja, på Dagens Nyheter
V46 ☐ Ja, på Svenska Dagbladet
V47 ☐ Ja, på Dagens Industri
V48 ☐ Ja, på annan tidning, nämligen: .....
(Tidningens namn)

Fråga 7. Om Du brukar läsa någon morgontidning som Du inte prenumererar på, hur har Du då tillgång till den?

V49 ☐ Byter/lånar av granne/bekant
V50 ☐ Läser den på bibliotek
V51 ☐ Läser den i skolan/på arbetet
V52 ☐ Har tidningen gratis
V53 ☐ Köper lösnummer
V54 ☐ Annat sätt, nämligen: .....
V55 ☐ Har ej tillgång till tidning på annat sätt

Fråga 8. Har Du själv funderat på att upphöra med den/någon av de prenumerationer Du nu har, eller har detta diskuterats inom familjen under det senaste halvåret?

V56
1 ☐ Nej
2 ☐ Ja, någon enstaka gång
3 ☐ Ja, flera gånger
4 ☐ Tveksam, vet ej
5 ☐ Prenumererar ej på någon tidning ⟶ Gå till fråga 10

Om ja, på vilken/vilka har Du funderat på att upphöra med prenumerationen?

V57 ☐ Göteborgs-Posten
V58 ☐ Arbetet/Nyheterna
V59 ☐ Dagens Nyheter
V60 ☐ Svenska Dagbladet
V61 ☐ Dagens Industri
V62 ☐ Annan tidning, nämligen: .....

Fråga 9. Av vilken anledning har Du funderat på att upphöra med Din prenumeration? (Fler än ett svar kan anges)

V63 ☐ Allt har blivit så dyrt att pengarna inte räcker till
V64 ☐ Jag får lokal information i radio och TV
V65 ☐ Jag har inte tid att läsa den
V66 ☐ Jag kan låna den av granne/bekant
V67 ☐ Tidningens innehåll är inte tillräckligt bra
V68 ☐ Tidningen innehåller för mycket annonser
V69 ☐ För dålig bevakning av vad som händer i Västsverige
V70 ☐ Prenumerationspriset har höjts
V71 ☐ Tidningsutdelningen sköts dåligt
V72 ☐ Jag har tillgång till tidningen på arbete/i skolan
V73 ☐ Tidningens politiska linje passar mig inte
V74 ☐ Tidningen innehåller för lite annonser
V75 ☐ Jag flyttade från orten
V76 ☐ Tidningen har blivit så förändrad
V77 ☐ Annat skäl, nämligen: .....

Fråga 10. Hur viktiga anser Du personligen att nedanstående typer av tidningsinnehåll är? Markera för varje innehållstyp hur viktigt Du anser det är att Din lokala morgontidning innehåller just detta.

	Oviktigt ← Mycket	Ganska	Något	Varken eller/ Vet ej	Något	Ganska	Viktigt → Mycket
V78 Sport	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V79 Insändare	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V80 Inrikesnyheter	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V81 Ekonomi och handel	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V82 Ledare	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V83 Nyheter från den egna kommunen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V84 Nyheter från hela Västsverige	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V85 Olyckor och brott	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V86 Utrikesnyheter	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V87 Kultur	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V88 Kommunalpolitik	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V89 Nöjen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V90 Om radio- och TV-program	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V91 Annonser	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
	1	2	3	4	5	6	7

Fråga 11. Göteborgs-Posten är uppdelad i tre delar. I genomsnitt, hur lång tid brukar Du läsa varje del på en vardag?

	Antal minuter										
	Inte alls	Ca 5 min	Ca 10 min	Ca 15 min	Ca 20 min	Ca 25 min	Ca 30 min	Ca 35 min	Ca 40 min	Ca 45 min	Ca 50 min eller mer
V92 Del 1	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V93 Del 2	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V94 Del 3	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11

V95 ☐ Läser aldrig Göteborgs-Posten ⟶ Gå vidare till fråga 16

Fråga 12. Hur mycket brukar Du läsa av följande typer av innehåll i Göteborgs-Posten?

	Allt/nästan allt	Ganska mycket	Inte särskilt mycket	Nästan inget
V96 Sporten	☐	☐	☐	☐
V97 Utrikesnyheterna	☐	☐	☐	☐
V98 Annonserna	☐	☐	☐	☐
V99 Vad som händer i Göteborg	☐	☐	☐	☐
V100 Vad som händer i Västsverige	☐	☐	☐	☐
V101 Handelsnyheterna	☐	☐	☐	☐
V102 Riksnyheterna	☐	☐	☐	☐
V103 Ledarsidan	☐	☐	☐	☐
V104 Insändare	☐	☐	☐	☐
V105 Världens gång	☐	☐	☐	☐
V106 Debattsidan	☐	☐	☐	☐
V107 Aveny-bilagan på fredagar	☐	☐	☐	☐
	1	2	3	4

Om Du använder samma skala som ovan, hur mycket läser Du av innehållet i Göteborgs-Postens del 3?

V108 Kulturen	☐	☐	☐	☐
V109 Gränslöst	☐	☐	☐	☐
V110 Temasidan Var dag	☐	☐	☐	☐
V111 Nöjessidorna (ej nöjesannonserna)	☐	☐	☐	☐
V112 Radio och TV-sidorna	☐	☐	☐	☐
	1	2	3	4

V113 ☐ Läser ej del 3

Fråga 13. Hur väl anser Du att följande omdömen stämmer in på Göteborgs-Posten?

	Stämmer helt och hållet	Stämmer delvis	Stämmer inte alls	Tveksam/ Vet ej
V114 Kommer alltid i tid på morgonen	☐	☐	☐	☐
V115 Har ett lågt prenumerationspris	☐	☐	☐	☐
V116 Är mycket läsvärd	☐	☐	☐	☐
V117 Har mycket välskrivna artiklar	☐	☐	☐	☐
V118 Är opartisk i sina nyhetsartiklar	☐	☐	☐	☐
V119 Har kunniga journalister	☐	☐	☐	☐
V120 Har intressanta artiklar som gör att				
OBS → V121 jag blir engagerad	☐	☐	☐	☐
BLANK V122 Är lätt att hitta i	☐	☐	☐	☐
V123 Är seriös i sin nyhetsbevakning	☐	☐	☐	☐

V121 = BLANK

Fråga 14. Om Du skulle betygsätta kvaliteten på Göteborgs-Posten på en skala mellan 1 och 5, där 1 innebär att tidningen inte innehåller något alls av intresse och 5 att allt innehåll har stort intresse, hur skulle Du då bedöma följande:

	Allt innehåll har stort intresse 5	4	3	2	Innehåller inget av intresse 1
V124 Tidningen som helhet	☐	☐	☐	☐	☐
V125 Sportbevakningen	☐	☐	☐	☐	☐
V126 Utrikessidorna	☐	☐	☐	☐	☐
V127 Annonserna	☐	☐	☐	☐	☐
V128 Bevakningen av vad som händer i Göteborg	☐	☐	☐	☐	☐
V129 Bevakningen av vad som händer i Västsverige	☐	☐	☐	☐	☐
V130 Handelsnyheterna	☐	☐	☐	☐	☐
V131 Riksnyheterna	☐	☐	☐	☐	☐
V132 Ledarsidan	☐	☐	☐	☐	☐
V133 Kulturen	☐	☐	☐	☐	☐
V134 Nöjessidorna (ej nöjesannonserna)	☐	☐	☐	☐	☐
V135 Insändare	☐	☐	☐	☐	☐
V136 Världens gång	☐	☐	☐	☐	☐
V137 Debattsidan	☐	☐	☐	☐	☐
V138 Aveny-bilagan på fredagar	☐	☐	☐	☐	☐
	5	4	3	2	1

Om Du fortsätter att betygsätta även andra saker hos Göteborgs-Posten, på en skala mellan 1 och 5, där 1 är mycket dåligt och 5 är mycket bra. Hur skulle Du då bedöma följande:

	Mycket bra 5	4	3	2	Mycket dåligt 1
V139 Intressanta artiklar som gör att jag blir engagerad	☐	☐	☐	☐	☐
V140 Journalistens sätt att skriva så jag förstår	☐	☐	☐	☐	☐
V141 Överskådligheten i innehållet	☐	☐	☐	☐	☐
V142 Bevakningen av vad som händer i den kommun där jag bor	☐	☐	☐	☐	☐
V143 Del 1 som helhet	☐	☐	☐	☐	☐
V144 Del 2 som helhet	☐	☐	☐	☐	☐
V145 Del 3 som helhet	☐	☐	☐	☐	☐
	5	4	3	2	1

Fråga 15. Om Du tänker på hur Göteborgs-Posten är idag och jämför med hur den var för ett år sedan, tycker Du då att tidningen blivit bättre eller sämre?

V146
1 ☐ Mycket bättre
2 ☐ Något bättre
3 ☐ Ingen skillnad
4 ☐ Något sämre
5 ☐ Mycket sämre
6 ☐ Tveksam/vet ej

Fråga 16. Om Du tänker på sådant som händer i Din kommun, hur tillförlitlig bedömer Du följande mediers rapportering vara?

	Mycket tillförlitlig	Ganska tillförlitlig	Inte särskilt tillförlitlig	Mindre tillförlitlig	Inte alls tillförlitlig	Har ingen uppfattning
V147 Radio Göteborg P4	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V148 P1 i riksradion	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V149 P3 i riksradion	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V150 Västnytt i TV2	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V151 Lokal-TV i TV4	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V152 Göteborgs-Posten	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V153 Arbetet/Nyheterna	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V154 GT	☐	☐	☐	☐	☐	☐
	1	2	3	4	5	6

Nu följer några frågor om politik och samhälle

Fråga 17. Hur pass intresserad är Du i allmänhet av politik?

V155
1 ☐ Mycket intresserad
2 ☐ Ganska intresserad
3 ☐ Inte särskilt intresserad
4 ☐ Inte alls intresserad

Fråga 18. Hur pass intresserad är Du av politiken i Din kommun?

V156
1 ☐ Mycket intresserad
2 ☐ Ganska intresserad
3 ☐ Inte särskilt intresserad
4 ☐ Inte alls intresserad

Fråga 19. Vilken eller vilka frågor eller problem tycker Du är viktigast i Din kommun idag? Ange högst tre frågor/problem.

V157 Svar: PROB1

PROB2 SE KODSCHEMA

PROB3

Fråga 20. Vilket parti tycker Du bäst om idag?
PSYMP

OBS: V161= blank

V158 ☐ 1 Vänsterpartiet
V159 ☐ 2 Socialdemokraterna
V160 ☐ 3 Centerpartiet
V162 ☐ 4 Folkpartiet liberalerna
V163 ☐ 5 Moderata samlingspartiet
V164 ☐ 6 Kds - Kristdemokratiska samhällspartiet
V165 ☐ 7 Miljöpartiet de gröna
V166 ☐ 8 Annat parti (v.g. ange vilket) .....

Anser Du Dig vara en övertygad anhängare av detta parti?

V167
1 ☐ Ja, mycket övertygad
2 ☐ Ja, något övertygad
3 ☐ Nej

Fråga 21. Nedanstående lista omfattar ett antal förslag som förekommit i den politiska debatten. Vilken är Din åsikt om vart och ett av dem?

		Mycket bra förslag	Ganska bra förslag	Varken bra eller dåligt förslag	Ganska dåligt förslag	Mycket dåligt förslag
V168	Minska den offentliga sektorn	☐	☐	☐	☐	☐
V169	Genomföra val till riksdagen och kommunen/landstinget vid olika tidpunkter	☐	☐	☐	☐	☐
V170	Överföra kommunal affärsverksamhet, t ex energiverk, i privata händer	☐	☐	☐	☐	☐
V171	Bedriva mer av sjukvården i privat regi	☐	☐	☐	☐	☐
V172	Öka antalet privatskolor	☐	☐	☐	☐	☐
V173	Låta privata företag svara för äldreomsorg	☐	☐	☐	☐	☐
V174	Införa bilavgifter för att bekosta vägar och kollektivtrafik	☐	☐	☐	☐	☐
V175	Höja kommunalskatten hellre än att minska den kommunala servicen	☐	☐	☐	☐	☐
V176	Återinföra reglering av taxi	☐	☐	☐	☐	☐
V177	Minska kommunens utgifter även om det innebär lägre servicenivå	☐	☐	☐	☐	☐
		1	2	3	4	5

Fråga 22. Hur tycker Du att kommunstyrelsen i Din kommun sköter sin uppgift?

V178
1 ☐ Mycket bra
2 ☐ Ganska bra
3 ☐ Varken bra eller dåligt
4 ☐ Ganska dåligt
5 ☐ Mycket dåligt

Fråga 23. Allmänt sett, hur stort förtroende har Du för det sätt på vilket följande grupper sköter sitt arbete?

	Mycket stort förtroende	Ganska stort förtroende	Varken stort eller litet förtroende	Ganska litet förtroende	Mycket litet förtroende
V179 Rikspolitiker	☐	☐	☐	☐	☐
V180 Kommunens politiker	☐	☐	☐	☐	☐
V181 Kommunens tjänstemän	☐	☐	☐	☐	☐
V182 Lärare	☐	☐	☐	☐	☐
V183 Journalister i TV	☐	☐	☐	☐	☐
V184 Läkare	☐	☐	☐	☐	☐
V185 Journalister i dagspressen	☐	☐	☐	☐	☐
V186 Socialarbetare	☐	☐	☐	☐	☐
V187 Företagsledare	☐	☐	☐	☐	☐
V188 Fackliga ledare	☐	☐	☐	☐	☐
V189 Poliser	☐	☐	☐	☐	☐
V190 Bankdirektörer	☐	☐	☐	☐	☐
V191 Präster i Svenska kyrkan	☐	☐	☐	☐	☐
V192 Pastorer i frikyrkorna	☐	☐	☐	☐	☐
V193 Domare vid tingsrätt/hovrätt	☐	☐	☐	☐	☐
V194 Advokater	☐	☐	☐	☐	☐
	1	2	3	4	5

Fråga 24. Ange nedan vilka former av service Du eller någon nära anhörig utnyttjar.

	Utnyttjar själv	Utnyttjar ej själv, men nära anhörig utnyttjar	Varken jag själv eller nära anhörig utnyttjar
V195 Barnomsorg	☐	☐	☐
V196 Skola	☐	☐	☐
V197 Barnavårdscentral	☐	☐	☐
V198 Vårdcentral	☐	☐	☐
V199 Sjukhusvård	☐	☐	☐
V200 Privatläkare	☐	☐	☐
V201 Folktandvård	☐	☐	☐
V202 Privattandläkare	☐	☐	☐
V203 Äldreomsorg	☐	☐	☐
V204 Socialvård	☐	☐	☐
V205 Kollektivtrafik	☐	☐	☐
V206 Idrottsanläggningar	☐	☐	☐
V207 Bibliotek	☐	☐	☐
V208 Kulturaktiviteter	☐	☐	☐
V209 Fritidsverksamhet	☐	☐	☐
	1	2	3

Fråga 25. Vad anser Du om servicen i Din kommun på följande områden?

			Mycket nöjd	Ganska nöjd	Varken nöjd eller missnöjd	Ganska missnöjd	Mycket missnöjd	Vet ej
V210	1	Barnomsorg	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V211	2	Skola	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V212	3	Barnavårdscentral	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V213	4	Vårdcentral	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V214	5	Sjukhusvård	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V215	6	Privatläkare	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V216	7	Folktandvård	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V217	8	Privattandläkare	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V218	9	Äldreomsorg	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V219	10	Socialvård	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V220	11	Kollektivtrafik	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V221	12	Idrottsanläggningar	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V222	13	Bibliotek	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V223	14	Kulturaktiviteter	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V224	15	Fritidsverksamhet	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V225	16	Miljövård	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V226	17	Tillgång på bostäder	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V227	18	Gator och vägar	☐	☐	☐	☐	☐	☐
			1	2	3	4	5	6

Fråga 26. Om ökade satsningar på servicen skall göras i Din kommun, vilket av serviceområdena anser Du att det är mest angeläget att satsa på? (v g ange en av siffrorna 1-18 i fråga 25 ovan.)

V228 Svar: SATSA1 SATSA2 SATSA3 (SE SIFFROR I FRÅGA 25)

Fråga 27. Om nedskärningar av servicen skall genomföras i Din kommun, vilket av serviceområdena tycker Du att det i första hand skall minskas på? (v g ange en av siffrorna 1-18 i fråga 25 ovan.)

V229 Svar: MINSKA1 MINSKA2 MINSKA3 (SE SIFFROR I FRÅGA 25)

Fråga 28. Hur tycker Du på det hela taget att <u>den kommunala servicen</u> fungerar i Din kommun?

V230
1☐ Mycket bra
2☐ Ganska bra
3☐ Varken bra eller dåligt
4☐ Ganska dåligt
5☐ Mycket dåligt
6☐ Vet ej

Fråga 29. Om Du tänker på Dina kontakter med kommunen under det senaste året, vad tycker Du om den kommunala förvaltningen och de anställda i Din kommun?

		Stämmer mycket bra	Stämmer ganska bra	Stämmer ganska dåligt	Stämmer mycket dåligt	Har ej varit i kontakt/ Vet ej
V231	Jag har haft svårt att hitta till rätt person när jag kontaktat kommunen	☐	☐	☐	☐	☐
V232	Kommunens anställda har varit hjälpsamma och lyssnat på vad jag haft att säga	☐	☐	☐	☐	☐
V233	Skrivelser och andra meddelanden från kommunen har varit svårbegripliga	☐	☐	☐	☐	☐
V234	Kommunens anställda har arbetat snabbt och effektivt	☐	☐	☐	☐	☐
		1	2	3	4	5

Fråga 30. Vad anser Du om Din kommuns ekonomi? Har kommunen:

V235
1 ☐ Mycket god ekonomi
2 ☐ Ganska god ekonomi
3 ☐ Varken god eller dålig ekonomi
4 ☐ Ganska dålig ekonomi
5 ☐ Mycket dålig ekonomi
6 ☐ Vet ej

Fråga 31. Vad tycker Du om nedanstående förslag om regionala reformer i Sverige?

		Mycket bra förslag	Ganska bra förslag	Ganska dåligt förslag	Mycket dåligt förslag	Ingen åsikt
V236	Region- eller länsparlament bör inrättas	☐	☐	☐	☐	☐
V237	Landstingen bör avskaffas	☐	☐	☐	☐	☐
V238	Kommunalförbund (ett mer organiserat samarbete mellan kommunerna) bör överta olika uppgifter från landstingen och länsstyrelserna	☐	☐	☐	☐	☐
V239	Nuvarande länsindelning bör ersättas med en ny regional indelning	☐	☐	☐	☐	☐
		1	2	3	4	5

Fråga 32. Vilket av nedanstående förslag är enligt Din mening den bästa organisatoriska lösningen på det regionala samarbetet i Västsverige?

V240
1 ☐ En större region bestående av Göteborg och kommunerna i Bohuslän, Halland, Älvsborgs län, Skaraborgs län och Värmland.
2 ☐ En medelstor region bestående av Göteborg och kommunerna i Bohuslän, Halland och Älvsborgs län.
3 ☐ En mindre region bestående av Göteborg och förortskommunerna.
4 ☐ Ingen bestämd åsikt i frågan.

Fråga 33. Hur viktigt anser Du att det är att engagera sig i föjande typer av frågor?

	Mycket viktigt	Ganska viktigt	Inte särskilt viktigt	Inte alls viktigt
V241 EU-frågor	☐	☐	☐	☐
V242 Rikspolitiska frågor i Sverige	☐	☐	☐	☐
V243 Västsvenska frågor	☐	☐	☐	☐
V244 Regionala frågor i Göteborgsregionen	☐	☐	☐	☐
V245 Frågor i Din hemkommun	☐	☐	☐	☐
V246 Frågor i den egna delen av kommunen/stadsdelen	☐	☐	☐	☐
OBS: V247=blank	1	2	3	4

Fråga 34. Den här frågan gäller hur mycket man allmänt sett gillar respektive ogillar <u>de politiska partierna i Sverige.</u> Var skulle Du personligen vilja placera de olika partierna på nedanstående skala?

	Ogillar starkt					Varken ogillar eller ogillar					Gillar starkt
	-5	-4	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3	+4	+5
V248 Centerpartiet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V249 Moderata samlingspartiet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V250 Vänsterpartiet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V251 Folkpartiet liberalerna	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V252 Socialdemokraterna	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V253 Miljöpartiet de gröna	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V254 Kds - Kristdemokratiska samhällspartiet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11

Fråga 35. Var skulle Du personligen vilja placera <u>de lokala partierna i Din hemkommun</u> på nedanstående skala?

	Ogillar starkt					Varken gillar eller ogillar					Gillar starkt
	-5	-4	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3	+4	+5
V255 Centerpartiet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V256 Moderata samlingspartiet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V257 Vänsterpartiet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V258 Folkpartiet liberalerna	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V259 Socialdemokraterna	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V260 Miljöpartiet de gröna	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V261 Kds - Kristdemokratiska samhällspartiet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11

Frågorna 36-40 besvaras enbart av personer som bor i Göteborgs kommun

Fråga 36. Var skulle Du personligen vilja placera några kommunala politiker i Göteborg på nedanstående skala?

95: Svarspersonen bor ej i Göteborg

	Personen okänd för mig	Ogillar starkt					Varken gillar eller ogillar					Gillar starkt
		-5	-4	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3	+4	+5
V262 Johnny Magnusson	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V263 Jan-Åke Ryberg	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V264 Göran Johansson	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V265 Claes Roxbergh	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V266 Ture Jakobsson	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V267 Kerstin Svensson	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V268 Margita Björklund	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V269 Alvar Persson	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12

Fråga 37. Göteborgs kommun ger fem gånger om året ut tidningen "Vårt Göteborg". Hur mycket av den brukar Du ta del av?

V270

1☐ Läser varje nummer noggrant
2☐ Läser enstaka nummer
3☐ Läser enstaka artiklar i varje nummer
4☐ Bläddrar bara igenom tidningen
5☐ Läser aldrig tidningen ——→ Gå vidare till fråga 40

95: bor ej i Göteborg

Fråga 38. Om Du tänker på sådant som händer i Göteborg, hur tillförlitlig bedömer Du då att tidningen "Vårt Göteborg" är?

95: bor ej i Gbg

V271

Mycket tillförlitlig	Ganska tillförlitlig	Inte särskilt tillförlitlig	Mindre tillförlitlig	Inte alls tillförlitlig	Har ingen uppfattning
☐	☐	☐	☐	☐	☐
1	2	3	4	5	6

Fråga 39. Vad brukar Du läsa om i "Vårt Göteborg"?

95: bor ej i Göteborg

	Oftast	Ibland	Aldrig
V272 Kultur	☐	☐	☐
V273 Sjukvård/hälsovård	☐	☐	☐
V274 Trafik	☐	☐	☐
V275 Miljöfrågor	☐	☐	☐
V276 Skola/undervisning	☐	☐	☐
V277 Invandrarfrågor	☐	☐	☐
V278 Stadsplaneringsfrågor	☐	☐	☐
	1	2	3

Fråga 40. Känner Du till vilken stadsdelsnämnd (SDN) Du tillhör?

95: bor ej i Göteborg

V279

1☐ Nej
2☐ Ja, nämligen: SDN SE KODSCHEMA

Samtliga skall svara på dessa frågor
Dessa frågor gäller Din uppfattning om trafik och miljö

Fråga 41. Kostnaderna för kollektivtrafiken betalas idag till hälften av skattebetalarna genom skatter och till hälften av resenärerna direkt genom biljetter, kort etc. Tycker Du att resenärerna bör betala mer genom biljetter och kort, samma andel som idag eller att mer skall betalas genom skatter?

	Mycket mer genom biljetter och kort	Något mer genom biljetter och kort	Samma andel som idag	Något mer genom skatt	Mycket mer genom skatt
V280	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5

Fråga 42. Hur intresserad är Du i allmänhet av miljöfrågor?

	Mycket intresserad	Ganska intresserad	Inte särskilt intresserad	Inte alls intresserad
V281	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4

Fråga 43. Nedanstående lista omfattar ett antal förslag som gäller miljön i Din kommun. Vilken är Din åsikt om vart och ett av dem?

		Mycket bra förslag	Ganska bra förslag	Varken bra eller dåligt förslag	Ganska dåligt förslag	Mycket dåligt förslag
V282	Öka den kommunala miljövården även om det innebär skattehöjningar	☐	☐	☐	☐	☐
V283	Stoppa privatbilismen i innerstäderna	☐	☐	☐	☐	☐
V284	Öka informationen om var man kan handla miljövänliga produkter	☐	☐	☐	☐	☐
V285	Bygga ut kollektivtrafiken	☐	☐	☐	☐	☐
V286	Bara tillåta miljövänliga lastbilar i innerstäderna	☐	☐	☐	☐	☐
V287	Lagstifta om obligatorisk sortering av hushållsavfall	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5

Fråga 44. Följande förslag gäller trafiksäkerheten i Din kommun. Vilken är Din åsikt om vart och ett av dem?

		Mycket bra förslag	Ganska bra förslag	Varken bra eller dåligt förslag	Ganska dåligt förslag	Mycket dåligt förslag
V288	Satsa mer på cykelbanor	☐	☐	☐	☐	☐
V289	Sänka hastighetsgränserna vid skolor och bostadsområden	☐	☐	☐	☐	☐
V290	Bygga gupp eller andra farthinder på fler ställen där många människor korsar vägbanan	☐	☐	☐	☐	☐
V291	Skärpa övervakningen när det gäller hastighetsöverträdelser	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5

Fråga 45. Har Du skadats i trafiken under det senaste året?

V292
1 ☐ Nej
2 ☐ Ja, i en bil
3 ☐ Ja, på moped/motorcykel
4 ☐ Ja, i buss/spårvagn/tåg
5 ☐ Ja, som cyklist
6 ☐ Ja som gångtrafikant
7 ☐ Ja, på annat sätt

Om Du skadats, sökte Du då behandling för Din skada?

V293
1 ☐ Nej
2 ☐ Ja, på sjukhus
3 ☐ Ja, på läkarmottagning
4 ☐ Ja, på annan sjukvårdsinrättning
5 ☐ Ja, på annat sätt

Blev Du sjukskriven?

V294
1 ☐ Nej
2 ☐ Ja, antal dagar: ..... V295 = antalet dagar

Fråga 46. I vilken utsträckning är Du personligen beredd att göra följande saker för att bidra till en bättre miljö i Din kommun?

		Inte alls beredd att göra										I mycket hög grad beredd att göra
		0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
V296	Sortera sopor	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V297	Arbeta aktivt i en miljöorganisation	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V298	Avstå från miljöfarliga varor	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V299	Betala högre skatt om pengarna används till miljöändamål	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V300	Kompostera	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V301	Lämna in miljöfarligt avfall	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V302	Minska bilåkandet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V303	Spara energi i hemmet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V304	Välja ekologiskt producerade livsmedel	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V305	Välja miljömärkta varor	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V306	Uppmuntra vänner och bekanta att bete sig mer miljövänligt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V307	Läsa miljöinformation som jag får i brevlådan	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11

Nu kommer några frågor om medier, fritid och boende

Fråga 47. Läser Du regelbundet något lokalt annonsblad eller lokal gratistidning som innehåller nyheter?

V308 1☐ Nej
2☐ Ja, nämligen: GRATTIDN SE KODSCHEMA

Fråga 48. Om Du tänker på den tid Du ägnar åt följande saker en vanlig dag, tycker Du att Du ger dem för mycket tid, för litet tid eller är det bra som det är?

	Alldeles för mycket tid	Något för mycket tid	Rimlig tid	Något för lite tid	Alldeles för lite tid
V309 Radio	☐	☐	☐	☐	☐
V310 Dagstidning	☐	☐	☐	☐	☐
V311 TV	☐	☐	☐	☐	☐
	1	2	3	4	5

Fråga 49. Om Du tänker på vad Du läser i en kvällstidning, hur viktigt anser Du följande typer av innehåll vara?

	Mycket viktigt	Ganska viktigt	Inte särskilt viktigt	Inte alls viktigt
V312 Sport	☐	☐	☐	☐
V313 Inrikesnyheter	☐	☐	☐	☐
V314 Ledare	☐	☐	☐	☐
V315 Nyheter från Västsverige	☐	☐	☐	☐
V316 Kultur	☐	☐	☐	☐
V317 Olyckor och brott	☐	☐	☐	☐
V318 Kändisnyheter	☐	☐	☐	☐
V319 Nöjen	☐	☐	☐	☐
V320 Annonser	☐	☐	☐	☐
	1	2	3	4

V321 ☐ Läser aldrig kvällstidningar

Fråga 50. Händer det att Du regelbundet gör större veckoinköp, t ex på lördagar?

	Nej, aldrig	Ja, någon gång i i halvåret	Ja, någon gång i i månaden	Ja, flera gånger i i månaden
V322	☐	☐	☐	☐
	1	2	3	4

Om ja, var gör Du i så fall sådana inköp?

V323 ☐ Affär i Din egen stadsdel
V324 ☐ Göteborgs centrum
V325 ☐ Stormarknad i Göteborgs kommun
V326 ☐ Stormarknad utanför Göteborgs kommun

95: om V322=1

Fråga 51. Hur ofta har Du under de senaste 12 månaderna gjort följande saker?

	Ingen gång	Någon gång under året	Någon gång i halvåret	Någon gång i kvartalet	Någon gång i månaden	Någon gång i veckan	Flera gånger i veckan
V327 Idkat friluftsliv (skog, hav eller sjö)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V328 Sysslat med individuell motion eller idrott	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V329 Gått på bio	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V330 Gått på teater	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V331 Läst någon bok	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V332 Diskuterat politik	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V333 Besökt gudstjänst eller religiöst möte	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V334 Sysslat med trädgårdsarbete	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V335 Läst veckotidningar	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V336 Spelat på tips, lotto eller V75	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V337 Gått på restaurang/bar/pub på kvällstid	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V338 Rest utomlands	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V339 Hyrt videofilm	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V340 Spelat in TV-program på video	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V341 Köpt grammofonskiva/ CD-skiva	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V342 Använt persondator	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V343 Kört på Internet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V344 Rökt/snusat	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V345 Druckit sprit/vin/starköl	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V346 Gått på bibliotek	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V347 Bett till Gud	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
	1	2	3	4	5	6	7

Fråga 50. Det finns olika sätt att se på Bibeln. Vilken av följande uppfattningar ligger närmast Din egen?

V348

1 ☐ Bibeln är Guds rena ord och därför är den bokstavligen sann.

2 ☐ Bibeln har inspirerats av Gud men den är skriven av människor och måste därför tolkas på nytt i varje tid.

3 ☐ Bibeln innehåller mycket livsvisdom men Gud har inte påverkat den på något speciellt sätt.

4 ☐ Bibeln är bara en vanlig bok.

5 ☐ Jag har ingen uppfattning om detta.

Fråga 53. Har Du under det senaste året besökt någon av följande anläggningar/utflyktsmål och avser Du att göra det under det kommande året? Observera att den första frågan endast gäller besök under de senaste 12 månaderna, inte tidigare besök.

		Under de senaste 12 månaderna				Under de kommande 12 månaderna		
		Ingen gång	Någon gång	Flera gånger		Nej, kommer inte att besöka	Ja, kommer kanske att besöka	Ja, kommer säkert att besöka
Gamla Ullevi	V349	☐	☐	☐	V363	☐	☐	☐
Gunnebo Slott	V350	☐	☐	☐	V364	☐	☐	☐
Göteborgs konstmuseum	V351	☐	☐	☐	V365	☐	☐	☐
GöteborgsOperan	V352	☐	☐	☐	V366	☐	☐	☐
Konserthuset	V353	☐	☐	☐	V367	☐	☐	☐
Liseberg	V354	☐	☐	☐	V368	☐	☐	☐
Lödöse Museum	V355	☐	☐	☐	V369	☐	☐	☐
Nya Ullevi	V356	☐	☐	☐	V370	☐	☐	☐
Nääs	V357	☐	☐	☐	V371	☐	☐	☐
Scandinavium	V358	☐	☐	☐	V372	☐	☐	☐
Stadsteatern	V359	☐	☐	☐	V373	☐	☐	☐
Svenska Mässan	V360	☐	☐	☐	V374	☐	☐	☐
Tjolöholms slott	V361	☐	☐	☐	V375	☐	☐	☐
Åby Travbana	V362	☐	☐	☐	V376	☐	☐	☐
		1	2	3		1	2	3

Fråga 54. Vad anser Du om följande stora arrangemang som ägt rum i Göteborg under det senaste året?

		Har ej besökt	Mycket bra	Ganska bra	Varken bra eller dåligt	Ganska dåligt	Mycket dåligt
V377	Båtmässan våren 1995	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V378	Filmfestivalen vintern 1995	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V379	Friidrotts-VM på Ullevi sommaren 1995	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V380	Göteborgskalaset i centrala Göteborg i samband med friidrotts-VM sommaren 1995	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V381	Dagens Hushåll hösten 1995	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V382	Bok och bibliotek hösten 1994	☐	☐	☐	☐	☐	☐
		1	2	3	4	5	6

Fråga 55. Hur vill Du karaktärisera det område Du bor i ?

V383
1☐ Ren landsbygd
2☐ Mindre tätort
3☐ Stad eller större tätort

Fråga 56. Hur bor Du för närvarande?

V384
1☐ På lantgård eller ensamliggande villa på landsbygden
2☐ I villa eller radhus i småhusområde
3☐ I lägenhet i flerfamiljhus

Fråga 57. Hyr eller äger Du eller någon i Ditt hushåll Din nuvarande bostad?

V385
☐ 1 Hyr bostaden
☐ 2 Äger bostaden (även bostadsrätt, insatslägenhet)

Fråga 58. I vilken kommun bor Du?

V386 SE KODSCHEMA

Fråga 59. Hur länge har Du bott i den kommun där Du bor nu?

V387
1☐ Har alltid bott här
2☐ Född i kommunen, har alltid bott här bortsett från kortare perioder, t ex studier på annan ort
3☐ Inflyttad, har bott här mer än 10 år
4☐ Inflyttad, har bott här 6 till 10 år
5☐ Inflyttad, har bott här 1 till 5 år
6☐ Inflyttad, har bott här mindre än ett år

Fråga 60. Var någonstans har Du huvudsakligen vuxit upp? Markera det alternativ som passar bäst in på Dig.

V388
1☐ Ren landsbygd i Sverige
2☐ Mindre tätort i Sverige
3☐ Stad eller större tätort i Sverige
4☐ Stockholm, Göteborg eller Malmö
5☐ Annat land i Norden
6☐ Land utanför Norden

Fråga 61. Allmänt sett, hur bra tycker Du det är att bo i...

	Mycket dåligt					Varken bra eller dåligt					Mycket bra
	-5	-4	-3	-2	-1	0	1	2	3	4	5
V389 Den kommun Du bor i	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V390 Det område inom kommunen där Du bor	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11

Fråga 62. Skulle Du kunna tänka Dig att flytta...

	Ja, absolut	Ja, kanske	Nej, knappast	Nej, absolut inte
V391 från den kommun där Du bor till en annan kommun	☐	☐	☐	☐
V392 från det område där Du bor till en annan del av kommunen	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4

Fråga 63. Vilket/vilka av dessa färdsätt använde Du Din senaste arbetsdag/skoldag för att ta Dig till arbetet/skolan? (Kombinationer av färdmedel kan anges, genom att Du markerar med flera kryss.)

V393 ☐ till fots
V394 ☐ cykel
V395 ☐ MC/moped
V396 ☐ bil som förare
V397 ☐ bil som passagerare
V398 ☐ arbetar ej/går ej i skolan
V399 ☐ buss
V400 ☐ spårvagn
V401 ☐ tåg
V402 ☐ båt/färja
V403 ☐ annat nämligen: .....

Till sist några frågor om Dig själv. När man sammanställer resultatet av sådana här undersökningar brukar man dela upp svaren i olika grupper. För att kunna göra detta behöver vi Dina svar på dessa avslutande frågor.

Fråga 64. Vilket år är Du född?

V404 Årtal .....

Fråga 65. Är Du man eller kvinna?

V405 ☐ 1 Man ☐ 2 Kvinna

Fråga 66. Är Du svensk medborgare?

V406 ☐ 1 Ja ☐ 2 Nej

Fråga 67. Är Du ensamstående, samboende eller gift?

V407 ☐ 1 Ensamstående ☐ 2 Samboende ☐ 3 Gift

Fråga 68. Vilken skolutbildning har Du? Sätt ett kryss i rutan framför det alternativ Du anser stämma bäst in på Dig. Om Du ännu inte avslutat Din utbildning, markera då den typ av skola Du just nu går i.

V408

1 ☐ Folkskola
2 ☐ Enhetskola
3 ☐ Grundskola
4 ☐ Yrkesskola
5 ☐ Tvåårigt gymnasium/Fackskola
6 ☐ Minst treårigt gymnasium
7 ☐ Flickskola/realexamen
8 ☐ Folkhögskola
9 ☐ Studentexamen
10 ☐ Högskola/universitet

Fråga 69. Vilken av de här grupperna tillhör Du för närvarande?

V409
1 ☐ Förvärvsarbetande
2 ☐ Har beredskapsarbete/ungdomspraktik/ALU
3 ☐ Genomgår arbetsmarknadsutbildning
4 ☐ Arbetslös
5 ☐ Ålderspensionär
6 ☐ Förtidspensionär
7 ☐ Hemarbetande
8 ☐ Studerande

Fråga 70. Vilket yrke har/hade Du?

V410 1 YRKE (KODAD ENLIGT VALUNDERSÖKNINGENS YRKESKODER)
(Yrke/sysselsättning)

2 ☐ Har aldrig yrkesarbetat (om Du aldrig yrkesarbetat, gå vidare till fråga 75!)

Fråga 71. Arbetar/arbetade Du hel- eller deltid?

V411
☐ 1 Heltid
☐ 2 Deltid

Fråga 72. Vilken av de här yrkesgrupperna hör/hörde Du till?

V412
1 ☐ Tjänsteman
2 ☐ Tjänsteman med arbetsledande funktion
3 ☐ Tjänsteman med företagsledande funktion
4 ☐ Arbetare
5 ☐ Arbetare med arbetsledande funktion
6 ☐ Egenanställd arbetare
7 ☐ Jordbrukare: ingen anställd
8 ☐ Jordbrukare: en eller flera anställda
9 ☐ Företagare: ingen anställd
10 ☐ Företagare: 1-9 anställda
11 ☐ Företagare: 10 eller fler anställda

Fråga 73. Arbetar/arbetade Du i statlig, kommunal eller privat tjänst?

V413
☐ 1 Statlig
☐ 2 Kommunal/ landstingskommunal
☐ 3 Privat

Fråga 74. Är Du medlem i någon fackförening?

V414
☐ 1 Ja, LO-förbund
☐ 2 Ja, TCO-förbund
☐ 3 Ja, SACO- förbund
☐ 4 Nej

Fråga 75. Hur många personer ingår i Ditt hushåll (räkna med Dig själv)?

V415 Svar: ..... personer

Har Du barn i Ditt hushåll i följande åldrar? (fler än ett alternativ kan markeras)

0-3 år	4-6 år	7-16 år	Inga barn under 16 år i hushållet
V416 ☐	V417 ☐	V418 ☐	V419 ☐

Fråga 76. **Var vänlig sätt ett kryss i den ruta som motsvarar den ungefärliga sammanlagda årsinkomsten i Ditt hushåll före skatt. (Pension och studiemedel skall också räknas in i den ungefärliga årsinkomsten)**

V420

1 ☐ 100.000 eller mindre
2 ☐ 101.000 - 150.000
3 ☐ 151.000 - 200.000
4 ☐ 201.000 - 250.000
5 ☐ 251.000 - 300.000
6 ☐ 301.000 - 350.000
7 ☐ 351.000 - 400.000
8 ☐ 401.000 - 450.000
9 ☐ 451.000 - 500.000
10 ☐ över 500.000

Fråga 77. **Om Du skulle beskriva Din nuvarande familj och den familj Du växte upp i, vilken av nedanstående kategorier stämmer då bäst?**

V421 **Din nuvarande familj**

1 ☐ Arbetarfamilj
2 ☐ Jordbrukarfamilj
3 ☐ Tjänstemannafamilj
4 ☐ Högre tjänstemanna/akademikerfamilj
5 ☐ Egen företagare

V422 **Den familj Du växte upp i**

1 ☐ Arbetarfamilj
2 ☐ Jordbrukarfamilj
3 ☐ Tjänstemannafamilj
4 ☐ Högre tjänstemanna/akademikerfamilj
5 ☐ Egen företagare

Fråga 78. **Vilken utrustning har Du för närvarande tillgång till i Ditt hushåll? (Observera att Du kan markera mer än en ruta)**

V423 ☐ TV-apparater, antal ....V424....
V425 ☐ Telefonsvarare
V426 ☐ Mobiltelefon
V427 ☐ Text-TV
V428 ☐ Video
V429 ☐ Kabel-TV
V430 ☐ Parabolantenn
V431 ☐ Persondator
V432 ☐ Speldator
V433 ☐ Fax
V434 ☐ CD-spelare
V435 ☐ Bil: märke och modell ....BIL1 BIL2 BIL3 SE KODSCHEMA.... Årsmodell AR1 AR2 AR3
V436 ☐ Fritidshus

Om Du har persondator i Ditt hushåll, vilken utrustning har Du?

V437 ☐ Modem
V438 ☐ Internet-anslutning
V439 ☐ CD-ROM-enhet
V440 ☐ Personlig E-mail adress

95: om V431 ≠ 1 (personen har ej dator)

Fråga 79. Hur har enligt Din mening nedanstående ekonomiska förhållanden förändrats under det senaste året?

	Förbättrats	Förblivit ungefär densamma	Försämrats
V441 Din egen ekonomiska situation	☐	☐	☐
V442 Ekonomin i Din kommun	☐	☐	☐
V443 Den svenska ekonomin	☐	☐	☐
	1	2	3

Hur tror Du ekonomin kommer att förändras under det kommande året?

	Förbättras	Förbli ungefär densamma	Försämras
V444 Din egen ekonomiska situation	☐	☐	☐
V445 Ekonomin i Din kommun	☐	☐	☐
V446 Den svenska ekonomin	☐	☐	☐
	1	2	3

Fråga 80. Vilket parti röstade Du på i EU-parlamentsvalet i år?

V447
1 ☐ Vänsterpartiet
2 ☐ Socialdemokraterna
3 ☐ Centerpartiet
4 ☐ Folkpartiet liberalerna
5 ☐ Moderata samlingspartiet
6 ☐ Kds-Kristdemokratiska samhällspartiet
7 ☐ Miljöpartiet de gröna
8 ☐ Annat parti, nämligen .....
9 ☐ Röstade blankt
10 ☐ Röstade ej ——————> Gå till sista frågan, nummer 83.
11 ☐ Ej röstberättigad

Fråga 81. Vilken typ av valsedel röstade Du på?

V448
1 ☐ På en valsedel utan kandidatnamn
2 ☐ På en valsedel med en EU-positiv kandidat överst
3 ☐ På en valsedel med en EU-negativ/EU-kritisk kandidat överst
4 ☐ Kommer inte ihåg/Vet inte

95: om V447 = 9,10,11

Fråga 82. Utnyttjade Du möjligheten att personrösta genom att sätta kryss för någon kandidat på Din valsedel?

V449
1 ☐ Ja
2 ☐ Nej
3 ☐ Kommer inte ihåg/Vet inte

95: om V447 = 9,10,11

Fråga 83.

V450

1☐ Jag tyckte det var roligt/intressant att svara på frågorna

2☐ Jag tyckte att frågorna nummer: ..... var svåra att svara på

3☐ Jag tyckte inte att det var några större problem att svara

1+2 = 4
2+3 = 5
1+3 = 6
alla = 7

TACK FÖR DIN MEDVERKAN!

Vi är medvetna om att det kan ha tagit tid för Dig att svara på alla frågorna. Du kanske också har tyckt att några av dem har varit besvärliga att besvara. Vi är därför tacksamma att få Dina synpunkter på formulärets och frågornas utformning.

Andra synpunkter på undersökningen: .....

V451

.....

SOM-institutets rapporter

ISSN 0284-4788

SOM-rapport nr 1
Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red.): *SOM-undersökningen 1986* Göteborg 1987, 87 sidor. Pris 60 kronor (moms tillkommer)

SOM-rapport nr 2
Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red.): *SOM-undersökningen 1987* Göteborg 1988, 112 sidor. Pris 90 kronor (moms tillkommer)

SOM-rapport nr 3
Björkqvist, Karin: *SOM-undersökningen 1988*
Göteborg 1989, 68 sidor. Pris 60 kronor (moms tillkommer)

SOM-rapport nr 4: SLUT

SOM-rapport nr 5
Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red.): *Medier och opinion i Sverige.*
Göteborg 1990, 140 sidor. Pris 100 kronor (moms tillkommer)

SOM-rapport nr 6: SLUT

SOM-rapport nr 7
Weibull, Lennart & Holmberg, Sören (red.): *Åsikter om massmedier och samhälle.*
Göteborg 1991, 150 sidor. Pris 100 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--7--SE

SOM-rapport nr 8
Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red.): *Trendbrott?*
Göteborg 1992, 260 sidor. Pris 150 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--8--SE

SOM-rapport nr 9
Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red.): *Perspektiv på krisen.*
Göteborg 1993, 250 sidor. Pris 150 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--9--SE

SOM-rapport nr 10
Nilsson, Lennart (red.): *Västsvensk opinion.*
Göteborg 1993, 250 sidor. Pris 150 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--10--SE

SOM-rapport nr 11
Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red.): *Vägval.*
Göteborg 1994, 320 sidor. Pris 170 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--11--SE

SOM-rapport nr 12
Nilsson, Lennart (red.): *Västsverige i fokus.*
Göteborg 1994, 150 sidor. Pris 130 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--12--SE

SOM-rapport nr 13
Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red.): *Det gamla riket.*
Göteborg 1995, 305 sidor. Pris 180 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--13--SE

SOM-rapport nr 14
Nilsson, Lennart (red.): *Västsvensk horisont.*
Göteborg 1995, 250 sidor. Pris 150 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--14--SE
ISBN 91-972694-1-7

Swedish Opinion
Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (eds.) Engelsk sammanfattning av SOM-institutets resultat. Göteborg 1995, 24 sidor. Pris 50 kronor (moms tillkommer)
ISBN 91-972694-0-9

SOM-rapport nr 15
Jarlbro, Gunilla (red): Ungdomars opinion.
Göteborg 1996, 120 sidor. Pris 110 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--15--SE
ISBN 91-972694-2-5

SOM-rapport nr 16
Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red.): *Mitt i nittiotalet.*
Göteborg 1995, 470 sidor. Pris 220 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--16--SE
ISBN 91-972694-3-3

SOM-rapport nr 17
Nilsson, Lennart (red.): *Västsvenska perspektiv.*
Göteborg 1996, 238 sidor. Pris 160 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--17--SE
ISBN 91-972694-4-1